T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE'DEKİ SERBEST BÖLGELERİN PERFORMANS AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SEVAL KABAKOZ

ANABİLİM DALI: İŞLETME
PROGRAMI: ÜRETİM YÖNETİMİ VE PAZARLAMA

KOCAELİ-2012

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE'DEKİ SERBEST BÖLGELERİN PERFORMANS AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SEVAL KABAKOZ

ANABİLİM DALI: İŞLETME
PROGRAMI: ÜRETİM YÖNETİMİ VE PAZARLAMA

DANIŞMANI: DOÇ. DR. F. BURCU CANDAN

KOCAELİ-2012

Seval KABAKOZ tarafından hazırlanan 'Türkiye'deki Serbest Bölgelerin Performans Açısından Değerlendirilmesi' adlı bu çalışma jürimizce Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyelerinin: Ünvanı	Adı Soyadı	Kurumu	İmzası
Jüri Üyesi:	Doç. Dr. Burcu F. CANDAN	Kocaeli Üniversitesi	
Jüri Üyesi:	Yrd. Doç. Dr. Şenol HACIEFENDİOĞLU	Kocaeli Üniversitesi	
Jüri Üyesi:	Yrd. Doç. Dr. Esra ALNIAÇIK	Kocaeli Üniversitesi	

Sınav Tarihi: 27.06.2012

Enstitü Yönetim Kurulunun Onay Tarihi ve Karar No: 04.07.2012 / 2012 / 13

ÖNSÖZ

1980 yılından sonra Türkiye ekonomisinde dışa dönük ekonomi politikası benimsenmiştir. Serbest Bölgeler bu ekonomik sistemin en önemli araçlarından biri haline gelmiştir. Günümüzde Serbest Bölgeler Türkiye dış ticaretini, istihdamını ve yabancı sermaye yatırımlarını arttırmada da büyük role sahiptirler.

Bu araştırma ile amaçlanan Türkiye'deki Serbest Bölgelerin kuruluş amaçlarına ulaşmada performanslarını ölçme ve aralarındaki farklılıkları belirlemektir.

Türkiye'deki serbest bölgelerin ihracat, istihdam dışında teknoloji gibi katma değeri yüksek üretim alanlarına, Ar-Ge ağırlıklı faaliyetlere ağırlık vermeleri Dünyadaki diğer serbest bölgeler ile rekabet avantajı yakalamasını sağlayacaktır.

Tez çalışmasının yürütülmesinde bilgi ve tecrübelerini esirgemeyen danışman hocam Sayın Doç.Dr. F.Burcu CANDAN'A, araştırma verilerinin analiz edilmesinde yardımlarını esirgemeyen Sayın Yrd. Doç. Dr. Selçuk KOÇ'A, Türkiye'deki Serbest Bölge kuruluşları ile irtibat kurmamı sağlayan ve Serbest Bölgeler hakkında araştırmalarımda desteğini esirgemeyen KOSTBİR Genel Sekreteri Sayın Zahit OĞURLU' YA sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Kocaeli, Haziran 2012

Seval KABAKOZ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ ..... **i**
ÖZET ..... **vii**
ABSTRACT ..... **viii**
GRAFİKLER LİSTESİ ..... **ix**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **xi**
KISALTMALAR LİSTESİ ..... **xv**
GİRİŞ ..... **xvi**
I.BÖLÜM **18**
A.SERBEST BÖLGELERİN TANIMI ÖZELLİKLERİ VE AMAÇLARI **18**
1.Serbest Bölgelerin Tanımı 18
3. Serbest Bölgelerin Kuruluş Amaçları 21
4. Serbest Bölgelerin İşletilme Biçimleri 23
4.1. İlk model 24
4.2. İkinci Model (Yap-İşlet-Devret) 24
4.3. Üçüncü Model(Yap-İşlet-Sahip Ol) 25
5. Serbest Bölge Türleri 25
5.1. Serbest Ticaret Bölgesi 26
5.2. Serbest Üretim Bölgesi 26
5.3. Serbest Limanlar 28
5.4. Serbest Bankacılık Bölgesi veya Kıyı Bankacılığı 28
5.5.Yatırım Bölgeleri (Enterprise Zones) 28
5.6. İkiz Fabrikalar (Maquilador) 29
5.7. Antrepo 29
5.8. Serbest Şehir (Free City) 30
5.10.Transit Bölge 31
5.11. Özel Ekonomik Bölge 31
6. Serbest Bölgelerin Başarısını Etkileyen Faktörler 32
B. SERBEST BÖLGELERİN SAĞLADIĞI AVANTAJLAR VE ÜLKE EKONOMİSİ ÜZERİNE ETKİLERİ **33**
1. Serbest Bölgelerin Sağladığı Avantajlar **33**

1.1 Üretici Kullanıcılar için Vergi Avantajlarından Yararlanma İmkânı 33
1.2. Orta ve Uzun Vadede Geleceği Planlayabilme İmkânı 34
1.3. Kâr Transferi İmkânı 34
1.4. Ticaret Kolaylığı İmkânı.....34
1.5. Gümrük Vergisi Prosedüründen Arındırılmış Ticari Faaliyet İmkânı.....35
1.6. AB ve Gümrük Birliği Kriterlerinin Gerektirdiği Serbest Dolaşım Belgelerinin Temini İmkânı.....35
1.7. Eşitlik Prensibi.....35
1.8. Zaman Kısıtlaması Bulunmaması.....35
Mallar serbest bölgede süre sınırlaması olmaksızın kalabilir.....35
1.10. Gerçekçi Bir Enflasyon Muhasebesi İmkânı 36
1.11. Yerli ve Yabancı Tüm Pazarlara Erişim İmkânı.....36
1.12. Azaltılmış Bürokratik Prosedür ve Dinamik İşletme Yönetimi.....36
1.13. Stratejik Avantaj 36
1.14. Her Türlü Ticari ve Sınai Faaliyete Uygun ve Ucuz Altyapı İmkânı 36
1.15. Tedarik Zinciri İmkânlarından Yararlanma Kolaylığı.....36
2. Serbest Bölgelerin Ülke Ekonomisi Üzerine Etkileri.....37
2.1. Olumlu Etkileri.....37
2.1.1. Yabancı Sermaye Yatırımlarını Arttırıcı Etki 37
2.1.2. Döviz Arttırıcı Etki 37
2.1.3. İstihdam Arttırıcı Etki 37
2.1.4. İthalat Kolaylıkları 38
2.1.5. Transit Ticaret, Liman ve Taşımacılık 38
2.2. Olumsuz Etkileri.....39
2.2.1. Kaçakçılık Riski.....39
2.2.2. Yurtiçi Sanayi ile Rekabet 39
2.2.3. Yatırımların Olumsuz Yönde Dağılması ve Ücret Eşitsizliğinin Artması.39
2.2.4. Transfer Fiyatları Sorunu 40
3. 3218 Sayılı Serbest Bölgeler Kanunu Çerçevesinde Serbest Bölgeler 40
4. Türkiye'de Serbest Bölgelerin Tarihi Gelişimi 43
5. Serbest Bölgelerin Performans Değerlendirme Kriterleri 44

5.1 Performans Değerlendirme Genel Tanım ve Amaçları 44
5.2.Serbest Bölgelerin Performans Değerlendirme Kriterleri 45
5.2.1 Toplam Ticaret Hacmi 46
5.2.2. İhracat 46
5.2.3. İthalat 47
5.2.4. İstihdam 48
5.2.5. Uluslararası Sermaye Yatırımı 48
6. Dünyada ve Türkiye'de Serbest Bölge Uygulamaları 49
6.1. Dünya'daki Serbest Bölgeler 49
6.1.1. Birleşik Arap Emirlikleri Serbest Bölge Uygulamaları 51
6.1.2. Çin Halk Cumhuriyeti Serbest Bölgeleri 52
6.1.3. Ürdün Serbest Bölge Uygulamaları 52
6.1.4 ABD Serbest Bölge Uygulamaları 53
6.1.5 Avrupa Birliği Serbest Bölge Uygulamaları 53
6.1.5.1. Portekiz Örneği 59
6.1.5.2. İspanya Örneği 59
6.1.5.3. Polonya Örneği 60
6.2. Türkiye'de Serbest Bölgeler 60
6.2.1. Toros Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi 60
6.2.2. İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi 61
6.2.3.Antalya Serbest Bölgesi 62
6.2.4. Avrupa Serbest Bölgesi 63
6.2.5. Bursa Serbest Bölgesi 63
6.2.6. Denizli Serbest Bölgesi 64
6.2.7. Ege Serbest Bölgesi 64
6.2.8. Gaziantep Serbest Bölgesi 65
6.2.9. İstanbul Deri Ve Endüstri Serbest Bölgesi 65
6.2.10. İstanbul Trakya Serbest Bölgesi 66
6.2.11. Kayseri Serbest Bölgesi 67
6.2.12. Kocaeli Serbest Bölgesi 67
6.2.13. Mardin Serbest Bölgesi 68

6.2.14. İzmir Serbest Bölgesi 69
6.2.15. Mersin Serbest Bölgesi 70
6.2.16. Rize Serbest Bölgesi 70
6.2.17. Samsun Serbest Bölgesi 71
6.2.18. Trabzon Serbest Bölgesi 71
6.2.19. Tübitak- Marmara Araştırma Merkezi Teknoloji Serbest Bölgesi 72
II. BÖLÜM 74
A. TÜRKİYE'DEKİ SERBEST BÖLGELERİN PERFORMANS DEĞERLENDİRME ARAŞTIRMASI 74
1.Türkiye'deki Serbest Bölgelerin Performans Değerlendirmesine Yönelik Araştırma 74
1.1. Araştırmanın Konusu 74
1.3.Araştırmanın Kapsamı ve Kısıtları 75
1.4. Araştırmanın Hipotezi 75
1.5. Araştırmadan Sağlanacak Faydalar 75
1.6. Araştırmanın Değişkenleri 76
1.7.Araştırmanın Metodolojisi 76
1.7.1.Örnekleme Süreci 76
1.7.2.Veri Toplama Yöntemi ve Aracı 77
1.7.3.Araştırmanın Ön Çalışmaları 78
B. PERFORMANS DEĞERLENDİRME TABLO VE GRAFİKLERİ, SONUÇ VE ÖNERİLERİ 79
2.Türkiye'deki Serbest Bölgelerin Performansının Tablo Ve Grafik Değerlendirmeleri 79
2.1. Toros Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi Performans Değerlendirmesi 79
2.2.İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi Performans Değerlendirmesi 85
2.3 Antalya Serbest Bölgesi Performans Değerlendirmesi 92
2.2. Avrupa Serbest Bölgesi Performans Değerlendirilmesi 98
2.5. Bursa Serbest Bölgesi Performans Değerlendirmesi 105
2.6. Denizli Serbest Bölgesi Performans Değerlendirilmesi 112
2.7. Ege Serbest Bölgesi Performans Değerlendirmesi 118
2.8.Gaziantep Serbest Bölgesi Performans Değerlendirmesi 125

2.9. İstanbul Deri Ve Endüstri Serbest Bölgesi Performans Değerlendirmesi 132
2.10. İstanbul Trakya Serbest Bölgesi Performans Değerlendirmesi 139
2.11. Kayseri Serbest Bölgesi Performans Değerlendirmesi 145
2.12. Kocaeli Serbest Bölgesi Performans Değerlendirilmesi.....152
2.13.Mardin Serbest Bölgesi Performans Değerlendirmesi.....158
2.14. İzmir Serbest Bölgesi Performans Değerlendirmesi.....165
2.15. Mersin Serbest Bölgesi Performans Değerlendirmesi 171
2.16. Rize Serbest Bölgesi Performansı Değerlendirmesi.....178
2.17. Samsun Serbest Bölgesi Performans Değerlendirmesi.....185
2.18.Trabzon Serbest Bölgesi Performans Değerlendirilmesi.....191
2.19.Tübitak- Marmara Araştırma Merkezi Teknoloji Serbest Bölgesi Performans Değerlendirmesi.....197
3.SONUÇ VE ÖNERİLER 204
KAYNAKÇA 211
EKLER 216

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DEKİ SERBEST BÖLGELERİN PERFORMANS AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

ÖZET

Literatürde küresel ekonominin üsleri olarak adlandırılan serbest bölgeler, Türkiye'nin dışa açık ve Avrupa Birliği hedeflerine yönelik ekonomik politikası kapsamında daha fazla yararlanılması gereken araçlardan biridir.

Serbest Bölgeler, 2012 yılı itibariye Türkiye toplam ticaretine 22,6 milyar$, istihdamına 54000 kişi, yabancı yatırımına 31 milyar$ katkı sağlayarak ekonomik sistemi güçlendirmişlerdir. Türkiye ekonomisi gündeminde son yıllarda cari açık ve 2023 yılı 500 milyar$ ihracat hedeflerinden bahsedilmektedir. Bu hedeflere ulaşmada serbest bölgelerden etkin şekilde yararlanılması ve gerekirse serbest bölgelerden daha fazla verim alınacağı yeni nesil ekonomik bölgelere dönüştürülmesi amaçlanmaktadır.

Bu çalışma kapsamında, Serbest Bölgelerin değişim ve gelişim sürecine öneriler sağlanmak amacıyla, 10 yıllık süreçteki performansları, performansını etkileyen kriterler, ülke ekonomisine olumlu, olumsuz katkıları, Türkiye'deki Serbest bölge uygulamaları, ele alınmıştır. Çalışmanın araştırma kapsamında Serbest Bölge farklılıkları, serbest bölge kriterlerinin yıllık değişim oranları aracılığı ile kanıtlanmıştır.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Serbest Bölge, Performans Kriterleri, Türkiye Ekonomisi, Serbest Bölge Performansı.

Tezi Hazırlayan: Seval KABAKOZ

Tez Danışmanı: Doç. Dr. F. Burcu CANDAN

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI

THE PERFORMANCE EVALUATION OF FREE ZONES IN TURKEY

ABSTRACT

The Free Zones which are called as economic bases in the literature, is one of the tools to be exploited more with in the scope of Turkey's outward-oriented economy policy and European Union objectives.

The Free Zones have strengthened the economy by adding value 22.6 million$ to Total Trade, 54000 person to employment, 31billion$ to international investments. In recent years, it is mentioned about current deficit and 500 billion$ export targets in 2023 at Turkey's economy agenda. To achieve these goals, it is aimed to transform the free zones to the new generation zones that have more effective utilization.

In this study to be provide recommendations to the change and development process of free zones; the performances in 10 years, performance criterias, the positive and negative contributions to country's economy, free zone applications in Turkey is discussed. In the scope of investigation; regional differences is proved by using the annual rates of free zone's criterias.

KEY WORDS: Free Zone, Performance Criterias, Turkish Economy, Free Zone Performance.

Cosultant: Doç. Dr. F. Burcu CANDAN

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 2.1.2. 2002-2011 Toros Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımı 80
Grafik 2.1.3. 2002-2011 Toros Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi İstihdamı 82
Grafik 2.1.4. 2002-2011 Toros Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi İhracatı 83
Grafik 2.1.5. 2002-2011 Toros Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi İthalatı 84
Grafik 2.2.1 2002-2011 İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacmi 85
Grafik 2.2.2. 2002-2011 İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımı 87
Grafik 2.2.4. 2002-2011 İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi İhracatı 89
Grafik 2.2.5 2002- 2011 İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi İthalatı 91
Grafik 2.3.1. 2002-2011 Antalya Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacmi 92
Grafik 2.3.2. 2002-2011 Antalya Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımı 93
Grafik 2.3.3. 2002-2011 Antalya Serbest Bölgesi İstihdamı 95
Grafik 2.3.4. 2002-2011 Antalya Serbest Bölgesi İhracatı 96
Grafik 2.3.5. 2002-2011 Antalya Serbest Bölgesi İthalatı 97
Grafik 2.4.1. 2002-2011 Avrupa Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacmi 99
Grafik 2.4.2. 2002-2011 Avrupa Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımı 100
Grafik 2.4.3. 2002-2011 Avrupa Serbest Bölgesi İstihdamı 101
Grafik 2.4.4. 2002-2011 Avrupa Serbest Bölgesi İhracatı 103
Grafik 2.4.5. 2002-2011 Avrupa Serbest Bölgesi İthalatı 104
Grafik 2.5.1. 2002-2011 Bursa Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacmi 105
Grafik 2.5.2. 2002-2011 Bursa Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımı 107
Grafik 2.5.3. 2002-2011 Bursa Serbest Bölgesi İstihdamı 108
Grafik 2.5.4. 2002-2011 Bursa Serbest Bölgesi İhracatı 109
Grafik 2.5.5. 2002-2011 Bursa Serbest Bölgesi İthalatı 111
Grafik 2.6.1. 2002-2011 Denizli Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacmi 112
Grafik 2.6.2. 2002-2011 Denizli Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımı 113
Grafik 2.6.3. 2002-2011 Denizli Serbest Bölgesi İstihdamı 115
Grafik 2.6.4. 2002-2011 Denizli Serbest Bölgesi İhracatı 116
Grafik 2.6.5. 2003-2011 Denizli Serbest Bölgesi İthalatı 117
Grafik 2.7.1. 2002-2011 Ege Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacmi 119
Grafik 2.7.2. 2002-2011 Ege Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımı 120
Grafik 2.7.3. 2002-2011 Ege Serbest Bölgesi İstihdamı 121
Grafik 2.7.4. 2002-2011 Ege Serbest Bölgesi İhracatı 123
Grafik 2.7.5. 2002-2011 Ege Serbest Bölgesi İthalatı 124
Grafik 2.8.1. 2002-2011 Gaziantep Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacmi 126
Grafik 2.8.2. 2002-2011 Gaziantep Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımı 127
Grafik 2.8.3. 2002-2011 Gaziantep Serbest Bölgesi İstihdamı 128
Grafik 2.8.4. 2002-2011 Gaziantep Serbest Bölgesi İhracatı 130
Grafik 2.8.5. 2002-2011 Gaziantep Serbest Bölgesi İthalatı 131
Grafik 2.9.1. 2002-2011 İstanbul Deri Ve Endüstri Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacmi 132
Grafik 2.9.2 2002-2011 İstanbul Deri Ve Endüstri Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımı 134
Grafik 2.9.3. 2002-2011 İstanbul Deri Ve Endüstri Serbest Bölgesi İstihdamı 135
Grafik 2.9.4. 2002-2011 İstanbul Deri Ve Endüstri Serbest Bölgesi İhracatı 136
Grafik 2.9.5. 2002-2011 İstanbul Deri Ve Endüstri Serbest Bölgesi İthalatı 138
Grafik 2.10.1. 2002-2011 İstanbul Trakya Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacmi 139
Grafik 2.10.2. 2002-2011 İstanbul Trakya Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımı 140
Grafik 2.10.3. 2002-2011 İstanbul Trakya Serbest Bölgesi İstihdamı 142
Grafik 2.10.4. 2002-2011 İstanbul Trakya Serbest Bölgesi İhracatı 143

Grafik 2.11.1. 2002-2011 Kayseri Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacmi 146
Grafik 2.11.2. 2002-2011 Kayseri Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımı 147
Grafik 2.11.3. 2002-2011 Kayseri Serbest Bölgesi İstihdamı 148
Grafik 2.11.4. 2002-2011 Kayseri Serbest Bölgesi İhracatı 150
Grafik 2.11.5. 2002-2011 Kayseri Serbest Bölgesi İthalatı 151
Grafik 2.12.1. 2002-2011 Kocaeli Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacmi 152
Grafik 2.12.2. 2002-2011 Kocaeli Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımı 154
Grafik 2.12.3. 2002-2011 Kocaeli Serbest Bölgesi İstihdamı 155
Grafik 2.12.4. 2002-2011 Kocaeli Serbest Bölgesi İhracatı 156
Grafik 2.12.5. 2002-2011 Kocaeli Serbest Bölgesi İthalatı 157
Grafik 2.13.1. 2002-2011 Mardin Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacmi 159
Grafik 2.13.2. 2002-2011 Mardin Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımı 160
Grafik 2.13.3. 2002-2011 Mardin Serbest Bölgesi İstihdamı 161
Grafik 2.13.4. 2002-2011 Mardin Serbest Bölgesi İhracatı 162
Grafik 2.13.5. 2002-2011 Mardin Serbest Bölgesi İthalatı 164
Grafik 2.14.1. 2002-2011 İzmir Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacmi 165
Grafik 2.14.2. 2002-2011 İzmir Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımı 166
Grafik 2.14.3. 2002-2011 İzmir Serbest Bölgesi İstihdamı 168
Grafik 2.14.4. 2002-2011 İzmir Serbest Bölgesi İhracatı 169
Grafik 2.14.5. 2002-2011 İzmir Serbest Bölgesi İthalatı 170
Grafik 2.15.1. 2002-2011 Mersin Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacmi 172
Grafik 2.15.2. 2002-2011 Mersin Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımı 173
Grafik 2.15.3. 2002-2011 Mersin Serbest Bölgesi İstihdam 175
Grafik 2.15.4. 2002-2011 Mersin Serbest Bölgesi İhracatı 176
Grafik 2.15.5. 2002-2011 Mersin Serbest Bölgesi İthalatı 177
Grafik 2.16.1. 2002-2011 Rize Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacmi 179
Grafik 2.16.2. 2002-2011 Rize Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımı 180
Grafik 2.16.3 .2002-2011 Rize Serbest Bölgesi İstihdamı 181
Grafik 2.16.4. 2002-2011 Rize Serbest Bölgesi İhracatı 182
Grafik 2.16.5. 2002-2011 Rize Serbest Bölgesi İthalatı 184
Grafik 2.17.1. 2002-2011 Samsun Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacmi 185
Grafik 2.17.2. 2002-2011 Samsun Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımı 186
Grafik 2.17.3. 2002-2011 Samsun Serbest Bölgesi İstihdamı 187
Grafik 2.17.4. 2002-2011 Samsun Serbest Bölgesi İhracat 189
Grafik 2.17.5. 2002-2011 Samsun Serbest Bölgesi İthalatı 190
Grafik 2.18.1. 2002-2011 Trabzon Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacmi 192
Grafik 2.18.2. 2002-2011 Trabzon Serbest Bölgesi İstihdamı 193
Grafik 2.18.3. 2002-2011 Trabzon Serbest Bölgesi İhracatı 195
Grafik 2.18.4. 2002-2011 Trabzon Serbest Bölgesi İthalatı 196
Grafik 2.19.1. 2002-2011 Tübitak Marmara Araştırma Merkezi Teknoloji Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacmi 198
Grafik 2.19.2.2002-2011 Tübitak Marmara Araştırma Merkezi Teknoloji Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımı 199
Grafik 2.19.3. 2002-2011 Tübitak Marmara Araştırma Merkezi Teknoloji Serbest Bölgesi İstihdamı 200
Grafik 2.19.4. 2002-2011 Tübitak Marmara Araştırma Merkezi Teknoloji Serbest Bölgesi İhracatı 202
Grafik 2.19.5.2002-2011 Tübitak Marmara Araştırma Merkezi Teknoloji Serbest Bölgesi İthalatı 203

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 2.1.1. 2003-2011 Toros Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacminin Ortalamadan Farkının İncelenmesi 80
Tablo 2.1.2.2003-2011 Toros Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımının Ortalamadan Farkının İncelenmesi 81
Tablo 2.1.3.2003-2012 Toros Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi İstihdamının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 82
Tablo 2.1.4. 2003-2011 Toros Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi İhracatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 83
Tablo 2.1.5. 2003-2011 Toros Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi İthalatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 85
Tablo 2.2.1 2003-2011 İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacminin Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 86
Tablo 2.2.2 2003-2011 İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 87
Tablo 2.2.3 2003-2011İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi İstihdamının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 89
Tablo 2.2.4 2003-2011 İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi İhracatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 90
Tablo 2.2.5 2003- 2011 İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi İthalatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 91
Tablo 2.3.1. 2003-2011 Antalya Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacminin Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 93
Tablo 2.3.2. 2003-2011 Antalya Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 94
Tablo 2.3.3. 2003-2011 Antalya Serbest Bölgesi İstihdamının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 95
Tablo 2.3.4. 2003-2011 Antalya Serbest Bölgesi İhracatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 97
Tablo 2.3.5. 2003-2011 Antalya Serbest Bölgesi İthalatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 98
Tablo 2.4.1. 2003-2011 Avrupa Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacminin Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 99
Tablo 2.4.2. 2003-2011 Avrupa Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 101
Tablo 2.4.3. 2003-2011 Avrupa Serbest Bölgesi İstihdamının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi102
Tablo 2.4.4. 2003-2011 Avrupa Serbest Bölgesi İhracatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi... 103
Tablo 2.4.5 2003-2011 Avrupa Serbest Bölgesi İthalatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi... 105
Tablo 2.5.1 2003-2011 Bursa Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacminin Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 106
Tablo 2.5.2. 2003-2011 Bursa Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 107
Tablo 2.5.3. 2003-2011 Bursa Serbest Bölgesi İstihdamının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi .. 109
Tablo 2.5.4. 2003-2011 Bursa Serbest Bölgesi İhracatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 110
Tablo 2.5.5.2003-2011 Bursa Serbest Bölgesi İthalatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 111
Tablo 2.6.1. 2003-2011 Denizli Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacminin Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 113
Tablo 2.6.2. 2003-2011 Denizli Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 114
Tablo 2.6.3. 2003-2011 Denizli Serbest Bölgesi İstihdamının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 115
Tablo 2.6.4. 2003-2011 Denizli Serbest Bölgesi İhracatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi .. 117
Tablo 2.6.5. 2003-2011 Denizli Serbest Bölgesi İthalatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 118

Tablo 2.7.1. 2003-2011 Ege Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacminin Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 119
Tablo 2.7.2. 2003-2011 Ege Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 121
Tablo 2.7.3 2003-2011 Ege Serbest Bölgesi İstihdamının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 122
Tablo 2.7.4. 2003-2011 Ege Serbest Bölgesi İhracatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 123
Tablo 2.7.5 2003-2011 Ege Serbest Bölgesi İthalatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 125
Tablo 2.8.1. 2003-2011 Gaziantep Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacminin Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 126
Tablo 2.8.22003-2011 Gaziantep Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 128
Tablo 2.8.3. 2003-2011 Gaziantep Serbest Bölgesi İstihdamının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 129
Tablo 2.8.4. 2003-2011 Gaziantep Serbest Bölgesi İhracatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 130
Tablo 2.8.5. 2003-2011 Gaziantep Serbest Bölgesi İthalatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 131
Tablo 2.9.2. 2003-2011 İstanbul Deri Ve Endüstri Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacminin Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 133
Tablo 2.9.2. 2003-2011 İstanbul Deri Ve Endüstri Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 134
Tablo 2.9.3. 2003-2011 İstanbul Deri Ve Endüstri Serbest Bölgesi İstihdamının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 136
Tablo 2.9.4. 2003-2011 İstanbul Deri Ve Endüstri Serbest Bölgesi İhracatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 137
Tablo 2.9.5 2003-2011 İstanbul Deri Ve Endüstri Serbest Bölgesi İthalatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 138
Tablo 2.10.1. 2002-2011 İstanbul Trakya Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacminin Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 140
Tablo 2.10.2. 2002-2011 İstanbul Trakya Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 141
Tablo 2.10.3. 2002-2011 İstanbul Trakya Serbest Bölgesi İstihdamının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 142
Tablo 2.10.4. 2002-2011 İstanbul Trakya Serbest Bölgesi İhracatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 144
Tablo 2.10.5. 2002-2011 İstanbul Trakya Serbest Bölgesi İthalatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 145
Tablo 2.11.1 2003-2011 Kayseri Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacminin Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 146
Tablo 2.11.2.2002-2011 Kayseri Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 148
Tablo 2.11.3. 2002-2011 Kayseri Serbest Bölgesi İstihdamının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 149
Tablo 2.11.4. 2003-2011 Kayseri Serbest Bölgesi İhracatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 150
Tablo 2.11.5. 2003-2011 Kayseri Serbest Bölgesi İthalatı Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 152
Tablo 2.12.1. 2003-2011 Kocaeli Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacminin Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 153
Tablo 2.12.2. 2002-2011 Kocaeli Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 154

Tablo 2.12.3 2002-2011 Kocaeli Serbest Bölgesi İstihdamının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 155
Tablo 2.12.4. 2002-2011 Kocaeli Serbest Bölgesi İhracatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 157
Tablo 2.12.5.2002-2011 Kocaeli Serbest Bölgesi İthalatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi .. 158
Tablo 2.13.1. 2002-2011 Mardin Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacminin Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 159
Tablo 2.13.2. 2003- 2011 Mardin Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımının Ortalmadan Farkının Değerlendirilmesi 160
Tablo 2.13.3. 2003- 2011 Mardin Serbest Bölgesi İstihdamının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 162
Tablo 2.13.4. 2003- 2011 Mersin Serbest Bölgesi İhracatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 163
Tablo 2.13.5.2003- 2011 Mardin Serbest Bölgesi İthalatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi .. 164
Tablo 2.14.1. 2003-2011 İzmir Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacminin Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 166
Tablo 2.14.2.2003-2011 İzmir Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 167
Tablo 2.14.3.2003-2011 İzmir Serbest Bölgesi İstihdamının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi .. 168
Tablo 2.14.4 2003-2011 İzmir Serbest Bölgesi İhracatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 170
Tablo 2.14.5. 2003-2011 İzmir Serbest Bölgesi İthalatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 171
Tablo 2.15.1.2003-2011 Mersin Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacminin Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 172
Tablo 2.15.3 2003-2011 Mersin Serbest Bölgesi İstihdamının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 175
Tablo 2.15.4.2002-2011 Mersin Serbest Bölgesi İhracatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi .. 177
Tablo 2.15.5. 2002-2011 Mersin Serbest Bölgesi İthalatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi .. 178
Tablo 2.16.1.2003-2011 Rize Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacminin Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 179
Tablo 2.16.2.2003-2011 Rize Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 180
Tablo 16.4. 2003-2011 Rize Serbest Bölgesi İhracatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 183
Tablo 2.16.5.2003-2011 Rize Serbest Bölgesi İthalatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 184
Tablo 2.17.1.2003-2011 Samsun Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacminin Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 185
Tablo 2.17.2.2003-2011 Samsun Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 187
Tablo 2.17.3. 2003-2011 Samsun Serbest Bölgesi İstihdamının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 188
Tablo 2.17.4.2003-2011 Samsun Serbest Bölgesi İhracatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi . 189
Tablo 2.17.5.2003-2011 Samsun Serbest Bölgesi İthalatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi .. 191
Tablo 2.18.1.2003-2011 Trabzon Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacminin Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 192
Tablo 2.18.2.2003-2011 Trabzon Serbest Bölgesi İstihdamının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 194
Tablo 2.18.3.2003-2011 Trabzon Serbest Bölgesi İhracatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 195
Tablo 2.18.4.2003-2011 Trabzon Serbest Bölgesi İthalatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi . 197
Tablo 2.19.1.2003-2011 Tübitak Marmara Araştırma Merkezi Teknoloji Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacminin Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 198
Tablo 2.19.2.2003-2011 Tübitak Marmara Araştırma Merkezi Teknoloji Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi..... 200

Tablo 2.19.3.2003-2011 Tübitak Marmara Araştırma Merkezi Teknoloji Serbest Bölgesi İstihdamının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 201
Tablo 2.19.4.2003-2011 Tübitak Marmara Araştırma Merkezi Teknoloji Serbest Bölgesi İhracatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 202
Tablo 2.19.5. 2003-2011 Tübitak Marmara Araştırma Merkezi Teknoloji Serbest Bölgesi İthalatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi 204
Tablo 3.1. Türkiye'deki Serbest Bölgelerin Performans Değerlendirme Sonuçları 205

KISALTMALAR LİSTESİ

AB: Avrupa Birliği

AR-GE: Araştırma – Geliştirme

ASBAŞ: Antalya Serbest Bölge İşletici A.Ş.

ASB: Avrupa Serbest Bölgesi

AHL: İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi

BUSEB: Bursa Serbest Bölgesi

ESBAŞ: Ege Serbest Bölge Kurucu ve İşletici A.Ş.

ILO: Uluslararası Çalışma Örgütü

ITO: İstanbul Ticaret Odası

İSBAŞ: İstanbul Trakya Serbest Bölge İşletici A.Ş.

İZBAŞ: İzmir Serbest Bölgesi

KOSBAŞ: Kocaeli Serbest Bölgesi

KAYSEB: Kayseri Serbest Bölgesi

MASBAŞ: Mardin Serbest Bölgesi

MESBAŞ: Mersin Serbest Bölge İşletici A.Ş.

RİZBAŞ: Rize Serbest Bölgesi

TAYSEB: Toros Adana Serbest Bölgesi

TEKSEB: TÜBİTAK-Mam Teknoloji Serbest Bölgesi

TRANSBAŞ: Trabzon Serbest Bölgesi

WEPZA: Dünya İhraç Ürünleri İşleme Bölgeleri Birliği

GİRİŞ

Türkiye'deki Serbest Bölgeler ülkenin siyasi sınırları içinde olmamakla birlikte, gümrük sahası dışındaki özel alanları oluşturmaktadır. Türkiye'de Uluslararası ticaret yollarına ulaşımını kolay sağlayan, Akdeniz, Ege, Karadeniz ve Marmara üzerindeki ulusal limanlara yakın 19 serbest bölge bulunmaktadır. 1980 yılından sonra kurulmaya başlayan serbest bölgeler, ülkeye döviz kazandırma amacıyla yola çıkarak, yabancı yatırımı çekme, istihdamı arttırma ve dış ticarette büyük rol oynama hedefleriyle kuruluşlarını tamamlamışlardır. Kuruldukları yıldan bu yana ülke ihracatına olumlu etkileri olan serbest bölgeler, Türkiye'nin 2023 yılında 500 milyar$ ihracat hedefinde büyük rol oynayacağı düşünülen araçlardan biridir.

Türkiye'deki Serbest Bölgelerin faaliyet konuları, büyüklükleri ve performansları itibariyle farklılık gösteren yapıları vardır. Bu farklılıkları, bölgelerin ülke ekonomisine ne ölçüde katkı yarattıkları konusunda önem arz etmektedir. Her bölge aynı amaçlarla kurulmuş olmasına rağmen hepsinin amaçlarına tam anlamda ulaşıp ulaşmadığı günümüzde tartışma konusudur. Bu nedenle Dünya ekonomisinde rekabet etme gücünün yakalanabilmesi için, serbest bölgelerde yeniden yapılandırma, serbest bölgelerin mevcut amaçlarının yanında birtakım yenilikler ile özel ekonomik bölge olgusu gündeme gelmiştir.

Bu çalışma, serbest bölgelerin genel performans durumları belirlenerek, yeniden yapılandırma sürecinde gibi yenilikler gerektirdikleri konusunda rehber niteliğindedir. Çalışma 2 farklı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Serbest Bölgeler hakkında teorik genel bilgiler, performans değerlendirme kriterleri ve Türkiye'deki Serbest Bölgelerin genel özellikleri, avantajları, olumlu ve olumsuz etkileri hakkında bilgilere yer verilmiştir. İkinci bölümde araştırmanın konusu, amacı, kapsamı, kısıtları, faydaları ve metodolojisi açıklanmıştır. Ayrıca araştırma sonucunda elde edilen bulgular tablolaştırılarak değerlendirilmiştir.

I.BÖLÜM

A.SERBEST BÖLGELERİN TANIMI ÖZELLİKLERİ VE AMAÇLARI

1.Serbest Bölgelerin Tanımı

Genel bir tanımlama ile serbest bölgeler, ülke sınırları dâhilinde olmakla birlikte, dış ticaret, vergi ve gümrük mevzuatının uygulanması açısından gümrük hattı dışında sayılan bölgelerdir. Bu bölgeler ülkenin diğer bölümlerinden fiziki olarak ayrılmış olup, ilgili ülkeye ait yasal düzenlemeler uygulanmamakta, ayrıca yapılan üretim ve ticari faaliyetler için teşvik sağlanmaktadır.[1]Bir başka tanıma göre ise; serbest bölgeler eskiden durağan, emek yoğun, teşvik edici ve sömürücü bölgeler olarak tanımlanırken günümüzdeki yeni bölge paradigmasına göre dinamik, yatırım yoğunluklu, yönetimsel, fırsat yaratan bütünleşmiş gelişim aracı olarak tanımlanmaktadır.[2]

Serbest Bölge bir ülkenin ulusal egemenlik sınırları içinde bulunmakla birlikte, gümrük sınırları dışında kalan, ülkedeki mali ve ekonomik alanlara yönelik devlet düzenlemelerinin tamamen veya kısmen uygulanmadığı bölgeler olarak tarif edilebilir. [3]Bu tanımlar çerçevesinde serbest bölge; ülkenin gümrük alanından ayrıldığı, malların ve hizmetlerin gümrük işlemlerine tabi tutulmadan ithal edildiği, depolanabilir ve yeniden ihraç edilebilir duruma geldiği bir alan anlaşılmaktadır.[4]

Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü tanımına göre; serbest bölgeler ülkede geçerli ticari, mali ve iktisadi alanlara ilişkin hukuki ve idari düzenlemelerin uygulanmadığı veya kısmen uygulandığı, sınaî ve ticari faaliyetler için daha geniş teşviklerin tanındığı ve fiziki olarak ülkenin diğer kısımlarından ayrılan yerlerdir. 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu'nda serbest bölgelerin kurulması ve işletilmesindeki temel amaçlar; ihracata yönelik yatırım ve üretimi teşvik etmek, doğrudan yabancı yatırımları ve

[1] Engin Erdoğan ve Meliha Ener 'Küresel Pazarların Ekonomik Üsleri Serbest Bölgeler', Nobel Yayın Dağıtım, Ocak 2005, s.1
[2] Robert C. Haywood, 'Free Zones InThe Modern World' WEPZA CFATF Meeting Aruba, Ocak 2000, Sayı,22.10.2011
[3] A. Suha Alacaklıoğlu,' Sorularla Serbest Bölgeler İşlemler ve Mevzuat ' İstanbul Ticaret Odası Yayınları 1998, No: 69, s:1
[4] R. Thoman,'Free Ports and Foreign Trade, Cornell Maritime Press, Cambridge, 1956. s.6.

teknoloji girişini hızlandırmak, işletmeleri ihracata yönlendirmek ve uluslararası ticareti geliştirmek olarak sıralanmıştır. Bulundukları ülke ekonomilerine sağladıkları katkıların yanında, esnek ve çağdaş idari yapılarıyla dış ticarete yönelmek isteyen firmalara modern ve gelişmiş bir yatırım ortamı sağlayan serbest bölgeler lojistik merkezler olarak ülkemizde de önemlerini artırmaktadırlar.[5]

Türkiye ile Avrupa Birliği arasında 1 Ocak 1996 tarihinde gerçekleştirilen Gümrük Birliği çerçevesinde yeniden düzenlenen gümrük mevzuatında ise, serbest bölgeler; Türkiye gümrük bölgesinin parçaları olmakla beraber, serbest dolaşımda olmayan malların herhangi bir gümrük rejimine tabi tutulmamak ve serbest dolaşıma girmemek kaydıyla konulduğu, gümrük vergileri ile ticaret politikası önlemlerinin ve kambiyo mevzuatının uygulanması bakımından Türkiye gümrük bölgesi dışında olduğu kabul edilen, serbest dolaşımdaki malların ise ihracat rejimi hükümlerine tabi tutularak konulduğu yerler olarak tanımlanmıştır.[6]

2. Serbest Bölgelerin Genel Özellikleri

Serbest Bölgelerin özellikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Serbest bölgelerin kuruluş amaçları: Serbest bölgeler genellikle ülkenin dış ticaret hacmini geliştirmek, ithalatı, ihracatı kolaylaştırmak, döviz gelirlerini, istihdam hacmini arttırmak, sanayi canlandırmak, teknoloji transferinin hızlandırmak gibi amaçlarla kurulur. Bununla birlikte, her ülkenin kendine özgü bazı özel amaçları da olabilir.
- Serbest bölgelerde yapılabilecek faaliyetler: Bunlar, ithalat, ,ihracat, depolama, malların çeşitli işlemlere tabi tutulması, bankacılık, sigortacılık faaliyetleri, çeşitli bakım ve onarımı, yükleme, boşaltma gibi hizmetler ile endüstriyel faaliyetler olabilir.
- Serbest bölge gümrük dışı bırakılmış bir alandır, fakat siyasal yönden bağımsız değildir. Serbest bölgelerin faaliyetlerinde ev sahibi ülkede uygulanan gümrük mevzuatı, dış ticaret rejimi ve çeşitli yasalar kısmen ya da tamamen geçersiz

[5]T.C. Ekonomi Bakanlığı Resmi Sitesi, Serbest Bölge Uygulamaları, Serbest Bölgeler Hakkında Genel Bilgi, erişim: http://www.ekonomi.gov.tr/
[6] Yüksel Akça' Serbest Bölgeler ve Serbest Bölge Faaliyetlerinin Esasları', Dış ticaret Dergisi Sayı 9, s:1

kılınır. Ev sahibi ülkeden serbest bölgeye mal giriş ve bölgeden çıkışı bakımından serbest bölgeler yabancı topraklar gibi işlem görür. Ev sahibi ülkeden serbest bölgeye gönderilen mallar ihraç edilmiş sayılır. [7]

- Serbest bölgeler ikametin yasak olduğu bölgelerdir. Sadece serbest bölgeler de çalışanların temel ihtiyaçlarını karşılayan görevliler ile güvenlik görevlilerinin ikametine izin verilir. Bunun dışında serbest bölgelerde sürekli ikamete izin verilmez.
- Serbest bölgeler hükümet tarafından işletilebileceği gibi, resmi kurumlar veya gerçek ve tüzel kişiler tarafından da işletilebilir.
- Serbest bölgelerdeki ekonomik faaliyetleri desteklemek amacıyla her türlü ulaşım, depolama, enerji, haberleşme, su, kanalizasyon gibi alt yapı yatırımları sağlanmaktadır.
- Serbest bölgelerde depolama, yükleme-boşaltma, ambalajlama, çeşitli biçimlerde işleme, karıştırma, temizleme, imha etme, montaj, bankacılık, sigortacılık gibi faaliyetlere izin verilmektedir.
- Serbest Bölgeler genellikle geniş hinterlandı olan, uluslararası transit yollar üzerinde bulunan gelişmiş kara, deniz, demir ve hava ulaşım olanaklarına sahip olan bölgelerde kurulurlar.
- Özellikle az gelişmiş ülkelerin üretim serbest bölgelerinde, ülkede geçerli sosyal politikaların uygulanmadığı da görülmekte; işgücünün bol ve ucuz, üstelik sendikal haklardan genellikle yoksun olmasına bağlı olarak, işgücü maliyetleri oldukça düşük düzeylerde kalmaktadır.
- Serbest bölgelerde vergi muafiyetleri yanında, farklı teşvik yöntemleri de görülebilmektedir; örneğin, ihracatın ucuz kredi ile teşviki, yapılan sabit sermaye yatırımının belli bir oranında teşvik primi ile işçi eğitimine prim verilmesi gibi değişik uygulamalar söz konusu olabilmektedir.

Serbest Bölgelerle ilgili bazı özellik arz eden durumlar da vardır. Bunlar:

- Serbest bölgelerde perakende satışa izin verilmemektedir.

[7] Erdoğan ve Ener, a.g.e. s.3-4

- Kullanıcı olmayan yerli ve yabancı firmalar serbest bölgede depo işletmeciliği konusunda faaliyet gösteren firmalardan depo kiralamak suretiyle serbest bölge depolarından yararlanabilirler.
- Serbest bölgelerde fason üretim yapılması, mümkündür.
- Firmaların alacakları faaliyet ruhsatı sayısında bir kısıtlama getirilmemiştir.
- Faaliyet ruhsatının devri mümkün değildir.[8]
- Faaliyet ruhsatı hangi serbest bölge için alınmışsa yalnız o serbest bölge için geçerlidir. Ancak, firmalar yeni faaliyet ruhsatı alarak diğer serbest bölgelerde de faaliyette bulunabilirler.

Yatırımcı kullanıcılarının inşa ettirdikleri tamamlanmış veya inşaat halindeki üst yapılar, serbest bölgedeki veya bölge dışındaki bir başka gerçek veya tüzel kişiye Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü'nün uygun görmesi halinde devredilebilir.

3. Serbest Bölgelerin Kuruluş Amaçları

Serbest Bölgelerin kuruluş amaçları Kanun gerekçesinde şöyle belirtilmiştir;[9]

- Türkiye'de kurulacak Serbest Bölgelerin diğer ülkelerde faaliyet gösteren Serbest Bölgeler karşısındaki mukayeseli avantajlarının artırılması,
- Coğrafik konumu nedeniyle özellikle Ortadoğu'da önemli bir mevki işgal eden ülkemizde uluslararası üne sahip ticaret merkezlerinin kurulması,
- Serbest Bölgelerde faaliyette bulunan müteşebbislerin hiçbir vergi, resim ve harç ödemeden yurt içinden ve dışından girdilerini temin edebilmeleri ve yerli müteşebbislerin yurt içinden stoklamaya gitmeksizin ihtiyaçlarını devamlı ve ucuz olarak karşılayabilmeleri,
- Serbest Bölgelerde faaliyette bulunan gerçek ve tüzel kişilerin gelir ve kurumlar vergilerinden muaf tutulmaları suretiyle müteşebbislerin bu bölgelere gelmelerinin sağlanması, böylece bölgenin ve dolayısıyla yörenin kalkınmasına imkan verilmesi,

[8] M.Vefa Toroslu , Serbest Bölgeler , İstanbul:Beta Basım , 2000, s.9-1aktaran Derya İnan 'Türkiye'deki Serbest Bölgelerde İhracata Yönelik Üretimin Rekabet Avantajları Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007, s.10

[9] 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu, 15.06.1985 tarih ve 18785 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır.

- Serbest Bölgelere giriş çıkışlarda, malların getirilip işlemlere tabi tutulup satılmalarında veya bölgeler dışına çıkarılmalarında ve tüm faaliyetlerin yürütülmesinde bürokrasi ve formalitelerin asgariye indirilmesi,
- Serbest Bölgelere gelen müteşebbislerin hammadde, yarı mamul veya mamul şeklinde yatırım girdilerini Türkiye'den karşılamaları halinde, bölgelere gelen malların ihraç sayılmaları nedeniyle daha uygun fiyatla teminine imkan vererek, bir yandan yerli üretim ve diğer yandan ihracatın artırılması suretiyle döviz gelirinde artış sağlanması,
- Türk sanayisinin gelişmesine yararlı olabilecek modern teknolojinin getirilmesi ve yatırım girdilerinin Türkiye'den sağlanması,
- Ülke dışından Serbest Bölgelerde faaliyette bulunmak üzere gelenlerin ayni ve nakdi sermaye getirebilmelerine ve bu sermayeleri ile temettüleri ve karlarını kısmen veya tamamen tekrar yurt dışına götürebilmelerine olanak sağlanması,
- Türkiye'de faaliyette bulunmayan bankaların da Türkiye'de faaliyet gösteren bankalar ve sigorta şirketleri gibi Serbest Bölgelerde iş yeri açarak faaliyet göstermeleri ve eksperlik, acentelik, müşavirlik, ticari gözetme hizmetleri gibi, diğer yardımcı hizmetlerin de Serbest Bölgelerde yapılmasına imkan sağlanması yoluyla Dünya bankacılık, sigortacılık ve diğer hizmet dallarında Türk Serbest Bölgelerinin tanıtımının yapılması,
- Serbest Bölgelerdeki ticari ve sınai faaliyetlerin ileri teknik ve organizasyonundan faydalanılması, ancak bu tür ticaret ve sanayinin yurt içi faaliyetlere getirilebileceği olumsuz rekabeti etkisiz bırakacak bir düzenin sağlanması,
- Serbest Bölgeler ile ilgili tesislerin kurulması ve geliştirilmesi amacıyla yapılacak harcamaları karşılayacak ve kaynaklarının büyük bir kısmını Serbest Bölgelerdeki faaliyetlerden elde edilecek gelirlerin teşkil edeceği bir fon tesis edilmesidir.

Serbest bölgeler başlıca şu amaçlarla kurulur[10]:

- Yabancı sermaye yatırımlarını ve dış ticareti artırmak,

[10] Yüksel Akça, a.g.e, s: 2.

- Yerli üreticilerin dünya piyasalarındaki fiyattan girdi temin etmelerini sağlayarak uluslararası rekabet güçlerine katkıda bulunmak,
- İhracata dönük sanayilerin gelişmesini teşvik etmek suretiyle ihracatı artırmak,
- Döviz girişini artırmak,
- Yeni iş imkanları yaratarak istihdam sorununun çözümüne yardımcı olmak,
- Gelişmiş üretim ve yönetim tekniklerinin yurtdışından ülkeye getirilmesi suretiyle ekonomik standartları yükseltmek.

Türkiye de kurulmuş olan serbest bölgelerin öncelikli amaçları şu şekildedir:[11]

- İhracata yönelik üretimi ve yatırımları arttırmak
- Yabancı yatırımları çekmek ve böylece yabancı sermaye akışını hızlandırmak ve uluslararası pazarlarla bağlantımızı geliştirmek,
- İthalatımızı daha düşük maliyetlerde gerçekleştirmektir

Sunduğu avantajlar ve olanakları sayesinde serbest bölgeler firmalara düşük maliyette yerel ve yabancı sermayeli üretim yapmalarını sağlamasının yanı sıra uluslararası pazarlarda maliyet avantajı kazandırmaktadır. Serbest bölgeler kuruldukları ülkelere de şu avantajları sağlamaktadırlar;

- İhracatı desteklemek,
- Yabancı yatırımı çekmek,
- Teknoloji transferini ve istihdamı arttırmaktır.

4. Serbest Bölgelerin İşletilme Biçimleri

3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu'nun 2'nci maddesi gereğince serbest bölgeyi işletecek/kurup işletecek kuruluş Bakanlar Kurulu tarafından yetkilendirilir. Uygulamada Bakanlar Kurulu Kararı ile yer ve sınırları belirlenen serbest bölgeyi kuracak ve işletecek şirket, yeni kurulacak bir anonim şirket şeklinde teşekkül ettirilmektedir.

[11] 'The Free Zones In Turkey' The İstanbul Chamber of Commerce Publication No: 1986-4 s.1

4.1. İlk model

Bu çerçevede, ilk olarak Mersin ve Antalya Serbest Bölgeleri arazisi kamuya ait olan sahalarda yine alt yapısı Kamu Ortaklığı Fonu'ndan temin edilen kaynak ile tamamlanarak 1987 yılında açılışa hazır hale getirilmiştir. Alt yapısı hazır bu bölgelerin işletilmesi için İl Özel İdareleri, Sanayi ve Ticaret Odaları, Denizcilik İşletmeleri başta olmak üzere diğer kuruluş ve vatandaşların ortaklığında kurulan Anonim Şirketler (MESBAŞ-Mersin Serbest Bölge İşleticisi A.Ş. ve ASBAŞ-Antalya Serbest Bölge İşleticisi A.Ş.) yetkili kılınmışlardır.

Serbest Bölgeleri işleten bu şirketler, arazinin kullanıcılara kiralanması, kullanıcıların mallarının elleçlenmesi, elektrik, su, telefon hizmetlerinin verilmesi, serbest bölge limanının işletilmesi, çevre düzeninin sağlanması gibi ana hizmetleri yapmakla görevli bulunmaktadırlar. Bu şirketlerin ana gelir kaynaklarını sayılan bu işlemler oluşturmaktadır. Bu model kapsamında işletilmekte olan diğer iki serbest bölge ise, Doğu Anadolu Serbest Bölgesi ile Tübitak-Marmara Araştırma Merkezi Teknoloji Serbest Bölgeleridir.

4.2. İkinci Model (Yap-İşlet-Devret)

İlk serbest bölge kurma girişimine öncülük edilmesi sonrasında, arazisi devlet tarafından temin edilecek yerlerde özel sektör firmalarınca da serbest bölgelerin kurulabileceği ve bu şirketler tarafından işletilerek belirlenen sürenin sonunda devlete döneceği yani yap-işlet-devret modelinin uygulanabileceği fikri gündeme gelmiştir.

Bu modelin ilk uygulaması, İzmir'de kurulan Ege Serbest Bölgesi'nde hayata geçirilmiştir. Yaklaşık 2.2 milyon metrekare büyüklüğündeki alanda serbest bölge kurma yetkisi, serbest bölgeyi kurmak ve işletmek üzere talip olan yabancı sermayeli bir firma ile İl Özel İdaresi, Sanayi ve Ticaret Odası, Büyükşehir Belediyesi ortaklığı ile kurulan ESBAŞ-Ege Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi A.Ş.'ne yap-işlet-devret modeli çerçevesinde verilmiştir. ESBAŞ, yukarıda sayılan işleticilik faaliyetleri yanında serbest bölgenin tüm alt yapısını hazırlamakta, üst yapılar için uygun hazır araziler oluşturmakta ve bunları kullanıcılara kiraya vermektedir. Bu modelde çalışan diğer serbest

bölgelerimiz; İstanbul AHL, Trabzon, Samsun, Adana Yumurtalık, Rize ve Kocaeli Serbest Bölgeleridir.

4.3. Üçüncü Model(Yap-İşlet-Sahip Ol)

Bir sonraki aşama ise; arazisi ve kurulup işletilmesi tamamen özel sektöre ait serbest bölgelerin kurulması olmuştur. Bunun ilk örneği İstanbul Trakya Serbest Bölgesi olup, ilk uygulama ise İstanbul Deri ve Endüstri Serbest Bölgesi'dir. Bu bölgeyi İşleten DESBAŞ-İstanbul Deri ve Endüstri Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi A.Ş., devletten hiçbir yardım almaksızın tamamen bölgeyi kullanıcılara hazır hale getirmekte ve isteyene kiralamakta isteyene de arazi mülkiyetini satmaktadır. Bu modelde çalışan diğer serbest bölgelerimiz; İzmir-Menemen Deri, Avrupa, Gaziantep, Denizli, Bursa, Mardin ve Kayseri Serbest Bölgeleridir.[12]

5. Serbest Bölge Türleri

Gümrük mevzuatının serbest bölgelerdeki geçerlilik derecesi dikkate alındığında iki tür serbest bölgenin olduğu söylenebilir; açık ve kapalı serbest bölgeler. Açık serbest bölgeler genellikle her çeşit ticari faaliyetin, hatta bazen sanayi faaliyetlerinde yapılmasına olanak verilen ve ülkeye ait mevzuatın tamamının uygulanmadığı serbest bölgelerdir. Kapalı serbest bölgeler ise, yapılabilecek faaliyetlerin sınırlı olduğu ve ülke mevzuatının yalnızca bir bölümünden bağışık olan bölgelerdir.

Serbest Bölgelerle ilgili diğer bir sınıflandırma ölçütü de, bölgede izin verilen etkinliğin türüdür. Serbest Ticaret Bölgeleri, Serbest imalat veya dışsatım bölgeleri, serbest finansal etkinlik bölgeleri, serbest tıp bölgeleri ve serbest kumarhane bölgeleri bu sınıflandırma sistemine göre sözü edilebilecek temel serbest bölge türüdür.[13]

Bir diğer kriter ise bölgenin faaliyetlerinin iç piyasaya mı (ev sahibi ülke piyasasına), yoksa ihracata mı yönelik olduğunun belirlenmesine dayanır. Gelişmiş ülkelerde iç piyasaya yönelik serbest bölge sayısı oldukça fazladır. Gelişmekte olan ülkelerde yer alan bir kısım serbest bölgeler de bu şekilde faaliyet göstermektedir. Bazı Serbest bölgeler ise hem iç piyasaya hem de ihracata yönelik olarak faaliyette bulunur.

[12] 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu, 15.06.1985 tarih ve 18785 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır.
[13] A. Suha Alacaklıoğlu, a.g.m. s. 3

Bunlar çoğunlukla gelişmekte olan ülkelerde kurulan serbest üretim bölgeleridir ve bu gibi bölgelerin iç piyasaya yönelik üretimde bulunmaları yasaklanmıştır.[14]

5.1. Serbest Ticaret Bölgesi

ILO, WEPZA, ve Dünya Bankası tarafından yapılan ortak tanıma göre serbest ticaret bölgesi ithalat ve ihracat vergilerinden muaf olunan, vergi ve diğer teşviklerin sağlandığı, ev sahibi ülkede üretimi, ithalatı ve ihracatı artıracak iş alanlarını desteklemeyi teşvik eden dar bir alanda kurulan yerledir. [15]

Bir diğer tanıma göre bir ülkede dış ticarette uygulanan mevzuat ve kısaltmaların kısmen ya da tamamen geçersiz kılınması yoluyla, dış ticaret açısından serbest hale getiren bir alanı ifade eden serbest ticaret bölgesi, çoğunlukla uluslararası ticaret yolları üzerinde (genellikle bir liman ya da havaalanında ya da yakınında) kurulan, ev sahibi ülkenin diğer kısımlarından fiziki olarak ayrılarak, polis kontrolü altında bulundurulan ve ikametin yasak olduğu bir bölgedir.Serbest ticaret bölgelerine getirilen mallar için, ev sahibi ülkenin gümrük alanına sokulmadığı sürece gümrük vergisi ödeme gereği ortaya çıkmaz. Yani malların bölgeye ithali ve bölgeden diğer (ev sahibi ülke dışındaki) ülkelere ihracatında gümrük vergisi borcu doğmaz.[16]

5.2. Serbest Üretim Bölgesi

Serbest üretim bölgesi bir diğer adıyla ihracat işleme bölgesi, sanal serbest ticaret koşulları altında ihracat üretimi yapan ekonomilerin bulunduğu bölgedir. Kore, Malezya, Filipinler gibi birçok ülkede istihdam, döviz kazancı ve teknoloji transferi amacıyla serbest üretim bölgeleri kurulmuştur. İlk uygulama ise İrlanda'nın Shannon Havalimanı'nda faaliyete geçmiştir. Günümüzde de başarılı bir gelişim süreci göstermektedir. Serbest üretim bölgelerinin iç ekonomi bozulduğunda, sınırlı refah sağlayabileceği düşünülmektedir. Oysa ki, bazı ülkeler için serbest üretim bölgeleri,

[14]Erdoğan ve Ener,a.g.e., s.23
[15] Shavin Malhotra 'A Comparative Analysis Of Investment Climate At Free Trade Zones And Host Country Mainland' ASAC 2008 Halifax, NS Jacksonville University Nicolas Papadopoulos Carleton University, s.21
[16] Erdoğan, Ener, a.g.e. s. 24

'Kalkınma Motorları' olarak ifade edilir.[17] Serbest üretim bölgelerinin başlıca amaçları şöyledir:

- Geleneksel olmayan ihracat üretiminden döviz kazancı elde etmek,
- İşsizliği azaltmak ve ülkedeki işsizlik problemine çözüm yaratarak milli gelire katkıda bulunmak,
- Yabancı yatırımı cazip hale getirerek, bilgi ve teknoloji transferi yaratmak,
- Geleneksel olmayan üretim teknikleri ile ülke içindeki girişimciyi ihracata teşvik etmek.[18]

İhracat İşlem Bölgelerinin Serbest Ticaret Bölgelerinden farkı, gümrük vergi ve formalitelerinden arındırılmış olan bölgede yerli ve yabancı firmalara yatırım yapma olanağının tanındığı, büyük sanayi siteleri görünümünde olmasıdır. Bu çerçevede yatırım yapmak isteyenlere ayrıca mali ve idari teşvikler sağlanmakta, üretimin tümünü ihracata yöneltecek firmalara ise, çeşitli ücret-maliyet, alt yapı olanakları ve vergi ayrıcalıkları tanınmaktadır. Bu ayrıcalıklar, İhracat İşlem Bölgesi firmalarının tam üretimlerinin ihraç edilmesi ve imalat için ithal edilen tüm hammadde ve ara malların İhracat İşlem Bölgesi içerisinde tüketilmesi ya da yeniden ihraç edilmesi şartına bağlıdır. Başlıca İhracat İşlem Bölgelerine sahip ülkeler arasında İrlanda, Güney Kore, Tayvan, Malezya, Brezilya, Endonezya, Çin Halk Cumhuriyeti uygulamaları sayılabilir.

Serbest Üretim Bölgesinin ülke kalkınması açısından amaçlarını; istihdamı artırmak ve kalitesini geliştirmek, ülkede yaratılan katma değeri artırmak, dış ticaret dengesini iyileştirici gelişmeler sağlamak, yabancı sermaye çekerek ülkede yapılan yatırım miktarını çoğaltmak, teknolojik gelişimi hızlandırmak, ülke ekonomisi ile iç bağlantılarını artırarak ülkenin dış kararlara duyarlılığını azaltmak şeklinde sıralamak mümkündür. [19]

---

[17]Peter G. Warr,'Export Processıng Zones: The Economics of Enclave Manufacturing' The International Bank for Reconstruction and Development /The World Bank, (1989) 4 (1):65-88, s .2 erişim:http://wbro.oxfordjournals.org/content/4/1/65.short, 05.04.2012.

[18]Baissac Claude, ' Maximising Developmental Impact of EPZ': A Comparative Perspective in the African Context of Needed Accelerated Growth, a presentation at the Johannesburg EPZ Symposium October 15-16 2033 No.7 Ver 1.02, s.4

[19]Mehmet Emin Erçakar , 'Serbest Bölgeler: Teorik Yaklaşım' Uludağ Üniversitesi - Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu, Yıl: 2004/ Cilt: 6 Sayı: 1 Sıra: 11 / No.206

5.3. Serbest Limanlar

Gelişmekte olan ülkelerdeki ihracat işleme bölgelerin modern versiyonu olan serbest limanlar, serbest ticaret yapan ülkelere modern bağlantı noktasını oluşturmaktadır.[20] Serbest Limanlar, serbest ticaret bölgesinin bir teşvik türüdür. Bu kategorideki bölgeler, küresel ölçekte üretilen malların dağıtımı için gerekli ulaşım hizmetleri ve altyapısı ile doğrudan kent içine erişimin olduğu veya kente yakın yerlerdir. Çoğu, hava, deniz limanı kompleksleri veya sanayi sitelerinin içinde yer almaktadır.[21]

5.4. Serbest Bankacılık Bölgesi veya Kıyı Bankacılığı

Serbest bölgelerdeki bankacılık faaliyetleri kendilerine has özellikler taşımaktadır. Bu bankaların genel özellikleri arasında, vergiden muaf olmaları, sermaye üzerindeki denetimlerin daha esnek olması, mevduat munzam karşılıklarının düşük olması ya da hiç olmaması gibi farklılıklar yer almaktadır.[22] Serbest bankacılık bölgeleri, uluslararası piyasalarda dolaşan yabancı sermayeyi çekebilmek için yaratılan bölgelerdir. Bu bölgelerde genellikle döviz kontrolleri, kredi kontrolleri, munzam karşılık oranları ya gevşetilmekte ya da tamamen ortadan kaldırılmaktadır.Vergiler konusunda da bankalara türlü avantajlar sağlanmaktadır. Kıyı bankacılığı için belli bir alan ayrılmasına gerek yoktur, mevzuatı düzenleyerek kıyı bankacılığı yapmak mümkündür.[23]

5.5.Yatırım Bölgeleri (Enterprise Zones)

Yatırım bölgeleri, yerli yatırımları teşvik etmek amacıyla, ülkenin ekonomik yönden geri kalmış yörelerinin canlandırılması, istihdam ve yatırımların artırılması için çeşitli özendirici teşvik tedbirlerinin uygulandığı alanlardır.[24] Bu bölgelerde girişimcileri denetleyen kuralların ve vergilerin bir kısmı kaldırılmıştır. Sağlanan tevsikler yabancı firmalardan ziyade yerli firmalara yöneliktir. İlk uygulama 1977 yılında İngiltere'de

---

[20]John J. De Ponte, 'The Foreign-Trade Zones Act: Keeping Up With The Changing Times', Business America, December 1997, s.1

[21]Hawaii Kamuela, 'Variations on the Freeport Theme - A U.S. Perspective' 23RD Annual NAFTZ Conference, October 8-12, 1995

[22] E. Erdoğan, Meliha Ener, a.g.e. s.48

[23]Soner Yavaş, "Serbest Bölgeler", Türk Hukuk Sitesi, www.turkhukuksitesi.com,10.10.2011

[24] Mehmet Emin Erçakar, a.g.m .Cilt:6, Sayı:1, http://www.isgucdergi.org/2004

gerçekleştirilmiştir. Bu bölgelerin kurulmasındaki amaç, altyapı ve vergi kolaylıkları sağlayarak, yerli sermayenin bu bölgelere çekilmesini ve yatırımların artmasını sağlamaktır.[25]

5.6. İkiz Fabrikalar (Maquilador)

KOBİ'ler (Uluslararası standartlara göre çalışan sayısı 500'ün altında olan işletmeler KOBİ olarak kabul edilmektedir ve Maquiladora'lar da ortalama çalışan sayısı 374 kişidir) büyük ölçekli işletmelere nazaran uluslararası ticarete daha az entegre olmuş durumdadırlar. Bu durumun istisnası olan bu tip bölgeler, komşu ülkelerin mukayeseli üstünlüklerinden yararlanılması amacıyla kurulup daha çok ikili ticaretin canlandırılması biçiminde yararlar sağlamaktadırlar.[26]

Meksika'da "Maquiladora" olarak adlandırılan sektöre yönelik teşvikler ön plandadır.. Amerika sınırına yakın yerlerde kurulu olan bu şirketlere, uzunca bir süre kurumlar vergisi, katma değer ve diğer vergilerden muafiyet sağlanmıştır. Kuzey Meksika'da "Maquiladora" sektöründe istihdam edilen çalışan sayısı 2006 yılında 1.2 milyona ulaşmıştır."Maquiladora" sektörüne tanınan teşvikler yerli ihracatçılara ve "Maquiladora" sektörüne girdi sağlayan firmalara da tanınmıştır. Diğer taraftan "Maquiladora" firmalarına, yararlandıkları teşvikleri kaybetmeksizin üretimlerini diğer firmalara havale etme imkanı da verilmiştir. Ancak son krizle birlikte Meksika'da üretim ve montaj faaliyeti yürüten ve çoğunluğu ABD pazarına yönelik çalışan işletmelerin oluşturduğu sektör, ABD'ye yapılan ihracattaki yüzde 60-65 oranındaki gerileme ile birlikte krizden etkilenen sektörler arasında başı çekmiştir.[27]

5.7. Antrepo

Antrepo, yabancı kaynaklı malların geçici bir süre için gümrük vergisi ödenmeksizin konulduğu ve gümrük idaresinin denetimi altında olan kapalı yerlerdir. Yabancı ülkelerden çeşitli yollarla getirilen eşya antrepolara konulur. Antrepoya giren mallar belirli bir süre bekletildikten sonra tekrar yabancı bir ülkeye gönderilebilir, diğer

[25] Derya İnan, 'Türkiye'deki Serbest Bölgelerde İhracata Yönelik Üretimin Rekabet Avantajları Yüksek Lisans Tezi, Istanbul 207, s.17
[26] Soner Yavaş, a.g.m.
[27] Alper Karakurt, 'Küresel Kriz Ortamında Yatırım Teşvikleri', Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 65-2, s.151

bir antrepoya aktarılabilir veya ülkeye ithal edilebilir. İthalat halinde vergiler malların antrepoya girişinde değil, ülkeye ithalinde ödenir.[28]

Antrepolar başlıca gerçek (reel) ve itibari(fiktif) olmak üzere 2 çeşittir. Gerçek antrepo işletilmesi kanun yada kararnameler ile kamu iktisadi kuruluşlarına ,ticaret odalarına, mahalli idareler,bağımsız liman idarelerine bırakılmıştır.Denetimi gümrük idaresi ile işleten tarafından ortaklaşa yapıldığından antrepoya alınan eşya karşılığında kefalet ya da teminat istenmez. İtibari antrepolarda bina ve diğer tesisler eşya sahibince sağlanır ve özel şahıslarca işletilir. Bu sebeple antrepolara giren eşya ve mallardan bunların vergileri tutarınca teminat istenir. Ayrıca bu tip antrepoya konulacak eşya çeşitleri az miktarda olup mevzuatla sınırlıdır ve eşyanın antrepoda kalacağı sure genellikle bir yıldır.[29]Antrepo rejimi sayesinde ihracatçılar, ürünlerini derhal piyasaya sürmek yerine, piyasa durumuna göre en uygun zamanı bekleme olanağını elde ederken, ithalatçı da malı görüp istediği miktarda alım yapabilmektedir. Bu şekilde depolama ve stoklama giderlerinden tasarruf edebileceği gibi bir defada alımın gerektirdiği mali yüklerden de kurtulmaktadır.

5.8. Serbest Şehir (Free City)

Serbest bölgenin bütünüyle bir şehri kapsaması durumunda serbest şehir söz konusu olur. Serbest şehirlere örnek olarak Hong Kong ve Singapur gösterilebilir.Serbest çevre, serbest limana benzemektedir. Ancak ülkenin uzak ve gelişmemiş bölgesinde yer alır. Diğer bölgelerde belirli mallara uygulanan ithal kısıtlaması ve gümrük tarifeleri bu bölgelerde azaltılmaya çalışılmıştır.[30] Birçok serbest çevre gümrük kolaylık ve ayrıcalıklarını, ithal edilmiş olan yiyeceklere, sermaye mallarına ve tüketicinin acil olan ihtiyaçlarına ayırırlar ve serbest çevrede geçerli olan kurallar genellikle ülkenin her yerinde geçerli olan yasa ve yönetmeliklere benzerler.[31]

[28] Selin Yazıcılar, 'Avrupa Birliği ve Türkiye'de Serbest Bölgeler', Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yükseklisans Tezi, Bursa 2002, s.7
[29] Erdoğan, Ener, a.g.e. s. 49
[30]Soner Yavaş, a.g.m. s.
[31] Mehmet Emin Erçakar, a.g.m.s.

5.9. Gümrüksüz Satış Bölgeleri ve Gümrüksüz Satış Mağazaları

Gümrüksüz bölgeler gelişmekte olan ülkelerin kalkınma politikalarında önemli yer oluşturmaktadır. Bu bölgelerde yerli ve yabancı firmalar üretim kolaylıklarından yararlanarak imalat, montaj gibi faaliyetlerde bulunurlar. Gümrüksüz satış mağazaları ise çoğunlukla havaalanlarında kurulan içki, sigara ve çeşitli değerleri malların perakende satısının yapıldığı mağazalardır.[32] İhracat üretim bölgelerinde olduğu gibi gümrüksüz bölgeler de gelişmekte olan ülkelerin kalkınma politikalarında önemli yer oluşturmaktadır. Bu bölgelerde yerli ve yabancı firmalar üretim kolaylıklarından yararlanarak imalat, montaj v.s. faaliyetlerinde bulunurlar.

5.10.Transit Bölge

Denize kıyısı olan ülkelerin, denize yakın veya yeterli çıkışı olmayan komşu ülkelerin depolama ve dağıtım merkezleri şeklinde kullanılması için girişte kurduğu limana transit bölge denir. Malların komşu ülkelerden ev sahibi ülkeye transit olarak geçişi sırasında gümrük vergileri, ithalat kontrolleri ve diğer birçok giriş çıkış formaliteleri uygulanmamaktadır. Transit bölge, hem serbest ticaret bölgesinden hem de serbest limandan daha sınırlı bir kolaylık sağlar. Geniş anlamda, transit bölge limanın ayrılmış bir yerinde kendi iskele, barınma ve diğer kolaylıklara sahip bir alandır. Dar anlamda ise, limanda tek bir depo ve barınağa sahip olması halidir.[33]

5.11. Özel Ekonomik Bölge

İhracat üretim bölgelerinin yeni bir sekli olan özel ekonomik bölgeler, özellikle Çin'de kurulmuştur. Ekonomik büyümeyi gerçekleştirmeye çalışan pek çok gelişmekte olan ülkede de yaygınlaşmıştır. Asya ülkelerinde kurulan özel ekonomik bölgelerin başarısı 1960 ve 1970'li yıllarda büyük ilgi görmüştür. Özellikle Çin'de kurulan özel ekonomik bölgeler, Çin'in dünyaya açılan penceresi gibidir. Buralarda, yabancı sermaye ve teknolojiyi çekebilmek amacıyla, düşük ücret ve vergi bağışıklığı gibi kolaylıklar

[32] Selin Yazıcılar, a.g.t s.8
[33]Mehmet Emin Erçakar, a.g.m. s.

uygulanmaktadır. Üretilen malların büyük çoğunluğu ise spor ayakkabı, oyuncak, konfeksiyon ve elektronik eşyalardan oluşmaktadır.[34]

6. Serbest Bölgelerin Başarısını Etkileyen Faktörler

Serbest bölgelerin başarıları, pek çok ülkede tek bir ölçü ile, bu bölgelerin çekebildikleri yabancı sermayenin büyüklüğü ile ölçülmektedir. Türkiye'de ise, bir serbest bölgenin ne denli başarılı olduğu, çekebildiği yabancı sermaye büyüklüğü yanında, serbest bölgedeki istihdam, ihracat ve katma değer gibi başka kriterlere de bakılarak değerlendirilmek durumundadır.

Bir serbest bölgenin başarılı olabilmesinin ön şartı; bu bölgenin, yatırım yapan müteşebbislerle dolmasına, giderek ev sahibi ülke ile iliksilerinin artmasına ve daha sonra da buradan ayrılmak istememelerine bağlıdır. Bu türden bir yapıyı oluşturan faktörler aşağıda özetlenmiştir:

- Ev sahibi ülkedeki politik ve ekonomik istikrar,
- Millileştirmeme ve devletleştirmeme garantileri,
- Güvenilir bir yabancı sermaye politikası, ev sahibi ülkenin uluslararası ekonomik ilişkilerdeki güvenilirliği ve uluslararası hakemlik sistemine karsı tutumu,
- Ülkenin önemli dış pazarlara yakınlık derecesi,
- Serbest bölge civarında yer alan diğer serbest bölgelerle rekabet edebilirliği,
- Ez sahibi ülkedeki üretim girdilerinin ucuzluğu,
- Bankacılık, taşımacılık, müşavirlik gibi hizmetlerin kalitesi ve uygunluğu,
- Serbest bölgede, hazır ve yeterli kapasitede alt ve üst yapıların varlığı,
- Ev sahibi ülkeye mal satabilme ve ev sahibi ülkenin fazla kotalarını kullanabilme imkanı,
- Kar ve sermaye transferlerinin kolaylığı,
- Sosyal çevrenin uygunluğu,
- Uygun bir yatırım ortamının oluşturulması,
- Müteşebbislerin taleplerine duyarlı bir idare tarzının bulunması,
- Bölgelerin yeterli düzeyde ve kalitede duyuru ve tanıtımının yapılması,

[34]Erdoğan, ve Ener 2005, s.52-53

- Serbest bölge girdilerinin mümkün olduğunca ev sahibi ülkeden temininin tevsiki,
- Serbest bölgede yer alacak faaliyetlerin, serbest bölge amaçlarına uygun faaliyetler
- olmasının temini ve bu faaliyetler ile ev sahibi ülkede aynı konuda yapılan faaliyetler arasında olumsuz bir rekabete imkan verilmemesi,
- Serbest bölgede faaliyette bulunmak isteyen yabancı sermayeli müteşebbislerin, yerli müteşebbisler ile dış pazarda rekabet edecek faaliyetler yerine, yeni faaliyetlere yönlendirilmeleri,
- Serbest bölge tesis ve idame giderlerinin, zamanla serbest bölge gelirleri ile karşılanmasının temini,
- Kırtasiyeciliğin ve müdahalelerin azaltılması,
- Kaçakçılığa ve suistimallere ortam hazırlanmaması.

Bu unsurların öncelikleri ve ağırlıkları, bölgeden bölgeye, ülkeden ülkeye ve serbest bölgenin fonksiyonlarına göre değişiklik göstermekte olup, dünya deneyimi, unsurlar arasından ilk bakışta fazla önemli olarak gözükmeyen bazılarının (yeterli enerji, ucuz işçilik, güvence gibi) öne geçebildiğini göstermektedir.[35]

B. SERBEST BÖLGELERİN SAĞLADIĞI AVANTAJLAR VE ÜLKE EKONOMİSİ ÜZERİNE ETKİLERİ

1. Serbest Bölgelerin Sağladığı Avantajlar

1.1 Üretici Kullanıcılar için Vergi Avantajlarından Yararlanma İmkânı

Üretim konulu Faaliyet Ruhsatı kapsamında faaliyet gösteren serbest bölge kullanıcılarının imal ettikleri ürünlerin satışından elde ettikleri kazançları, Avrupa Birliği üyeliğinin gerçekleşeceği yılın vergileme dönemi sonuna kadar Gelir veya Kurumlar Vergisinden istisnadır.

Serbest bölgelerde üretilen ürünlerin FOB bedelinin en az % 85'ini yurtdışına ihraç eden kullanıcıların istihdam ettikleri personele ödedikleri ücretler gelir vergisinden

[35]A. Hakan Atik , 'Serbest Bölge ve Türkiye'deki Serbest Bölgeler', Araştırma Müdürlüğü, Ankara 1998, Sf.6

müstesnadır. Bu oran Bakanlar Kurulu tarafından yüzde 50"ye kadar indirilebilir.Üretim faaliyetinde bulunan serbest bölge kullanıcılarının, serbest bölgelerde gerçekleştirilen faaliyetlerle ilgili olarak yapılan işlemleri ve düzenlenen kağıtları damga vergisi ve harçlardan müstesnadır.

Üretim faaliyeti dışındaki konularda 06/02/2004 tarihinden önce Ruhsat almış olan kullanıcıların Gelir veya Kurumlar Vergisi muafiyeti, Faaliyet Ruhsatı süresi sonuna kadar devam edecektir. 06/02/2004 tarihinden itibaren diğer konularda düzenlenen Faaliyet Ruhsatları kapsamında vergi muafiyeti bulunmamaktadır.

1.2. Orta ve Uzun Vadede Geleceği Planlayabilme İmkânı

- Hazır işyeri kiralayan kiracı-kullanıcı firmalar için 15 yıl,
- Hazır işyeri kiralayan üretici-kiracı-kullanıcı firmalar için 20 yıl,
- Kendi işyerini inşa eden yatırımcı-kullanıcı firmalar için 30 yıl,
- Kendi işyerini inşa eden üretici-yatırımcı-kullanıcı firmalar için 45 yıl,

süreli faaliyet ruhsatı düzenlenmektedir. Diğer taraftan, yatırımcı kullanıcılara Hazinenin özel mülkiyetinde bulunan arazi, arsa ve binalar kiralanabilir veya bunlar üzerinde 49 yıla kadar irtifak hakkı tesis edilebilir.

1.3. Kâr Transferi İmkânı

Serbest bölge faaliyetlerinden elde edilen kazanç ve gelirler, hiç bir izne tabi olmaksızın yurt dışına veya Türkiye'ye serbestçe transfer edilebilmektedir.

1.4. Ticaret Kolaylığı İmkânı

Serbest bölgeler ile Türkiye'nin diğer yerleri arasında yapılan ticarette dış ticaret rejimi hükümleri uygulanır. Başka bir deyişle, Türkiye'den serbest bölgeye satılan mallar ihracat rejimine, serbest bölgeden Türkiye'ye satılan mallar ise ithalat rejimine tabi olup, serbest bölge kullanıcıları Türkiye'den ihraç fiyatına (KDV'siz) mal ve hizmet satın alabilirler. Diğer taraftan, serbest bölge ile diğer ülkeler ve diğer serbest bölgeler arasında dış ticaret rejimi hükümleri uygulanmaz. Ayrıca, bölgelerde sarf malzemelerinin en kısa sürede teminini sağlayabilmek amacıyla bedeli 5000 ABD

Doları veya karşılığı Yeni Türk Lirasını geçmeyen Türkiye mahreçli mallar, isteğe bağlı olarak ihracat işlemine tabi tutulmayabilir.

1.5. Gümrük Vergisi Prosedüründen Arındırılmış Ticari Faaliyet İmkânı

Serbest bölgeye getirilen Türkiye veya AB menşeli ya da buralarda serbest dolaşımda bulunan malların, serbest dolaşımda bulunma statüsü değişmediğinden, Türkiye'ye veya AB üyesi ülkelere girişinde gümrük vergisi ödenmez. Ayrıca üçüncü ülke menşeli malların serbest bölgeye girişinde ve bu malların Türkiye veya AB üyesi ülkeler dışındaki üçüncü ülkelere gönderilmesi halinde de gümrük vergisi ödenmez. Ancak serbest bölgeden Türkiye'ye veya AB üyesi ülkelere gönderilen serbest dolaşım durumunda olmayan üçüncü ülke menşeli mallar için Ortak Gümrük Tarifesi'nde belirtilen oran üzerinden gümrük vergisi ödenir.

1.6. AB ve Gümrük Birliği Kriterlerinin Gerektirdiği Serbest Dolaşım Belgelerinin Temini İmkânı

Serbest bölgeler, "Türkiye-AB Gümrük Birliği"nin parçası sayıldığından, bölgelerden Türkiye veya AB menşeli ürünler ile Türkiye'de serbest dolaşım durumunda bulunan ürünlerin A.TR Belgesi düzenlenerek AB'ye gönderilmesi mümkündür. Üçüncü ülke menşeli ürünler ise Ortak Gümrük Tarifesi'nde belirtilen oran üzerinden Serbest Bölge Gümrük Müdürlüğüne gümrük vergisi ödenerek serbest dolaşıma geçirildikten sonra A.TR Belgesi düzenlenerek AB'ye gönderilebilir.

1.7. Eşitlik Prensibi

Serbest bölgede sağlanan teşvik ve avantajlardan yerli ve yabancı bütün firmalar eşit olarak yararlanır. İşleticiler ve kullanıcılar, yatırım ve üretim safhalarında Bakanlar Kurulu'nca belirlenecek vergi dışı teşviklerden de yararlandırılabilir.

1.8. Zaman Kısıtlaması Bulunmaması

Mallar serbest bölgede süre sınırlaması olmaksızın kalabilir.

1.9. Pazar İhtiyaçlarına ve Şartlarına Göre Serbestçe Belirlenecek Ticari Faaliyet İmkânı

Gümrük ve kambiyo mükellefiyetlerine dair mevzuat hükümleri ile üretici işletmelerin talepleri hariç olmak üzere, fiyat, kalite ve standartlarla ilgili olarak kamu kurum ve kuruluşlarına verilen yetkiler serbest bölgelerde uygulanmaz.

1.10. Gerçekçi Bir Enflasyon Muhasebesi İmkânı

Serbest bölgelerdeki faaliyetlerle ilgili her türlü ödeme dövizle yapılır.

1.11. Yerli ve Yabancı Tüm Pazarlara Erişim İmkânı

Serbest bölgelerden Türkiye'ye yönelik mal satışına ve serbest bölge ile diğer ülkeler arasında yapılacak ticarete kısıtlama getirilmemiştir. Serbest bölgelerden yurt içine mal satışına, tüketim malları ve riskli mallar dışında, herhangi bir kısıtlama getirilmemiştir.

1.12. Azaltılmış Bürokratik Prosedür ve Dinamik İşletme Yönetimi

Başvuru ve faaliyet süresince her türlü bürokrasi en aza indirilmiştir. Serbest bölgeler özel sektör şirketlerince işletilmektedir.

1.13. Stratejik Avantaj

Serbest bölgelerimiz, AB ve Orta Doğu pazarlarının yakınında, Akdeniz, Ege ve Karadeniz'deki büyük limanlara, uluslararası havaalanlarına, karayolu ağlarına, kültür, turizm ve eğlence merkezlerine yakın yerlerde kurulmuştur.

1.14. Her Türlü Ticari ve Sınai Faaliyete Uygun ve Ucuz Altyapı İmkânı

Serbest bölgelerin altyapısı gelişmiş ülkelerdeki benzerleri ile aynı standarttadır.

1.15. Tedarik Zinciri İmkânlarından Yararlanma Kolaylığı

Serbest bölgeler özellikle ihracata dönük üretim yapan firmalara, ara malı ve hammadde temininde, dünya fiyatları ve şartları ile kesintisiz tedarik imkânları sunmaktadır.[36]

[36]Ekonomi Bakanlığı , http://www.ekonomi.gov.tr/index.cfm?sayfa=790C7AE3-19DB-2C7D-3D034B137591651F 15.05.2012

2. Serbest Bölgelerin Ülke Ekonomisi Üzerine Etkileri

2.1. Olumlu Etkileri

2.1.1. Yabancı Sermaye Yatırımlarını Arttırıcı Etki

Serbest bölgeler bir takım cazip koşul ve ayrıcalıklar sağlayarak yabancı yatırımcıları çekici rol oynamaktadır. Yabancı sermayenin çekilmesi yeni istihdam yaratmak, döviz geliri sağlamak, yeni teknoloji getirmek, yeni işçi ve yöneticilerin niteliğini yükseltmek, modern teknolojiye alışmalarını sağlamak gibi yararlar sağlamaktadır.[37] Üretime dönük serbest bölgelerde ise yabancı sermaye yatırımları beraberlerinde teknoloji girişini sağlayacak ve buda teknoloji transferini arttıracaktır.[38]

2.1.2. Döviz Arttırıcı Etki

Serbest bölgelerin kurulduğu ülkelere sağlayacağı en önemli katkı döviz girdilerinde meydana getireceği artıştır. Daha çok azgelişmiş ülkelere bu açıdan faydası büyüktür. İhracatın artırılması ve diğer birtakım yollardan ülkenin döviz kazancından artışlar sağlayarak ödemeler dengesi açığını bir ölçü de kapatmak amaçlanmaktadır. Serbest bölge içinde satışı söz konusu olan mal, hizmet ve işgücü gelirleri şeklinde ortaya çıkan kazançlar doğrudan döviz kazançlarıdır. Bunların yanında katma değer unsurlarını da (arazi kirası, bina kirası, kredi faizleri, vergi ve harçlar v.b.) unutmamak gerekir.[39]

2.1.3. İstihdam Arttırıcı Etki

Serbest Ekonomi Bölgelerindeki gerek ticari gerek endüstriyel faaliyetlerin gelişmesi, istihdam sorununun çözümüne katkı sağlayacaktır. Bugün dünya nüfusunun dörtte üçünden fazlasının gelişmekte olan ülkelerde yaşadığı ve nüfusun her yıl ortalama %2 oranında arttığı düşünülürse istihdam artırıcı faaliyetlerin ne kadar önemli olduğu ortaya çıkacaktır. Burada bir başka önemli noktada serbest üretim bölgesinin türüdür. Elbette ki hiçbir serbest ekonomi bölgesi çeşidi serbest üretim bölgelerinin sağladığı istihdam etkisini göstermez. Serbest ekonomi bölgeleri oluşturduğu bu istihdam etkisiyle çevre ülkelere de etkide bulunabilir. Ancak ülkedeki işsizlik sorununu gidermesi

[37]Erdoğan ve Ener, s.101
[38]Naci Karaduman ve Zafer Yıldız, 'Serbest Bölge Uygulamalarının Dış Ticarete ve Yabancı Sermayeye Katkıları', Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari BİIimler Fakultesi, Y.2002, C.7,S.1, s. 133-152
[39]DPT (1986). Serbest Bölgeler Yayınları. s.4

amacıyla kurulan bölgelere, bu tip taleplerin önlenmesi amacıyla birçok ülke yönetimi toplam işgücünün büyük bir oranını yerli işgücü tarafından karşılanmasını şart koşmuştur[40]. Serbest ekonomi bölgelerinin istihdam üzerindeki etkisinin ne kadar olumlu olduğunu Meksika'da kurulan Maquiladora'larda görmekteyiz. Serbest Ekonomi Bölgelerinin oluşturduğu istihdam etkisi doğrudan olduğu gibi dolaylıda olabilir. Örneğin; serbest ekonomi bölgelerinde üretim yapan firmaların ülke içerisinden temin edecekleri yarı mamullerin yapımında istihdam edilecek insanlar veya serbest ekonomi bölgelerinde çalışan yerli ya da yabancı personelin yiyecek, içecek, giyecek taleplerini karşılamak için yapılan faaliyetlerin tamamı dolaylı istihdama örnek verilebilir. Aynı zamanda serbest ekonomi bölgelerinde istihdam edilen personelin gelirleri düzenli ve yüksek olacağından tüketim mallarının talebinde de olumlu bir artış olacaktır.[41]

2.1.4. İthalat Kolaylıkları

Serbest Bölgeler, ithalatı yapan firma veya kuruluşa maiyetlerini düşürme ve daha az riskle ithalat yapma olanağı sunmaktadır. Sanayi hammaddesi ihtiyacının büyük bir kısmını ithalat yoluyla sağlamakta olan ekonomiler, imalatın planlı bir şekilde sürdürülebilmesi için, dış hammadde stoklarını gereğinden fazla bulundurmak mecburiyetinde kalmaktadırlar. Zira malın dış ülkeye siparişi ile ülkeye gelmesi arasındaki zaman süresinde üretim eldeki stoklarla ve sınırlı bir biçimde yapılmaktadır. Bu durum üretim maliyetlerinde ve ithalat malı maliyetlerinde önemli artışlar yaratarak, üretim faaliyetlerini olumsuz yönde etkilemektedir.

2.1.5. Transit Ticaret, Liman ve Taşımacılık

Serbest liman olarak hazırlanmış bölgelerde transit taşımacılık büyük önem taşımaktadır. Bu bölgede ekonominin canlanmasına ve döviz gelirleri elde edilmesine yol açmaktadır. Serbest bölgenin mevcudiyeti transit taşımacılığın artmasını da sağlamaktadır.Bir serbest bölge önemli uluslararası ulaştırma yollarına yakın olan bir ülkede açıldığında, sağlayacağı liman hizmetlerindeki etkinlik ve çevre kolaylıkları

[40]Soner Yavaş, 'Serbest Bölgeler', http://www.sbe.deu.edu.tr/Yayinlar/dergi/dergi05/marangoz.htm. Erişim Tarihi 16.05.2011

[41]B.Cihan Uçkaç,'Kırgızistan'da Serbest Ekonomi Bölgesi Uygulamaları ve Ülke Ekonomisine Katkısı', Kırgız-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Bişkek 2007, s.16

sayesinde, uluslararası taşımanın bu ülkeye gelmesine sebep olacaktır. Böylece taşımacılık gelirleri artabilir.[42]

2.2. Olumsuz Etkileri

2.2.1. Kaçakçılık Riski

Serbest bölgeler genellikle kaçakçılığa neden olabilecekleri konusunda eleştirilmektedir. Serbest bölgelerde kaçakçılık, ancak sınırların iyi belirlememesi, giriş ve çıkıtça ve bölge çevresinde gerekli güvenlik önlemlerinin alınmaması halinde gerçekleşebilir. Sınırları iyi belirlenmiş gümrük duvarları inşa edilmiş, giriş çıkış noktaları, kara ve deniz sınırları iyi bir şekilde kontrol altında bulundurulan bir serbest bölge için kaçakçılık endişesi son derece yersizdir.[43]

2.2.2. Yurtiçi Sanayi ile Rekabet

Serbest bölgede üretilen ürünlerin yerli mallarla rekabet edeceği ve yerli endüstrileri olumsuz yönde etkileyeceği de sık yapılan eleştiri konusudur. Bu görüşlere katılmak güçtür. Çünkü endüstriyel üretim, serbest bölgelerin sadece üretim bölgesi türünde gerçekleştirilebilir. Bu çeşit bölgelerde üretilen ürünlerin de ev sahibi ülke piyasasına girişi yasaktır. diğer bir sorun, serbest bölgede üretilen malların iç piyasaya yönelmesi olabilir, çeşitli avantajlardan yararlanarak üretim veya ithalatlarını gerçekleştiren yabancı firmalar yerli firmalara göre maliyet avantajına sahiptirler, bu malların ülkeye ithalinde alınan vergiler aradaki maliyet farkını kapatacak seviyede değilse yerli firmalar maliyet itibariyle yerli firmalarla yarışacak durumda olamayacağı için bir ithalat baskısı ortaya çıkacaktır. Bu olumsuz etkinin önlenmesi için ülkeler ya gümrük vergilerini yükselterek yerli ve yabancı firma fiyatlarını yurt içinde aynı seviyeye getirmekte ya da serbest bölgeden mal ithalini
tamamen yasaklamaktadırlar.[44]

2.2.3. Yatırımların Olumsuz Yönde Dağılması ve Ücret Eşitsizliğinin Artması

Serbest bölgelerin kurulduğu illerin belli sanayi merkezleri olarak gelişmesi, sanayilerin dışsal ekonomilerden yararlanmak üzere serbest bölgelere yakın yerlerde

[42] F. Bahar Özdoğan, 'Serbest Bölgeler', Siyasal Kitapevi, Ankara 2006, s.20
[43] Erdoğan ve Ener, a.g.e, s.102
[44] Erdoğan ve Ener, a.g.e. s. 28

kurulması, yatırımların bu bölgelerde yoğunlaşmasına neden olmakta ve bu durum da yatırımların bölgesel dağılımını olumsuz yönde etkilemektedir. Serbest bölge kurulduktan sonra bu çevrede ekonomik faaliyetlerin artması dolayısıyla nüfus ve sosyal yapı değişiklikleri de meydana geleceği için bu durum bazı sosyal sorunlara da yol açabilmektedir. Diğer taraftan, serbest bölgelerde çalışan işçilerin grev ve lokavt haklarının bulunması dolayısıyla işçi ücretleri, yurt içindeki işçi ücretlerinden daha düşük seviyelerde seyretmektedir. Bu durum da ücret piyasasında ikili ücret düzeyinin dogmasına neden olmaktadır.[45]

2.2.4. Transfer Fiyatları Sorunu

Yabancı yatırım ve üreticiler, serbest bölgenin avantajları ile elde etmiş oldukları yüksek karlarını, çeşitli vergilerden kaçınmak için, transfer fiyatları yolu ile ana firmalara aktarabilirler. Bu da yabancı firmaların ülke ekonomisine sağladığı katkıyı azaltıcı bir etki meydana getirir.[46]

3. 3218 Sayılı Serbest Bölgeler Kanunu Çerçevesinde Serbest Bölgeler

3218 Sayılı 1985 tarihli Serbest Bölgeler Kanunu ve buna dayanılarak 21520/10.03.1993 sayı ve tarihli Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren Serbest Bölgeler Uygulama Yönetmeliği kapsamında yerli ve yabancı serbest bölge yatırımcısı firmalara pek çok avantaj sağlanmış, ancak söz konusu teşvik ve muafiyetlerin kapsamında AB uyum çalışmaları çerçevesinde bir takım değişiklikler yapılmıştır.

- Serbest Bölgelerdeki uygulamalar ile ilgili en büyük değişikliklerden birisi, Yatırımların ve İstihdamın Teşviki ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında 5084 Sayılı Kanun ile, 3218 Sayılı Serbest Bölgeler Kanunu'nun 6. Maddesi değişikliğe uğramış, ayrıca anılan kanuna Geçici 3. Madde eklenmiş ve yapılan düzenlemeler 06.02.2004 tarihi itibariyle yürürlüğe girmiştir.Anılan değişiklik öncesinde, Serbest Bölgeler Kanunu'nun 6. Maddesi çerçevesinde serbest bölgelerde vergi, resim, harç, gümrük ve kambiyo mükellefiyetlerine dair mevzuat hükümleri geçerli değildi, uygulanmamaktaydı. Ayrıca, Türkiye'deki tam ve dar mükellef gerçek ve tüzel kişilerin bölgedeki faaliyetleri dolayısıyla

[45] Robert C. Haywood, 'Economic Realities and Free Trade Zones' WEPZA Evergreen, Colorado ,USA No.4 Ver.1,s.3
[46] Robert C. Haywood, a.g.m.,s.4

elde ettikleri kazanç ve iratları, Türkiye'nin diğer yerlerine getirildiğinin kambiyo mevzuatına göre tevsiki halinde, gelir ve kurumlar vergisinden muaf tutulmaktaydı. Cari uygulamada (06.02.2005 sonrası) ise, artık serbest bölgelerde sadece gümrük ve kambiyo mükellefiyetine dair mevzuat hükümleri uygulanmamaktadır. Ayrıca, bölgede elde edilen kazançların transferi konusunda daha önce sağlanan gelir ve kurumlar vergisi muafiyeti 6. Madde kapsamından çıkarılmıştır.

Keza anılan değişiklik çerçevesinde, Geçici 3. Madde kapsamında 06.02.2004 tarihi itibarıyla serbest bölgelerde faaliyet ruhsatı almış olan mükelleflerin "bölgedeki faaliyetlerinden elde ettikleri kazançları", faaliyet ruhsatlarında belirtilen süre ile sınırlı olmak üzere gelir veya kurumlar vergisinden istisna tutulmuştur. Ayrıca gelir veya kurumlar vergisi mükelleflerinin "imal ettikleri ürünlerin satışından elde ettikleri kazançları", AB üyeliğinin gerçekleştiği tarihi içeren yıllık vergileme döneminin sonuna kadar gelir veya kurumlar vergisinden de istisna edilmiştir. Diğer yandan, mükelleflerin bölgede istihdam ettikleri "personele ödedikleri ücretleri" 31.12.2008 tarihine kadar gelir vergisinden istisna tutulmuş, ancak 06.02.1984 tarihi itibarıyla faaliyet ruhsatlarında belirtilen sürenin 31.12.2008 tarihinden daha önceki bir tarihte sona ermesi durumunda, istisna uygulamasının ruhsatta belirtilen sürenin bitiş tarihi olarak dikkate alınacağı da hüküm altına alınmıştır. Mükelleflerin bölgedeki faaliyetleri ile ilgili olarak "yaptıkları işlemleri" 31.12.2008 tarihine kadar her türlü vergi, resim ve harçtan istisna edilmiştir. Söz konusu geçici madde hükümleri ile bölgede gelir ve kurumlar vergisine dair mevzuat hükümlerinin uygulanmayacağına ilişkin 6. Madde hükmünün 06.02.2004 tarihinden itibaren yürürlükten kaldırılması neticesinde oluşan ek mükellefiyetlerin belli sürelerle askıya alınması, böylece faaliyetlerin aksamaması amaçlanmıştır.

- Keza serbest bölgelerle ilgili olarak, 24451/20.06.2001 Sayı ve tarihli Resmi Gazetede yayınlanan 4684 Sayılı Kanun ile, evveliyatında serbest bölgelerden yurt dışına eşya çıkışlarında alınan %05 ücretin alınmamasına karar verilmiş; önceki düzenlemelere paralel olarak yurt dışından serbest bölgeye, serbest bölgeden Türkiye'ye çıkacak eşyalar için söz konusu hareketler

ücretlendirilmiştir. Ancak serbest bölgelere giriş ve çıkış esnasında, daha öncesinde FOB kıymet üzerinden alınan ücret, yeni uygulamada giriş ve çıkışta CIF kıymet üzerinden hesaplanarak alınmaya başlamıştır. Diğer yandan, bölgelerde yatırım ve tesis safhasında kullanılan, ya da tevsi ve kapasite arttırmak amacıyla getirilen eşyalar, kullanıcının kendisine ait olmayan bakım ve onarım maksadıyla getirilen eşyalar, bölgelere geçici olarak getirilen araç, gereç ve ekipmanlar, fason üretim amacıyla getirilen eşyalar, yukarıdaki %05'lik ücretten muaf tutulmuştur. Ancak bakım, onarım ile fason üretimde elde edilen katma değer ücrete tabii kılınmıştır. Serbest bölgelerde mükelleflere sağlanan haklara kısaca bir göz attığımızda ise:

- 500 USD Dolarının altında olan Türk mahreçli eşyaların ihracat işlemine tabi tutulması isteğe bağlı bırakılmıştır.
- Serbest Bölgelerin faaliyete geçmesinden sonra 10 yıl süreyle grev ve lokavt yasağı devam etmektedir.
- Serbest Bölgeler ile diğer ülkeler ve diğer serbest bölgeler arasından dış ticaret rejimi hükümleri uygulanmamaktadır. Bölgeye getirilen AB menşeli ya da AB'de serbest dolaşım statüsündeki eşyaların, buradan Türkiye'ye veya AB üyesi ülkelere girişinde Gümrük Vergisi ödenmemektedir. Ancak serbest bölgelerden Türkiye'ye veya AB ülkelerine gönderilen serbest dolaşım durumunda olmayan üçüncü ülke menşeli eşyalar için OGT' de (Ortak Gümrük Tarifesi) belirtilen oran üzerinden gümrük vergisi ödenmektedir.
- Serbest bölgeye getirilen eşyalar, herhangi bir süre kısıtlamasına bağlı olmaksızın süresiz olarak burada kalabilmektedir. Bu önemli bir avantajdır ve Türkiye'de yerleşik firmaların eşyalarına ilişkin stok sorununu aşabilmekte ve vergisel stok finansmanından da kurtulabilmektedirler.
- Serbest Bölge Kanunu'nun uygulamasına ilişkin Serbest Bölge Uygulama Yönetmeliği'nin 47. Maddesi çerçevesinde Türkiye'de faaliyette bulunan yabancı sermaye kuruluşları veya Türkiye dışında yerleşik gerçek ve tüzel kişiler, bölgeye döviz olarak getirdikleri ayni, nakdi ve gayrı maddi haklarla ilgili sermayelerini ve bunlardan elde ettikleri her türlü kazanç ve iratlarını satış ve tasfiye bedellerini istediklerinde Türkiye'nin diğer kesimlerine ve yurt dışına

transfer etmekte serbest bırakılmış, ayni sermayenin ihracı ise, DTM'nin iznine tabi tutulmuştur.Tüm bu değerlerin yurtdışına ihracı ise serbest bırakılmıştır. Ancak söz konusu serbestlik, transferin vergilendirilmeyeceği anlamına gelmemektedir.[47]

4. Türkiye'de Serbest Bölgelerin Tarihi Gelişimi

Ülkemizde ilk serbest bölge uygulamalarının Romanya sınırları içerisinde bulunan Tuna nehri kıyısındaki Sulina Limanında, limana giren malların, ihraç edildiği takdirde vergiden muaf tutulmasına imkân veren 1870 tarihli kanunla başlamış olduğu kabul edilir.(Sulina Limanı serbest bölge olarak kullanılmaktadır.) Cumhuriyetin ilânından sonra ilk serbest bölge 22.06.1927 tarihinde Serbest Mıntıka Kanunu paralelinde İstanbul-Tophane 'de kurulmuş, bu serbest bölgede Ford Motors Corp. Kısa bir süre faaliyette bulunmuştur. 1946 yılında İstanbul-Eminönü 'de Denizcilik Bankasınca açılan antrepodan istenilen sonuç elde edilememiştir. 21.12.1953 tarihinde 6209 sayılı Serbest Bölge Kanunu ve Tüzüğü çıkarılmıştır. 1957 yılında İskenderun Limanına TCDD tarafından 4600 m2'lik bir serbest bölge açılmış fakat buradan da istenilen sonuç elde edilememiştir. 1980 Ocak ayında alınan istikrar tedbirleri ile ihracata yönelik sanayileşme stratejisi benimsenmiştir. Bu yeni politika serbest bölge sorununu yeniden Türkiye'nin gündemine getirmiştir. Modelin en önemli yanını oluşturan ihracatın geliştirilmesi ve özellikle dışa dönük faaliyetleri ağır basan sanayi kollarının gelişebilmesi ile yabancı yatırımların ve bankacılık faaliyetlerinin teşvik edilmesi için, ülkenin dışa açılan penceresi durumunda olan serbest bölgelere ihtiyaç duyulmuştur. Türkiye, 1970 'li yılların sonuna kadar uygulamış olduğu dışa bağımlı ithal ikameci sanayileşme nedeni ile ihracatın aynı hızla artmaması, ihracat için gerekli dövizin bulunmaması sonucunu doğurarak, sık sık döviz darboğazına girmiştir. Serbest bölge kurulmasının hem ülkenin döviz gelirlerini arttıracak, hem de sanayide kullanılacak girdilerin ithalat maliyetini düşürerek döviz tasarrufu sağlayacak bir girişim olması, Türkiye'yi serbest bölge kurulması konusunda düşünmeye zorlayan bir etken olmuştur. 1980 sonrası serbest bölge kurulma çabalarını yeni ekonomik sistemin de katkısı ile yeniden hız verilmiş ve 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu 15.06.1985 tarih ve 17785

[47] A. Hakan Toker, 'Serbest Bölgelerde Son Durum' , Durum Dergisi Erişim:http://www.turktrade.org. durum.aspx 12.04.2012

sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiş ve zaman içinde ülkemizde birçok serbest bölge kullanıma açılmıştır.[48]

5. Serbest Bölgelerin Performans Değerlendirme Kriterleri

5.1 Performans Değerlendirme Genel Tanım ve Amaçları

Performans sözcüğü Fransızca Kökenli olup, sözlük anlamı başarım, verim gücüdür.[49] Performans ölçümü ise; isletmelerin önceden belirlenen hedeflerine ne ölçüde ulaşıldığını belirleyen bir istem dizisi olup, performans hedeflerinin belirlenmesi, performans ölçümü, geri bildirim ve isteklendirme aşamalarından oluşan performans yönetimi sürecinin bir aşamasını oluşturmaktadır.[50]Performans ölçümü, firmaların genelde personel yönetimlerinde, finansal araçlarının yönetiminde kullandıkları bir yöntemdir. Performans genel bir kavram olup, tek bir şirkete, bireye, örgüte, topluluğa ya da birliğe indirgenebilir. Performans yönetimi yaklaşımında, geçmişe ve ileriye yönelik göstergeler bir arada bulunabileceği belirtilmiştir. Performans ölçümünün amaçlarından biri, mevcut performansı ve sistemin eksik noktaları belirlenerek, yapılacak iyileştirmeler hakkında daha verimli katkı sağlamaktır. Etkili bir performans sistemi oluşturmak için göz önünde bulundurulması etkenler şunlardır:

- Paydaşların onayı:
- Paralel hedefler:
- Netlik: Performans ölçüm sistem sonuçları karışık formüller yerine, daha basit ve net bir şekilde hem karar vericilere hem de topluma anlatılabilir olmalıdır
- Güvenilirlik: Performans ölçümlerinin güvenilirliği birebir toplanan verinin güvenirliğine bağlıdır. Bu nedenle veri toplamada gerekli özen gösterilmelidir. Veri toplama, veri analizi ve raporlamada bir metodoloji belirlenip dönemsel olarak yapılacak performans ölçümlerinde tutarlılık sağlanmalıdır.
- Çeşitlilik: Performans göstergelerinde tüm paydaşlara hitap edecek çeşitlilik sağlanmalıdır. çevresel faktörler ve erişilebilirlik gibi faktörler ihmal edilmektedir.

[48]Soner Yavaş, a.g.m,, 10.10.2011
[49] Türk Dil Kurumu Yayınları, Performans, Türkçe Sözlük, Cilt II, 1992, s.1178
[50]Muammer Zerenler, 'Performans Ölçüm Sistemleri Tasarımı Ve Üretim Sistemlerinin Performansının Ölçümüne Yönelik Bir Araştırma,'Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Bahar 2005, s:2

- Sayı: Performans göstergelerinde çeşitlilik sağlanmaya çalışılırken bir taraftan da göstergelerin sayısı çok arttırılmamalı, bir denge sağlanmalıdır.
- Detay seviyesi: Performans ölçümünde kullanılan veriler hitap ettikleri kullanıcıların ihtiyacına göre detaylandırılabilecek veya sadeleştirilebilecek şekilde toplanmamalıdır.
- Esneklik: Performans hedefleri ve ihtiyaçlar zamanla değişebileceği için performans ölçüm sistemi de buna olanak sağlayacak esneklikte olmalı, yeni göstergelerin eskilerle karşılaştırılmasına olanak sağlamalıdır.
- Gerçekçi hedefler: Performans hedefleri gerçekçi olmalı, işletmeci kurum veya kuruluşun güvenilirliğini sarsmamalıdır. Fakat aynı zamanda da agresif hedefler konulup sistemin devamlı iyileştirilmesi hedeflenmelidir.
- Zamanlılık: Performans gösterge raporlarının zamanında oluşturulması ve ilgili kişilerle paylaşılması sorunların belirlenmesi ve gerekli önlemlerin zamanında alınması adına çok önemlidir.
- Karar verme mekanizması ile bütünleşmesi: Performans ölçüm sistemlerinin atıl kalmaması için karar vericiler tarafından aktif olarak kullanılmalı, karar verme süreçlerinde sistemin geçmişteki performansı ve gelecekle ilgili hedefler göz önünde bulundurulmalıdır.[51].

5.2.Serbest Bölgelerin Performans Değerlendirme Kriterleri

Serbest Bölgeler Genelinde performans kriterleri, serbest bölgelerin kuruluş amaçları kullanarak belirlenmiştir. Serbest Bölgeler ihracatı artırmak, istihdam yaratmak, yabancı sermayeyi çekmek, teknoloji üretmek ve döviz kazandırmak amacıyla kurulurlar. Performans ölçümünde doğru göstergelerin belirlenmesi gerekmektedir. Bugüne kadar Serbest Bölgeler hakkında, ülke toplam ticaretinin kaçta kaçını oluşturdukları ve ne kadar istihdam yarattığı ile ilgili istatistiki bilgiler verilmiştir.
Serbest Bölge kuruluşları bu amaçları gerçekleştirdikleri takdirde başarılı olabileceklerini ifade etmektedirler. Serbest Bölgelerin, ölçülen bu kriterlere göre başarısı belirlenen ortalamaya göre ölçülmüştür. Serbest Bölgeler için performans

[51]Nakanishi, Yuko J., and G.F. List, Regional Transit Performance Indicators: A Performance Measurement Model, Rensselaer Polytechnic Institute, Troy, NY, 2000, s.9

göstergesi 19 serbest bölge rakamlarından oluşan elde edilen ortalama değer olmuştur. Serbest bölgelerin ölçüm kriterleri aşağıda ayrıntılı şekilde açıklanmıştır.

5.2.1 Toplam Ticaret Hacmi

Serbest Bölgelerin kuruluş amaçlarının başında, ülkenin toplam ticaretine koymuş oldukları kısıtlamaları sınırlı bir alanda da olsa kaldırmak ya da hafifletmek arzusu gelir. Toplam Ticaretin ihracat, ithalat ve ülke içine yapılan ticaret ile ifade edildiği serbest bölgelerde ilk amaçlardan biri ülke ticaretine katkı sağlamak ve yön vermektir. Bu çalışma aracılığı ile de, Türkiye'deki serbest bölgelerin elindeki kaynakları ne kadar verimli kullanarak istihdam yaratacak, yabancı sermayeyi çekecek güçte ticaret sağladıkları ortaya konmuştur. Toplam ticaret hacminde ihracat ve ithalatın büyük pay aldığı serbest bölgelerde gerçekleştirilen ihracat ve ithalat hacimleri değerlendirilerek toplam ticaret hacmine sağladıkları pay ortaya konmuştur.

5.2.2. İhracat

Serbest Bölgeler, gelişmekte olan ülkelerin veya bir bölgenin ihracata yönelik sanayileşmesi için bir başlangıç teşkil eder. Gelişmekte olan ülkelerdeki serbest bölgelerde emek yoğun üretim ve bazı ara mallardaki uzmanlaşma bu ülkelerin sanayi malları ihracatını artırarak ihracatçı sektörlerin kurulmasını sağlar. Bu sebeple uluslararası sektörlere yönelik büyük ölçekli üretimin gerektirdiği özel şartların kolaylıkla sağlanması amacıyla, ülkemiz gibi gelişmekte olan ülkelerde serbest bölgeler kurulmuştur. Bu tür bölgelerde yapılan üretim birçok gelişmekte olan ülkede sanayi malları üretiminin temelini teşkil etmektedir. Bu ülkelerde serbest bölgeler 1960'ların ortasından itibaren hızla artan sanayi malı ithalatının ayrılmaz bir parçası olmuştur. Serbest bölgelerden yapılan ihracat şu şekillerde olmaktadır:

- Yerli malzeme kullanarak serbest bölgede işlenen veya montajı yapılan malların yeniden ihraç (yeniden ihracat) edilmesi,
- Serbest bölgeye gelen yabancı malların işlem görmeden veya işlenerek üçüncü ülkelere gönderilmesi,
- Yerli mallara ihracat önceliği sağlamak için bu malların bölgeye getirilmesi ve buradan ihraç edilmesi,

- Tamamen yabancı malzeme kullanılarak üretilen veya yerli ve yabancı malzeme karışımı kullanılarak üretilen malların bölge dışına ihraç edilmesi.[52]

Serbest bölgelerde yapılan ihracat, toplam ticaretlerinin bir kısmını oluşturmakla birlikte, serbest bölgelerde ihracat yapan firmalar, ürettikleri ürünlerin FOB bedelinin en az %85'ni yurtdışına ihraç ettiklerinde, personele ödedikleri ücretlerin gelir vergisinden müstesna tutulurlar.[53]Serbest bölgelerin kurulduğu yörelerde var olan sanayiyi mevcut avantajları ile desteklediği, gelişmesinin sağladığı teşvik ve avantajlar ile ticaretin artmasına olanak sağlayan bir araçtır. Serbest bölgeler gösterdikleri başarılı ihracat performanslarıyla ülke ekonomisine şu yaraları sağlarlar:

- **Rekabet Üstünlüğü:** Serbest bölgelerde üretilerek dünya pazarına satılan mallar, girdilerinin bölgeye girişi ithalat sayılmadığından ve dolayısıyla ile vergi ödemediğinden dolayı uluslararası piyasalarda fiyat avantajına sahiptirler.
- **Zamanlama:** Serbest bölgelerde faaliyet gösteren firmalar, dünya pazarlarına satmayı planladıkları malları, önce serbest bölgelere ihraç ederler daha sonra talep geldiği anda yurtdışına yollayabilirler ve manevra kabiliyetleri genişler.[54]

5.2.3. İthalat

İthalat; bir malın, yürürlükteki ithalat mevzuatı ile gümrük mevzuatına uygun şekilde başka ülkelerden veya serbest bölgelerden Türkiye gümrük bölgesine sokulmasını veya müsteşarlıkla ithalat olarak kabul edilecek başka sair giriş ve işlemleri ifade eder. Sanayi hammaddesi ihtiyacının büyük bir kısmını ithalat yoluyla sağlamakta olan ekonomiler, imalatın planlı bir şekilde sürdürülebilmesi için, dış hammadde stoklarını gereğinden fazla bulundurmak mecburiyetinde kalmaktadırlar. Zira malın dış ülkeye siparişi ile ülkeye gelmesi arasındaki zaman süresinde üretim eldeki stoklarla ve sınırlı bir biçimde yapılmaktadır. Bu durum üretim maliyetlerinde ve ithalat malı maliyetlerinde önemli artışlar yaratarak, üretim faaliyetlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Aynı zamanda bu husus ülkenin döviz kaynaklarının gereksiz yere

[52] F.Bahar Özdoğan, a.g.e., syf.50
[53]Denge Müşavirlik,'Serbest Bölge İşlemleri' erişim: www.dengemüşsavirlik.com 01.06.2012
[54] Soner Yavaş, a.g.m. 10.10.2012.

akreditife bağlı kalmasına neden olmaktadır.[55]Ancak, serbest bölgelerden ithal edilen malların bölgede görülerek alınması, kalite yönünden karşılaşabilecek riskleri ve buna bağlı sure ve mali kayıpları da önlemektedir. Bunun yanında, endüstriyel kuruluşlar ihtiyaç duydukları kadar mal ithal etme olanağına sahip olduklarından büyük ithal malı partiler için önemli miktarda gümrük vergisi ödeme zorunluluğundan kurtulmaktadır. Ayrıca serbest bölgelerde bulunan depo ve antrepolarda gümrüksüz olarak ithal edilen mallar, ihtiyaç duyulduğu zaman ithal edildiğinden ithalatta hız ve kolaylık sağlamaktadır.[56]

5.2.4. İstihdam

Ekonomik ve sosyal hayat üzerinde yıkıcı etkisi olan ve günümüz en önemli sorunlarından biri işsizlik sorunudur. gelişmekte olan ülkeler bu soruna her geçen gün yeni önlemler almaya ve bu sorunu giderecek yeni kapasiteler yaratmaya çalışmaktadır. İşte işsizlik sorununa çözüm bulmak için serbest bölgelerin kuruluş amaçlarından biri istihdam yaratmak olmuştur. Serbest bölgeler ev sahibi ülkelerin ekonomisinde doğrudan ve dolaylı olarak istihdam olanağı yaratırlar. Birincisi, bölgede işgücü sahası, diğeri ise serbest bölgelerdeki firmaların yarattığı hizmet talepleri ve yerel gelir olanakları oluşturarak sağlayabilirler.[57] Özellikle gelişmekte olan ve işçilik ücretlerinin düşük olduğu ülkelerde kurulan serbest bölgelerin istihdama önemli etkileri söz konusudur. Yeni açılan iş sahaları, yardımcı kuruluşla, bütünleşmiş tesisler bir yandan istihdama yardımcı olurken diğer yandan da modern teknolojinin ülkeye girişine olanak sağlamaktadır. İstihdamda artış etkisi yaratan kalemler transit ticaret ve yeniden ihracat işlemleri, antrepo ücretleri, reeksport işlemlerinden sağlanan döviz gelirleri ve ithalat mallarının serbest bölgede işlenmesinden elde edilen katma değerdir.

5.2.5. Uluslararası Sermaye Yatırımı

Büyük bir şirketin üretimini kurulu bulunduğu ülkenin sınırlarının ötesinde yapmak üzere ana merkezinin dışındaki ülkelerde üretim tesisi kurması veya mevcut üretim

[55] F.Bahar Özdoğan, a.g.e, s.20
[56] Erdoğan ve Ener, a.g.e, s.99
[57] İbrahim Organ, 'Do tax-free zones Create employment? The Case of Turkish free zones', 4/2006 South-East Europe Review,s.135

tesislerini satın alması veya sermayesini arttırarak kendine bağlı bir şirket durumuna getirmesi bir doğrudan dış yatırımdır.[58]

Günümüz küreselleşen dünyasında bilgi ve iletişim teknolojilerinin katkısıyla, en fazla dolaşım serbestîsi elde eden üretim faktörünün sermaye olduğu bilinmektedir. Uluslararası üretim sürecinin doğal sonucu olarak değerlendirilen doğrudan yatırımlar, sermaye ile birlikte yönetim becerisi, know-how ve yeni teknoloji transferi sağlaması ve pazarlamak ihracat ve istihdam olanaklarını arttırması nedeniyle 1990'lı yılların başından itibaren önem kazanmaya başlamış bu yatırımların ülkeye çekilmesi sadece gelişmekte olan ülkelerin değil sanayileşmiş ülkelerin ekonomi politikalarının da ana öğelerinden birisi haline gelmiştir.[59]

Serbest Bölgeler yoluyla yatırımcıların esnek davranışına ve yenilikçiliğine konulmuş engellerin kaldırılması ve etkin know-how transferi ile ülkenin rekabet olanakları arttırılırken, üretim faktörlerinin daha etkin bir şekilde dağılması, üretim maliyetlerinin azalması ve uzmanlaşmanın artması gibi statik ve dinamik kazançların ortaya çıkması belirlenebilir.[60]Serbest bölgelere yatırım yapan yabancı sermayeli firmalar üretim maliyetlerinin düşüş olması ve kapsamlı vergi teşvik sisteminin kurulu olmasından dolayı karlılıklarını daha fazla arttırabilmektedirler.[61]

6. Dünyada ve Türkiye'de Serbest Bölge Uygulamaları

6.1. Dünya'daki Serbest Bölgeler

Dünyada ilk serbest bölgeler büyük tüketim merkezlerine yakın ticaret yolları üzerinde kurulan ticaret kolonilerinin 'serbest alan" veya "gümrük dışı bölge" haline getirilmesiyle ortaya çıkmıştır. Daha sonraları ise ülkelerin ekonomilerini güçlendirmek amacıyla çeşitli model ve isimlerle serbest ticaret ve serbest üretim bölgeleri kurulmaya başlanmıştır. Başarılı serbest bölgeler bu uygulamanın daha da yaygınlaşmasını sağlamıştır. İthal edilen malların gümrük vergisinden muaf olduğu dünyanın ilk serbest limanı 1547 yılında İtalya'da kurulmuştur. Bu limandaki faaliyetler ticaret ve malların depolanması şeklinde yürütülmüştür. Bu model daha

[58]Halil Seyidoğlu, "Uluslararası Finans", 3.Baskı, Güzem Yayınları No:16, İstanbul, 2001,s.397.
[59] 'Aykut Kibritçioğlu, a.g.e. syf:85
[60] 'Lütfü Öztürk ,'Serbest Bölgeler ve Bölgesel Kalkınmadaki Yeri' Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Erzurum 1998.
[61]İbrahim Organ,a.g.m., s.137

sonra başka ülkelerce de benimsenmiş ve çok sayıda serbest liman ve serbest ticaret bölgesi kurulmuştur.

1959 yılında İrlanda'da kurulan Shannon Serbest Bölgesi ise serbest bölgelerin tarihsel gelişiminde önemli bir kilometre taşı olmuştur. Söz konusu bölgede serbest liman veya serbest ticaret bölgesinin dış ticaret fonksiyonu ilk defa endüstriyi de kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Bu uygulama ile işleme ve imalat endüstrileri gelişmiş ve ihraç ürünleri işleme bölgesi modeli yaratılmıştır. 1960'lı yılların sonuna doğru birçok gelişmekte olan ülke aynı modeli kopya etmiştir. 1966 yılında Tayvan bu modeli daha da geliştirerek ihraç ürünleri işleme bölgesi adını taşıyan ve tamamıyla ihracata dönük üretimi amaçlayan ilk bölge olan Kaohsiung İhraç Ürünleri İşleme Bölgesi'ni kurmuştur.

Bir başka gelişme de, özellikle yabancı sermayeyi çekmek üzere 1978 yılında Çin'de kurulan "özel ekonomik bölgelerle ortaya çıkmıştır. Bu gelişme serbest bölgenin küçük bir endüstriyel alan yerine daha büyük bir alanda uygulanmasıdır. Bu bölgeler başlangıcından beri büyük alanlar olarak planlanmış, Hainan Adasındaki gibi bazı bölgeler eyaletin tamamını kapsamaktadır. Bazı küçük ülkeler serbest bölgelerin sınırlarını ülkenin tamamını kapsayacak şekilde genişletmiştir. Bu eğilim Singapur, Sri Lanka ve Mauritius'da en iyi şekilde görülmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerin endüstriyel kalkınmasında ve ihracatlarının artırılmasında serbest bölgelerin önemli katkısının olduğu fikrini 1960 ve 1967 yıllarında Birleşmiş Milletler'ce benimsemesinden sonra dünyada serbest bölge sayısı hızla artmaya başlamıştır. Bugün; ABD, Meksika, Brezilya, Arjantin, manya, İngiltere, ispanya, Bulgaristan, Macaristan, Romanya, Hindistan, Ç Güney Kore, Endonezya, Mısır, İran, Ürdün gibi 100'den fazla ülkede 850'den fazla serbest bölge faaliyet göstermektedir. Serbest bölgeler son yıllarda Afrika ülkelerinde de kurulmasına rağmen, en çok Asya ve Güney Amerika ülkelerinde görülmektedir.[62]

[62] Ahmet Türkan, 'Dünya'da İlk Serbest Bölge Uygulamaları Nelerdir?', erişim: www.tedariksistemi.com, 12.07.2011

6.1.1. Birleşik Arap Emirlikleri Serbest Bölge Uygulamaları

BAE hükümeti yabancı yatırımları teşvik etmek için su an itibariyle 29 adet serbest bölge kurmuştur. (www.uaefreezones.com) ve bu bölgelere 9 yeni bölgenin daha eklenmesi beklenmektedir. Serbest bölgelerde 3 tip ticari firma kurulabilmektedir: Serbest Bölge Kurulusu (Free Zone Establishment), Serbest Bölge Şirketi (Free Zone Company) ve Yabancı Şirket Subesi. Bu bölgelerde kurulacak şirketlerde yerel ortağa ihtiyaç bulunmamakta, %100 yabancı sermayeli şirket kurulabilmekte ve ithalatta gümrük vergisi alınmamaktadır.

1985 yılında Dubai'nin Jebel Ali Limanı'nda kurulan serbest bölgenin (www.jafza.ae) başarısı diğer emirlikleri de serbest bölge kurmaya yöneltmiştir. Jebel Ali'den sonra kurulan diger serbest bölgeler arasında yer alan Sharjah'daki Hamriyah Serbest Bölgesi (www.hamriyahfz.com), özellikle tekstil ve deri alanında faaliyet gösteren firmaların yoğunlaştığı bir merkezdir. BAE'nin imalat sektöründeki toplam üretiminin üçte biri bu serbest bölgeden kaynaklanmaktadır.

Ajman Emirligi'nde bulunan serbest bölge ise 1987 yılında açılmıs olup, Jebel Ali'de oldugu gibi 15 yıl boyunca kurumlar vergisinden firmalar muaf tutulmakta, bu sure sonunda muafiyet, konjonktüre göre bir 15 yıl daha uzatılabilmektedir. Fujariah Emirligi'nde ise 1987 yılında kurulan ve benzer kosullarda faaliyet olanagı tanıyan bir serbest bölge mevcuttur. Ras el-Khaimah ve Umm Al Quwain Emirlikleri'nde serbest bölgeler kurulmustur.

Abu Dhabi hariç tüm emirliklerin serbest ticaret bölgeleri ve hemen tüm emirliklerin kendine ait limanı ve havaalanı bulunmaktadır. Uzak Doğu ve Avrupa arasında uluslararası deniz taşımacılığı yapan firmalar, Körfez'de yükleme ve boşaltma işlemlerini yapmakta ve Dubai bu konuda büyük pay almaktadır. Dubai Limanı'nın gelişmiş tesis ve hizmetleri uluslararası deniz taşımacılığı firmalarının tercihi olmaktadır. Dubai'de boşaltılan mallar deniz yoluyla İran'a oradan tren ve karayoluyla Orta Asya Cumhuriyetleri'ne taşınmaktadır. Dubai Havalimanı kargo taşımacılığı alanında bölgenin en gelismis havaalanı olup, Uzak Doğu'dan deniz yoluyla gelen kargoların büyük bölümü daha sonra Avrupa'ya havayoluyla taşınmaktadır.[63]

[63] Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, 'Birleşik Arap Emirlikleri Ülke Bülteni', Şubat 2009, s.7

6.1.2. Çin Halk Cumhuriyeti Serbest Bölgeleri

Çin ekonomik kalkınmasını ve ekonomide liberalleşmeyi büyük ölçüde özel ekonomi bölgeleri yoluyla sağlamıştır. Serbest bölgelerin yerleşim alanını da içeren farklı bir uygulaması olarak özel ekonomi bölgeleri çoğunlukla kıyı bölgelerde kurulmuştur.

Özel ekonomi bölgelerinde yabancı sermayeli firmalar için ilk iki yıl gelir vergisi muafiyeti, sonraki üç yıl için ülke genelinde uygulanan vergi oranının yarısı uygulanmaktadır. Sonraki yıllarda ihracat oranının toplam üretimin yüzde 70'ini geçmesi halinde yüzde 10 vergi oranı, yüzde 15 oranında kurumlar vergisi, 5 milyon doları geçen yabancı sermayeli hizmet yatırımları için ise iki yıl gelir vergisi muafiyeti bulunmaktadır. Çin'de kalkınmanın hızlanması ile birlikte ileri teknoloji üretimine yoğunlaşmak üzere Ekonomik ve Teknolojik Kalkınma Bölgelerine (ETDZ) bir geçiş yapılmaya başlanmıştır. Mevcut 54 ETDZ Çin'e yapılan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının yüzde 40'ını çekmektedir.

Dünyadaki serbest bölge kavramının zaman içinde nasıl değiştiğini anlamak için Schenzen çok iyi bir örnek oluşturmaktadır. Başlangıçta ağırlıklı olarak düşük katma değere sahip, emek yoğun sektörlerde yatırım yapılan bölge ihraç ürünleri işleme bölgesi olarak değerlendirilmiş ve dışarıdan gelen parçaların montajlanması gibi faaliyetlere ağırlık verilmiştir. [64]

6.1.3. Ürdün Serbest Bölge Uygulamaları

İlk defa 1966 yılında Birleşmiş milletler (UNIDO) Ürdün Akaba liman şehrinde bir serbest bölge inşasının uygun olup olmayacağı konusunda bir araştırma yapılmasını talep etmiştir. Yapılan çalışmalar sonucunda 1973 yılında Akabe'de transit ticaretin geliştirilmesi ve teşviki amacıyla bir serbest bölge kurulmuştur. 1976 yılına gelindiğinde çıkarılan bir yasa ile (39 nolu yasa) Serbest Bölgeler ve Yatırımlar İdaresi kurulmuştur. Yönetim, kısa sürede ülkenin muhtelif yerlerinde yeni serbest bölgeler kurulmasını sağlamıştır. Şu anda ülkede kamuya ait 5 adet, özel sektöre ait 36 adet serbest bölge faal durumdadır. Bu bölgelerde aynı avantajlar geçerlidir.

[64] İstanbul İhracatçılar Birliği, 'TUİK Türkiye'deki Serbest Bölgeler Analiz Raporu 2011' s.47

1996 yılında bölgede barışın, ticari ve ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi anlayışıyla Ürdün'de ABD' ye yönelik ihracatta gümrük ve kotalardan muaf olunmasını sağlayan Nitelikli Sanayi Bölgeleri doğmuştur.[65]

Akabe Özel Ekonomik Bölgesi, kentin kara, hava, deniz bağlantısından hareketle, dünya standartlarında bir yatırım bölgesi oluşturmak, yerli-yabancı yatırımcıları bölgeye çekmek, ekonomide özel sektörün katılımını arttırmak amacıyla özerk,liberal, çok düşük vergili, gümrüksüz, çok uluslu ve çok sektörlü bir kalkınma bölgesi mantığıyla Singapur örneği esas alınarak kurulmuştur. Akabe Özel Ekonomik Bölgesi kentin tüm topraklarını kapsamaktadır. Yani Akabe şehrinin topraklarının tamamı özel ekonomi bölgesi kapsamındadır. Akabe Özel Ekonomik Bölgesi'ndeki mevcut yatırımların %70'i turistik, %15'i üretim, % 15'i hizmetler (banka, ticaret, lojistik) olup, 2011 yılından bu tarafa bölgedeki yatırımların tamamı 25 milyar doları geçmiştir. Bu yatırımın 12 milyar dolarlık kısmı, Ürdün firmaları tarafından yapılırken geriye kalan 13 milyarlık kısmı yabancı firmalar tarafından gerçekleştirilmiştir. [66]

6.1.4 ABD Serbest Bölge Uygulamaları

ABD'nin 51 eyaletinde 266 serbest ticaret bölgesi mevcut olup, bunlara bağlı olarak çalışan 494 alt bölge (subzone) vardır. (FIAS verileri) ABD de serbest bölgeler dış ticaret bölgeleri olarak adlandırılmakta ve dış ticareti kolaylaştırıcı özel bazı gümrük işlemlerinin uygulandığı yerler olarak tanımlanmaktadır. Alt bölgeler (sub zones) ise özel amaçla kurulan ve genellikle imalat sektöründe faaliyet gösteren işletmelerdir.

6.1.5 Avrupa Birliği Serbest Bölge Uygulamaları

Avrupa Birliği'nde serbest bölgelere iliksin birçok farklı tanım söz konusudur. Bunun nedeni, bölgelerdeki uygulama ve çeşitli mevzuat farklılıklarıdır. Serbest bölgeler kavramı için Avrupa Birliği boyutlarında kullanılan terimler aşağıdaki şekilde sıralanabilir:[96]

- Özel ekonomik bölge
- İkiz Fabrika
- Endüstriyel Serbest Bölge

[65] Hüseyin Demir, 'Ürdün Serbest Bölge Raporu Mart 2010',
[66] İstanbul İhracatçılar Birliği, a.g.s.66

- Serbest Ticaret Bölgesi
- Serbest Üretim Bölgesi
- Serbest Ekonomik Bölge
- Dış Ticaret Bölgesi
- İhraç Ürünleri işleme Bölgesi
- Gümrüksüz Bölge
- Serbest Liman
- Serbest Bölge
- Vergisiz Ticaret Bölgesi
- Vergisiz Bölge
- Gümrüksüz Havaalanı

Avrupa Topluluğu'nu kuran anayasada gümrük mevzuatına başlangıçta yer verilmemiş, bu eksiklik daha sonra 1994 tarihinde yürürlüğe giren Topluluk Gümrük Kodu ile giderilmiştir. Serbest bölgeleri ilgilendiren hükümler " Gümrükçe Onaylanmış Diğer işlem ve Kullanım Şekilleri" olarak adlandırılmıştır. Bu hükümler 166-181. maddeleri içermektedir. Topluluk Gümrük Kodu'nun uygulama hükümlerini içeren 2454/93 numaralı Tüzük ihtiyaca göre birçok değişikliğe uğramıştır. En son değişiklik 444/2002 sayılı Komisyon tüzüğü ile gerçekleştirilmiştir. Kontrole bağlı olarak serbest Bölgeler için ikili bir ayrım söz konusudur. Buna göre, I. Tip kontrolün söz konusu olduğu serbest bölgelerde kontrol, bir duvara dayanmakta; II. Tip kontrole tabi olan serbest bölgelerde kontrol gümrük antrepo rejimi hükümlerine uygun olarak, gerçekleştirilen işlemlere dayanmaktadır. I. ve II. Tip kontrol biçimleri arasındaki farklılıklar aşağıdaki gibidir:

- II. Tip kontrole tabi olan bölgelerde Topluluk dışı malların girişinde gümrüğe sunulma ya da özet beyanname gereği söz konusu iken, I. Tip kontrole tabi olan bölgelerde bu zorunluluk söz konusu değildir.
- II. Tip kontrole tabi olan bölgelerde Topluluk dışı malların girişinde gümrükçe onaylanmış bir işlem veya kullanıma tabi tutulma durumu söz konusuyken, I.Tip kontrole tabi olan bölgelerde bu zorunluluk söz konusu değildir.

- II. Tip kontrole tabi olan bölgelerde Topluluk dışı malların girişinde teminat hazırlanması söz konusuyken, I.Tip kontrole tabi olan bölgelerde teminat hazırlanması söz konusu değildir.
- II. Tip kontrole tabi olan bölgelerde depolanma izne tabiyken, I.Tip kontrole tabi olan bölgelerde stok kayıt formunun onaylanması yeterlidir. Ülkeden ülkeye farklılıklar göstermekle birlikte, Birlikteki serbest bölgeler dış ticaret ve gümrük uygulamaları açısından daha az gümrük formalitelerinin uygulandığı alanlar olarak gösterilmektedir. AB üyesi ülkelerde bulunan serbest bölgeler ve bu bölgelerin yetkili gümrük idareleri Topluluğun resmi gazetesinin C serisinde düzenli bir biçimde yayınlanmaktadır. AB'de serbest bölgelerle ilgili uygulamalara bakıldığında, uyumun oldukça yavaş ve asama aşama gerçekleştiği görülmektedir. İlk düzenleme, 04.03.1969 tarihli ve 75 sayılı Konsey direktifidir. Bu direktifte serbest bölgelerin bir sistem olmaktan daha çok, bir gümrük varış yeri olduğu görülmektedir. 1969 yılındaki direktiften sonra Konsey tarafından 25.07.1988 tarihinde kabul edilen Tüzük, bir diğer yasal düzenlemedir. Tüzükte yer alan düzenlemeler, 1992 yılında uygulamaya geçirilmiştir. Serbest bölgelerle ilgili son düzenleme, 12.10.1992 tarih ve 2913 / 92 sayılı Konsey tüzüğüdür. AB Gümrük Kodu'nu kuran bu tüzükte, serbest bölgelere gümrük tarafından onaylanmış, diğer işlem ve kullanım şekilleri ile ilgili hükümlerin yer aldığı üçüncü bölümde yer verilmiştir. Söz konusu Tüzük, halen yürürlüktedir ve bu tüzüğün uygulanmasına ilişkin olarak kabul edilen 02.07.1993 tarih ve 2454 / 93 sayılı Komisyon tüzüğü 01.01.1994 tarihinde uygulamaya geçirilmiştir.[67]
-

Avrupa Birligi'nde Faaliyette Bulunan Serbest Bölgeler şöyledir [68]

Çek Cumhuriyeti

Ostrava Serbest Bölgesi

Cheb Serbest Bölgesi

Grado Serbest Bölgesi

(Praha Serbest Bölgesi)

[67] F. Bahar Özdoğan, a.g.e, s.57-58

[68] http://ec.europa.eu/taxation_customs/customs/procedural_aspects/imports/free_zones/index_en.htm

Pardubice Serbest Bölgesi

Hradec Kralové Serbest Bölgesi

Praha 2 Serbest Bölgesi

Spedquik s.r.o. Décin Serbest Bölgesi

Inter Expres Servis Serbest Bölgesi

B.F.C.W. LOGİSTİCS Serbest Bölgesi

SPEDQUICK Serbest Bölgesi

Kıbrıs

Limasol Serbest Liman Bölgesi

Larnaka Serbest Liman Bölgesi

Larnaka Serbest Bölgesi

Danimarka

Kopenhag Serbest Limanı

Estonya

Muuaga Serbest Bölgesi

Sillamae Serbest Bölgesi

Valga Serbet Bölgesi

Paldiski Serbest Bölgesi

Finlandiya

Hanko Serbest Limanı

Hamina Serbest Bölgesi

Lappeenranta Serbest Bölgesi

Turku Serbest Bölgesi

Fransa

Verdon-Port de Bordeaux Serbest Bölgesi

Guyane Serbest Bölgesi

Almanya

Bremen Serbest Limanı

Bremerhaven Serbest Limanı

Cuxhaven Serbest Limanı

Deggendorf Serbest Limanı

Duisburg Serbest Limanı

Hamburg Serbest Limanı

Yunanistan

Selanik Serbest Bölgesi

Heraclion Serbest Bölgesi

Pire Serbest Bölgesi

İrlanda

Ringaskiddy Serbest Limanı

Shannon Serbest Bölgesi

İtalya

Trieste Serbest Bölgesi

Venedik Serbest Bölgesi

Letonya

Riga Serbest Limanı

Liepaja Özel Ekonomik Bölgesi

Ventspils Serbest Limanı

Rezekne Özel Ekonomik Bölgesi

Malta

Malta Serbest Limanı

Hollanda

Amsterdam Havalimanı

Polonya

Warszawa Serbest Bölgesi

Gliwicach Serbest Bölgesi

Terespolu Serbest Bölgesi

Szczecinie Serbest Bölgesi

Swinoujsciu Serbest Bölgesi

Gdansku Serbest Bölgesi

Mszczonowie Serbest Bölgesi

Lodz Özel Ekonomik Bölgesi

Portekiz

Madeira Serbest Bölgesi

Slovakya

Banksa Bystrica Serbest Bölgesi

Trencin Serbest Bölgesi

Slovenya

Koper Serbest Limanı

İspanya

Barselona Serbest Bölgesi

Kadiz Serbest Bölgesi

Vigo Serbest Bölgesi

Büyük Kanarya Las Palmas Serbest Bölgesi

İngiltere

Ronaldsway Havalimanı Serbest Bölgesi

Tilbury Serbest Bölgesi

6.1.5.1. Portekiz Örneği

Portekiz'de Maderia serbest bölgesi bulunmaktadır. Atlantik Okyanusu'nda yer alan Maderia adası, Portekiz'e bağlı özerk bir yapıya sahiptir. Maderia serbest ticaret bölgesi, 1980 yılında kurulmuş olup, bölgede tütün, gıda maddesi, metal isleri, elektrik aletleri gibi farklı alanlarda çok sayıda firma faaliyet göstermektedir. Bölgede yatırımcılara çeşitli tevsik ve avantajlar sağlanmaktadır. Bunlar arasında bölgede faaliyet gösteren firmalara sağlanan AB yapısal fonlarından özel yardımlar, Çıraklık eğitim ve maliyetlerinin ve enerji tasarrufu sağlayan teknoloji maliyetinin yarısının firmalara geri ödenmesi ve 31.12.2000 tarihinden önce faaliyet ruhsatı alan firmaların 31.12.2011 tarihine kadar vergiden muaf olmaları sayılabilir. Ayrıca; 2005-2006 yıllarında faaliyet ruhsatı alan finans kurumları için kurumlar vergisi oranı %12,5 olarak belirlenmiştir.102 Bunun yanında, Maderia serbest bölgesinde kambiyo kontrolü yoktur ve firmalar yapmış oldukları işlemlerde istedikleri yabancı para birimini kullanabilirler. Bununla birlikte, sermaye ve karların da transferi serbesttir.[69]

6.1.5.2. İspanya Örneği

İspanya da Barselona, Kadiz Vigo ve Kanarya Adalarında olmak üzere 4 serbest bölge bulunmaktadır.

- **İspanaya- Kanarya Adaları Serbest Bölgesi**

1852 yılından beri özel statülü serbest limanları olan Kanarya Adaları'na 1998 yılında serbest bölge statüsü verilmiştir. Serbest bölge firmaları yüzde 1 ile yüzde 5 arasında değişen vergi oranlarına tabidir. Yatırımlarda katma değer vergisi ile işlem vergilerinden muaftır. Ayrıca, serbest bölgeye yatırım yapan firmalar gelecekteki yatırımları için yüzde 90'a varan yatırım indirimlerinden yararlanabilmektedir.

Kanarya Adaları Serbest Bölgesi'nden Topluluk gümrük bölgesine yapılan satışlarda ithalat sırasında alınan KDV yerine KDV'den daha düşük olan Kanarya Adaları Dolaylı Vergisi (IGIC) alınmaktadır. Etiketleme ve paketleme gibi işlemlerden geçerek Topluluk bölgesine giren mallar için dolaylı vergi ödemesi yapılmamaktadır.

[69]Fernando Bras, Patrick Dewerbe and Ricardo Borges 'The Maderia Free Zone and Its Standpoint Within The European Union', EC Tax Review 2004-3, s.122

- **Barcelona Serbest Bölgesi**

Barcelona Serbest Bölgesi 1916'da gümrük dışı bölge olarak kurulmuş ve serbest bölge statüsünü 1988'de kazanmıştır. Vergisel teşvik olarak farklı uygulamalara tabi olmamakla birlikte bölge, günde 600.000 tonluk ve 1.500 araçlık işlem hacmine, 160.000 metrekarelik limana ve havalimanına sahip lojistik bir merkez durumundadır.

Bölgede lojistik imkanları daha da artıracak yatırımlara hız verilmektedir. 2006 yılında 2,3 milyon TEU'luk bir hacme ve serbest bölgeyi de kapsayan 7,86 $km^{2'}$lik bir alana sahip limanı iki kat daha genişletme çalışmaları sürmektedir. [70]

6.1.5.3. Polonya Örneği

- **LODZ Özel Ekonomik Bölgesi**

Polonya'da faaliyet gösteren Lodz Serbest Bölgesi'nin farkı bulunduğu coğrafi konumu çok iyi değerlendirmesidir. Beyaz eşya sektöründe dünya pazarında önemli paya sahip markaların Avrupa'da faaliyet göstermesi, Lodz'un Avrupa'nın merkezinde olup ucuz ve kalifiye işgücü sunması ve hükümetin yabancı yatırımları çekmek için gerekli teşvikleri sağlaması, Lodz'u bu sektörde çekim merkezi yapmıştır. Bunla beraber Lodz sadece beyaz eşya sektöründe kümelenmekle kalmamış, taşımacılık, bilgi teknolojileri, bankacılık gibi alanlarda teşvikler sunarak bölgeyi daha da zenginleştirmiştir. Adı geçen hizmet sektörleri bölgenin etkinlğini daha da arttırmıştır.

6.2. Türkiye'de Serbest Bölgeler

6.2.1. Toros Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi

Toros Ceyhan Terminali'nin Doğu Akdeniz'in önemli yükleme-boşaltma tesislerinden biri haline geldiği 1980'li yılların sonlarında, özellikle Ortadoğu'ya yönelik önemli bir çıkış noktası olan Toros Terminali'ni genişletme kararıyla birlikte bir serbest bölge kurulması düşüncesi de ortaya çıkmıştır. 25 Mayıs 1990 tarihinde kısa adı TAYSEB olan Toros Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi Kurucu ve İşleticisi A.Ş. kurulmuştur. TAYSEB A.Ş. TEKFEN grubuna dahil bir şirket. 4 milyon 500 bin metrekarelik bir alan üzerine inşa edilen Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi Türkiye'nin

[70] Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü, 'Dünya'da Serbest Bölge Uygulamaları' www.ekonomi.gov.tr. 2010.

en büyük araziye sahip serbest bölgelerinden biri. Türkiye'nin ağır sanayiye yönelik olarak tasarlanmış ilk ve tek serbest bölgesidir.[71]

Toros Ceyhan Üretim Tesisi ve Terminali ile aynı noktada yer alan Toros Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi, GAP'ın dünyaya açılış kapısı ve önemli bir transit geçiş noktası olan İskenderun Körfezi'ndeki konumu itibariyle kiracılarına hem lojistik, hem de stratejik olarak son derece uygun koşullar sunmaktadır. Bölge, otoyol ağı ile bağlandığı Adana'ya 80 km, Gaziantep'e 180 km, İskenderun'a 60 km, Antakya'ya 120 km, Mersin'e ise 150 km mesafededir. Bölgenin deniz ulaşımı, bölgenin ikinci büyük limanı olan Toros Terminali yoluyla sağlanmaktadır. Kamulaştırması yapılmış 50 km^2'lik toplam arazisi ve altyapısı tamamlanmış 4 milyon 500 bin m^2'lik alanıyla dünyanın en büyük serbest bölgelerinden biri olan Toros Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi, aynı zamanda Türkiye'nin sanayi kuruluşlarına yönelik ilk serbest bölgesidir. Toros Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi, kiracılara istedikleri kadar alan kiralama olanağı sunan geniş arazisi, altyapı olanakları ve 5.000 metrelik sahil şeridi sayesinde tersane, enerji santrali, petrokimya tesisi ve benzeri sanayi yatırımları için uygun koşulları bir araya getirmektedir. Toros Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi, bölgede yatırım yapmak isteyen yatırımcıların her türlü gereksinimini karşılayacak şekilde düzenlenmiştir. Bölgenin kullanıma açılan kısmının tüm altyapı yatırımları tamamlanmıştır. Yatırımcılar, kiraladıkları alanın üzerine kendi tesislerini inşa edebildikleri gibi, TAYSEB tarafından kurulmuş çeşitli büyüklüklerde depo ve ofislerden de yararlanabilmektedir.[72]

6.2.2. İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi

İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi, 16 milyonluk nüfusu ve sanayi ile ticarette stratejik konuma sahip İstanbul'un merkezinde; sanayi ve finans sektörlerinin odaklandığı Avrupa yakasında yer almaktadır. Bütün uluslararası ticaret yollarının kesiştiği noktada bulunması, coğrafi konumu itibariyle bölgeyi Türkiye ve dünya dış ticareti açısından önemli kılmaktadır. 2005 yılı itibariyle bölge alanı 180 bin metrekare genişlemiş olup bu alanda bölge firmalarının ihtiyaçlarına uygun modern üretim ve depo

[71]Songül Selvi 'Yumurtalık Serbest Bölgesi'nin Sınırı genişletilecek', Radikal, s.1(Erişim Tarihi: 24.06.2012)
[72]Toros Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi ,www.tayseb.com.tr., Erişim: 06.06.2012

alanları yatırımlarına devam edilmektedir. Bölgede 57.250 m²''lik kapalı alanda yer alan ofis, depo ve ofis depolarda 20 farklı sektörden dış ticaret firmaları faaliyet göstermektedir. İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi, Türkiye'nin diğer serbest bölgelerinin içinde tahsis edilen fiziksel alan bakımından en küçük bölgesi olmasına rağmen metrekarede gerçekleştirilen işlem hacmi bakımından en yüksek hacimli bölge statüsünü korumaktadır. [73]

6.2.3.Antalya Serbest Bölgesi

Antalya şehir merkezine 12 km, havalimanına 25 km. mesafede ve Antalya liman sahasının hemen bitişiğinde 607,130 metrekarelik bir alana kurulu olan Antalya Serbest Bölgesi, 14 Kasım 1987 tarihinde hizmete girmiştir. Arazi ve altyapı finansmanı devletçe karşılanan, üstyapısı ise yatırımcı firmalar tarafından gerçekleştirilen Antalya Serbest Bölgesi'nin işletimi ise Bakanlar Kurulu Kararı ile özel sektöre verilmiş ve bu amaçla hisselerinin % 36'sı kamuya, % 64'ü ise özel sektöre ait olan Antalya Serbest Bölge İşleticisi A.Ş. (ASBAŞ) kurulmuştur. Bölge, tamamlanmış bulunan elektrik, su, telekomünikasyon hizmetleri, yeşil alanları, yolları ve arıtma tesisi ile tüm gelişmiş serbest bölgelerle rekabet edebilecek düzeyde olup, 1998 yılından bu yana her türlü yükleme boşaltma hizmetlerinin yapılabildiği bir rıhtıma da sahiptir. Ayrıca 2000 yılı Şubat ayından itibaren Antalya Limanı'ndan taşımalık ticaretinin başlamış olması da Bölgenin ulaşım açısından avantajını artırmıştır.[74]

Antalya Serbest Bölgesi'nde gerçekleştirilen faaliyetler şu şekilde özetlenebilir:

- Üretim: Elektronik, optik, gıda ve hazır giyim öncelikli olmak üzere her türlü üretim faaliyeti ve üretime ilişkin hammadde, ara madde ile üretilen malların, alım – satımı, depolanması, markalanması, ambalajlanması, etiketlenmesi, sergilenmesi, bakım – onarımı.
- Alım- Satım: Ticareti yapılan her çeşit malın alım satımı, depolanması, etiketlenmesi, ambalajlanması ve sergilenmesi yapılabilir.
- Depolama: Diğer kullanıcı ya da kullanıcı olmayan kişi veya kuruluşların malları depolanabilir.
- Montaj- Demontaj: Her tülü malın montaj- demontajı yapılabilir.

[73]http://www.isbi.com.tr erişim: 17.02.2012
[74]http://www.antalyadto.org.tr/asbas.html

- Bakım ve Onarım: Her türlü malın bakım veya onarımı yapılabilir.
- Makine Parkı: Her türlü iş makinesinin depolanması ve bakım- onarımı yapılabilir.
- Bankacılık: Serbest bölge faaliyetlerine ait tüm bankacılık hizmetleri yapılabilir.[75]

6.2.4. Avrupa Serbest Bölgesi

Türkiye'nin en büyük özel serbest bölgelerinden biri olan Avrupa Serbest Bölgesi, sanayi merkezi Tekirdağ'ın Çorlu ilçesinde, 2.000.000 m^2'lik bir alan üzerinde, 16.10.1996 gün ve 96/910 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'nın 16.03.1997 tarihli Resmi Trakya'da bir teknokent olarak yükselen ASB; mükemmel alt yapısı, modern mimarisi ve yeni sanayileşme modeliyle rakiplerinden farklı olarak özgün bir teknokent olma yolunda ilerlemektedir. Hazır alt yapı olanakları, minimum düzeyde bürokrasi ve maliyetlerin son derece düşük olması gibi özellikleri ASB'yi yatırımcılar açısından cazip hale getirmektedir.[76]Projesini Amerika'nın en büyük mimari gruplarından Swanke Hayden Cornell Project'in çizdiği Avrupa Serbest Bölgesi; elektrik, su, doğal gaz, atık su, arıtma, yol, haberleşme ve benzeri bütün altyapı hizmetlerini DIN EN ISO 9001-2000 kalite belgesi güvencesi ile yatırımcılarına ulaştırmaktadır. Altyapı hizmetlerinin yanı sıra inşaat-taahhüt, toplu yemek, bilişim, sigorta, bakım onarım, yükleme/boşaltma, depoculuk, danışmanlık, özel güvenlik, konferans salonu vb. hizmetler de verilmektedir.[77]

6.2.5. Bursa Serbest Bölgesi

Bursa Serbest Bölgesi Bursa Sanayi ve Ticaret Odasının önderliğinde Bursa Sanayici ve İş adamlarının ortaklığıyla Bursa Serbest Bölge Kurucu ve İşletici A.Ş. olarak 1998 yılında Serbest Bölge kurmak ve işletmek üzere kurulmuştur. Kuruluş amacı Bursa'nın ithalat - ihracat hayatını daha hızlı ve rekabet edilebilir düzeye getirmektir. Tamamen Sanayi Bölgesi planı ile kurulmuş olan serbest bölge bu doğrultuda 825 dönümlük bir arazide bakanlar kurulunun 2000/538 sayılı sınır

[75]http://www.asbas.com.tr/erişim: 05.04.2012
[76] 'Avrupa Serbest Bölgesi', erişim: http://www.sahinlerholding.com.tr/firmalarimiz/yurtici/avrupa-serbest-bolgesi/ erişim:10.05.2012
[77]http://www.asb.com.tr/pages/TR/serbest-bolge-hakkimizda.asp erişim: 05.04.2012

kararnamesinin onaylanmasıyla inşaat çalışmalarına başlanarak ve 11 ay gibi kısa sürede tüm altyapısı tamamlanarak Mayıs 2001'de ticari faaliyetine başlamıştır. Faaliyete girdiği günden bu yana Serbest Bölgeler içinde üretime yönelik faaliyet gösteren en büyük Serbest Bölgelerden biri olma hedefine gün ve gün yaklaşmaktadır. Bölgenin bir sanayi devi olan Bursa şehrine yakınlığı ve lokasyon olarak Marmara denizinin en önemli limanlarına açılan kapısı olması durumuyla her gün bu hedefi daha da ileri götürmektedir. Bölgenin yer seçiminde en önemli etkenler: Limanlara yakınlığı, ana yola olan yakınlığı ve bir sanayi devi olan Bursa şehrine yakınlığı olmuştur. Lokasyonu yüzünden bölgenin en önemli özeliklerden birisi liman bölgesinin gerisinde hemen üretim yapabilip lojistik kolaylığı sağlamasıdır.

Bursa Serbest Bölgesinde her türlü altyapı ve üstyapı hizmetleri yetkili tek merci olan Bölge Kurucu ve İşletici firması BUSEB A.Ş. tarafından verilmektedir. Her türlü altyapısı bitirilmiş olan bölgede yatırımcı veya kiracı kullanıcı statüsünde olan tüm firmalara elektrik, su, doğal gaz, telefon, pis su ve yağmur suyu bağlantıları parsel içersinde gösterilerek bağlantılarının yapılması ve sağlıklı bir şekilde kullanıma sunulması geçekleştirilir.[78]

6.2.6. Denizli Serbest Bölgesi

1999 yılında projesine başlanan DENSER-Denizli Serbest Bölgesi, 2000/398 sayılı Bakanlar Kurulu Kararının 3 Mayıs 2000 tarih ve 24038 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmasının ardından hukuki varlığına kavuşarak ve faaliyetlerine başlamıştır.

6.2.7. Ege Serbest Bölgesi

Ege Serbest Bölgesi 1990 yılından itibaren "Yap-İşlet-Devret" modeliyle bir özel sektör kuruluşu olan ESBAŞ tarafından kurulup işletilmektedir. Tüm altyapı ve gerekli üstyapı yatırımları, enerji, su, telekomünikasyon, doğalgaz, yükleme, boşaltma, nakliye, hamaliye ve 24 saat destek hizmetleri ile itfaiye, yemek ve tüm belediyesel hizmetler ESBAŞ tarafından verilmektedir. Ege Serbest Bölgesi, İzmir'in Gaziemir ilçesinde 2.2 milyon m2'lik bir alan üzerinde kurulmuştur. Bölge, Uluslararası Adnan Menderes Havalimanına 4, İzmir Limanına 12, otoyol ağlarına ise 1 km. mesafededir. Bölgede

[78] http://www.buseb.com ,17.02.2012

bugün itibarı ile 76'sı yabancı olmak üzere toplam 240 firma faaliyet göstermektedir. Bir üretim bölgesi olan Ege Serbest Bölgesinde ağırlıklı olarak elektronik, otomotiv yan sanayi, makine imalat ve montajı, havacılık ve savunma sanayi, hassas ölçü aletleri, metal bağlantı elemanları ve mutfak möbleleri üretimi, tekstil ve gıda işleme ve paketleme gibi sektörler yer almaktadır. En fazla ticareti yapılan mallar ise, tekstil ürünleri, konfeksiyon, ağır iş makineleri, kimyasal ürünler ve dayanıklı tüketim mallarıdır.[79]

6.2.8. Gaziantep Serbest Bölgesi

Gaziantep Serbest Bölgesi'nin yer ve sınırları, 3218 Sayılı Serbest Bölgeler Kanunu'nun 2'nci Maddesine istinaden 07.07.1998 tarihinde 98/11368 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile belirlenmiştir. Yine 2006/11181 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla da Gaziantep Serbest Bölgesi'nin yer ve sınırları yeniden belirlenmiştir. Anılan Bakanlar Kurulu Kararları, 14.07.1998 tarih ve 23402 sayılı ile 16.11.2006 tarih ve 26348 sayılı Resmi Gazete'lerde yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Aynı Bakanlar Kurulu Kararı'nın 2'nci Maddesi ile de Gaziantep Serbest Bölgesi'ni kurup işletmekle GASBAŞ-Gaziantep Serbest Bölgesi Kurucu ve İşleticisi Anonim Şirketi yetkili kılınmıştır. GASBAŞ'ta yer alabilecek faaliyet konuları 3218 sayılı Serbest Bölgeler kanununa göre tespit edilmiştir. Buna göre, Üretim, alım-satım, montaj-demontaj, bakım-onarım, bankacılık, sigortacılık, finansal kiralama, depo işletmeciliği, işyeri kiralama ve diğer konular olarak belirlenmiştir. Bunun dışında, GASBAŞ içinde sigortacılık, bankacılık ve danışmanlık faaliyetleri gerçekleştirilebilinir.[80]

6.2.9. İstanbul Deri Ve Endüstri Serbest Bölgesi

08.04.1993 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile "İstanbul Deri ve Endüstri Serbest Bölgesi′ Nil sahip olduğu arazisi üzerinde tüm altyapı ve üstyapı finansmanını sağlayarak kurma ve işletme yetkisini almış bir özel sektör kuruluşudur. Desbaş'ın unvanı Bakanlar Kurulu'nun 05.05.2011 tarih, 2011/1836 sayılı kararı ile "DESBAŞ-İstanbul Endüstri ve Ticaret Serbest Bölgesi Kurucu ve İşleticisi Anonim Şirketi" olarak

[79] http://www.esbas.com.tr, 01.05.2012
[80] http://www.gasbas.com.tr., erişim tarihi 03.04.2012

değiştirilmiştir. DESBAŞ-İstanbul Endüstri ve Ticaret Serbest Bölgesindeki verilen hizmetler şunlardır[81]:

- Depolama: DESBAŞ'a ait genel antrepolarda malların depolanması, stok programı dahilinde stok tutulması,
- İşyeri Kiralama: Kapalı Müstakil depo / üretim alanı, Ofis alanı kiralaması,
- Arsa Tahsisi: Üretim amaçlı yatırım yapmak isteyen firmalara arsa alanı verilmesi,
- Endüstriyel kalitede altyapı hizmetleri: Elektrik, su, atık su, doğalgaz ve telekomünikasyon hizmetlerinin sağlanması,
- Yükleme - Boşaltma Hizmetleri: Bölge içerisinde forklift ve portörlerle yükleme boşaltma işlemlerinin yapılması,
- Çevre Hizmetleri: Yeşil saha ve park yerlerinin tanzimi, Genel temizliğin sağlanması, Atıkların toplanması,
- Kullanıcı Firmalara Destek Hizmeti :
- Serbest bölgede faaliyette bulunmak üzere kurulacak firmalara şirket kuruluşu ve ruhsat alımı süreçlerinde destek hizmeti,
- Faaliyet Ruhsatı alan kullanıcılara işletmeye geçme sürecinde gerekli bilgi ve dokümanların verilmesi,
- Arsa tahsisi yapılan yatırımcılara proje ve inşaat hizmetleri,
- ÇED Hizmetleri,
- Mevzuatla ilgili bilgilendirme,

6.2.10. İstanbul Trakya Serbest Bölgesi

Türkiye'nin tapu mülkiyeti uygulamasını gerçekleştiren ilk serbest bölgesi İstanbul Trakya Serbest Bölgesi, çağdaş teknolojinin kullanıldığı alt ve üstyapısı ile 387.500m² alanda, 350.000m² kapalı alanı, depoları ve açık alanları, ve sunduğu avantajlarla Türkiye ekonomisinin gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır. Serbest bölge uygulamalarında örnek teşkil eden İstanbul Trakya Serbest Bölgesi, kullanıcılarının

[81] www.desbas.com.tr, erişim tarihi:03.04.2012

verimliliğini arttıracak mevzuat ve teknolojiyi sağlamak amaçlı çalışır. İstanbul Trakya Serbest Bölgesi, stratejik ve ideal konumu ile yalnız Türkiye için değil, tüm dünya için lojistik önem taşıyan İstanbul'a, Çatalca'da 387.500 m²'lik alanda, yatırımcılarına ulaşım kolaylığı ve insan kaynakları zenginliği sunuyor.[82]

6.2.11. Kayseri Serbest Bölgesi

Kayseri'nin Ankara giriş yolu üzerinde 1.Organize Sanayi Bölgesi ile komşu olan Serbest Bölgenin Hava meydanına uzaklığı yaklaşık 15Km'dir. 1998 yılında 6.905.000m²'lik düz bir arazi üzerinde faaliyete başlamıştır. Bölge D.D.Y. Yükleme Boşaltma rampasına 900mt, Uluslararası karayoluna 600mt. Uzaklıkta bulunmasından dolayı her türlü yatırım için uygun bir arazi üzerindedir. Türkiye'nin en geniş Serbest Bölge (6.905.000m²) alanına sahip olan bölge aynı zamanda 8.0$/m²'lik arsa satış fiyatı ile de yatırım yapmaya en uygun bölgedir. Bölgede bugüne kadar 121 adet Faaliyet Ruhsatı verilmiştir.

Bazı firmalar üretim ve alım satım konusunda aynı firma adına iki ruhsat aldıkları için gerçek ruhsat sahibi firma 79 adettir. Bu firmaların 27 tanesi üretim ağırlıklı tesisler kurarak faaliyetlerini devam ettirmektedirler. Diğer faaliyette bulunan firmalarla 47 firma faaliyet sürdürmektedir. Bölgede halen 1.600 kişiye istihdam sağlanmaktadır. Bölgenin en önemli tesisleri pamuk ipliği ve dokuma fabrikası, saç boru ve profil, elektrostatik toz boya, dayanıklı tüketim malları, alüminyum iletken tel tesisleri, beyaz eşya üretim fabrikası gibi üretim ağırlıklı tesislerden oluşmaktadır. Bölgemizde yol, kanalizasyon, elektrik, su, doğalgaz gibi alt yapılar hazır ve kullanımdadır.

Ayrıca sanayicilerin ihtiyaç duyduğu doğalgaz, su, elektrik giderleri oldukça düşük fiyatlarla sunulmaktadır. Buna ilave olarak yatırımcı üreticilerde işçilerin gelir vergisi muafiyeti de bulunmaktadır. Bölgemizin yatırım için gerekli olan inşaat ruhsatı ve iskan ruhsatları ise birkaç saat gibi kısa sürede tasdik edilmek suretiyle bürokrasi en alt düzeye indirgenmiştir.[83]

6.2.12. Kocaeli Serbest Bölgesi

218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu ve 2000/693 sayılı Bakanlar Kurulu kararı uyarınca sınırları belirlenen Kocaeli Serbest Bölgesi 30 yıl süreli serbest bölge statüsüne

[82]www.isbas.com.tr/hakkimizda, 10.05.2012
[83]http://www.kayser.com.tr/hakkimizda, 06.06.2012

sahiptir. Kocaeli Serbest Bölgesi'nin alt ve üst yapısını gerçekleştirmek ve işletmek üzere yörenin orta ve büyük ölçekli sanayicileri bir araya gelerek KOSBAŞ, Kocaeli Serbest Bölgesi Kurucu ve İşleticisi A.Ş.' yi kurumuşlardır.

Bulunduğu bölgenin mükemmel konumu göz önüne alınarak projelendirilen, 817.000m² üzerinde kurulmuş olan bu bölgenin amacı, yabancı sermaye ve teknoloji girişini hızlandırmak, ekonominin girdi ihtiyacını ucuz ve düzenli temin etmek, yatırımcıların dış finansman ve teknoloji transferi imkanlarından daha çok yararlanmasını sağlamaktır.

Yatırımcısına uluslararası ticareti güvenli ve kazançlı bir ortamda gerçekleştirebilme olanağı sunan Kocaeli Serbest Bölgesi, üretimde ve ticari faaliyette bulunacak firmalara; kusursuz alt ve üstyapı hizmetlerini, farklı yatırım alternatiflerini, çağdaş ortamda çalışma imkanı bulacakları ofisleri ve serbest bölge avantajlarını, global bir lojistik merkezde yer almanın ayrıcalığıyla birlikte sunmaktadır.[84]

Kocaeli Serbest Bölgesindeki faaliyet konuları aşağıdaki gibidir[85]:

- Üretim
- Alım - Satım
- Depolama
- İşyeri Kiralama
- Bakım Onarım
- Montaj – Demontaj

6.2.13. Mardin Serbest Bölgesi

Bölge'de ticaret altyapısı alanındaki imkanlardan bir tanesi de Mardin'de bulunan Serbest Bölge'dir. Mardin Serbest Bölgesi 21/11/1995 tarihinde kurulmuş olup kısa adı MASBAŞ olan Mardin Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi A.Ş. tarafından kurulup işletilmektedir. Mardin Serbest Bölgesi'nin % 51' i Özel İdareye ve kalan % 49' u 29 yerli girişimciye aittir. Bölgenin toplam brüt alanı 515.000 m2 olup net parsel alanı 328.253 m2dir. Satılan ve kiraya verilen alan 103.978 m2 olup (net parsel alanının yaklaşık % 30' una tekabül etmektedir) 26 firmaya 28 adet faaliyet ruhsatı tahsis edilmiştir. Kurucu İşletici

[84] Kocaeli Serbest Bölgesi erişim: http://www.cenkdemir.com.tr/ 11.10.2011
[85] http://www.kosbas.com.tr/tr/faaliyet-konulari, 11.10.2011

şirket olan MASBAŞ Mardin Serbest Bölgesine yatırım yapmak isteyen firmalara gerekli tüm kolaylıkları sağlamaktadır. Organize Sanayi Bölgesi sınırları içerisinde bulunan Mardin Serbest Bölgesi, Organize Sanayi Bölgesinin mevcut altyapısını kullanmaktadır. Mardin Serbest Bölgesinde, 23 adet yerli, 1 adet yabancı ve 2 adet yerli yabancı firma olmak üzere toplam 26 firma faaliyet göstermektedir. 3 adet üretim firması bulunmakta olup, bunlardan bir tanesi deterjan hammaddesi üretimini devam ettirmektedir. Diğer firmalar alım satım konusunda faaliyet göstermektedir. Bölgede faaliyet gösteren toplam 26 firmanın sahip olduğu Faaliyet Ruhsat sayısı ise 28'dir.

Mardin Serbest Bölgesindeki Kullanıcılar; Alım-Satım, Üretim, Depolama, Kiralama, konularında faaliyet göstermektedir. Ancak sadece deterjan üreten bir firma şuan faal durumdadır. Böylelikle Serbest Bölgenin istihdam yaratmaktan veya katma değer üretmekten çok ticari faaliyetler için kullanıldığı görülmektedir. Bunun yanı sıra serbest bölgelerin kurulma amaçlarından biri olan yabancı sermaye girişinin Mardin Serbest Bölgesinde işlemediği görülmektedir.[86]

6.2.14. İzmir Serbest Bölgesi

İzmir Serbest Bölgesi, Türkiye'deki deri üreticilerinin bir araya gelerek toplam 138 ortaklı olarak 1998 yılında kurulan dünyanın ilk deri ağırlıklı serbest bölgesidir. Uzun yıllar İzmir-Yeşildere ve çevresinde yerleşik olarak faaliyetlerini sürdüren Deri Sanayi Kuruluşlarının gerek çevre kirliliği, gerek yeni çevre yolları ve istimlak çalışmaları nedeniyle daha elverişli bir bölgede çalışmalarına devam etmelerinin faydalı olacağı ön görülmüştür. Bu nedenle İzmir'in Yeşildere semtinde yoğunlaşmış bulunan Deri Sanayicileri 1984 yılında 138 ortaklı sınırlı sorumlu İzmir Deri Sanayicileri Yapı Kooperatifi'ni kurarak yeni bir yerleşim planı çerçevesinde faaliyete geçmiş ve ülke ekonomisine olan katkılarını arttırmayı amaçlamıştır. AB ülkeleri, Rusya, Orta Doğu ülkelerinin deri pazarlarına hakim, Türkiye'nin tek "deri" arıtma sistemine sahip, ham deri alımı ve işlemesinde lider endüstri ve sanayi merkezidir. Deri işleme ve üretiminde en doğru yer, en doğru hizmeti veren İzmir Serbest Bölgesi; özellikle deri üretimi yapan firmalar deri yan sanayi ve tüm ağır sanayi için alt yapısı hazır parselleri ve kullanıma hazır fabrika binaları hizmete sunmaktadır. Ticari faaliyet gösteren firmalar, depo açık-

[86] www.mardineyatirim.com/ 06.06.2012

kapalı alan kiralayabilirler. Ayrıca Başbakanlık Gümrük Müsteşarlığı, Gümrükler Genel Müdürlüğünce alınan 21.02.2004 tarihli 2004/2 sayılı onay ile mezkur onay kapsamı AB menşeli olmayan eşyanın serbest dolaşımına giriş işlemlerinin, İzmir Menemen Deri Serbest Bölgesi Gümrük Müdürlüğünden yapılması kararı ile işlemler bölgeden yapılmaktadır.[87]

6.2.15. Mersin Serbest Bölgesi

Mesbaş 1986 yılında Mersin Serbest Bölgesi'ni işletmek amacı ile kurulmuş bir anonim şirkettir. Halka açık statüde kurulan şirketin sermayesi 5.402.160.- TL'dir. Sermayesinin % 24'ü Kamu sektörüne,%76'sı özel sektöre aittir.Toplam ortak sayısı 177'dir. Mersin Serbest Bölgesinin işletilmesi 06.08.1986 tarih 10877 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı gereği MESBAŞ'a verilmiştir. Bu yetkiye istinaden, Mersin Serbest Bölgesinde tüm hizmetlerin verilmesi MESBAŞ'ın yükümlülüğüne bırakılmıştır.

Mersin Serbest Bölgesi'nde ana başlıklar itibariyle faaliyet konuları şöyledir:

- Alım-Satım: Ticareti yapılan malların alım-satımı, depolanması, etiketlenmesi, ambalajlanması ve sergilenmesi yapılabilir.
- Üretim : Üretilen malın yanı sıra, bu malın üretiminde kullanılan ham madde ve ara maddelerin alım-satımı, depolanması, markalanması, ambalajlanması, etiketlenmesi, sergilenmesi ve bakım-onarımı yapılabilir.
- Depolama : Kullanıcı veya kullanıcı olmayan diğer kişi veya kuruluşların malları depolanabilir.
- İşyeri Kiralama : Kullanıcılara hazır işyerleri kiraya verilebilir.
- Bankacılık - Sigortacılık
- Montaj / Demontaj: Yukarıda belirtilen malların montaj veya demontajı yapılabilir.
- Bakım / Onarım: Yukarıda belirtilen malların bakım-onarımı yapılabilir.
- Makine Parkı

6.2.16. Rize Serbest Bölgesi

Bölgenin yeri ve sınırı 23.05.1997 tarih ve 97/9530 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile tespit edilmiştir. Aynı Bakanlar Kurulu Kararı ile RİS-BAŞ Rize Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi A.Ş.'ne bölgeyi kurma ve işletme yetkisi verilmiştir. Bölge

[87] http://www.idesbas.com/tr/avantaj.htm 11.06.2012

26.04.1998 tarihinde ticari faaliyete başlamıştır. Bölge 85.000 m^2arazi üzerine kurulmuştur.[88]

6.2.17. Samsun Serbest Bölgesi

Samsun Serbest Bölgesi, Bakanlar Kurulu'nun 14.12.1995 tarih ve 95/7523 sayılı kararı ile 73.150 m^2 olarak yer ve sınırları belirlenerek Yap-İşlet Devret modeline Samsun Serbest Bölgesi kurucu ve İşletici A.Ş (SASBAŞ) 'ne 30 yıllık bir süre ile işletme yetkisi verilmiştir. Diğer taraftan, bölgenin sınır ve tel çitleri ile giriş kapısının yapımı bitirilerek 20.03.1998 tarihinde Serbest Bölge kamu birimleri personelinin görevine başlamaları ile bölgenin resmi açılışı yapılmıştır. Yüksek Planlama Kurulu tarafından Samsun Serbest Bölgesinde faaliyet konuları aşağıdaki şekilde tespit edilmiştir:

- Ambalajlama, depolama, tasnifleme, tamir, montaj ve benzeri işlemler dahil olmak üzere ticari faaliyetleri kolaylaştırıcı işlemler.
- Bankacılık, sigortacılık, müşavirlik ve mühendislik dahil olmak üzere uygun görülecek diğer hizmet faaliyetleri olarak belirlenmiştir.[89]

6.2.18. Trabzon Serbest Bölgesi

Trabzon Serbest Bölgesi 04.06.1992 yılında kurulmuş olup 12.500 m2'si kapalı alan olmak üzere toplam 38.000 m2'lik bir alana sahiptir.[90]Trabzon Serbest Bölgesi, Transbaş Trabzon Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi AŞ tarafından kurulmuş ve işletilmektedir. Trabzon serbest bölgesi Trabzon limanı içerisindedir. Yüksek değerli mallar için Trabzon serbest bölgesi güvenli ve kullanışlı depolama tesislerini kullanıma sunar ve ihtiyaca göre mal temin eder. Yurtdışından gelen mallar Trabzon Serbest Bölgesindeki depolara gümrük ve ithalat vergisi ödemeden, herhangi bir vergiye tabii tutulmadan hizmetlerden yararlanabilir. Trabzon serbest bölgesine gelen mallar buradan yurtdışına veya yurt içine işlenerek veya işlenmeden dağıtılabilir. Serbest bölge içinde yerel olarak imal edilmiş malların satılması rakip ülkelerin ihracat serbest bölgelerinde sunulmayan bir fırsattır. Trabzon serbest bölgesinde yapılan her tür ticaret, transit ticaret

[88] Serbest Bölgeler, http://www.doka.org.tr/files/Serbest-Bolgeler.pdf 10.11.2011
[89]www.sasbas.com/welcome.asp 10.11.2011
[90]www.doka.org.tr/files/Serbest-Bolgeler.pdf /29.05.2012

ve her türlü malın satılmasına ilişkin her faaliyet Türk ve yabancı firmaları ayırt etmeksizin eşit olarak gerçekleştirilebilir.[91]

6.2.19. Tübitak- Marmara Araştırma Merkezi Teknoloji Serbest Bölgesi

TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezi bünyesinde başlayan Teknoloji Parkı faaliyetlerinin gelişim sürecinde, Teknoloji Serbest Bölgesi (TEKSEB) ve Teknoloji Geliştirme Bölgesi (TEKGEB) unvanları ile hukuki statüleri birbirinden farklı iki bölge kurulmuş olup, ülkemizde mevcut 43 teknopark içinde "Teknoloji Serbest Bölgesi" tanım ve avantajlarına sahip yegâne Teknokent TÜBİTAK MAM Teknokent'idir. Toplam 60 hektar alan sahip TÜBİTAK MAM Teknokent'inin 24 hektarı "Teknoloji Geliştirme Bölgesi"(TEKGEB) olup, 36 hektarı Teknoloji Serbest Bölgesi" (TEKSEB) olarak ayrılmıştır. Bölgenin kurulup işletilmesine TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezi (MAM) yetkili kılınmış olup, konuya ilişkin kuruluş ve işletme sözleşmesi Marmara Araştırma Merkezi (MAM) ile T.C Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı arasında 27.01.2000 tarihinde akdedilmiştir. Bölgenin gayesine uygun şekilde işletilmesi, yönetilmesi ve bölgede faaliyet gösteren firma ve bölge çalışanlarına ihtiyaç duyulan destek ve hizmetlerin sağlanması için "Anonim Şirket" statüsünde bir işletici şirket kurulması uygun görülmüş ve bu doğrultuda "Marmara Teknokent A.Ş."(MARTEK) tüzel kişiliği kurulmuştur. MARTEK A.Ş, faaliyetlerini yukarıda kısaca mahiyeti açıklanan mevzuat çerçevesinde yürütmekte olup, gerçekleştirdiği faaliyetlerle kısa süre içinde Türkiye'nin önde gelen etkili "Teknokent"leri arasında yerini almıştır. Marmara Teknokent A.Ş. dâhilinde hâlihazırda yürütülmekte olan faaliyetler aşağıdaki kategorilerde sınıflandırılmıştır;

- Yeni veya yurt içinde mevcut olmayan teknolojiler geliştirilmesi,
- Transfer edilen teknolojilerin geliştirilmesi ve uyarlanması,
- Yazılım geliştirilmesi ve uygulamaları.(Mali, Finansal, Proses Kontrol, sistem, gömülü vb.)
- Ürün kalitesinin veya standardının yükseltilmesi,

[91]www.transbas.com/ 10.05.2012

- Süreçlerin iyileştirilmesi, yeni ürün geliştirilmesi, tasarım, test ve analiz çalışmaları ile Ar-Ge faaliyetleri sonucu ortaya çıkacak ürünlerin satılması,

Teknoloji Serbest Bölgesi'nde faaliyet göstermek üzere alınan "Faaliyet Ruhsat Belgesi" aşağıda belirtilen faaliyet konularını içermektedir:

- Ar-Ge'ye dayalı prototip geliştirme ve sınırlı üretim faaliyetleri, ortaya çıkan ürünlerin kalite kontrolü, kalibrasyonu, üretimde kullanılan hammadde ve ara maddelerin alımı, üretilen malların satımı, depolanması, markalanması, ambalajlanması, etiketlenmesidir.[92]

[92]www.marmarateknokent.com.tr/tsb-mainpage/hakkinda/tarihce/ 01.02.2012

II. BÖLÜM

A. TÜRKİYE'DEKİ SERBEST BÖLGELERİN PERFORMANS DEĞERLENDİRME ARAŞTIRMASI

1.Türkiye'deki Serbest Bölgelerin Performans Değerlendirmesine Yönelik Araştırma

1.1. Araştırmanın Konusu

1985 yılında çıkarılan 3218 sayılı 'Serbest Bölgeler Kanunu', bugün Türkiye'de kurulmuş olan 19 Serbest Bölgenin faaliyetlerine imkan veren ve sınırlarını çizen yasal düzenlemelerin zeminini oluşturmuştur. Türkiye bağlamında bir Serbest Bölgenin başarısı, çekebileceği yabancı sermaye yatırımının büyüklüğünün yanında, o serbest bölgenin ihracat, ithalat, ve toplam ticaret hacmi miktarıyla değerlendirilmektedir.

Bu araştırmada da Türkiye'deki Serbest Bölgelerin performans kriterleri ile değerlendirilerek aralarında anlamlı fark olup olmadığının belirlenmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda söz konusu çalışmada, Serbest Bölgelerin kuruluş amaçları doğrultusunda performansları, toplam ticaret hacimleri, uluslararası sermaye yatırım miktarları, istihdam miktarları, ihracat ve ithalat değerleri ile ölçülerek değerlendirilmiştir.

Çalışmada Türkiye'deki Serbest Bölgelerin özellikleri ile Performans Değerlendirme Kriterleri çerçevesinde, Ülke Ekonomisine Olumlu ve Olumsuz Etkileri, başarıları ele alınan bu konular doğrultusunda değerlendirilmiştir.

1.2.Araştırmanın Amacı

Türkiye'deki serbest bölgelerin başarısında ülkenin veya bölgenin içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik koşullar etkilidir. Aynı şekilde ihracat talebinde azalma, global kriz gibi dışsal ekonomik çerçevede meydana gelebilecek değişiklikler serbest bölgelerin gelişimini doğrudan etkileyen faktörlerdir. Serbest bölgelerin, ihracatı ve dolayısıyla ülkenin dış ticaret hacmini arttırdığı, yabancı sermaye yatırımlarını kolaylaştırarak, istihdamı arttırdığı kabul edilmektedir.

Bu çalışmada Türkiye'deki serbest bölgelerin 2002 yılından 2011 yılına kadar olan sürede, toplam ticaret hacmi, uluslararası sermaye yatırım miktarı, istihdam, ihracat ve ithalat değerlerinde ortaya koydukları performans başarıları ile ülke ekonomisine

sağladıkları katkının değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu noktadan hareketle, bu çalışma ile serbest bölgelerin performans kriterleri ile farklılık yaratıp yaratmadığı da ölçülmüştür.

1.3.Araştırmanın Kapsamı ve Kısıtları

Bu çalışma ile Serbest Bölgelerin performansını değerlendirmek amacıyla, toplam ticaret hacmi, istihdam, uluslararası sermaye yatırım miktarı, ihracat ve ithalat değerleri kriter alınarak, Türkiye'de faaliyet gösteren 19 serbest bölge ana kütle olarak belirlenmiştir. Performans değerlendirmesinde, serbest bölgelerin kuruluş amaçları performans değerlendirme kriterlerini oluşturmaktadır. Kuruluş amaçları, ölçülebilen değerler ele alınarak sınırlandırılmıştır. Serbest Bölgelerin 2002-2011 yılları arasında gerçekleştirdikleri ihracat ve ithalat değerleri, toplam ticaret hacmi, uluslararası sermaye yatırım miktarları ve istihdam miktarları baz alınmıştır. Bu çalışmada, Türkiye'deki serbest bölgelerin kuruluş yıllarından itibaren, tarihsel gelişimi, kurucu ve işletici şirketlerin hizmet anlayışları, serbest bölgelerde bulunan firmaların faaliyet konuları geniş kapsamda ele alınmıştır.

1.4. Araştırmanın Hipotezi

$H_{1:}$ Türkiye'deki Serbest bölgeler performansları açısından birbirinden farklıdır.

1.5. Araştırmadan Sağlanacak Faydalar

Türkiye'de faaliyet gösteren 19 Serbest Bölge'nin performanslarının değerlendirme çalışması, Serbest Bölge Kurucu İşletmelerine, Serbest Bölge Müdürlüklerine ve Serbest Bölgelerde faaliyet gösteren firmalara, önemli bilgiler vermektedir. Böylece Serbest Bölgelerin bahsedilen ülke ekonomisine katkıları konusunda daha ayrıntılı bilgi verilmesi sağlanmıştır. Bölgelerin 10 yıllık süreçteki performansları diğer bölgelerle karşılaştırılarak, başarılarındaki farklılıkları görmeleri sağlanmıştır.

Bu araştırmadaki temel amaç ise Türkiye'de kurulmuş Serbest Bölgelerin ihracat ve ithalat miktarlarına bağlı olarak toplam ticaret hacmi, uluslararası sermaye yatırım miktarı ve, istihdam miktarları kriter alınarak performansları değerlendirildiğinde aralarındaki farkların tespiti veya fark olup olmadığını ortaya koymaktır. Çalışmadan beklenen yarar performanslarında farklılık olduğu belirlenen serbest bölgelerin

başarılarına etki eden faktörlerin neler olduğunu ve gelecekte yeniden yapılanma sürecine girecek serbest bölgeler için bu faktörlerin etkili olup olmayacağını belirlemektir. Türkiye'de kurulmuş 19 Serbest Bölgenin farklı performans gösterdikleri ortaya konularak, kuruluş amaçlarını gerçekleştirmede hedeflenen başarıya ulaşamayan veya kısmen ulaşan serbest bölgeler için başarı etkenleri ve gelecekteki yapılanmalarında hangi hususlara önem vermeleri konusunda öneriler sunulmuştur.

1.6. Araştırmanın Değişkenleri

Araştırmanın değişkenlerini, serbest bölgelerin ölçülebilir nitelikteki performans değerlendirme kriterleri ile ilgili değişkenler oluşturmaktadır. Serbest Bölgelerin performans kriterleri, serbest bölgelerin amaçları aracılığıyla hedeflerini belirleyen kriterlerdir. Serbest bölgelerin kuruluş amaçları ilk olarak ülkeye döviz kazandırmak, ülkenin dış ticaretini arttırmak, dolayısıyla; ihracat ve ithalata katkı sağalmak, istihdam yaratmak, yabancı sermayeyi çekmek ve teknolojiyi geliştirmektir. Bu amaçlardan serbest bölgelerin toplam ticaret hacmi, ihracat ve ithalat rakamları, istihdam değerleri ve yabancı sermaye miktarları ölçülebilir nitelikte olması göz önüne alınarak performans kriteri olarak belirlenmiştir. Bu 5 kriter, tüm serbest bölgelerin değişkenlerini oluşturmuştur.

1.7.Araştırmanın Metodolojisi

1.7.1.Örnekleme Süreci

Araştırma, Türkiye'deki Serbest Bölgelerin 2002-2011 yılları arasındaki performans kriterlerinin değerlendirmesini kapsamaktadır. Serbest Bölgelerin performans kriterlerinin değerlendirmesinde, Türkiye'de bulunan 19 Serbest Bölge incelenerek ana kütleye gidilmiştir. Serbest Bölgelerin performans değerlendirme kriterlerinin belirlenmesinde kuruluş amaçları göz önüne alınmıştır. Araştırmada bu kriterlerden ölçülebilir amaçlar değerlendirilmektedir. Araştırmanın 2. Bölümünde değerlendirilen veriler, Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü'nün yıllık Serbest Bölge istatistiki bilgileridir. Bu bilgiler, Serbest Bölgeler, Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğünde istatistiki bilgileri hazırlayan yetkili kişilerden e-posta yoluyla elde edilmiştir. Ayrıca tüm Serbest Bölgelerin Bölge

Müdürlükleri ve Kurucu İşletici Şirket yetkilileri ile gizlilik prensibine uyarak, telefon ile görüşmeler yapılmak suretiyle bölgelerin karakteristik özellikleri ve yatırım değerleri bilgileri alınmıştır.

1.7.2.Veri Toplama Yöntemi ve Aracı

Araştırmada Serbest Bölgelerin yıllık istatistik bilgilerinden elde edilen verileri, parametrik ve parametrik olmayan yöntemlerle analiz edilmeye çalışılmıştır. İlk olarak; parametrik yöntemlerden regresyon yöntemi, EWiews programı aracılığıyla, Türkiye'deki serbest bölgelerin toplam ticaret hacmi, uluslararası sermaye yatırımı, istihdam, ihracat ve ithalat değerlerine uygulanmıştır. Bu çalışmada Serbest Bölgelerin performans kriterlerinin, ölçülebilir olanlarla kısıtlanmış olması ve gözlem yılının 10 yıllık göreceli kısa bir süreyi kapsaması, sonuçların anlamsız ve aralarındaki korelasyonun düşük çıkması sonucunu doğurmuştur.

Bu değerlendirmenin sonucunda, serbest bölgelerin performans kriterleri, Excel tablolarında ortalamaları alınarak açıklanmaya çalışılmıştır. Her serbest bölge ve 5 farklı kriter için bir ortalama bulunarak, bu ortalama değer serbest bölgelerin yıllar itibariyle oluşan rakamlarının bir önceki yıla göre değişim oranları ile karşılaştırılmıştır. Değişim oranlarının ortalamanın üstünde olması bölgeye (+) değer, altında olması da(-) değer kazandırmıştır. Burada (+) değerlerin anlamı, serbest bölgelerin performanslarının hacimsel büyüklüğü değil, yıllar bazında artış oranlarının genel ortalamadan büyüklüğüdür. Buna göre bu büyüklüğü ölçmek için 1-10 arasında Artı (+) değer sayısına göre bir ölçek belirlenmiştir. Aralıklı Ölçek Yöntemine göre, Başarısız, Az Başarılı, Orta Başarılı, Çok Başarılı olmak üzere 5 kategoride her kriteri değerlendirmeye alınmıştır. 10'luk puan tablosunu kategorisi aşağıdaki gibidir:

Başarısız, 0-1-2
Az Başarılı, 3-4
Orta Başarılı, 5-6
Başarılı, 7-8
Çok Başarılı, 9-10

Böylece, her serbest bölge 5 performans ölçüm kriterine göre değerlendirilerek, 19 serbest bölgenin farklılıklarını oluşturan sonuç tablosuna ulaşılmıştır. Toplam aldıkları (+) değerler ile aynı puana sahip serbest bölgeler dahi birbirinden farklılık yaratmıştır.

1.7.3.Araştırmanın Ön Çalışmaları

Araştırmanın elde edilen verileri değerlendirmeye alınmadan önce, her bölge ve her yıl ayrı olmak üzere, değerlenme yönteminde kullanılacak değişkenlere göre düzenlenmiştir. Buradaki amaç, toplanan istatistik bilgilerden gereksiz bilgileri değerlendirmeye almamak, böylece değerlendirmenin belli kriterler çerçevesinde sınırlandırılmasını sağlamaktır. Araştırmanın sonucu hakkında her bölge için daha net ve bütünü değerlendirildiğinde bile karmaşıklığa yol açılmaması sağlanmıştır.

B. PERFORMANS DEĞERLENDİRME TABLO VE GRAFİKLERİ, SONUÇ VE ÖNERİLERİ

2.Türkiye'deki Serbest Bölgelerin Performansının Tablo Ve Grafik Değerlendirmeleri

2.1. Toros Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi Performans Değerlendirmesi

Toros Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi' toplam ticaret hacmi, 2005 yılından sonra hızla yükselerek 77.110.000$ seviyesine ulaşmıştır. 2009 yılından sonra krizin etkisi azalarak, kırılma noktası aşılmıştır. Bu durum toplam ticaret hacminde yükselişin devam edeceğini göstermektedir.

Grafik 2.1.1. 2002-2011 Toros Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacmi

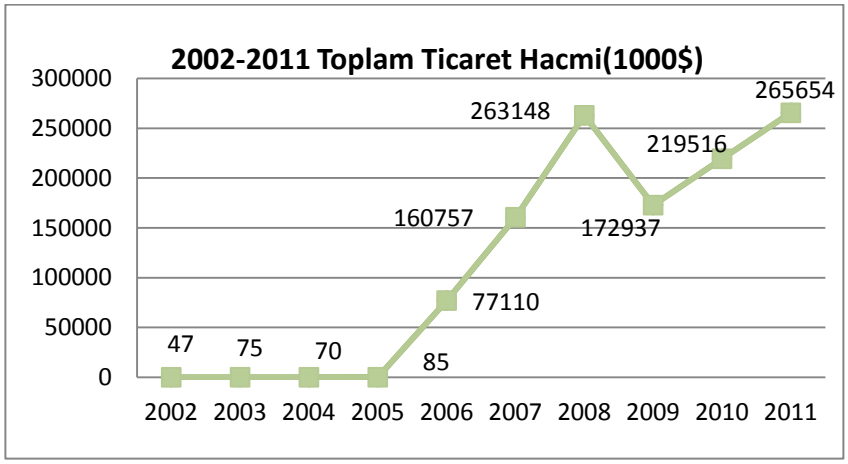

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Tablo 2.1.1 ile Toros Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi toplam ticaret hacminin artış oranlı olduğunu görülmektedir. Öyle ki; 2006 yılındaki %90.618 oranı ile 9 yıllık süreçteki en fazla artş yaşanmıştır. 2006, 2008 ve 2011 yıllarında ortalamanın üstünde performans gösteren Toros Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi toplam ticaret hacmi ile az başarılı bölgelerden biri olmuştur.

Tablo 2.1.1. 2003-2011 Toros Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacminin Ortalamadan Farkının İncelenmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	60	107	-
2004	-7	72	-
2005	21	60	-
2006	90618	61388	+
2007	108	27	+
2008	64	30	+
2009	-34	-22	-
2010	27	36181	-
2011	21	19	+

2002-2011 yılları itibariyle, Toros Adana Serbest Bölgesine yapılan uluslararası sermaye yatırımı 2007 yılına kadar yükselen bir grafik çizmiştir. Ancak 2008 yılında uluslararası sermaye yatırımlarında ciddi düşüş gözlenirken, 2008 yılından sonra bölgeye yatırımlarda artış olmuştur. 2011 yılının rakamlarına bakıldığında ise, bölgeye yatırım rakamlarında düşüşün devam ettiği görülmektedir.

Grafik 2.1.2. 2002-2011 Toros Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımı

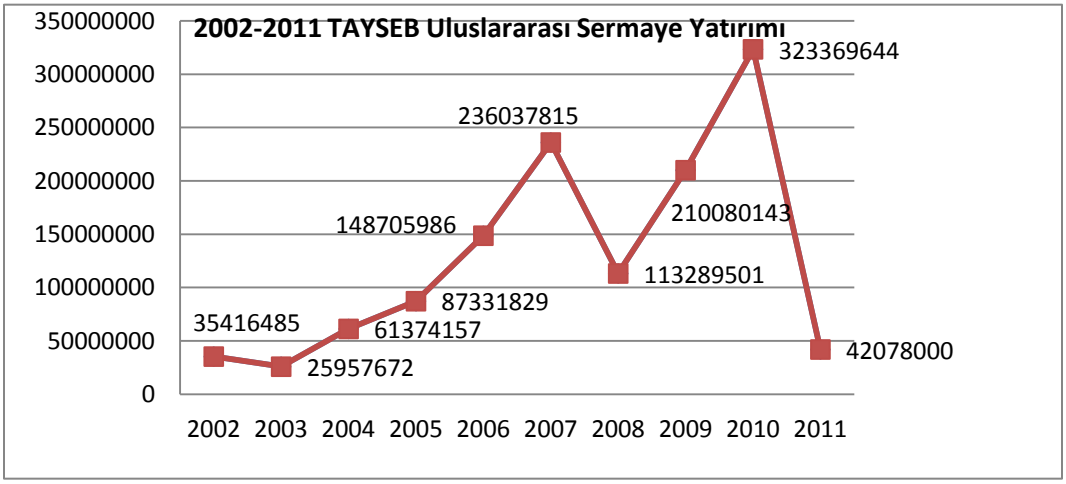

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü, 2011

Tablo 2.1.2'de Toros Adana Yumurtalık Serbest Bölgesinin Uluslararası Sermaye Yatırımları, genel ortalama ile karşılaştırıldığında, 2006 ve 2009 yılında ortalamanın üstünde değerler söz konusudur. En yüksek artışı da %136 oranı ile 2004 yılında gerçekleştirmiştir. 2011 yılı ise Toros Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi için yatırım alanında olumsuz tablonun yaşandığı yıl olmuştur. Bu performansı ile başarısız olarak ifade edilebilir.

Tablo 2.1.2.2003-2011 Toros Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımının Ortalamadan Farkının İncelenmesi

Yıllar	**Artış/Azalış Oranı (%)**	**Ortalama Oran(%)**	**Değer**
2003	-27	**148**	-
2004	136	**185**	-
2005	42	**2925**	-
2006	70	**37**	+
2007	59	**102**	-
2008	-52	**427**	-
2009	85	**20**	+
2010	54	**1020**	-
2011	-87	**57**	-

Grafik 2.1.3 incelendiğinde Toros Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi istihdamının 2008 yılında 485 kişiye ulaştığı, ancak 2009 yılında krizin etkisiyle tekrar gerilediği görülmektedir. 2006 yılı, 169 kişiyle % 73 lük düşüş yaşanmış, 10 yıllık süreçte en az istihdamın sağlandığı yıl olmuştur.

Grafik 2.1.3 2002-2011 Toros Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi İstihdamı

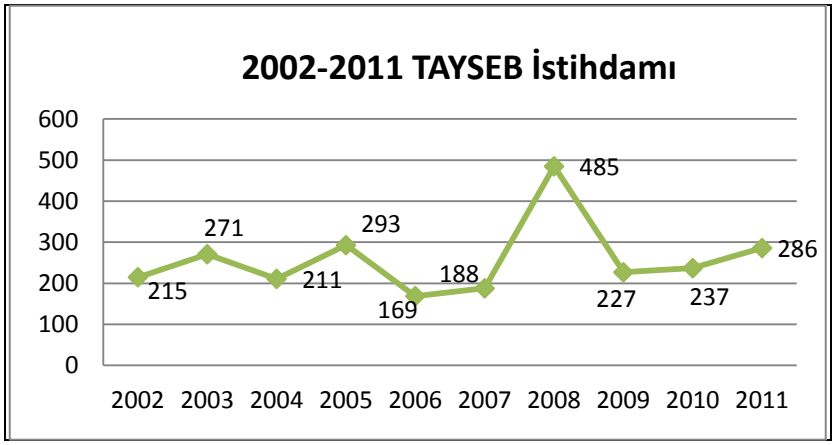

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Tablo 2.1.3'te Toros Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi istihdam değerleri 2006 ve 2009 yıllarındaki %42 ve % 53 oranında düşüş yaşamıştır. 2003 yılı % 126, 2007 yılı % 68 ve 2010 yılında ise %4 oranında yükselişler söz konusudur. 3 yıllık ortalamanın üzerindeki değer artışları ile Toros Adana Serbest Bölgesi başarısız bölgelerden biri olmuştur.

Tablo 2.1.3.2003-2012 Toros Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi İstihdamının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	126	41	+
2004	18	28	-
2005	15	21	-
2006	-42	75	-
2007	68	1	+
2008	71	5751	-
2009	-53	-1	-
2010	4	-2	+
2011	21	5580	-

Grafik 2.1.4 incelendiğinde 2008, Toros Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi ihracatında zirvenin yaşandığı yıl olmuştur. 2010 ve 2011 yıllarındaki artışlar ise krizin etkisinin azaldığının göstergesidir.

Grafik 2.1.4. 2002-2011 Toros Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi İhracatı

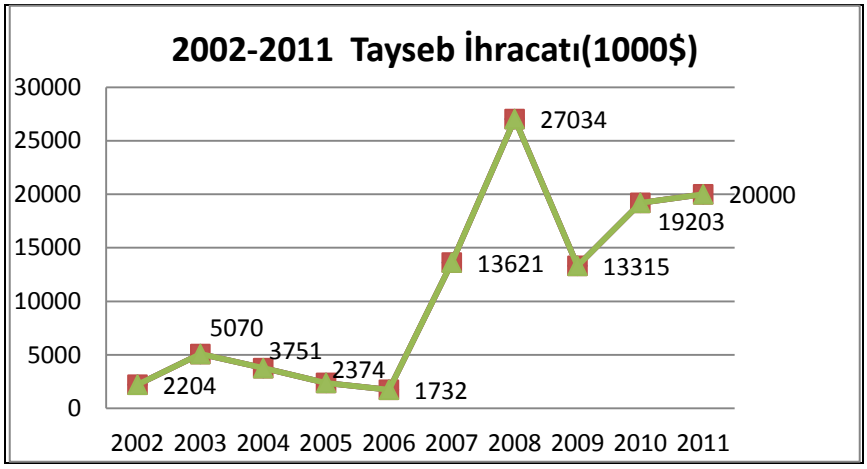

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Tablo 2.1.4. ile Toros Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi ihracatı tüm serbest bölge ortalamalarıyla karşılaştırıldığında, 2007 ve 2008 yılında hızlı yükseliş oranları söz konusudur. 9 yıllık süreçte genel ortalamada düşüşler yaşanmamıştır. Toros Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi ise 3 yıllık genel ortalamadan üstünlüğü ile az başarılı bölgelerden biri olmuştur.

Tablo 2.1.4. 2003-2011 Toros Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi İhracatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	130	139	-
2004	-26	99	-
2005	-37	231	-
2006	-27	27	-
2007	687	57	+

2008	98	20	+
2009	-51	82	-
2010	44	9	+
2011	4	16	-

Grafik 2.1.5'te Toros Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi'nin ithalatı değerlendirildiğinde 2008 yılına kadar yıllar itibariyle bir düşüş bir yükseliş seyri izlemiş, ancak 2008 yılında yüksek oranda bir düşüş yaşamıştır. 2008 yılından sonra 49.863.000$ seviyesine yükselen ithalat miktarı diğer yılların artış oranlarına göre büyük bir fark yaratmıştır.

Grafik 2.1.5.2002-2011 Toros Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi İthalatı

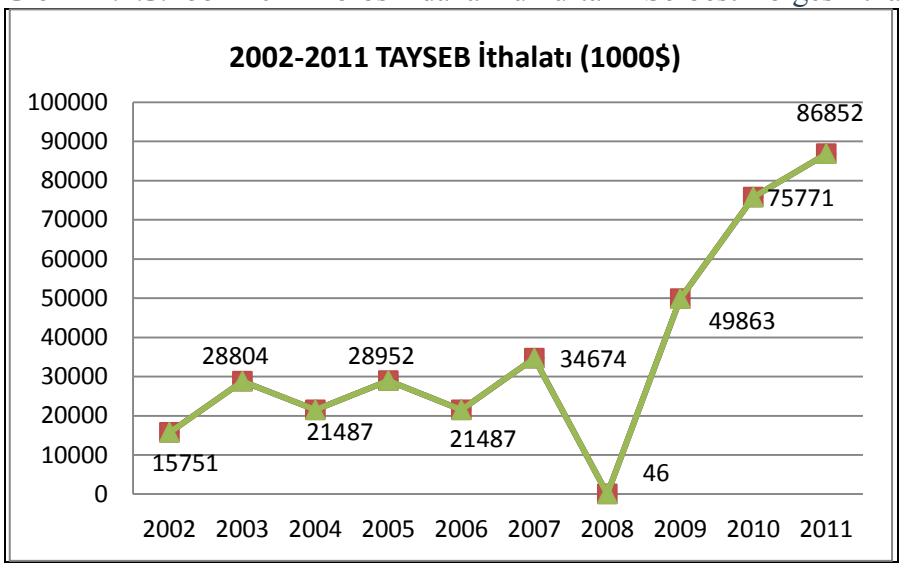

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Tablo 2.1.5' te Toros Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi ithalatının artış azalış oranları değerlendirildiğinde, toplam 3 tüm bölge ortalamalarından yüksek performans gösterdiği görülmektedir. 2011 yılında genel ortalamanın %322036 oranında artması da Toros Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi ithalat oranı arasındaki ivmeyi çoğaltmıştır. 3 yıllık performans üstünlüğü ile az başarılı bölgelerden biri olmuştur.

Tablo 2.1.5. 2003-2011 Toros Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi İthalatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	83	213	-
2004	-25	1886	-
2005	35	2	+
2006	-26	2827	-
2007	61	121	-
2008	-100	5506	-
2009	108610	5814	+
2010	52	3	+
2011	15	322036	-

2.2.İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi Performans Değerlendirmesi

Grafik 2.2.1. incelendiğinde İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi toplam ticaret hacminin son yıllarda düşüş seyri izlediği ve 2011 yılındaki toplam ticaret hacim miktarının 2002 yılındaki seviyesinin altına düştüğü görülmüştür. 2006 yılında ihracata bağlı olarak azalış gösteren İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi toplam ticaret hacmi en parlak yılını 2004 ve 2007 yılında yaşadığı söylenebilir.

Grafik 2.2.1 2002-2011 İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacmi

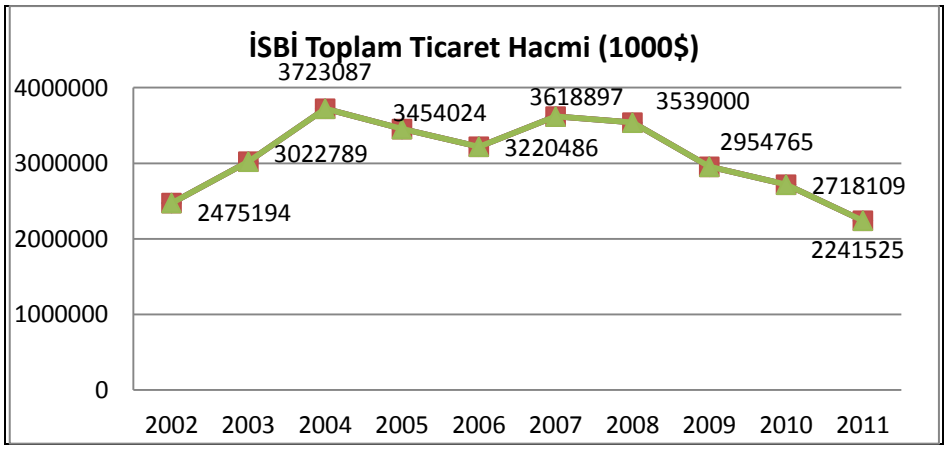

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Tablo 2.2.1 de, görüldüğü üzere İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi toplam ticaret hacmini tüm serbest bölgelerin toplam ticaret ortalamalarıyla karşılaştırıldığında, 2002 ve 2003 toplam ticaret hacminin %22 ve %23 oranında arttığı görülmektedir. 2005 yılından sonra devamlı gerileyen toplam ticaret hacmi 2011 yılına kadar olan süreçte de genel ortalamanın üzerine çıkamamıştır. Bu performansı sonucu toplam ticaret hacmi ile başarısız bölgelerden biri olmuştur.

Tablo 2.2.1 2003-2011 İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacminin Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	22	107	-
2004	23	72	-
2005	-7	60	-
2006	-7	61388	-
2007	12	27	-
2008	-2	30	-
2009	-17	-22	-
2010	-8	36181	-
2011	-18	19	-

Grafik 2.2.2 ile İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesinin 2002-2011 yılları arasındaki uluslararası sermaye yatırımları gösterilmiştir. Bölgeye yapılan yatırımlar 2002 yılında 5.642.000$ 'a gerilerken, 2003 yılından 2005 yılına kadar %65 varan artış göstermiştir. Ayrıca 2009 yılında krizin etkisiyle yatırımlarda büyük oranda düşüş yaşarken, 2010 yılında tekrar artarak riski atlatmayı başarmıştır.

Grafik 2.2.2. 2002-2011 İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımı

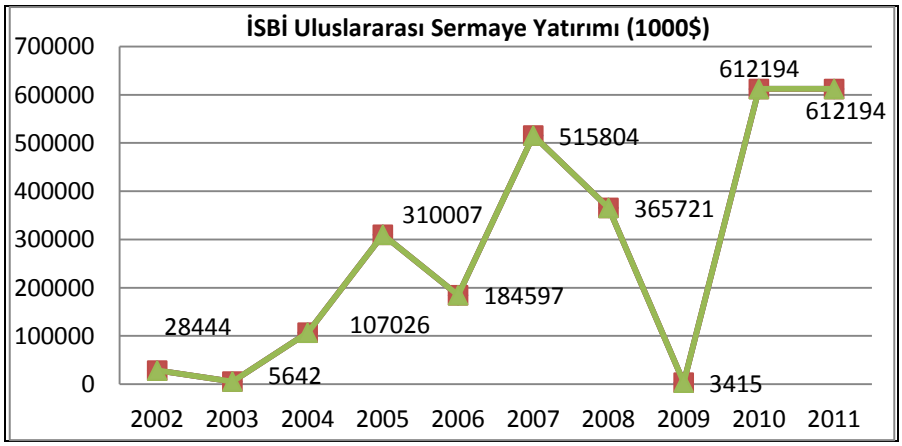

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesine yapılan yatırımların 2002-2009 yılları arasında hızlı düşüş ve yükselişleri, Tablo 2.2.2'de verilmektedir. Özellikle 2004, 2007 ve 2010 yıllarında bir önceki yıla göre yüksek artışlar söz konusudur. Bu yıllar itibariyle ortalamanın üzerinde oranlar gösteren sermaye yatırım değerleri ile İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi genel ortalama değerlendirmesinde az başarılı bölgelerden biri olmuştur.

Tablo 2.2.2 2003-2011 İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	-80	148	-
2004	1797	185	+
2005	190	2925	-
2006	-40	37	-
2007	179	102	+
2008	-29	427	-
2009	-99	20	-
2010	17827	1020	+
2011	0	57	-

İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi'nin istihdam rakamları Grafik 2.2.3 ile incelendiğinde, 2006 yılına kadar İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesinde istihdam rakamları ortalama 1900 kişi seviyesinde izlerken, 2006 yılından sonra 1144 kişiye düşmüştür. 2008 yılında tekrar artış gösteren istihdam edilen kişi sayısı 2009, 2010 ve 2011 yıllarında tekrar düşüş göstermiştir**.**

Grafik 2.2.3 2002-2011 İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi İstihdamı

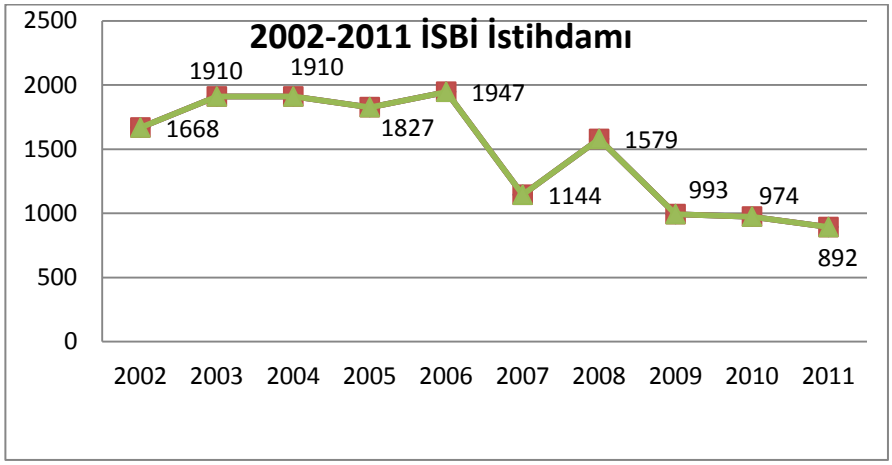

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Tablo 2.2.3 ile İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi istihdamının 2003-2011 yılları arasındaki artış azalış oranları incelendiğinde, İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi de çalışan kişi sayısı 2003-2011 yılları arasında tüm serbest bölge ortalamalarının altında olmuştur. 2010 yılında tüm serbest bölge istihdam ortalaması %2 oranında düşüş ile İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesindeki azalış ile aynı olmuştur. Bu performansı ile İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi az başarılı bölgelerden olmuştur.

Tablo 2.2.3 2003-2011İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi İstihdamının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	15	41	-
2004	0	28	-
2005	-4	21	-
2006	7	75	-
2007	-41	1	-
2008	38	5751	-
2009	-37	-1	-
2010	-2	-2	+
2011	-8	5580	-

2002-2011 İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi ihracatı değerlendirildiğinde 2004 yılına kadar ihracatın arttığı, ve 2004 yılında 10 yıllık en yüksek değerine ulaştığı görülmüştür. 2004 yılından sonra ise istihdam değerleri, 2006 yılına kadar düşüş göstermiştir. 2007 yılında tekrar yükselen ihracat rakamları son 5 yıldır düşüş yaşamaya devam etmektedir.

Grafik 2.2.4. 2002-2011 İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi İhracatı

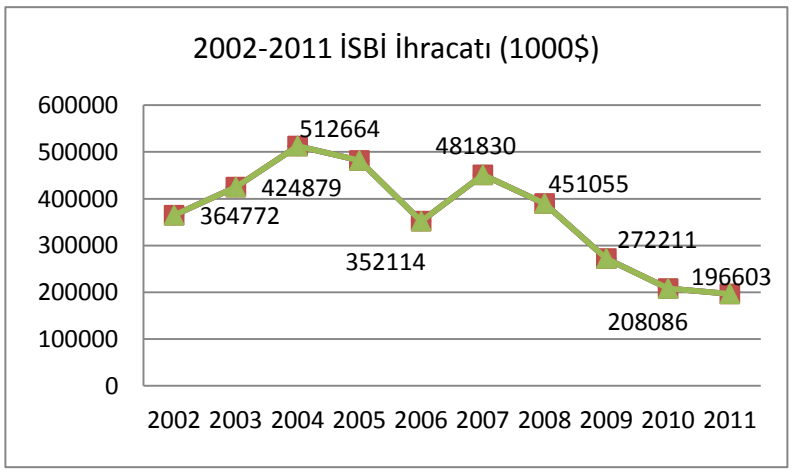

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Tüm serbest bölge ihracatının ortalamalarıyla İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi ihracat oranları karşılaştırıldığında, 2003-2011 yılları arasında İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi ihracat performansının genel ortalamanın altında olduğu görülmektedir. 2003 ve 2004 yıllarında artan ticaret hacmi 2007 yılına kadar düşüş yaşamıştır. 2007 yılında %28 oranında tekrar yükseliş söz konusudur. Ancak 2007 yılından 2011 yılına kadar gerilemeye devam etmiştir.

Tablo 2.2.4 2003-2011 İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi İhracatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı	Ortalama Oran	
2003	16	**139**	-
2004	21	**99**	-
2005	-6	**231**	-
2006	-27	**27**	-
2007	28	**57**	-
2008	-14	**20**	-
2009	-30	**82**	-
2010	-24	**9**	-
2011	-6	**16**	-

Grafik 2.2.5. ile İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesinin 2002-2011 yılları arasındaki ithalat miktarı değerlendirildiğinde, 2006 yılına kadar bir artan bir azalan tablo izlenmekte olduğu görülmektedir. Ancak 2006 yılından sonra 2011 yılına kadar düşüş gözlenmiştir. İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi ithalatında yaşanan bu düşüş toplam ticaret hacmi ve ihracat grafiği ile aynı orantıyı göstermektedir.

Grafik 2.2.5 2002- 2011 İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi İthalatı

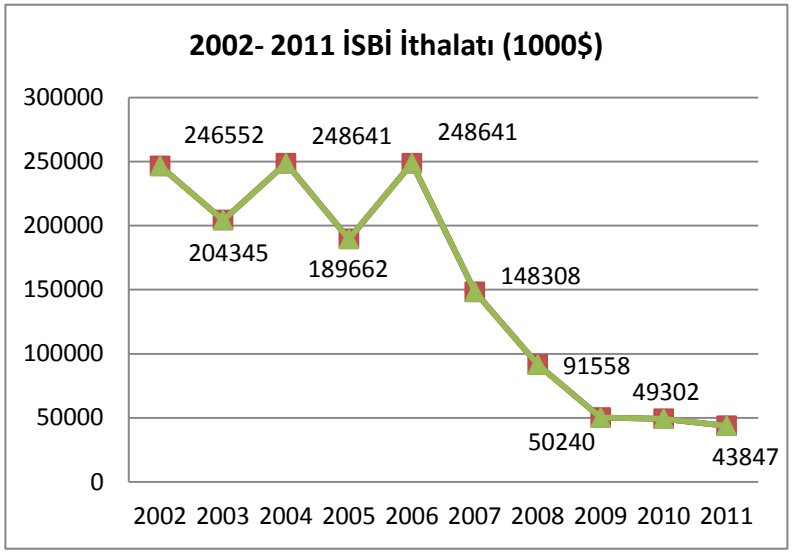

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi ihracat hacmini tüm serbest bölge ortalamalarıyla karşılaştırdığımızda, 2003-2011 yılları arasında genel ortalamanın altında kaldığı görülmektedir. Tüm serbest bölge ortalamalarında azalış değerlerine rastlanmazken, İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi ihracatında 2004 ve 2006 yıllarındaki %22 ve %31 oranında artışın dışında 2011 yılına kadar düşüş söz konusudur. Bu düşüşler bölgenin başarısız olmasına neden olmuştur.

Tablo 2.2.5 2003- 2011 İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi İthalatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran (%)	Değer
2003	-17	**213**	-
2004	22	**1886**	-
2005	-24	**2**	-
2006	31	**2827**	-
2007	-40	**121**	-
2008	-38	**5506**	-
2009	-45	**5814**	-

2010	-2	**3**	-
2011	-11	**322036**	-

2.3 Antalya Serbest Bölgesi Performans Değerlendirmesi

2002-2011 yılları arasındaki Antalya Serbest Bölgesi toplam ticaret hacmi, 2005 yılından sonra %99 oranında artmıştır. 2005 yılına kadar ise ortalama 300.000$ seviyesinde iken 2011 yılı itibari ile 731.252.000$ seviyesine ulaşmıştır. Sadece 2009 yılında düşüş yaşanan Antalya Serbest Bölgesi toplam ticaret hacminde 2010 ve 2011 yıllarında yükselişin devam ettiği görülmektedir.

Grafik 2.3.1. 2002-2011 Antalya Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacmi

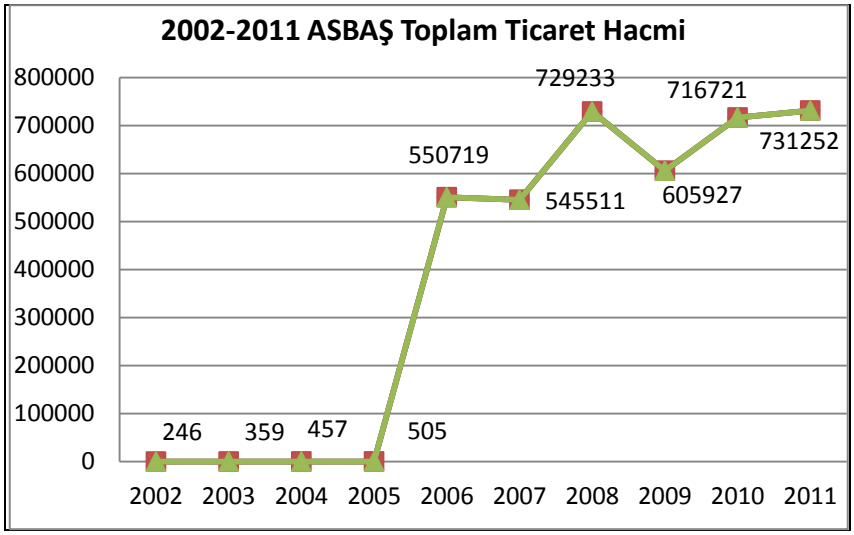

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Antalya Serbest Bölgesi toplam ticaret hacmi itibariyle tüm serbest bölge ortalamalarıyla karşılaştırdığımızda, 2006, 2008 ve 2009 yıllarında ortalamanın üstünde performansı söz konusudur. Toplam 3 yılda diğer serbest bölgelerden daha yüksek artış gösteren Antalya Serbest Bölgesi toplam ticaret hacmiyle az başarılı bölgelerden biri olmuştur.

Tablo 2.3.1. 2003-2011 Antalya Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacminin Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	46	107	-
2004	27	72	-
2005	11	60	-
2006	108953	61388	+
2007	-1	27	-
2008	34	30	+
2009	-17	-22	+
2010	18	36181	-
2011	2	19	-

Grafik 2.3.2. ile Antalya Serbest Bölgesi'nin uluslararası sermaye çekme gücü değerlendirildiğinde 2009 yılına kadar yatırımların oldukça artış izlediği, 2010 yılı krizi sonrası bölgeye yapılan yatırımların, 9.459.740.000$ seviyesine gerilediği görülmektedir. 2010 yılındaki düşüşün 2011 yılında da devamı söz konusudur.

Grafik 2.3.2. 2002-2011 Antalya Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımı

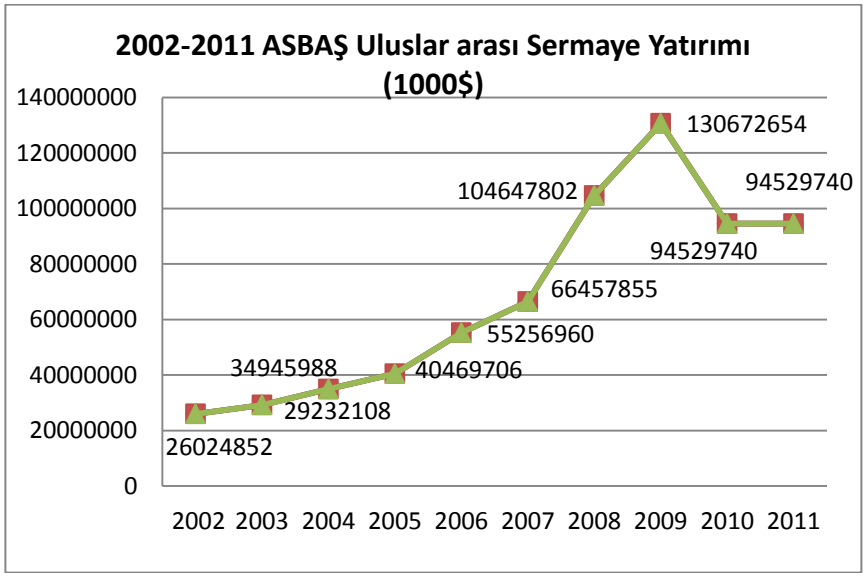

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

2003-2011 yılları arasında İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesine yapılan uluslararası sermaye yatırımında çok yüksek oranlarda artış gözlenmediği görülmektedir. 2010 yılındaki %28 oranında düşüş dışında uluslararası yatırımlarda 9 yıllık süreçte yükselen bir tablo görülmektedir. 2 yıl genel ortalama üstünde performans gösteren Antalya Serbest Bölgesi, sermaye artış oranlarında başarısız bölgelerdendir.

Tablo 2.3.2. 2003-2011 Antalya Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	12	148	-
2004	20	185	-
2005	16	2925	-
2006	37	37	+
2007	20	102	-
2008	57	427	-
2009	25	20	+
2010	-28	1020	-
2011	0	57	-

2002-2011 yılları arasında Antalya Serbest Bölgesindeki mevcut istihdam değerlendirildiğinde, 2002 yılında 2840 kişi olan istihdam sayısı, 2005 yılında 1.5 katına çıkarak 4175 kişiye ulaşmıştır. Tüm yıllar genelinde en yüksek kişi sayısına 2005 yılında ulaşılmıştır. 2007 yılında ise 3181 kişiye düşen istihdam sayısı diğer yıllarda da bu sayıya yakın değerlerde izlemiştir.

Grafik 2.3.3. 2002-2011 Antalya Serbest Bölgesi İstihdamı

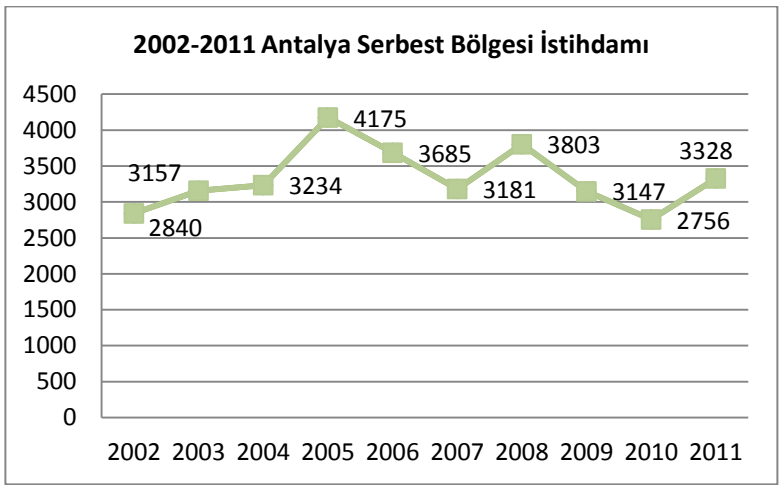

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Antalya Serbest Bölgesi'nde istihdam edilen kişi sayısı Tablo 2.3.3'te de görüldüğü üzere, 2005 yılında en yüksek sayıya ulaşarak, 2004 değerlerine göre %29 artmıştır. 2009 ve 2010 yılında Antalya Serbest Bölgesi ve diğer serbest bölge istihdamı krizden etkilenerek, %17 ve %12 oranında bir düşüş yaşanmıştır. 2011 yılında toparlanma sürecine giren serbest bölgelerde istihdam edilen kişi sayısı artış göstermeye devam etmektedir.

Tablo 2.3.3.2003-2011 Antalya Serbest Bölgesi İstihdamının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	11	41	-
2004	2	28	-
2005	29	21	+
2006	-12	75	-
2007	-14	1	-
2008	20	5751	-
2009	-17	-1	-
2010	-12	-2	-

2011	21	5580	-

2002-2011 yılları arasındaki Antalya Serbest Bölgesi ihracatı toplam ticaret hacminden oldukça farklı bir grafik ortaya koymuştur. 2005 yılına kadar 50.000.000$ seviyelerinde izleyen ihracat miktarı, 2008 yılında yaklaşık 3 katı seviyesinde gerçekleşmiştir. 2009 yılında krizin etkisiyle 92.978.000$ seviyesine gerileyen ihracat miktarı son iki yıldır tekrar yükselmeye devam etmektedir.

Grafik 2.3.4. 2002-2011 Antalya Serbest Bölgesi İhracatı

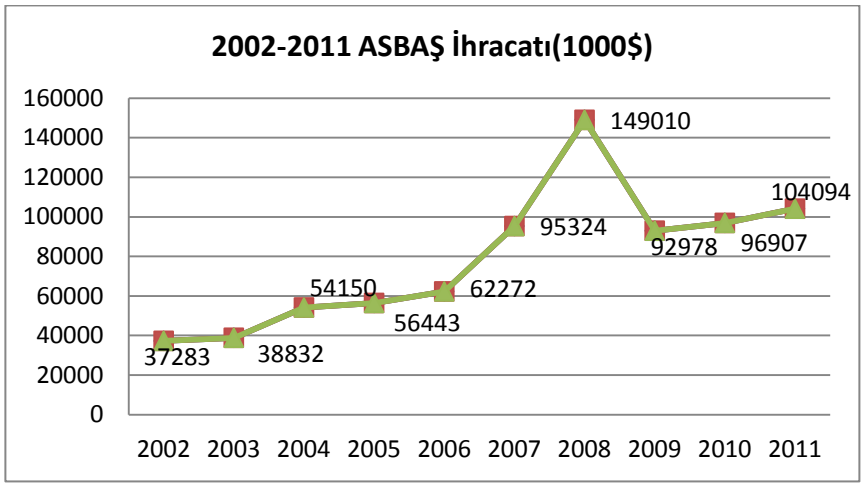

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Grafik 2.3.4'te görüldüğü üzere Antalya Serbest Bölgesi ihracat değerlerinin 2009 yılı dışında artış eğilim gösterdiği, pozitif oranlara sahip Tablo 2.3.4'te izlenmektedir. En yüksek artışı 2007 ve 2008 yılında %53 ve %56 oranlarıyla göstermiştir. 2008 yılında da tüm serbest bölge değerlerinin bir önceki yıla göre değişimi % 20 oranındadır. %56'lık artışla Antalya Serbest Bölgesi ihracatı 2008 yılında genel ortalamanın üzerinde performans ile az başarı elde etmiştir.

Tablo 2.3.4. 2003-2011 Antalya Serbest Bölgesi İhracatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	4	**139**	-
2004	39	**99**	-
2005	4	**231**	-
2006	10	**27**	-
2007	53	**57**	-
2008	56	**20**	+
2009	-38	**82**	-
2010	4	**9**	-
2011	7	**16**	-

Grafik 2.3.5 ile Antalya Serbest Bölgesi ithalat rakamları ele alındığında, 2004 yılına kadar artış gösteren ithalat miktarı, 2005 yılında tekrar gerilemiştir.2007 yılında en yüksek seviyesine ulaşarak 21576$ olmuştur. 2011 yılından sonra ithalat rakamları tekrar yükselişe geçmeye devam etmektedir.

Grafik 2.3.5.2002-2011 Antalya Serbest Bölgesi İthalatı

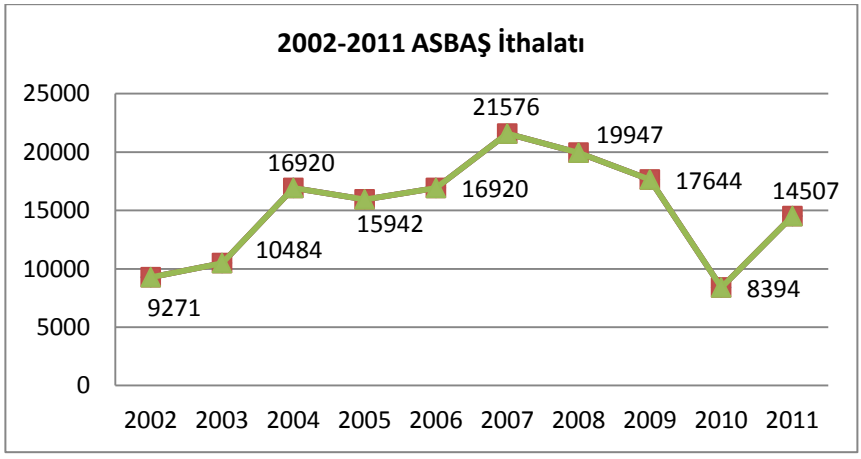

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Tablo 2.3.5'te görüldüğü üzere 2005 yılına kadar Antalya Serbest Bölgesi'nde gerçekleşen ithalat değerleri %60 oranına kadar artış göstermiştir. Ancak bu artışlar genel ortalamanın üzerine çıkmamıştır. Bu süreçte tüm serbest bölgelerin artış değerleri oldukça yüksek olmuştur. Bu tablo ile Antalya Serbest Bölgesi ithalatı itibari ile az başarılı bölgelerimizden olmuştur.

Tablo 2.3.5. 2003-2011 Antalya Serbest Bölgesi İthalatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	**Artış/Azalış Oranı (%)**	**Ortalama Oran(%)**	**Değer**
2003	13	**213**	-
2004	61	**1886**	-
2005	-6	**2**	-
2006	6	**2827**	-
2007	28	**121**	-
2008	-8	**5506**	-
2009	-12	**5814**	-
2010	-52	**3**	-
2011	73	**322036**	-

2.2. Avrupa Serbest Bölgesi Performans Değerlendirilmesi

Grafik 2.4.1'te Avrupa Serbest Bölgesi toplam ticaret hacminin 2004 yılındaki düşüşü hariç 2008 yılına kadar yükselen grafik çizdiği görülmektedir. 2009 yılında krizden etkilen Avrupa Serbest Bölgesi toplam ticaret hacmi son 2 yılda tekrar yükselmektedir. 2011 yılında 2.059.462$ seviyesine yükselen toplam ticaret hacmi tüm yılların en yüksek değerini almıştır.

Grafik 2.4.1. 2002-2011 Avrupa Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacmi

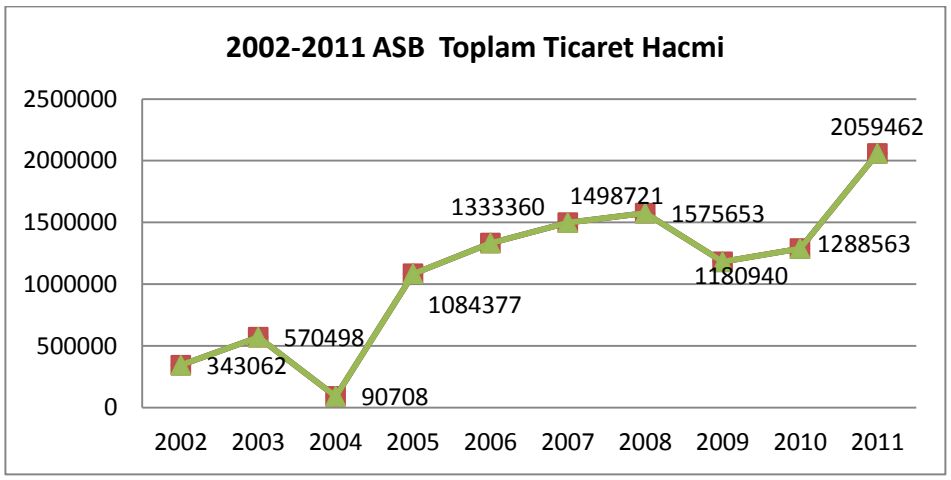

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Tablo 2.4.1 ile Avrupa Serbest Bölgesi toplam ticaret hacmi değerlerinin değişim oranları tüm serbest bölgeler ortalamalarıyla karşılaştırıldığında, 2005 ve 2011 yıllarındaki genel ortalamanın üstünde performans gösterdiği görülmektedir. Tüm serbest bölgelerin 2006 ve 2010 yılındaki değerleri bir önceki yıla göre sırayla % 61388 ve % 36181 artış göstermiş, Avrupa Serbest Bölgesi toplam ticaret değerlerinin bu yıllardaki artışları sırayla %23 ve %9 oranında kalabilmiştir. Avrupa Serbest Bölgesi bu performansı ile az başarılı bölgelerden biri olmuştur.

Tablo 2.4.1. 2003-2011 Avrupa Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacminin Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	66	**107**	-
2004	-84	**72**	-
2005	1095	**60**	+
2006	23	**61388**	-
2007	12	**27**	-
2008	5	**30**	-

2009	-25	**-22**	-
2010	9	**36181**	-
2011	60	**19**	+

Grafik 2.4.2'de Avrupa Serbest Bölgesine yapılan uluslararası sermaye yatırımları 2007 yılına kadar ortalama 1.800.000$ seviyesinde olmuştur. 2008 yılında bu değer 8.063.000$ seviyesine gerilemiştir. Ancak 2009 ve 2010 yıllarında bölgeye sermaye girişi hızlanarak 774.437.000$'a ulaşmıştır. 2011 yılında ise krizden etkilenen sermaye yatırımlarının düşüşünün sürdüğü görülmektedir.

Grafik 2.4.2.2002-2011 Avrupa Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımı

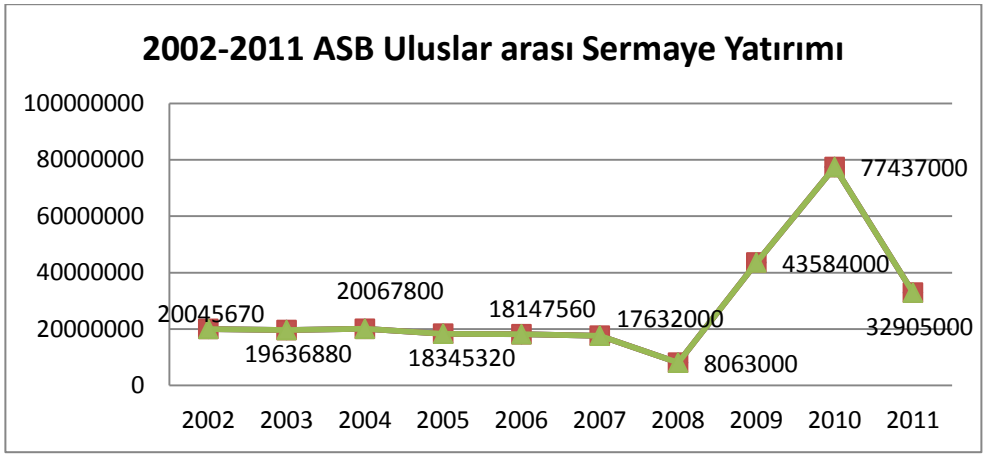

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Avrupa Serbest Bölgesine yapılan Uluslararası Sermaye Yatırımlarına, 2008 yılından sonra %441 oranında görülen artış serbest bölgeler genel ortalamasının üstünde yer almasını sağlamıştır. 2009 ve 2010 yılındaki artışların dışında bölgeye yapılan sermaye yatırımlarında artışlar gözlenmemektedir. Bu performansı ile az başarılı bölgelerden biri olmuştur.

Tablo 2.4.2. 2003-2011 Avrupa Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	-90	**148**	-
2004	2	**185**	-
2005	-9	**2925**	-
2006	-1	**37**	-
2007	-3	**102**	-
2008	-54	**427**	-
2009	441	**20**	+
2010	78	**1020**	-
2011	-58	**57**	-

Grafik 2.4.3'te Avrupa Serbest Bölgesi'ndeki istihdam performansı değerlendirilmiştir. Grafik 2.4.3 çalışan sayısının ortalama 1800 kişi olduğunu göstermektedir. Avrupa Serbest Bölgesi'nde 2008 yılında 2384 kişi ile en yüksek istihdam sayısına ulaşılmıştır. 2009 yılında krizden etkilenen istihdam değerleri 2010 ve 2011 yıllarında tekrar yükseliş grafiği çizmiştir.

Grafik 2.4.3.2002-2011 Avrupa Serbest Bölgesi İstihdamı

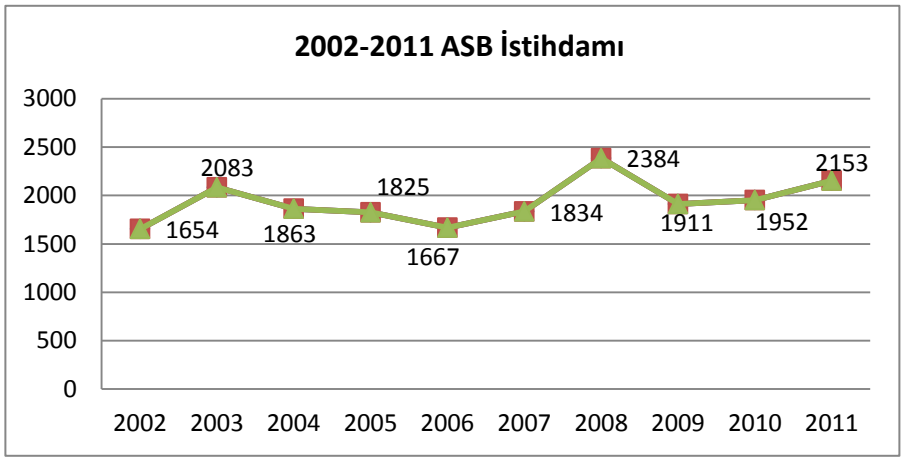

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Avrupa Serbest Bölgesi' de çalışan kişi sayısı itibariyle Tablo 2.4.3'te görüldüğü üzere artış ve azalışların sık olduğu bir bölgedir. 2003-2011 yılları arasındaki değişim oranlarından bu durum açıkça görülmektedir. 2007 ve 2011 yılındaki %10 ve % 2 oranında artışlar ile tüm serbest bölge değerlerinin üzerinde performansa sahiptir. Ancak 2 yıllık performans bölgenin başarısız olmasına neden olmuştur.

Tablo 2.4.3. 2003-2011 Avrupa Serbest Bölgesi İstihdamının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	**Artış/Azalış Oranı (%)**	**Ortalama Oran(%)**	**Değer**
2003	26	**41**	-
2004	-11	**28**	-
2005	-2	**21**	-
2006	-9	**75**	-
2007	10	**1**	+
2008	30	**5751**	-
2009	-20	**-1**	-
2010	2	**-2**	+
2011	10	**5580**	-

2002-2011 yılları arasında, Avrupa Serbest Bölgesi ihracatında 2007 yılına kadar yükseliş grafiği çizilmiştir. Ancak toplam ticaretin aksine 2008 yılında düşüş yaşanan ihracat miktarı o yıldan sonra hızla gerileme sürecine girmiştir. Bu süreç içerisinde yaklaşık 20.000$ kayıpla 2011 yılında 138856$ seviyesine gerilemiştir.

Grafik 2.4.4. 2002-2011 Avrupa Serbest Bölgesi İhracatı

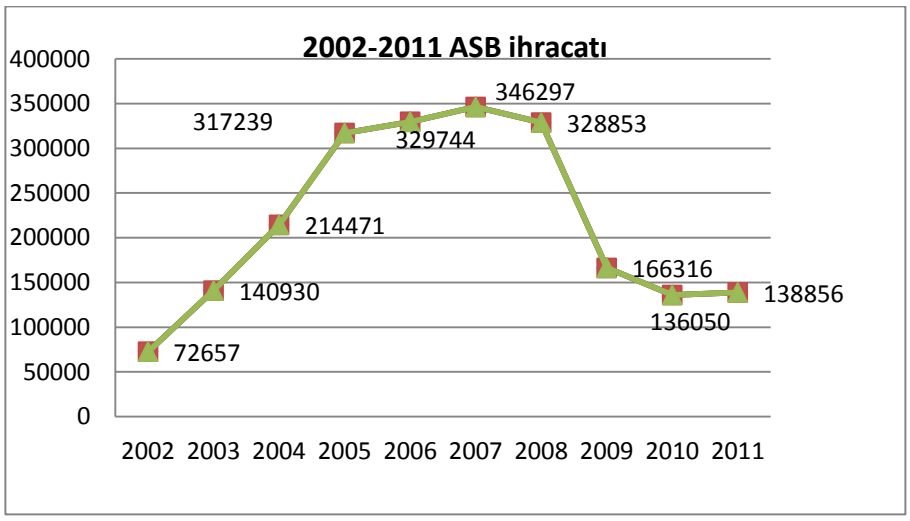

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Tablo 2.4.4 ile Avrupa Serbest Bölgesi ihracatı oranlarının tüm serbest bölge ortalamalarıyla karşılaştırılması görülmektedir. 2003-2011 yılları arasında tüm serbest bölgelerin ihracatında düşüş yaşanmamıştır. Avrupa Serbest Bölgesi'nde ise 2008 yılından sonra 2011 yılına kadar bu değerlerde düşüş söz konusudur. Avrupa Serbest Bölgesi ihracat hacmiyle genel ortalamanın üzerinde performans gösteremediği için ihracatta başarısız bölgelerden biri olmuştur.

Tablo 2.4.4. 2003-2011 Avrupa Serbest Bölgesi İhracatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	94	**139**	-
2004	52	**99**	-
2005	48	**231**	-
2006	4	**27**	-
2007	5	**57**	-
2008	-5	**20**	-
2009	-49	**82**	-

2010	-18	**9**	-
2011	2	**16**	-

Grafik 2.4.5. ile Avrupa Serbest Bölgesi'nde yapılan ithalat miktarı grafiği görülmektedir. Yükseliş yönlü grafikte 2006 ve 2009 yılındaki düşüşler grafikte belirgin farklar oluşturmuştur. 2006 yılında 27.284.000$ seviyesine gerileyen ithalat miktarı, 2006 yılından sonra tekrar artmaya başlamıştır. Krizin etkisini gösterdiği 2009 yılında ithalat gerileyerek 80.143.000$ olmuştur. Ancak 2011 yılında bu seviye oldukça yükselerek 139.104.000$' a ulaşmıştır.

Grafik 2.4.5. 2002-2011 Avrupa Serbest Bölgesi İthalatı

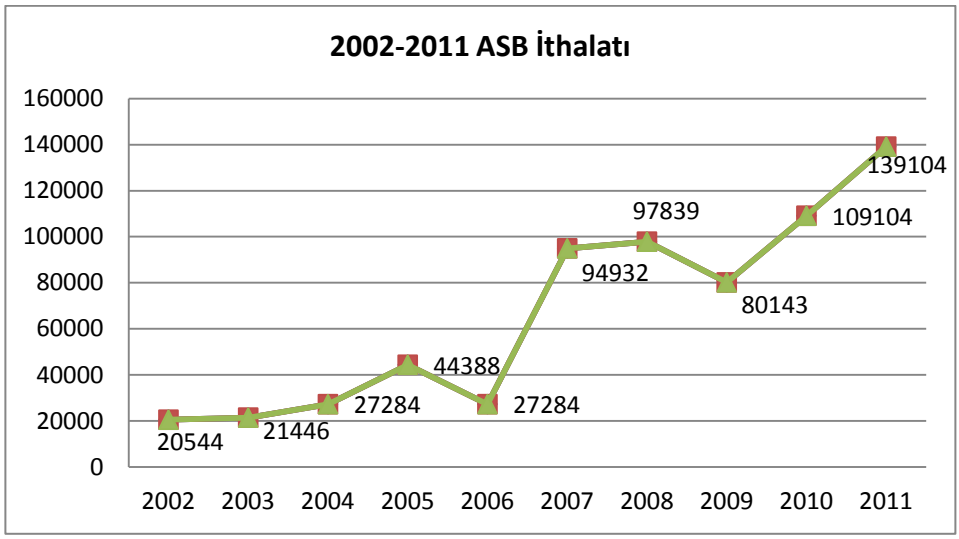

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Tablo 2.4.5'te görüldüğü üzere Avrupa Serbest Bölgesi ithalatının 2006 ve 2009 yıllarındaki düşüşler dikkat çekmektedir. 2006 yılında Avrupa Serbest Bölgesi ithalat değerinin bir önceki yıla göre düşüşü %39 iken, 2009 değerinin bir önceki yıla göre düşüşü %18 olmuştur. Avrupa Serbest Bölgesi toplam 3 yılda (2005, 2007 ve 2010) genel ortalamadan daha fazla değerlerini artırabilmiştir. Bu sonuçlara göre ithalattaki başarısı az seviyede olmuştur.

Tablo 2.4.5 2003-2011 Avrupa Serbest Bölgesi İthalatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	4	**213**	-
2004	27	**1886**	-
2005	63	**2**	+
2006	-39	**2827**	-
2007	248	**121**	+
2008	3	**5506**	-
2009	-18	**5814**	-
2010	36	**3**	+
2011	27	**322036**	-

2.5. Bursa Serbest Bölgesi Performans Değerlendirmesi

2002-2011 Bursa Serbest Bölgesi toplam ticaret hacmi Grafik 2.5.1'de gösterilmiştir. 2005 yılına kadar yükseliş grafiği çizen toplam ticaret hacmi, 2005 yılından 2009 yılına kadar gerilemiştir. 2009 yılında krizin etkisiyle 127.473.000$ seviyesine düşmüş, 2010 ve 2011 yılında tekrar yükseliş trendine geçmeyi başarmıştır.

Grafik 2.5.1.2002-2011 Bursa Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacmi

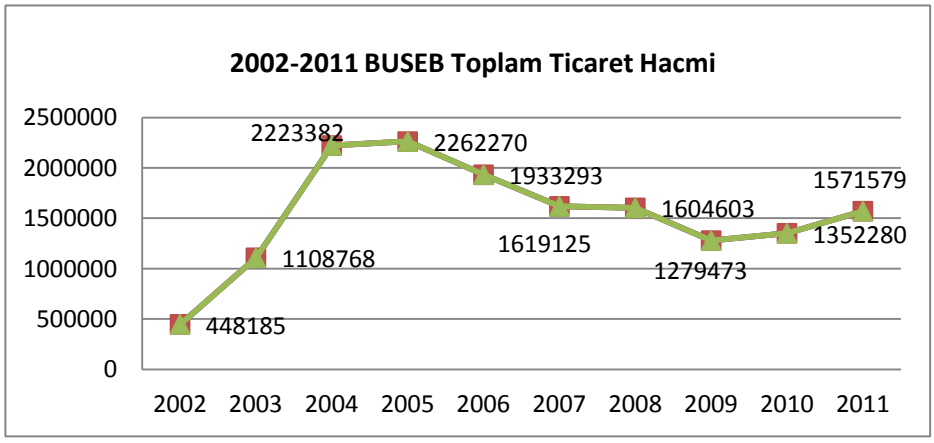

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

2003 ve 2004 yıllarındaki %147 ve %101 oranındaki artışlar, Avrupa Serbest Bölgesi ihracat performansını genel ortalamanın üzerine çıkarmıştır. Ancak, 2003-2011 yılları arasında serbest bölgelerin ihracat hacimlerindeki değişimler 2009 yılındaki kriz olumsuz etkileyerek %22 oranında düşmesine neden olmuştur. Bu sonuçlar doğrultusunda 3 yılda (2003, 2004 ve 2009) değerlerin genel ortalamadan daha fazla artmasıyla az başarılı bölgelerden biri olmuştur.

Tablo 2.5.1 2003-2011 Bursa Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacminin Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	147	**107**	+
2004	101	**72**	+
2005	2	**60**	-
2006	-15	**61388**	-
2007	-16	**27**	-
2008	-1	**30**	-
2009	-20	**-22**	+
2010	6	**36181**	-
2011	16	**19**	-

2002-2011 yılları arasında Bursa Serbest Bölgesine yapılan yatırımlarda Grafik 2.5.2'de görüldüğü üzere yüksek düşüşler kadar keskin artışlar da söz konusudur. 2008 yılındaki 4.223.106.303$ seviyesi ile 10 yıllık süreçte en yüksek seviyeye ulaşılmıştır. 2009 ve 2010 krizinde sermaye yatırımları olumsuz etkilenmiş, 2011 yılında artmasına rağmen 2008 yılındaki seviyesine ulaşamamıştır.

Grafik 2.5.2.2002-2011 Bursa Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımı

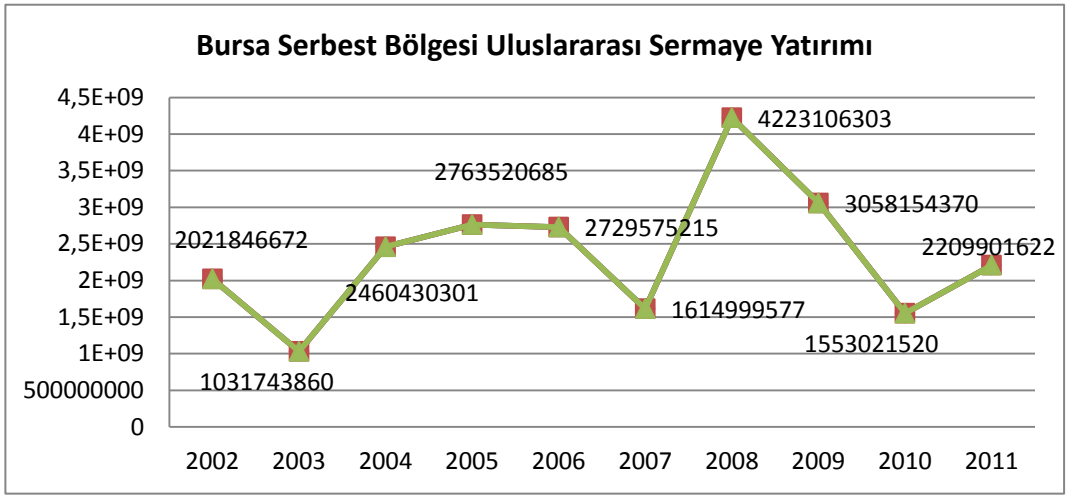

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Bursa Serbest Bölgesine yapılan Uluslararası Sermaye Yatırımları serbest bölgeler genel ortalaması ile karşılaştırıldığında, 9 yıllık süreçte ortalamanın üstünde artışların yaşanmadığı Tablo 2.5.2'de görülmektedir. 2003 ve 2007 yıllarındaki düşüşlerden sonra sırasıyla %138 ve %161 oranında tekrar hızlı artışlar söz konusudur. Bu performans ile Bursa Serbest Bölgesi, yapılan yatırımlardaki değişim oranları ile az başarılı bölgelerden biri olmuştur.

Tablo 2.5.2. 2003-2011 Bursa Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	-49	**148**	-
2004	138	**185**	-
2005	12	**2925**	-
2006	-1	**37**	-
2007	-41	**102**	-

2008	161	**427**	-
2009	-28	**20**	-
2010	-49	**1020**	-
2011	42	**57**	-

Grafik 2.5.3.'te Bursa Serbest Bölgesi'nde çalışan kişi sayısının 2002 den 2011 yılına kadar yükseliş grafiği çizdiği görülmektedir. 2006 yılında toplam ticaret hacminde olduğu gibi kişi sayısında da düşüş yaşanmıştır. 2009 ve 2010 yıllarında tekrar gerileyen istihdam sayısı 2011 yılında 8123 kişiyle 9 yıldaki en yüksek rakamına ulaşmıştır.

Grafik 2.5.3. 2002-2011 Bursa Serbest Bölgesi İstihdamı

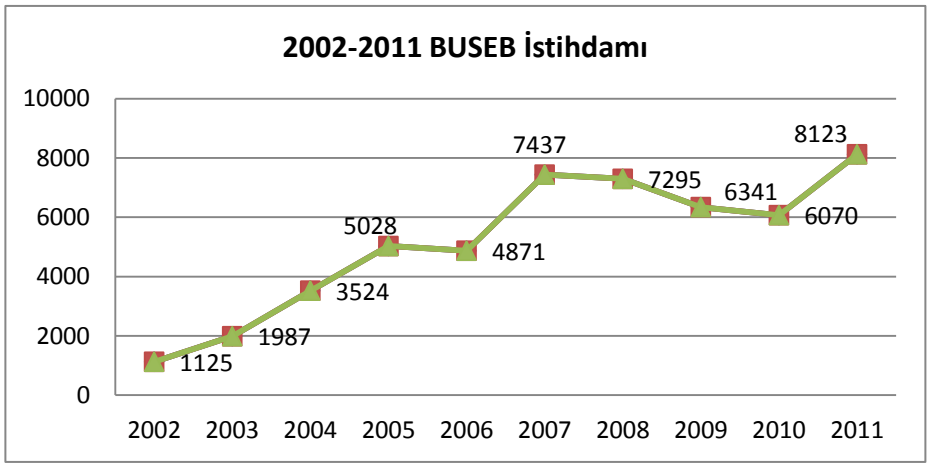

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

2003-2004 Bursa Serbest Bölgesi'nde istihdam edilen kişi sayısı, 2005 yılına kadar yükselen değerler ile serbest bölgeler istihdam ortalamalarının üstünde performans göstermiştir. 2007 yılındaki istihdam değerinin 2006 yılına göre % 53 oranında artması da Bursa Serbest Bölgesi'nin genel ortalamayı aşmasını sağlamıştır. Toplam 4 yılda tüm serbest bölgeler genelinde ortalamanın üzerinde istihdam değerlerine sahip Bursa Serbest Bölgesi, az başarılı bölgelerden biri olmuştur.

Tablo 2.5.3. 2003-2011 Bursa Serbest Bölgesi İstihdamının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	77	**41**	+
2004	77	**28**	+
2005	43	**21**	+
2006	-3	**75**	-
2007	53	**1**	+
2008	-2	**5751**	-
2009	-13	**-1**	-
2010	-4	**-2**	-
2011	34	**5580**	-

2002-2011 yılları arasında Bursa Serbest Bölgesi'nde gerçekleştirilen ihracat miktarlarına göre Grafik 2.5.4'te, 2009 yılında ihracat grafiğinin keskin düşüş yaşadığı görülmektedir. Bursa Serbest Bölgesi ihracat miktarı 2008 yılına kadar, 2002 yılında 312.117.000$ seviyesine yükselmiştir. 9 yıllık periyotta ihracat miktarının en fazla olduğu yıl 2008 olmuştur

Grafik 2.5.4. 2002-2011 Bursa Serbest Bölgesi İhracatı

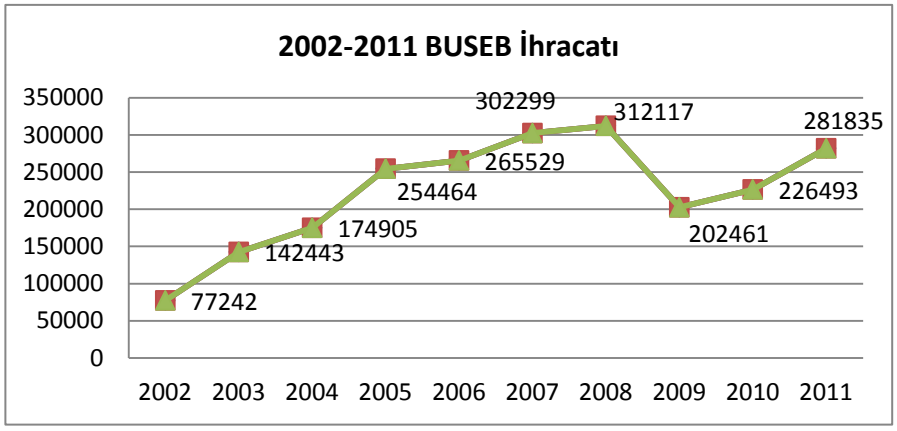

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Tablo 2.5.4'te 2008 yılına kadar artan ihracat hacminin Bursa Serbest Bölgesi'ni genel ortalamanın üzerine çıkaramadığı görülmektedir 2009 yılı kriz etkisiyle ihracat hacminde % 35 oranında düşüş söz konusudur. 2010 ve 2011 yıllarında ticaret hacmi %12 ve %24 artış oranlarıyla serbest bölgeler ihracat ortalamalarının üstünde performans göstermeyi başarmıştır. 2 yıllık performans üstünlüğü ile başarısız bölgelerden biridir.

Tablo 2.5.4. 2003-2011 Bursa Serbest Bölgesi İhracatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	84	**139**	-
2004	23	**99**	-
2005	45	**231**	-
2006	4	**27**	-
2007	14	**57**	-
2008	3	**20**	-
2009	-35	**82**	-
2010	12	**9**	+
2011	24	**16**	+

2002-2011 yılları arasında ithalat grafiğinde, 2005 yılına kadar yükselen ithalat miktarının 2006 yılında yaklaşık %50 oranında düşüş yaşadığı görülmektedir. 2006 yılından sonra 2009 yılında da tekrar düşüş yaşanan Bursa Serbest Bölgesi ithalatı son 3 yılda tekrar yükselmeye devam etmektedir.

Grafik 2.5.5. 2002-2011 Bursa Serbest Bölgesi İthalatı

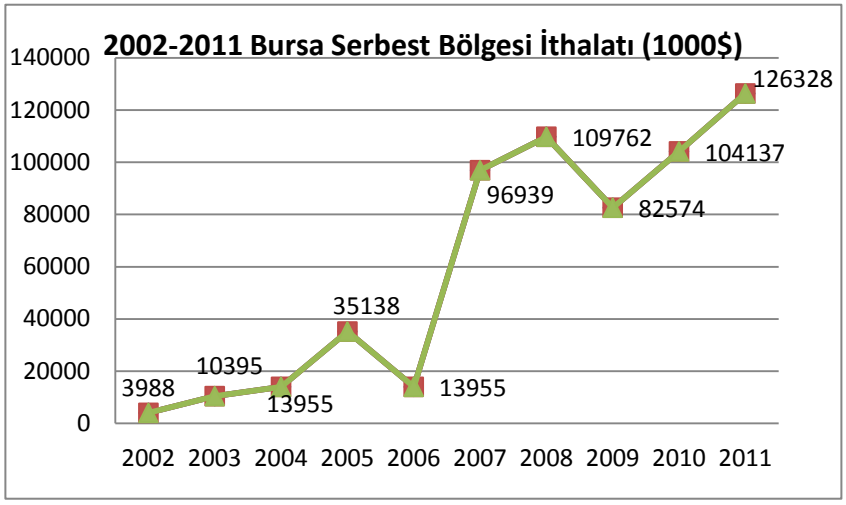

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Tablo 2.5.5'te serbest bölgeler genelinde ithalat değerlerinin 2003-2011 yılları arasında değişim oranlarının oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Bursa Serbest Bölgesi 2005, 2007 ve 2010 yıllarında ithalat değerlerinin değişim oranlarına göre, genel ortalamanın üzerinde performans göstererek az başarılı bölgelerden biri olmuştur.

Tablo 2.5.5.2003-2011 Bursa Serbest Bölgesi İthalatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	161	**213**	-
2004	34	**1886**	-
2005	152	**2**	+
2006	-60	**2827**	-
2007	595	**121**	+
2008	13	**5506**	-
2009	-25	**5814**	-

2010	26	**3**	+
2011	21	**322036**	-

2.6. Denizli Serbest Bölgesi Performans Değerlendirilmesi

Grafik 6.1'de, Denizli Serbest Bölgesi toplam ticaret hacmi 2002 yılından 2011 yılına kadar yükselerek %90 'a varan artışlar izlemiştir. 2007 yılına kadar başarı grafiği çizen Denizli Serbest Bölgesi toplam ticaret hacmi, 2007 yılından 2009 yılına kadar %70 oranında düşmüştür. Krizin etkisinin fazla gösterdiği bu yıldan sonra grafik tekrar artan eğilimine 2010 ve 2011 yıllarında 70.000.000$ seviyesinde devam etmiştir.

Grafik 2.6.1.2002-2011 Denizli Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacmi

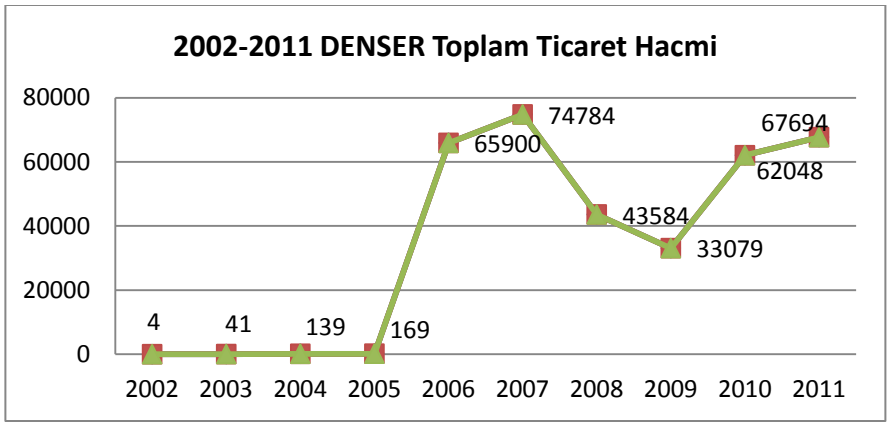

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Denizli Serbest Bölgesi'nin toplam ticaretteki performansını Tablo 2.6.1 de tüm serbest bölge ortalamalarıyla karşılaştırdığımızda 2003 ve 2002 yıllarında tüm serbest bölgeler ortalamalarının üstünde olduğu görülmektedir. 2002 yılında ithalat değeri %925 artarak 41.000$ seviyesine yükselmiştir. 2003 ve 2004 yılındaki yüksek artış değerleri ile Denizli Serbest Bölgesi az başarılı bölgelerimizden biri olmuştur.

Tablo 2.6.1. 2003-2011 Denizli Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacminin Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	925	**107**	+
2004	239	**72**	+
2005	22	**60**	-
2006	38894	**61388**	-
2007	13	**27**	-
2008	-42	**30**	-
2009	-24	**-22**	-
2010	88	**36181**	-
2011	9	**19**	-

Tablo 2.6.2 de yükselen grafiğini gördüğümüz Denizli Serbest Bölgesi uluslararası sermaye yatırımları, 2002 yılında 45786$ iken 2009 yılında 3462778$ seviyesine yükselmeyi başarmıştır. Son 3 yıldır bölge sermaye çekmede değişiklik yaratmamıştır.

Grafik 2.6.2. 2002-2011 Denizli Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımı

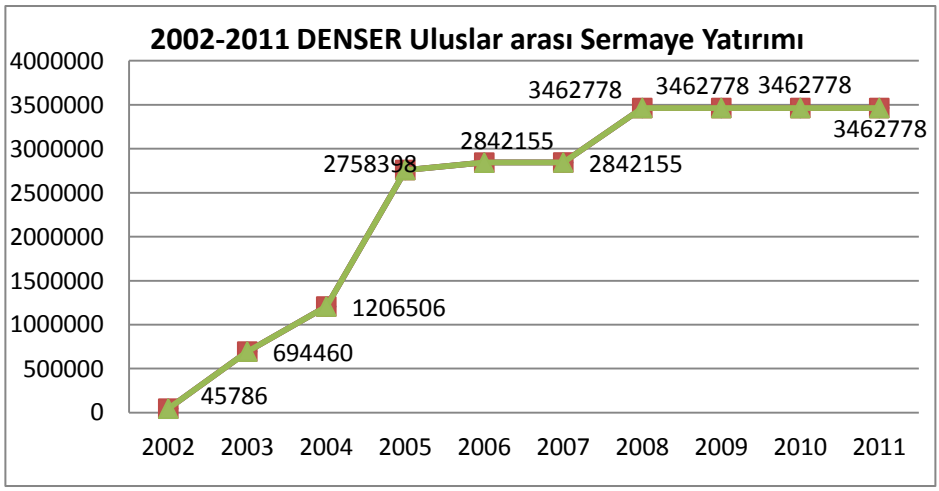

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Denizli Serbest Bölgesi, uluslararası sermaye yatırımı çekmede Tablo 2.6.2'de başarısız olduğu görülmektedir. 2003 yılındaki %1417 oranında artış, Serbest Bölgeler genel ortalamasının üstünde performansı söz konusudur. 2008 yılından sonra ise bölgeye yapılan yatırım değerleri değişiklik göstermemiştir.

Tablo 2.6.2. 2003-2011 Denizli Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	**Artış/Azalış Oranı (%)**	**Ortalama Oran(%)**	**Değer**
2003	1417	**148**	+
2004	74	**185**	-
2005	129	**2925**	-
2006	3	**37**	-
2007	0	**102**	-
2008	22	**427**	-
2009	0	**20**	-
2010	0	**1020**	-
2011	0	**57**	-

Grafik 2.6.3 ile Denizli Serbest Bölgesi istihdamının 2005 yılına kadar 100 kişiye çıktığını, ancak 2005 yılından sonra bu sayının 40 kişiye kadar gerilediği görülmektedir. Özellikle 2009 yılında ciddi düşüş yaşanan istihdam sayısı 2011 itibariyle 40 kişiye gerilemiştir.

Grafik 2.6.3. 2002-2011 Denizli Serbest Bölgesi İstihdamı

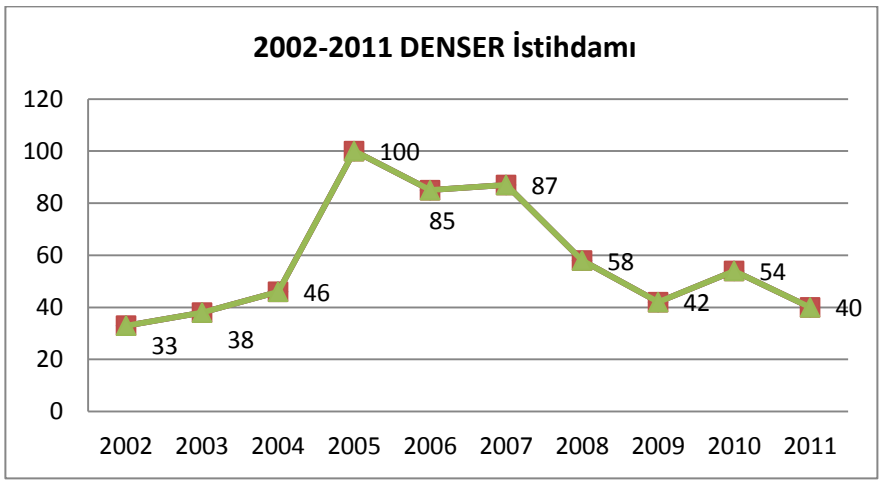

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Grafik 2.6.3'tede görüldüğü gibi 2005 yılına kadar yükselen grafik çizen Denizli Serbest Bölgesi istihdamı, 2005 yılında %117 artarak o yıl tüm serbest bölgelerin genel ortalamasının üstünde performansı söz konusudur. Tablo 6.3'te göze çarpan bir nokta da 2009 ve 2010 yılında kriz etkisiyle tüm serbest bölgelerde %1 oranında düşer iken Denizli Serbest Bölgesi'nde % 29 artmıştır. Toplam 3 yıldaki bu oran üstünlüğü ile az başarılı bölgelerden biri olmuştur.

Tablo 2.6.3. 2003-2011 Denizli Serbest Bölgesi İstihdamının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	15	41	-
2004	21	29	-
2005	117	27	+
2006	-15	74	-
2007	2	1	+
2008	-33	5749	-
2009	-28	-1	-

2010	29	-1	+
2011	-26	5578	-

Grafik 2.6.4'te 2002-2011 yılları arasında Denizli Serbest Bölgesi'nde yapılan ihracatın grafiği izlenmektedir. 2005 yılına kadar yükselen ihracat miktarı, toplam ticaret hacminin aksine 2006 yılında 18.836.000$ seviyesine gerilemiştir. Bu hızlı düşüş 2009 yılına kadar devam etmiştir. 2009 yılından sonra tekrar yükseliş izlenen ihracat hacminde 2011 yılını 5.561.000$ ile kapatabilmiştir.

Grafik 2.6.4. 2002-2011 Denizli Serbest Bölgesi İhracatı

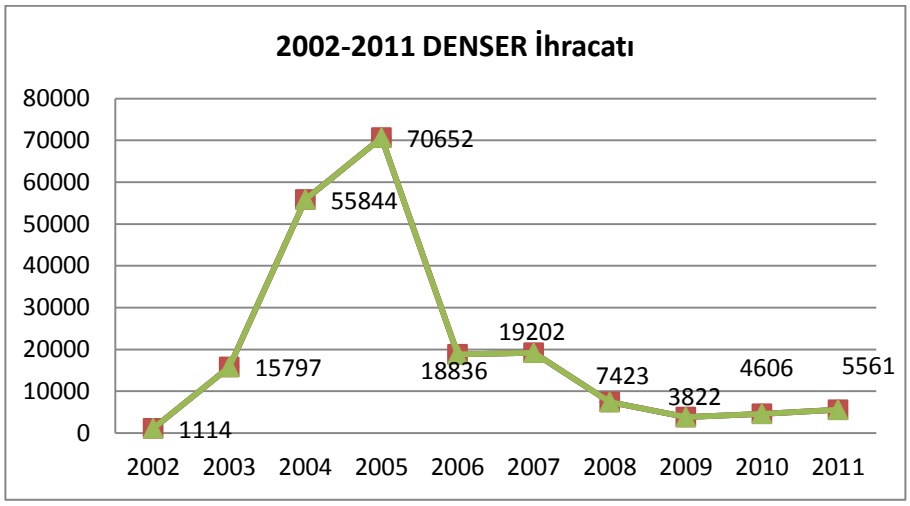

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

2003-2011yıllarında Denizli Serbest Bölgesi ihracatı Tablo 2.6.4 ile incelendiğinde, 2003 yılında %1318 oranında artışıyla 9 yıllık en büyük artışı söz konusudur. Denizli serbest bölgesi ihracat değerleri de 2003, 2004, 2010 ve 2011 yıllarında bir önceki yıla göre artarak bu yıllarda genel ortalamadan daha yüksek oranda performans göstermiştir. Böylece Denizli Serbest Bölgesi ihracat değerleri ile başarılı bölgelerden biri olmuştur.

Tablo 2.6.4. 2003-2011 Denizli Serbest Bölgesi İhracatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	1318	139	+
2004	254	99	+
2005	27	231	-
2006	-73	27	-
2007	2	57	-
2008	-61	20	-
2009	-49	82	-
2010	20	9	+
2011	21	16	+

Denizli Serbest Bölgesi ithalat miktarları Grafik 2.6.5'te görüldüğü üzere 2004, 2006 ve 2009 yıllarındaki düşüşler dışında yükselen değerlere sahip olmuştur. Bu yıllardaki düşüşten sonra hızla artan ithalat miktarı, 2011 yılında 3411$ seviyesine ulaşmıştır.

Grafik 2.6.5.2003-2011 Denizli Serbest Bölgesi İthalatı

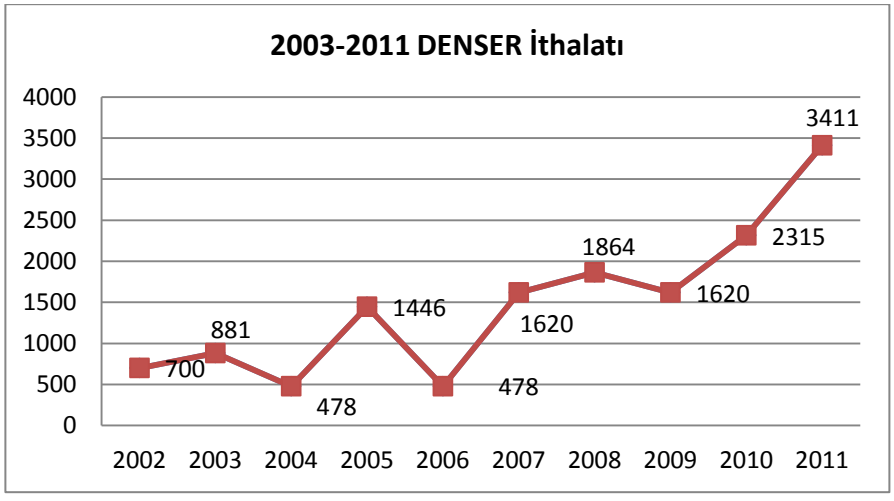

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

2003-2011 yılları arasında Denizli Serbest Bölgesi ithalat değerleri serbest bölgeler genlinde değerlendirdiğimizde; 2003, 2007 ve 2010 yıllarındaki sırayla %203, %239 ve %43 artışla genel ortalamanın üstüne çıkmıştır. Serbest bölgeler genelinde ithalat değerlerinde 2011 yılına kadar düşüş yaşanmamıştır. Denizli Serbest Bölgesi ithalat değerleri itibariyle, 3 yılda performans üstünlüğü yakalayarak az başarılı bölgeler arasındadır.

Tablo 2.6.5. 2003-2011 Denizli Serbest Bölgesi İthalatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	26	**213**	-
2004	-46	**1886**	-
2005	203	**2**	+
2006	-67	**2827**	-
2007	239	**121**	+
2008	15	**5506**	-
2009	-13	**5814**	-
2010	43	**3**	+
2011	47	**322036**	-

2.7. Ege Serbest Bölgesi Performans Değerlendirmesi

Grafik 2.7.1 de Ege Serbest Bölgesi toplam ticaret hacminin 2007 yılına kadar yükseliş eğiliminde olduğu, 2008, 2009 ve 2010 yıllarında krizden etkilenerek düşüş yaşadığı görülmektedir. 2011 yılında tekrar yükselişe geçen toplam ticaret hacmi 574.750.000$ seviyesine ulaşmıştır.

Grafik 2.7.1. 2002-2011 Ege Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacmi

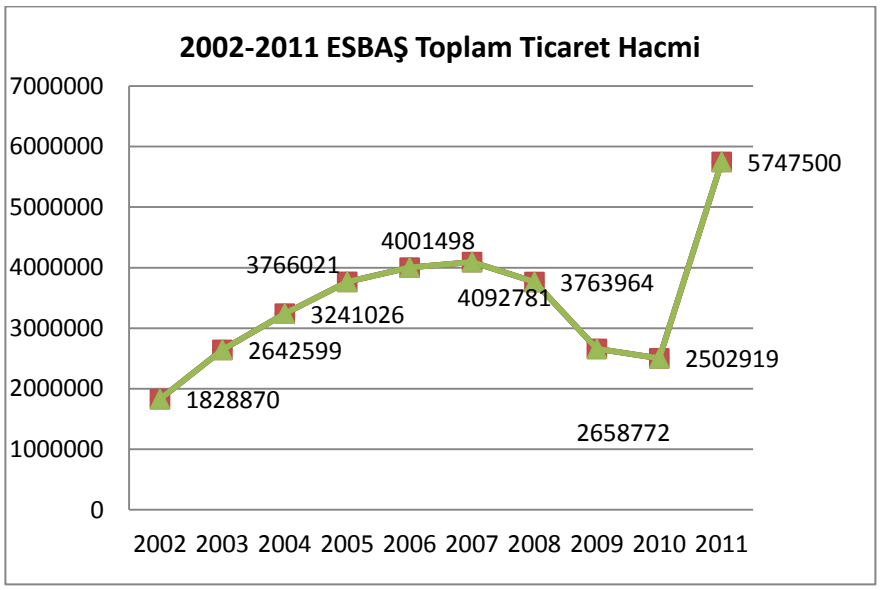

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

2003-2011 yılları arasında, 2008 yılına kadar yükselen değerlere ulaşan Ege Serbest Bölgesi toplam ticaret hacmi 2011 yılına kadar serbest bölgeler genelinde ortalamanın üstünde değişim göstermemiştir. 2008 yılında %8 oranında gerilemeye başlayan toplam ticaret hacminin, 2009 yılında %29 oranında düşüşü söz konusudur. 2011 yılında Ege Serbest Bölgesi toplam ticaretini artırmaya % 56 devam ederek bu yıldaki genel ortalamadan üstünlüğü ile az başarılı bölgelerden biri olmuştur.

Tablo 2.7.1. 2003-2011 Ege Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacminin Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	44	**107**	-
2004	23	**72**	-
2005	16	**60**	-
2006	6	**61388**	-
2007	2	**27**	-

2008	-8	**30**	-
2009	-29	**-22**	-
2010	-6	**36181**	-
2011	56	4	+

Grafik 2.7.2 de Ege Serbest Bölgesi'ne yapılan uluslararası sermaye yatırımlarının toplam ticaret hacminden farklı grafik çizdiği görülmektedir. 2002 yılında 97.943.950.000$ seviyesinde olan yabancı yatırımlar, 2003 yılında hızlı bir düşüş yaşamıştır. 2006 yılına kadar 4.410.228.000$ seviyesine gerileyen sermaye yatırımlarında, 2008 yılına kadar tekrar yükseliş grafiği görülmektedir. Uluslararası sermaye yatırımı 2011 yılında 1060000$ seviyesine gerilemiştir.

Grafik 2.7.2.2002-2011 Ege Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımı

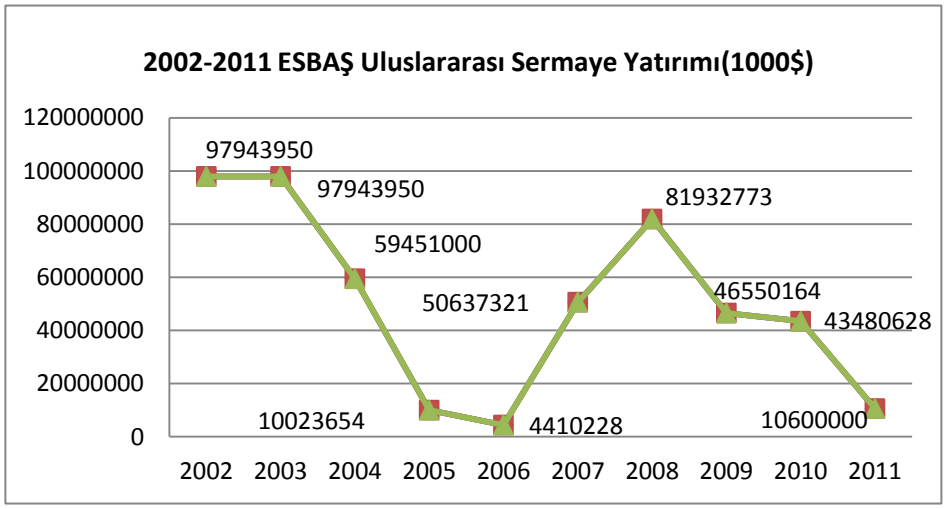

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Ege Serbest Bölgesi Sermaye Yatırımlarını arttırmada Serbest Bölgeler genel ortalamalarıyla karşılaştırıldığında, 2007 yılı dışında genel ortalamanın üstünde performans göstermemiştir. 2007 %1048, 2008 %62 artış ile Sermaye Yatırımlarında başarılı yıllar olmuştur. Bu performans ile Ege Serbest Bölgesi başarısız bölgelerden biri olmuştur.

Tablo 2.7.2. 2003-2011 Ege Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	0	**148**	-
2004	-39	**185**	-
2005	-83	**2925**	-
2006	-56	**37**	-
2007	1048	**102**	+
2008	62	**427**	-
2009	-43	**20**	-
2010	-7	**1020**	-
2011	-76	**57**	-

Ege Serbest Bölgesi 2002-2011 yılları arasındaki istihdam grafiği yükseliş eğiliminde olmuştur. 2007 ve 2009 yılında istihdam sayısında düşüşler yaşanmıştır ancak, bu düşüş oranın %2'nin üstüne çıkmamıştır. 2009 yılından sonra Ege Serbest Bölgesi'nde istihdam edilen kişi sayısı 13846 kişiden 18312 kişiye yükselmiştir. 9 yıllık süreçte en fazla artış bu yılda yaşanmıştır. 2011 yılı itibariyle Ege Serbest Bölgesi istihdamı 19057 kişiye ulaşmıştır.

Grafik 2.7.3. 2002-2011 Ege Serbest Bölgesi İstihdamı

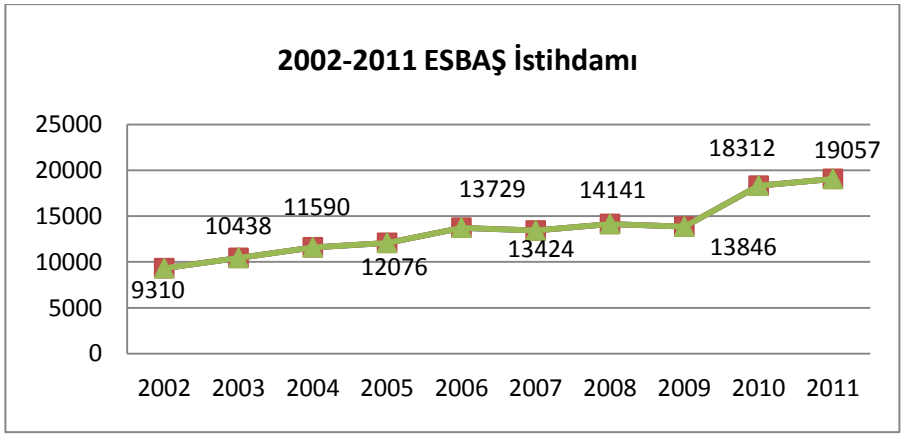

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Tablo 2.7.3'te de görüldüğü üzere, Ege Serbest Bölgesi istihdam değerleri en fazla 2010 yılında artış göstermiştir. Serbest bölgeler genelinde istihdam sayısı, 2009 ve 2010 yıllarında krizin etkisiyle %1 ve %2'lik düşüş yaşamıştır. 2010 yılında Ege Serbest Bölgesi istihdam değerleri, serbest bölgeler genel ortalamasının aksine %32 artarak genel ortalamanın üstünde performans göstermiştir.1 yıllık performans üstünlüğü ile Ege Serbest Bölgesi başarısız bölgelerden biridir

Tablo 2.7.3 2003-2011 Ege Serbest Bölgesi İstihdamının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	12	**41**	-
2004	11	**28**	-
2005	4	**21**	-
2006	14	**75**	-
2007	-2	**1**	-
2008	5	**5751**	-
2009	-2	**-1**	-
2010	32	**-2**	+
2011	4	**5580**	-

Grafik 2.7.4.'te Ege Serbest Bölgesi'nde gerçekleşen ticaret hacminin, istihdam ve uluslararası sermaye yatırımından farklı olarak 2009 yılına kadar 2002 yılındaki seviyesinin ortalama 2 katı seviyesine kadar yükselmiş, 2009 yılında 453.445$ dan 317.561$ seviyesine gerilemiştir. 2011 yılını ise 860.771$ seviyesinde kapatmıştır.

Grafik 2.7.4.2002-2011 Ege Serbest Bölgesi İhracatı

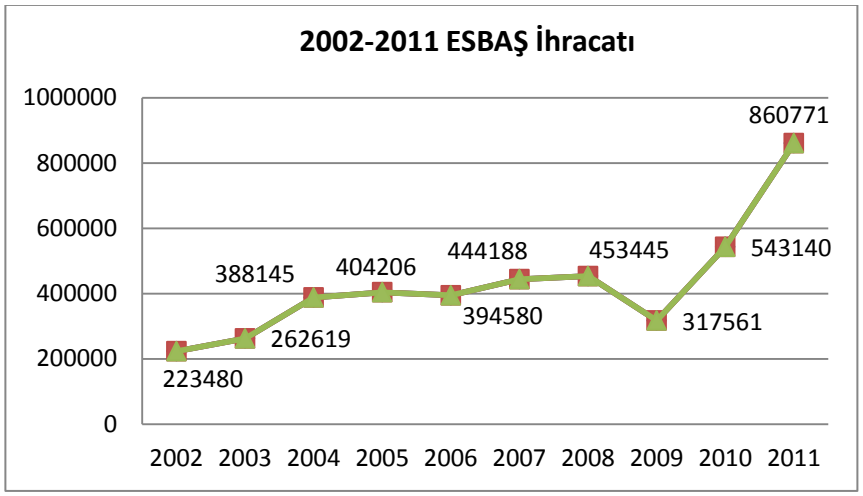

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Tablo 2.7.4'ü incelediğimizde 2009 yılında sonra ihracat değerlerinin serbest bölgeler genel ortalamasından daha fazla arttığı görülmektedir. Tüm serbest bölgelerin ihracat değerlerinde ortalama olarak düşüş yaşanmamış olmasına rağmen, 2010 ve 2011 yılında Ege Serbest Bölgesi ihracatının %71 ve %58 oranında değişimi ortalamanın üstünde performans sağlamıştır.

Tablo 2.7.4. 2003-2011 Ege Serbest Bölgesi İhracatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	18	**139**	-
2004	48	**99**	-
2005	4	**231**	-
2006	-2	**27**	-
2007	13	**57**	-
2008	2	**20**	-
2009	-30	**82**	-
2010	71	**9**	+

2011	58	**16**	+

Grafik 2.7.5'te Ege Serbest Bölgesi ithalatının 2005 yılına kadar yükseliş eğilimi çizdiği görülmektedir. 2005 yılında 193.497$ olan ithalat hacmi 183.650.000$ seviyesine gerilemiştir. 2007 Ege Serbest Bölgesi'nin ithalatta zirve yılı olmuştur. Ancak 2007 yılına kadar süren bu artış, 2009 yılını hızlı bir düşüşle kapatmıştır. 2009 yılındaki krizin etkisi bu yıldan sonra azalarak, 2010 ve 2011 yıllarında tekrar yükselen bir grafik çizmeye devam etmektedir.

Grafik 2.7.5.2002-2011 Ege Serbest Bölgesi İthalatı

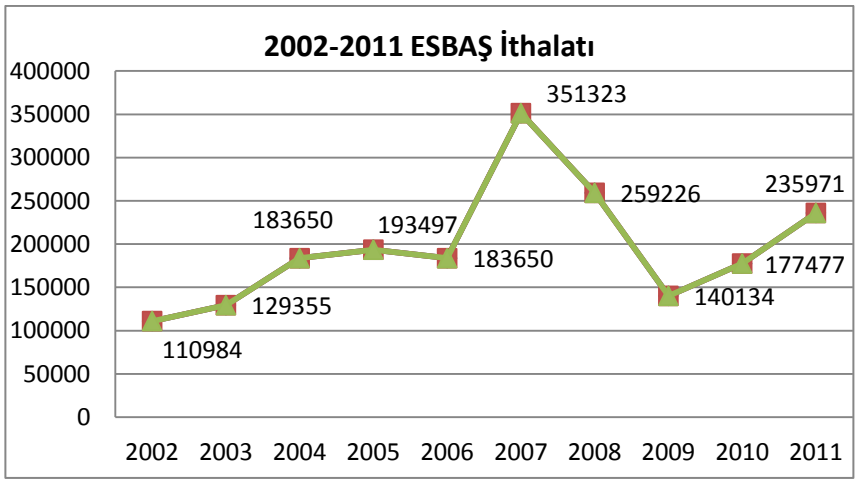

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Tablo 2.7.5'e göre Ege Serbest Bölgesi ithalatı 2003-2011 yılları arasında 2005 ve 2010 yılları tüm serbest bölgeler ortalamasının üzerinde değerlere sahiptir. Bu Serbest bölgeler genelinde ithalat değeri 9 yıllık süreçte düşüş yaşamamış, 2011 yılında %322036 oranında artışa ulaşmıştır. 2007 yılında %91 oranı ile 9 yıllık süreçte en yüksek artış söz konusudur.

Tablo 2.7.5 2003-2011 Ege Serbest Bölgesi İthalatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	17	**213**	-
2004	42	**1886**	-
2005	5	**2**	+
2006	-5	**2827**	-
2007	91	**121**	-
2008	-26	**5506**	-
2009	-46	**5814**	-
2010	27	**3**	+
2011	33	**322036**	-

2.8.Gaziantep Serbest Bölgesi Performans Değerlendirmesi

Gaziantep Serbest Bölgesi 2002-20011 yılları arasında toplam ticaret hacmi değerleri Grafik 2.8.1 ile gösterilmiştir. 2005 yılına kadar ortalama 120.000$ seviyesinde olan toplam ticaret hacmi, 2005 yılından sonra 93.910.000$ seviyesine hızlı bir yükseliş göstermiştir. 2011 yılına kadar ise bir düşüş bir yükseliş grafiği söz konusudur.

Grafik 2.8.1. 2002-2011 Gaziantep Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacmi

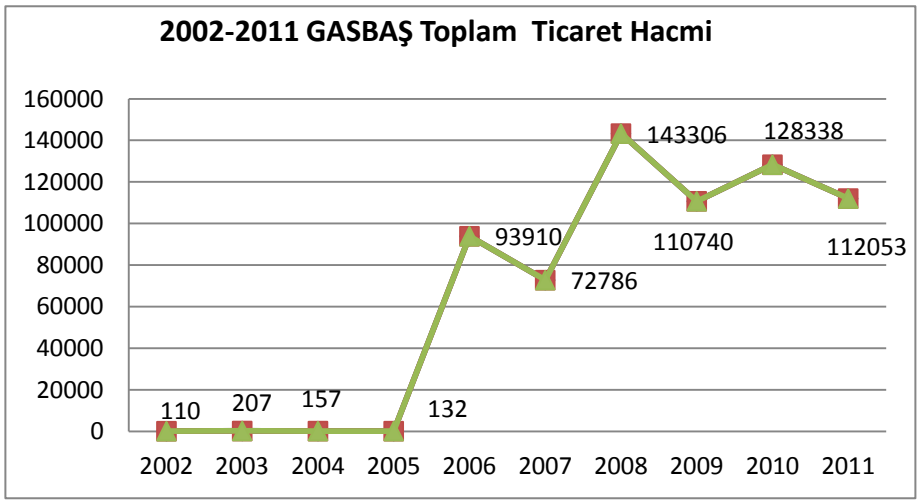

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Gaziantep Serbest Bölgesi toplam ticaret hacmi 2010 yılında %71044 oranında artışıyla 2003-2011 yılları arasında en yüksek artış değerine ulaşmıştır. Gaziantep Serbest Bölgesi 2006 yılındaki üstünlüğü ve 2008 yılındaki %97 artışına rağmen başarısız bölgelerden biri olmuştur.

Tablo 2.8.1. 2003-2011 Gaziantep Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacminin Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	88	**107**	-
2004	-24	**72**	-
2005	-16	**60**	-
2006	71044	**61388**	+
2007	-22	**27**	-
2008	97	**30**	+
2009	-23	**-22**	-

2010	16	**36181**	-
2011	-13	**19**	-

Grafik 2.8.2'de Gaziantep Serbest Bölgesi'ne yapılan yatırımların 2002-2011 yılları arasındaki 10 yıllık süreçte düşüş yaşadığı görülmektedir. 2002 yılında 2.478.844.000$ seviyesinde olan uluslararası sermaye yatırımları 2011 yılına kadar 300.527.000$ seviyesine gerilemiştir.

Grafik 2.8.2. 2002-2011 Gaziantep Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımı

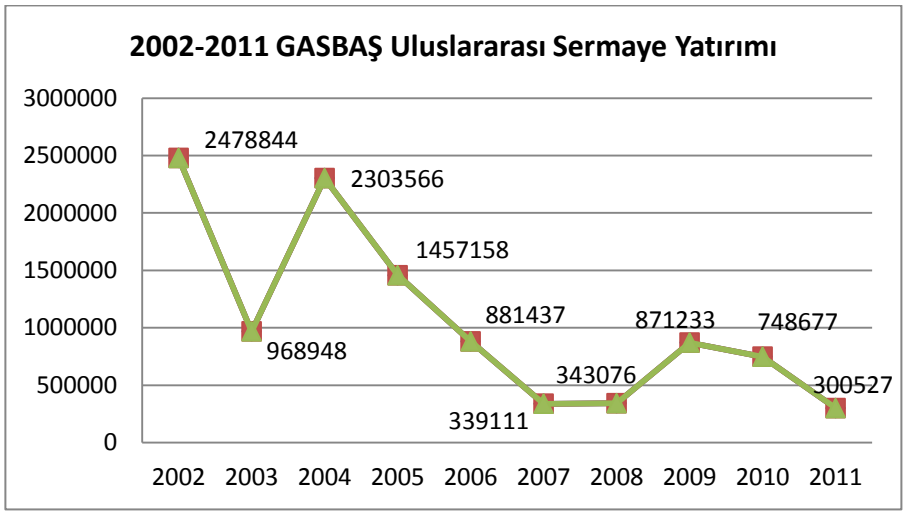

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Serbest Bölgeler genel ortalaması Uluslararası Sermaye Yatırımlarında 2002-2011 yılları arasında hiç düşüş yaşanmamasına rağmen, Gaziantep Serbest Bölgesindeki yatırımlarda, 2004 ve 2009 yılları dışında devamlı düşüş yaşanmıştır. 2009 yılında genel ortalamanın üstünde değişim oranı söz konusu olan Gaziantep Serbest Bölgesi başarısız bölgelerden biri olmuştur.

Tablo 2.8.22003-2011 Gaziantep Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	-61	**148**	-
2004	138	**185**	-
2005	-37	**2925**	-
2006	-40	**37**	-
2007	-62	**102**	-
2008	-1	**427**	-
2009	154	**20**	+
2010	-14	**1020**	-
2011	-60	**57**	-

Gaziantep Serbest Bölgesinin 2002-2011 yılları arasındaki istihdam grafiği incelendiğinde, 2004 yılına kadar düşük oranda artan kişi sayısı 2005 yılında %23 oranında artmıştır. Bu hızlı yükselişten sonra Gaziantep Serbest Bölgesi'nde istihdam edilen kişi sayısı gerileyerek, 2007 yılında 3181 kişiye düşmüştür. Bir yıl artış ve sonraki iki yıl düşüş seyri izleyen istihdam sayısı 2011 yılını 3328 kişiyle tamamladığı görülmektedir.

Grafik 2.8.3. 2002-2011 Gaziantep Serbest Bölgesi İstihdamı

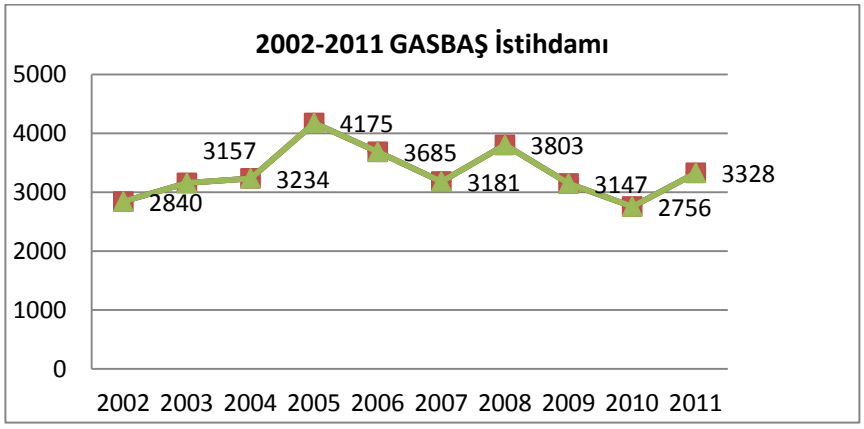

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Gaziantep Serbest Bölgesi'nde istihdam edilen kişi sayısının diğer serbest bölge ortalamalarıyla performansı karşılaştırıldığında sadece 2005 yılında ortalamanın üstünde oranlara ulaştığı görülmektedir. 2005 yılındaki bu üstünlüğü %29'luk artış ile sağlanmıştır. Gaziantep Serbest Bölgesi 2003-2011 yılları arasında ihracat performansı ile az başarılı bölgelerden biri olmuştur

Tablo 2.8.3. 2003-2011 Gaziantep Serbest Bölgesi İstihdamının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	11	**41**	-
2004	2	**28**	-
2005	29	**21**	+
2006	-12	**75**	-
2007	-14	**1**	-
2008	20	**5751**	-
2009	-17	**-1**	-
2010	-12	**-2**	-
2011	21	**5580**	-

Gaziantep Serbest Bölgesi ihracatı Grafik 2.8.4'te görüldüğü üzere toplam ticaret hacmi ve uluslararası sermaye yatırımlarının aksine azalan bir grafik çizmiştir. 2002 yılında 23.003.000$ seviyesinden her yıl gerileyerek, 2009 yılında 5.565.000$ seviyesine düşmüştür. 2009 yılından sonra tekrar artış gösteren ihracat hacmi 2010 ve 2011 yıllarında tekrar toparlanma sürecine girmiştir.

Grafik 2.8.4. 2002-2011 Gaziantep Serbest Bölgesi İhracatı

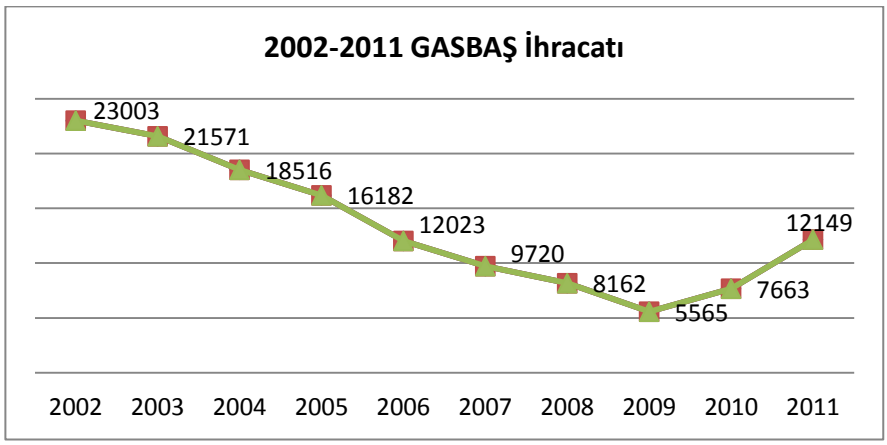

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Grafik 2.8.4'te de görüldüğü üzere 2003-2011 yılları boyunca Gaziantep Serbest Bölgesi ihracatı düşüş eğilim ve oranlarına sahiptir.2009 yılına kadar ihracat değerleri bir önceki yıla göre devamlı düşmüş, 2009 yılında % 32'lik düşüşle 9 yılın en alt seviyesine gerilemiştir. Tablo 2.8.4'ün verilerine göre serbest bölgeler genel ortalamasından sadece 2010 yılında üstün performansı söz konusudur. Bu tablo ile başarısız bölgelerden biri olmuştur.

Tablo 2.8.4. 2003-2011 Gaziantep Serbest Bölgesi İhracatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	-6	139	-
2004	-14	99	-
2005	-13	231	-
2006	-26	27	-
2007	-19	57	-
2008	-16	20	-
2009	-32	82	-
2010	38	9	+

2011	59	16	-

Gaziantep Serbest Bölgesinde 2002-2011 yılları arasındaki ithalat rakamları Grafik 2.8.5'te incelendiğinde, 10 yıllık süreçte oldukça dengesiz değer aldıkları görülmektedir. 2003 yılından sonra çok hızlı bir şekilde yükselen ithalat hacmi 10 yıllık süreçte en yüksek seviyesine ulaşmıştır. 2006 yılından sonra gerileme sürecine giren ithalat hacmi, 2008 yılında 189.000$ ile adeta dip noktayı görmüştür. Bir artış bir azalış seyrinin 2011 yılına kadar devam ettiği görülmektedir.

Grafik 2.8.5. 2002-2011 Gaziantep Serbest Bölgesi İthalatı

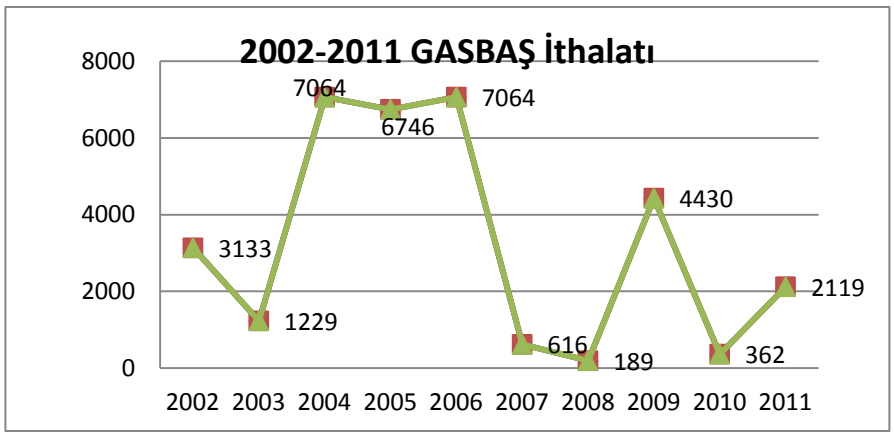

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Tablo 8.5'e göre, 2003 yılında %61'lik düşüş yaşanan Gaziantep Serbest Bölgesi ithalat miktarlarında, 2004 yılında %475'lik artışı söz konusudur. Serbest Bölgeler ithalat değerlerinde 9 yıllık süreçte hiç gerileme olmamış ve Gaziantep Serbest Bölgesi keskin artışları bile genel ortalamanın üstünde performans göstermemiştir.

Tablo 2.8.5 2003-2011 Gaziantep Serbest Bölgesi İthalatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	**Artış/Azalış Oranı (%)**	**Ortalama Oran(%)**	**Değer**
2003	-61	**213**	-
2004	475	**1886**	-

2005	-5	**2**	-
2006	5	**2827**	-
2007	-91	**121**	-
2008	-69	**5506**	-
2009	2245	**5814**	-
2010	-92	**3**	-
2011	486	**322036**	-

2.9. İstanbul Deri Ve Endüstri Serbest Bölgesi Performans Değerlendirmesi

İstanbul Deri ve Endüstri Serbest Bölgesinde toplam ticaret hacmi 2006 yılına kadar yükselen grafik çizmiştir. 2006 yılında 6952940$ seviyesi ile 10 yıllık süreçte en fazla değeri almıştır. 2009 yılına kadar hızla düşüş yaşanan yatırımlarda 2010 yılında yükselmiştir. Ancak görülüyor ki düşüş eğiliminde olan toplam ticaret hacmi tekrar yükseliş noktasını kıramamıştır.

Grafik 2.9.1. 2002-2011 İstanbul Deri Ve Endüstri Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacmi

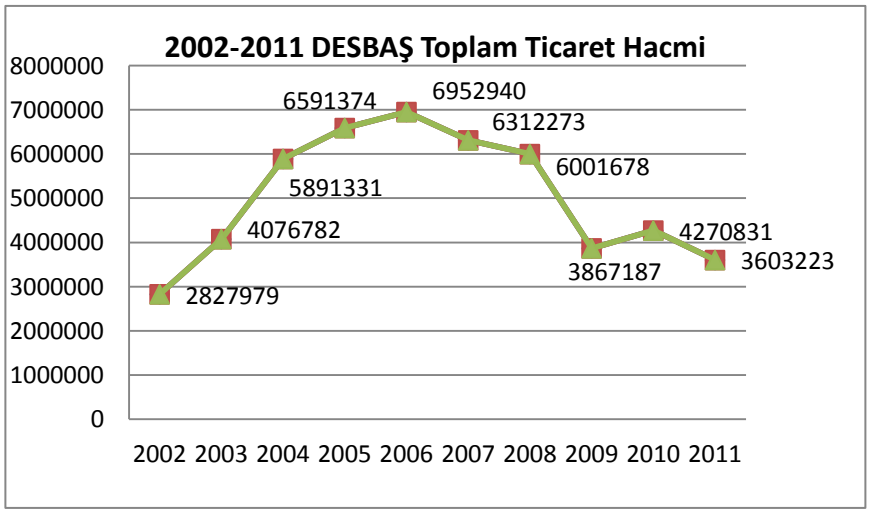

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Tablo 2.9.1'e göre İstanbul Deri Ve Endüstri Serbest Bölgesi toplam ticaret hacim değerleri 2007 yılına kadar artan oranlara sahiptir. 2007 yılından 2009 yılına kadar %36 oranına varan düşüşler söz konusudur. Serbest bölgeler genelinde ise, ithalat değerleri 2009 yılında ortalama %22 düşüş yaşamış, diğer yıllarda bu değerler artış oranlıdır. 2003-2009 yılları arasında genel ortalamanın üzerinde performans göstermeyen İstanbul Deri Ve Endüstri Serbest Bölgesi, ithalat açısından başarısız bölgelerden biri olmuştur.

Tablo 2.9.2. 2003-2011 İstanbul Deri Ve Endüstri Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacminin Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	44	**107**	-
2004	45	**72**	-
2005	12	**60**	-
2006	5	**61388**	-
2007	-9	**27**	-
2008	-5	**30**	-
2009	-36	**-22**	-
2010	10	**36181**	-
2011	-16	**19**	-

İstanbul Deri ve Endüstri Serbest Bölgesi'ne yapılan uluslararası sermaye yatırımları, 2007 yılına kadar yıllar itibariyle yıl ve yıl yükselen değerlere sahiptir. 2008 ve 2009 yıllarındaki kriz bölgeye yapılan yatırımları daraltmış, ancak 2011, İstanbul Deri ve Endüstri Serbest Bölgesi için zirve yılı olmuştur. 121.547.896.000$ seviyesi ile bölgenin gelecekteki yatırımlarının önü açıldığı görülmektedir.

Grafik 2.9.2 2002-2011 İstanbul Deri Ve Endüstri Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımı

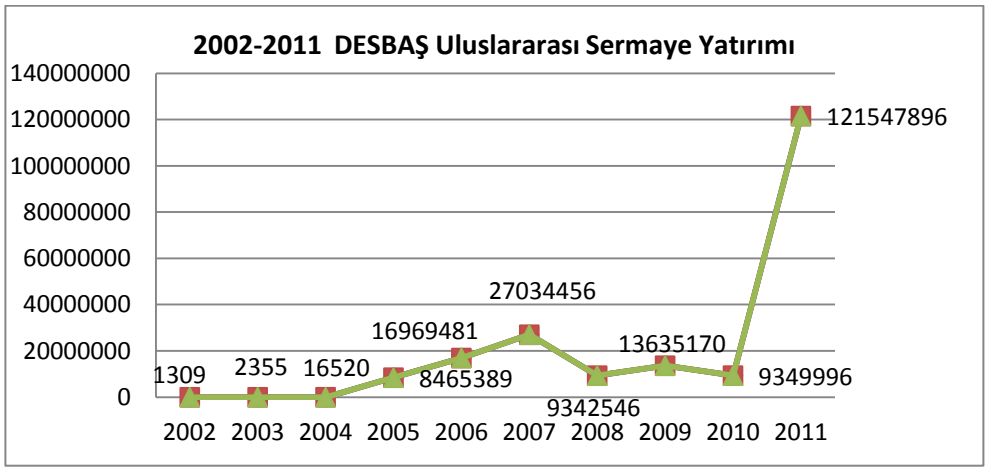

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Grafik 2.9.2'de görüldüğü üzere uluslararası sermaye çekmede başarılı bir grafik çizen İstanbul Deri ve Endüstri Serbest Bölgesi, Serbest Bölgeler genel ortalaması ile karşılaştırıldığında 9 yıllık süreçte 5 yıl genel ortalamanın üstünde performansa sahip olmuştur. Böylece orta başarılı bölgelerden biri olmuştur.

Tablo 2.9.2. 2003-2011 İstanbul Deri Ve Endüstri Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	80	148	-
2004	601	185	+
2005	51143	2925	+
2006	100	37	+
2007	59	102	-
2008	-65	427	-
2009	46	20	+
2010	-31	1020	-

2011	1200	57	+

2002-2011 yılları arasında İstanbul Deri ve Endüstri Serbest bölgesinde istihdam edilen kişi sayısı 2004 yılında 2900 kişiye ulaşmıştır. 2005 yılında ise bu sayı 2125 kişiye gerilemiştir. 2004 yılında yapılan kanun değişikliğinin serbest bölgelerde istihdam edilen kişi sayısını etkilemiştir. Ancak 2005 yılından sonra kişi sayısında tekrar yaşanan yükseliş devam ederek 2008 yılında 3821 kişiye ulaşmıştır. 2009 ve 2010 yılındaki krizden sonra istihdam sayısı tekrar yükseliş noktasını kıramamıştır.

Grafik 2.9.32002-2011 İstanbul Deri Ve Endüstri Serbest Bölgesi İstihdamı

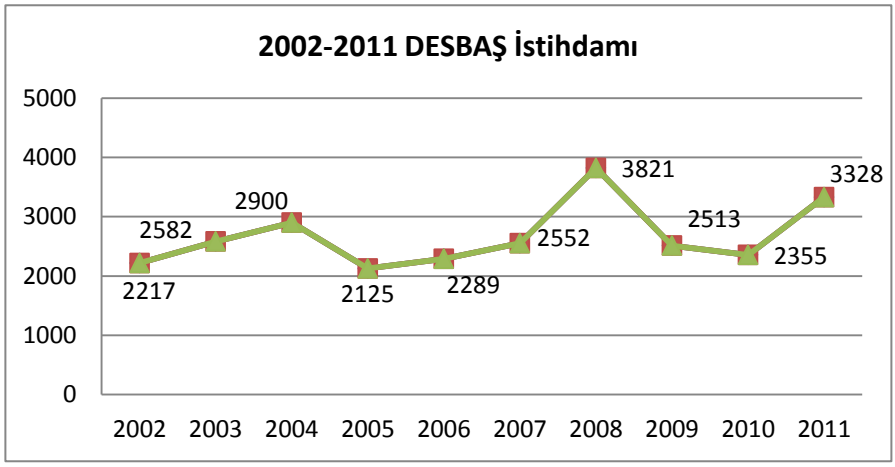

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

İstanbul Deri Ve Endüstri Serbest Bölgesi'nde istihdam edilen kişi sayısı itibari ile 2002-2011 yılları arasında düşüş ve artışların sık yaşandığı bir bölgedir. Öyle ki tüm serbest bölgelerin istihdam ortalamaları da 2009 krizi etkisiyle 2009 ve 2010 yıllarında sırayla %1 ve %2 oranında düşüş yaşamıştır 2011 yılında tekrar toparlanma yaşanmasına rağmen ortalama aşılmamış, az başarılı bölgelerden biri olmuştur.

Tablo 2.9.3 2003-2011 İstanbul Deri Ve Endüstri Serbest Bölgesi İstihdamının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	16	**41**	-
2004	12	**28**	-
2005	-27	**21**	-
2006	8	**75**	-
2007	11	**1**	+
2008	50	**5751**	-
2009	-34	**-1**	-
2010	-6	**-2**	-
2011	41	**5580**	-

İstanbul Deri ve Endüstri Serbest Bölgesinde gerçekleşen ihracat miktarları 2002-2006 yılları arasında yükseliş grafiği çizmiştir. 2006 yılından sonra ise yıl ve yıl gerilemeye başlayan ihracat hacmi 2011 yılında 192.829.000$ seviyesine düşmüştür.

Grafik 2.9.4. 2002-2011 İstanbul Deri Ve Endüstri Serbest Bölgesi İhracatı

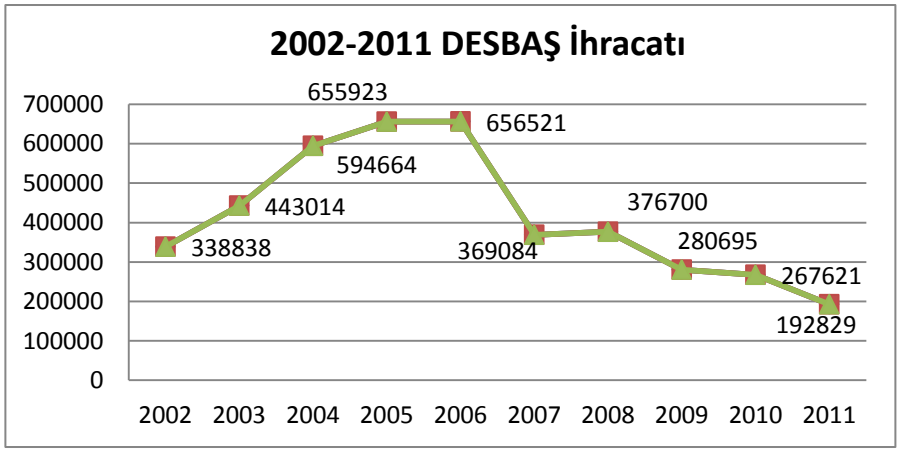

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

2003-2011 yılları arasında artan ihracat oranlarına sahip serbest bölgeler ile İstanbul Deri Ve Endüstri Serbest Bölgesi ihracat değerleri karşılaştırıldığında 9 yıllık süreçte İstanbul Deri Ve Endüstri Serbest Bölgesi ortalamanın üstünde performans gösterememektedir. Grafik 9.4'te görüldüğü üzere 2006 yılından sonra İstanbul Deri Ve Endüstri Serbest Bölgesi ihracat değerleri düşüş sürecine girmiştir. 2008 yılındaki %2 oranındaki artış dışında, ihracat değerlerinde yükselme görülmemiştir.

Tablo 2.9.4. 2003-2011 İstanbul Deri Ve Endüstri Serbest Bölgesi İhracatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	31	**139**	-
2004	34	**99**	-
2005	10	**231**	-
2006	0	**27**	-
2007	-44	**57**	-
2008	2	**20**	-
2009	-25	**82**	-
2010	-5	**9**	-
2011	-28	**16**	-

İstanbul Deri ve Endüstri Serbest Bölgesi'nde gerçekleşen ithalat miktarları 2008 yılına kadar ortalama 4.000.000$ iken 2009 yılında 26.856.000$ seviyesine gerilemiştir.2009 yılından sonra ise hızla artarak 2011 yılında 70.403.000$'a ulaşmıştır.

Grafik 2.9.52002-2011 İstanbul Deri Ve Endüstri Serbest Bölgesi İthalatı

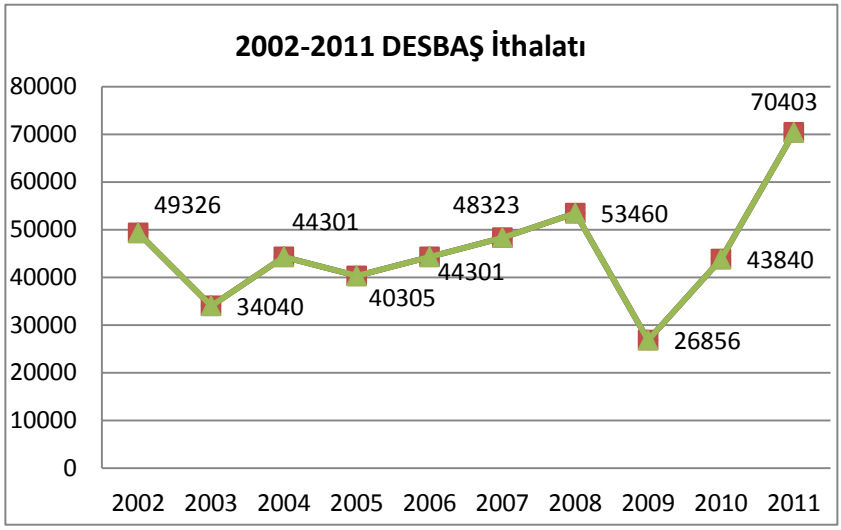

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Tablo 2.9.5 incelendiğinde serbest bölgelerin ithalat değerlerindeki değişimlerin yüksek oranlı artışlar olduğu, İstanbul Deri Ve Endüstri Serbest Bölgesi Serbest Bölgesi ithalat değerlerinin ise %50'ye varan düşüşler yaşadığı görülmektedir. Serbest bölgeler değerlerinin değişim oranlarında 2005 ve 2010 yıllarındaki %2 ve %3'lük değişim dikkat çeken noktalardan biri olmuştur. 2010 yılında ithalatın bir önceki yıla göre %63 artması, genel ortalamanın üstünde performans sağlamıştır.

Tablo 2.9.5 2003-2011 İstanbul Deri Ve Endüstri Serbest Bölgesi İthalatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	-31	**213**	-
2004	30	**1886**	-
2005	-9	**2**	-
2006	10	**2827**	-
2007	9	**121**	-
2008	11	**5506**	-

2009	-50	**5814**	-
2010	63	**3**	+
2011	61	**322036**	-

2.10. İstanbul Trakya Serbest Bölgesi Performans Değerlendirmesi

2002-2011 yılları arasında Trakya Serbest Bölgesi'nde gerçekleşen toplam ticaret hacminde Grafik 2.10.1 incelendiğinde, 2006 yılından sonra düşüş eğilimi izlenmektedir. 2009 yılındaki hızlı düşüşten sonra 2010 ve 2011 yıllarında toplam ticaret hacmi toparlanma sürecine devam etmektedir.

Grafik 2.10.1. 2002-2011 İstanbul Trakya Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacmi

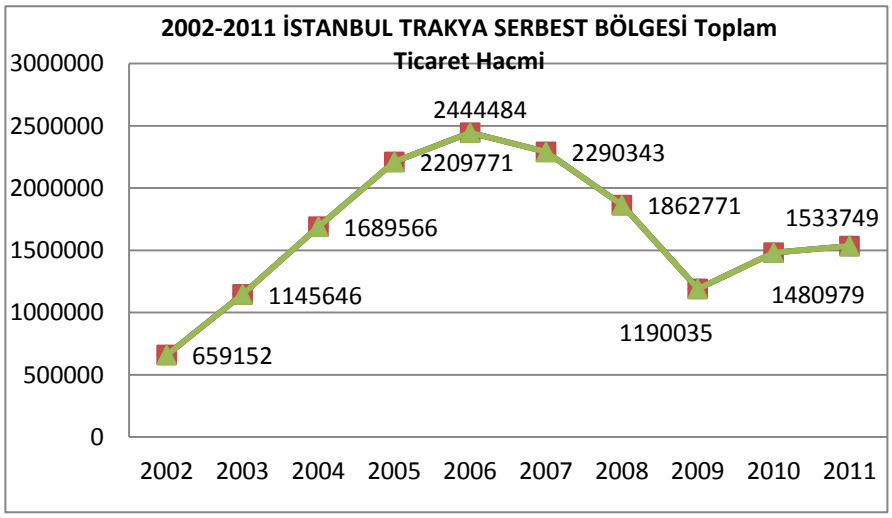

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Grafik 2.10.1'de görüldüğü üzere 2006 yılına kadar Trakya Serbest Bölgesi toplam ticaret değerlerinde artış söz konusudur. Tablo 2.10.1'de de bu artışların düşük oranlı olduğu görülmektedir. En fazla 2003 yılında %74 artış gösteren ithalat değerleri, genel ortalamanın o yılki artış oranının (%107) üzerine çıkamamıştır.

Tablo 2.10.1. 2002-2011 İstanbul Trakya Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacminin Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	74	107	-
2004	47	72	-
2005	31	60	-
2006	11	61388	-
2007	-6	27	-
2008	-19	30	-
2009	-36	-22	-
2010	24	36181	-
2011	4	19	-

Grafik 2.10.2'de Trakya Serbest Bölgesine yapılan Uluslararası Sermaye Yatırımlarında yıllar itibariye bir yıl düşüş bir yıl da yükselişin yaşandığı görülmektedir. En yüksek artışın 2009 yılında olduğu Trakya Serbest Bölgesi'nde son yıllarda yatırımlarda daralma yaşanmaktadır.

Grafik 2.10.22002-2011 İstanbul Trakya Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımı

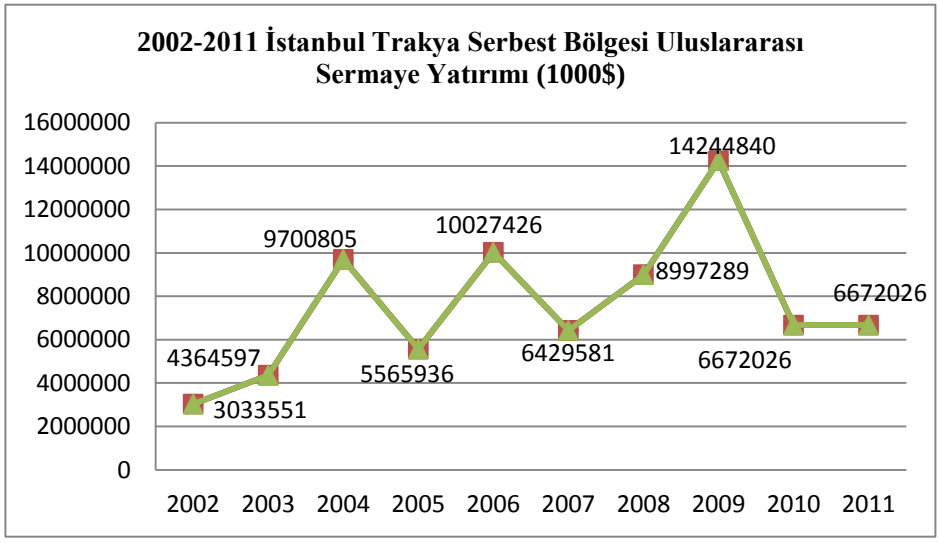

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Tablo 2.10.2'de görüldüğü üzere Trakya Serbest Bölgesine yapılan uluslararası sermaye yatırımlarında bir yıl ara ile artış ve azalış söz konusudur. Düşüşten sonra yükselişin olması bir avantajdır ancak, yatırımlar Serbest Bölgeler genel ortalamasıyla karşılaştırıldığında bu artış performansı genel ortalamanın üstünde 2006 ve 2009 yılında gerçekleşmiştir. Bu performans ile Trakya Serbest Bölgesi başarısız bölgelerden biridir.

Tablo 2.10.2 2002-2011 İstanbul Trakya Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	44	**148**	-
2004	122	**185**	-
2005	-43	**2925**	-
2006	80	**37**	+
2007	-36	**102**	-
2008	40	**427**	-
2009	58	**20**	+
2010	-53	**1020**	-
2011	0	**57**	-

Grafik 2.10.3'te Trakya Serbest Bölgesi'nde istihdam eden kişi sayısı 2007 yılına kadar bir düşüş bir yükseliş grafiği çizerken 2007 yılından sonra artış yaşanmıştır. 2010 yılında ise Trakya Serbest Bölgesinde istihdam edilen kişi sayısı 1429 kişiye ulaşmıştır.

Grafik 2.10.3.2002-2011 İstanbul Trakya Serbest Bölgesi İstihdamı

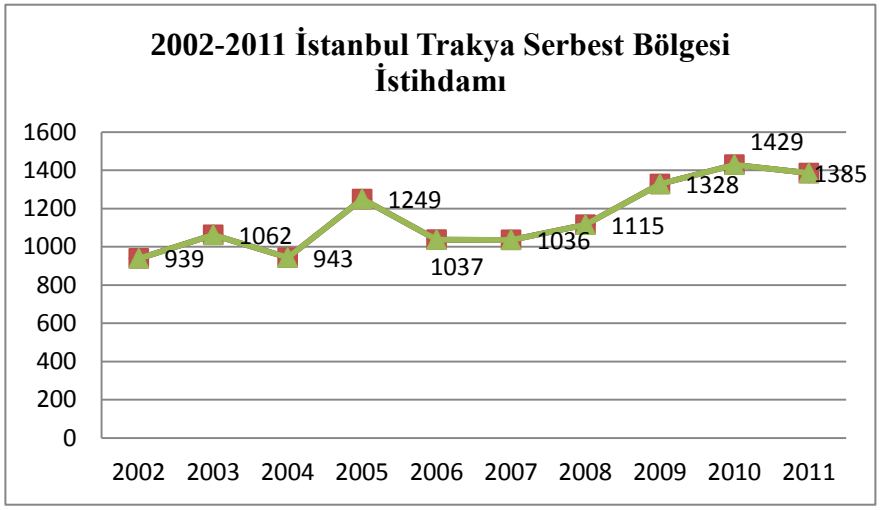

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Grafik 2.10.3'te görüldüğü üzere Trakya Serbest Bölgesi'nde çalışan kişi sayısı çizgisinin yukarıda olduğu görülmektedir. İstihdam edilen kişi sayısının fazla olması ve 2005, 2009 ve 2001 yıllarında tüm serbest bölgeler ortalamasının üstünde değer artışı olması, Trakya Serbest Bölgesi'ni istihdam yönüyle az başarılı bölgelerden biri olmasını sağlamıştır.

Tablo 2.10.3 2002-2011 İstanbul Trakya Serbest Bölgesi İstihdamının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	13	**41**	-
2004	-11	**28**	-
2005	32	**21**	+
2006	-17	**75**	-
2007	0	**1**	-
2008	8	**5751**	-

2009	19	**-1**	+
2010	8	**-2**	+
2011	-3	**5580**	-

2002-2011 yılları arasında Trakya Serbest Bölgesi'nde gerçekleşen ihracat değerlerinin toplam ticaret hacmiyle aynı orantıda olduğu görülmektedir. 2006 yılına kadar ihracat miktarları artmış, 2006 yılından sonra ise her yıl düşmeye devam etmiştir. 2011 yılını ise 118.238.000$ ile 2002 yılındaki seviyesinin altında tamamlamıştır.

Grafik 2.10.42002-2011 İstanbul Trakya Serbest Bölgesi İhracatı

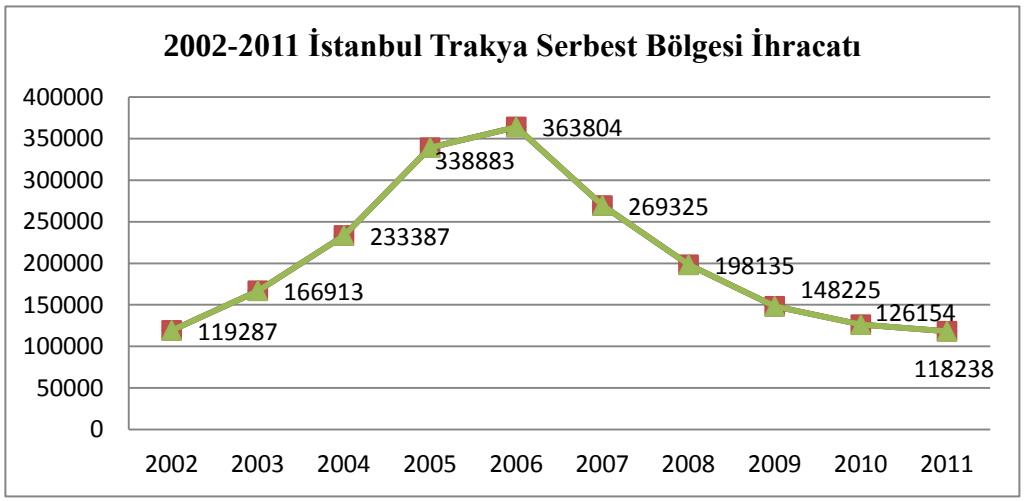

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Trakya Serbest Bölgesi ihracat değerlerini serbest bölgeler genelinde karşılaştırdığımızda Tablo 2.10.4'de, 2007 yılına kadar artan 2007 yılından sonra ise düşen değerler söz konusudur. Serbest bölgelerin ihracat değerleri genel ortalaması 2003-2011 yılları arasında düşüş yaşamamıştır. Trakya Serbest Bölgesi 9 yıllık süreçte ortalamadan fark yaramamıştır, başarısız bölgelerden biri olmuştur.

Tablo 2.10.4. 2002-2011 İstanbul Trakya Serbest Bölgesi İhracatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	40	**139**	-
2004	40	**99**	-
2005	45	**231**	-
2006	7	**27**	-
2007	-26	**57**	-
2008	-26	**20**	-
2009	-25	**82**	-
2010	-15	**9**	-
2011	-6	**16**	-

Trakya Serbest Bölgesi'nde 2002-2011 yılları arasında ithalat miktarının yukarı yönlü grafik çizdiği görülmektedir. 2005, 2006 ve 2007 yıllar dışında devamlı artış gösteren ithalat hacminin en yüksek artışı 2004 yılında olmuştur. 2011 yılında ise 4.876.600$ ile 10 yıllık en yüksek değerine ulaşmıştır.

Grafik 2.10.5 2002-2011 İstanbul Trakya Serbest Bölgesi İthalatı

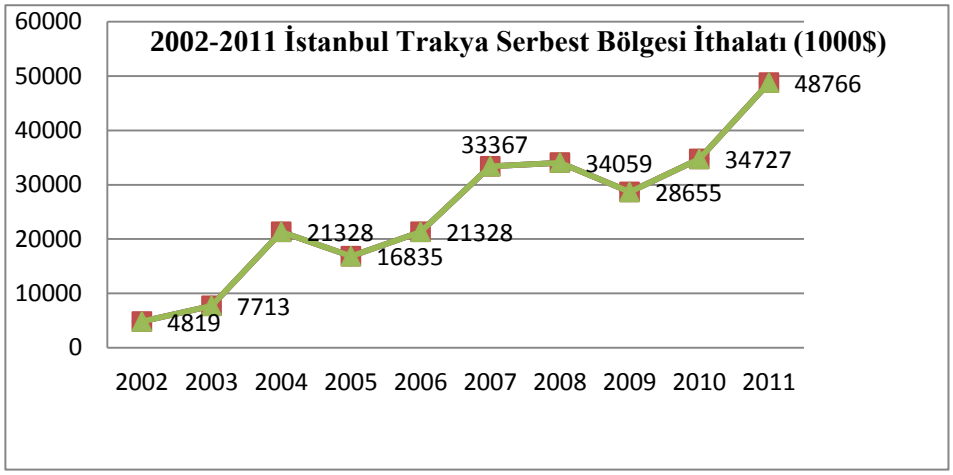

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Grafik 2.10.5'te yükselen grafik çizen Trakya Serbest Bölgesi ithalat değerleri, 2005 ve 2010 yıllarında sırayla %21 ve %16 düşüşleri dışında 2011 yılına kadar artış söz konusudur. Serbest bölgeler ithalat değerleriyle karşılaştırıldığında 2010 yılında Trakya Serbest Bölgesinin genel ortalamadan daha yüksek performans gösterdiği görülmektedir.

Tablo 2.10.5. 2002-2011 İstanbul Trakya Serbest Bölgesi İthalatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	60	**213**	-
2004	177	**1886**	-
2005	-21	**2**	-
2006	27	**2827**	-
2007	56	**121**	-
2008	2	**5506**	-
2009	-16	**5814**	-
2010	21	**3**	+
2011	40	**322036**	-

2.11. Kayseri Serbest Bölgesi Performans Değerlendirmesi

Grafik 2.11.1de Kayseri Serbest Bölgesi'nde gerçekleştirilen toplam ticaret hacminin 2006 yılından sonra yükselişe geçtiği görülmektedir. 2005 yılına kadar ortalama 150.000$ seviyesinde olan toplam ticaret hacmi, 2008 yılına kadar yükselişini sürdürmüştür. 2009 yılı kriz etkisi 2010 ve 2011 yıllarında azalmış, 44.397.000$ seviyesinden 2011 yılını 700.713.000$ ile tamamlamıştır.

Grafik 2.11.1. 2002-2011 Kayseri Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacmi

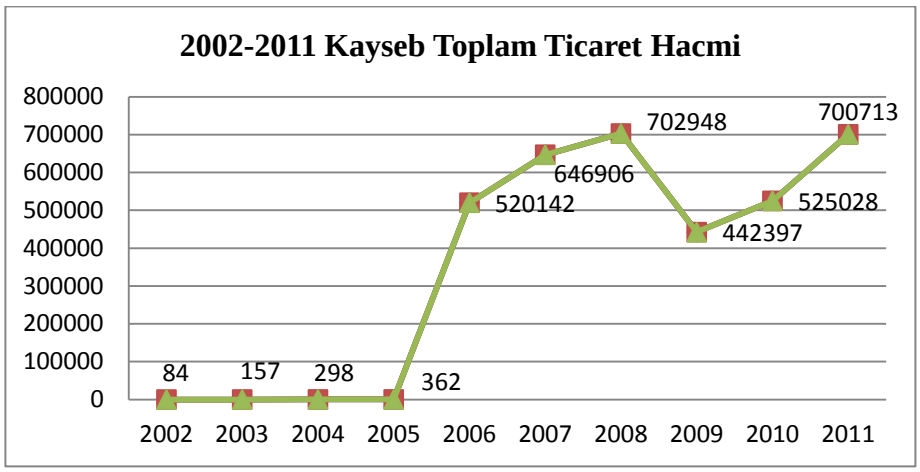

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Kayseri Serbest Bölgesi toplam ticaret hacmi değerleri Tablo 2.11.1 ile bir önceki yıla göre değişimleri, serbest bölgeler geneliyle karşılaştırıldığında 2004, 2006 ve 2011 yıllarında performansında üstünlük sağladığı görülmektedir. 2009 yılına toplam ticaret hacmi hem Kayseri Serbest Bölgesi de hem de serbest bölgeler genelinde negatif değerlidir, düşüş yaşanmıştır. 2010 ve 2011 yılında yükseliş görülen toplam ticaret hacminde Kayseri Serbest Bölgesi 2011 yılında %33 artarak genel ortalama (%19)'un üstüne çıkmıştır. Bu artı (+) değerler ile az başarılı bölgelerimizden biri olmuştur.

Tablo 2.11.1 2003-2011 Kayseri Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacminin Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	87	107	-
2004	90	72	+
2005	21	60	-
2006	143586	61388	+
2007	24	27	-
2008	9	30	-

2009	-37	-22	-
2010	19	36181	-
2011	33	19	+

Kayseri Serbest Bölgesi uluslararası sermaye yatırımları ile Grafik 2.11.2 de farklı bir tablo çizmiştir. 2002 yılında 29.454.000$ seviyesinden 2003 yılında 4.227.296.000$ seviyesine gerileyen sermaye yatırımları, 2007 yılına kadar hızla artmıştır. 2007 yılında 83.509.213.000$ seviyesine yükselerek 9 yıllık süreçte en fazla yatırıma bu yılda ulaşmıştır. 2009 yılında krizden etkilenen Kayseri Serbest Bölgesi sermaye yatırımları, 2010 ve 2011 yıllarında bölgeye girişi devam etmektedir.

Grafik 2.11.2. 2002-2011 Kayseri Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımı

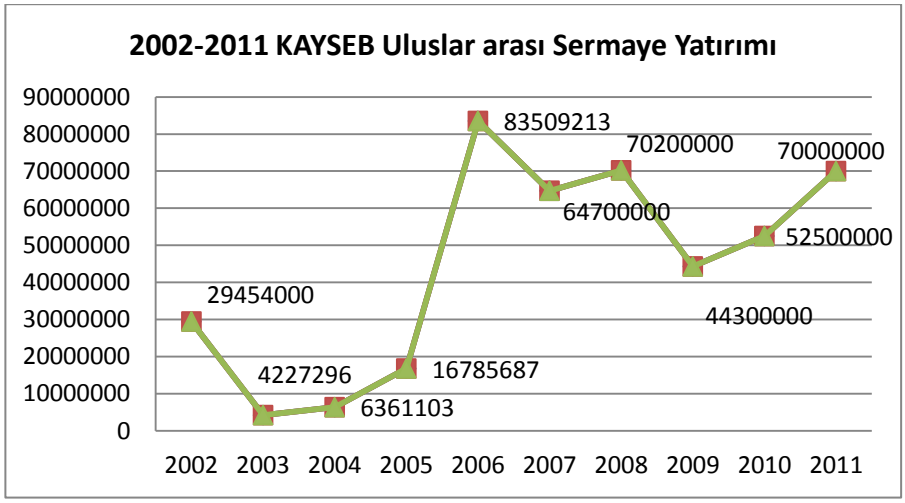

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü

Tablo 2.11.2'e Kayseri Serbest Bölgesi'ne yapılan uluslararası sermaye yatırımları Serbest Bölgeler genel ortalaması ile karşılaştırıldığında 2006 ve 2007 yıllarındaki hızlı artışların genel ortalamanın üstünde yer aldığı görülmektedir. Bu performans ile az başarılı bölgelerden biri olmuştur.

Tablo 2.11.2. 2002-2011 Kayseri Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	-86	**148**	-
2004	50	**185**	-
2005	164	**2925**	-
2006	398	**37**	+
2007	675	**102**	+
2008	9	**427**	-
2009	-37	**20**	-
2010	19	**1020**	-
2011	33	**57**	-

Grafik 2.11.3'te Kayseri Serbest Bölgesi de istihdam kişi sayısı incelendiğinde 2007 yılında uluslararası sermaye yatırımlarının aksine hızlı artış yaşanmıştır. 2008 yılında 1523 kişiden 1450 kişiye düşen kişi sayısı, 2009 da 1251 kişiye gerilemiştir. 2011 yılına kadar eski seviyesine ulaşan istihdam sayısı 1582 kişi olmuştur.

Grafik 2.11.3. 2002-2011 Kayseri Serbest Bölgesi İstihdamı

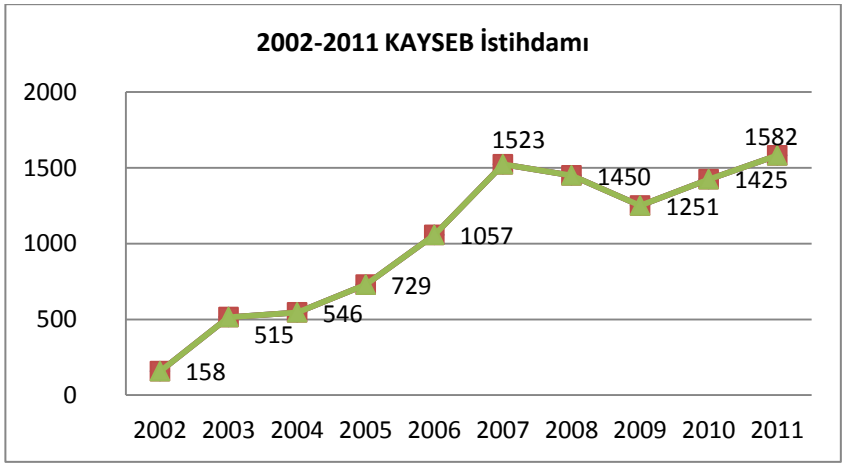

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Kayseri Serbest Bölgesi istihdam değerlerinin bir önceki yıla göre değişimi serbest bölgeler geneliyle karşılaştırıldığında toplam 4 yıllık performans başarısı söz konusudur. 2008 ve 2009 yılları dışında istihdam sayısında hiç düşüş yaşanmayan Kayseri Serbest Bölgesi'nde en yüksek artışın 2006 yılında %45 oranında olduğu görülmektedir. Kayseri Serbest Bölgesi istihdam oranlarına göre çok başarılı bölgelerden biri olmuştur.

Tablo 2.11.3 2002-2011 Kayseri Serbest Bölgesi İstihdamının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	226	**41**	+
2004	6	**28**	-
2005	34	**21**	+
2006	45	**75**	-
2007	44	**1**	+
2008	-5	**5751**	-
2009	-14	**-1**	-
2010	14	**-2**	+
2011	11	**5580**	-

Grafik 2.11.4'e göre Kayseri Serbest Bölgesi ihracatı için toplam ticaret hacminde çizdiği tabloya benzer bir durum söz konusudur. 2009 yılına kadar ihracat değerleri artarak devam etmiştir. 2009 yılında 882.352.000 seviyesine gerileyen toplam ticaret hacmi, 2010 ve 2011 yıllarında ise tekrar yükselerek 106.427.000$ seviyesine ulaşmıştır.

Grafik 2.11.4. 2002-2011 Kayseri Serbest Bölgesi İhracatı

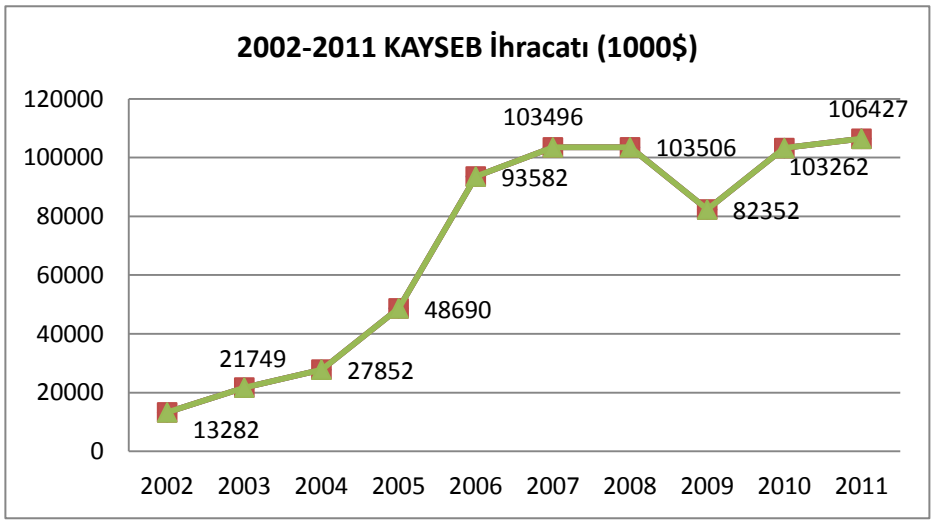

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Tablo 2.11.4'de görüldüğü gibi 2009 yılına kadar artan ihracat değerleri, en yüksek artış oranına 2006 yılında %92 oranı ile ulaşmıştır. Bu yılda serbest bölgeler genel ortalamasının üstünde performansı söz konusudur. Serbest bölgeler 2003-2011 yılları arasında ihracat değerlerinde düşüş yaşamamıştır. Ancak 2010 yılındaki %9'luk artış Kayseri Serbest Bölgesi'nin %25 oranında artışını aşamamıştır. 2 yıllık performans üstünlüğü ile istihdam açısından başarısız bölgelerden biridir.

Tablo 2.11.4. 2003-2011 Kayseri Serbest Bölgesi İhracatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	64	**139**	-
2004	28	**99**	-
2005	75	**231**	-
2006	92	**27**	+
2007	11	**57**	-
2008	0	**20**	-

2009	-20	**82**	-
2010	25	**9**	+
2011	3	**16**	-

Grafik 2.11.5'e göre Kayseri Serbest Bölgesi ithalat değerlerinin grafiği ihracattan farklı olarak 2006 yılında düşüş yaşadığı, diğer yıllarda ise artış yönlü olduğu görülmektedir. 2009 yılındaki krizin Kayseri Serbest Bölgesi ithalatı da olumsuz etkilenerek 79.382.000$ seviyesine gerilediği görülmüştür.

Grafik 2.11.5. 2002-2011 Kayseri Serbest Bölgesi İthalatı

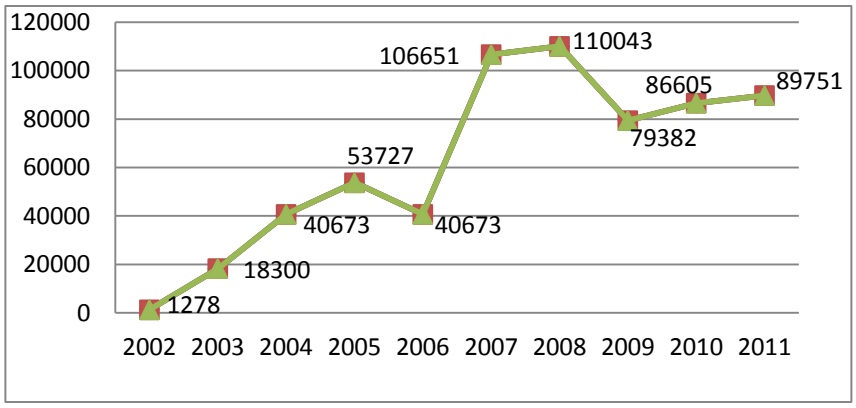

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Tablo 2.11.5'te Kayseri Serbest Bölgesi ithalatının tüm serbest bölgeler genelinde karşılaştırılması yapılmıştır. Buna göre, 2003 yılında%1332, 2005'te %32, 2007'de %162 ve 2010'da %9 oranında ithalat artışları ile tüm serbest bölgeler ortalamasının üzerinde performansı söz konusudur. İthalat değerleri ile başarılı bölgelerden biri olan Kayseri Serbest Bölgesi, 2010 ve 2011 yıllarında ithalat artışı toplam ticaret hacmine katkısı giderek yükselmektedir.

Tablo 2.11.5 2003-2011 Kayseri Serbest Bölgesi İthalatı Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	1332	**213**	+
2004	122	**1886**	-
2005	32	**2**	+
2006	-24	**2827**	-
2007	162	**121**	+
2008	3	**5506**	-
2009	-28	**5814**	-
2010	9	**3**	+
2011	4	**322036**	-

2.12. Kocaeli Serbest Bölgesi Performans Değerlendirilmesi

2002-2003 yılları arasında Kocaeli Serbest Bölgesi toplam ticaret hacmi, 2010 yılına kadar yükseliş göstermiştir. 2009 kriz yılı değil de 2010 yılında gerileyen toplam ticaret hacmi, 387.919.000$ seviyesine düşmüştür. 2011 yılında ise toparlanma sürecinde kırılma noktası aşılmamıştır

Grafik 2.12.1. 2002-2011 Kocaeli Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacmi

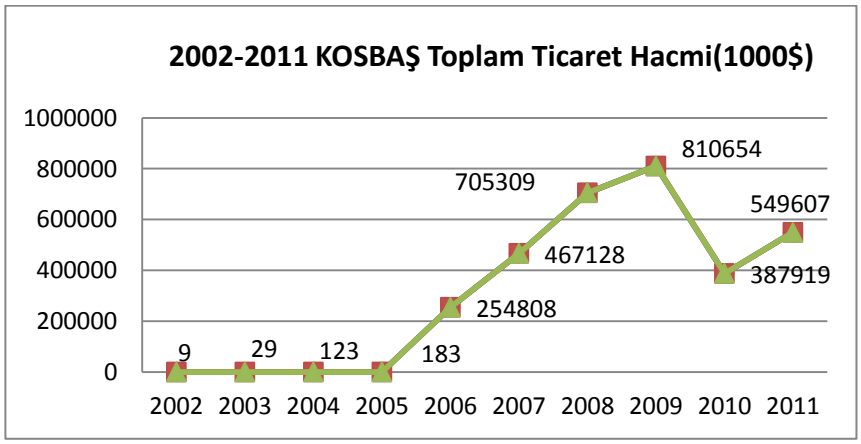

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Tablo 2.12.1 Kocaeli Serbest Bölgesi toplam ticaret hacmi 2003- 2011 yılları arasında tüm serbest bölgeler genelinde değerlendirildiğinde toplam 7 yılda performans üstünlüğü söz konusudur. Yıllar itibariye yüksek oranlarda artış gösteren toplam ticaret hacmi 2010 yılında %52 oranında azalmıştır. Bu performansı ile başarılı bölgelerimizden biri olmuştur.

Tablo 2.12.1. 2003-2011 Kocaeli Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacminin Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	222	**107**	+
2004	324	**72**	+
2005	49	**60**	-
2006	139139	**61388**	+
2007	83	**27**	+
2008	51	**30**	+
2009	15	**-22**	+
2010	-52	**36181**	-
2011	42	**19**	+

Kocaeli Serbest Bölgesi'ne yapılan yatırımların grafiğini 2006 öncesi ve 2006 sonrası olarak incelemek mümkündür. Serbest Bölgelere yapılan yatırımlarda kullanıcı firmaların ve bulundukları sektörlerin etkisi büyük olmaktadır. Gemi İnşa sektörünün yoğunlaştığı Kocaeli Serbest bölgesinde Sermaye yatırımlarındaki gerileme sektörde yaşanan darboğazla orantılı olduğu Grafik 2.12.2'de gözlenmiştir. 2011 yılında uluslararası sermaye yatırımları yükselme eğilimine devam etmektedir.

Grafik 2.12.2. 2002-2011 Kocaeli Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımı

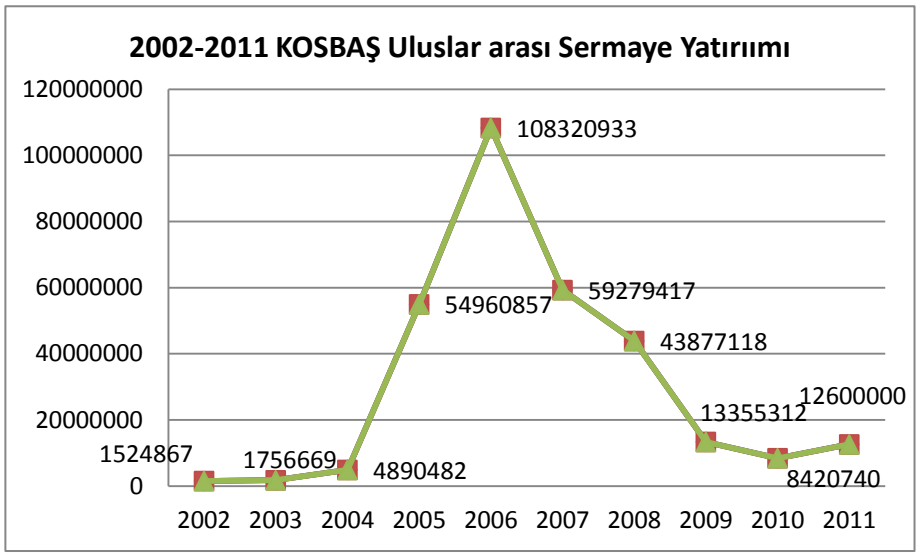

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Kocaeli Serbest Bölgesi'nde 2006 yılına kadar artan oranlı sermaye yatırımları, 4 yıl genel ortalamanın üstünde performansa sahiptir. 2007 yılından sonra hızla düşen yatırımlar, 2011 yılında % 50 oranında tekrar yükselmiştir. Bu performansı ile Kocaeli Serbest Bölgesi az başarılı bölgelerden biri olmuştur.

Tablo 2.12.2. 2002-2011 Kocaeli Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımı Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	1225	**41**	+
2004	178	**28**	+
2005	1024	**21**	+
2006	97	**75**	+
2007	-45	**1**	-
2008	-26	**5751**	-
2009	-70	**-1**	-

2010	-37	**-2**	-
2011	50	**5580**	-

2002-2011yılları arasında Kocaeli Serbest Bölgesi'nde çalışan kişi sayısı 2008 yılına kadar 2550 kişiye ulaşmıştır. 2006 yılında 146 kişiden 2090 kişiye yükselen istihdam sayısının 9 yıllık süreçteki en fazla artışı söz konusudur.

Grafik 2.12.3. 2002-2011 Kocaeli Serbest Bölgesi İstihdamı

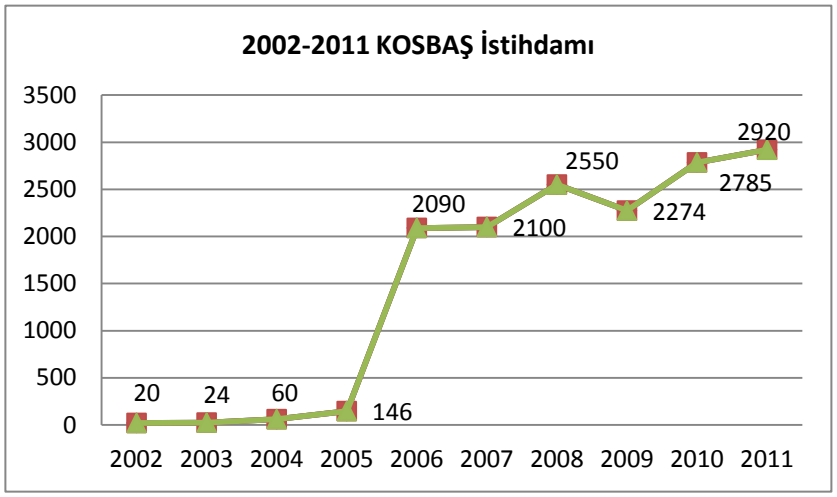

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Kocaeli Serbest Bölgesi istihdam değerlerinin bir önceki yıla göre değişimlerinin serbest bölgeler genelinde Tablo 12.3 ile incelendiğinde toplam 4 yılda (2004, 2005,2006 ve 2010) genel ortalamanın üstünde performans gösterdiği görülmektedir. Serbest bölgeler genelinde 2011 yılında ise %5580 oranında bir artışa karşılık Kocaeli Serbest Bölgesi'nin istihdam değerleri % 5 ile daha düşük olmuştur.

Tablo 2.12.3 2002-2011 Kocaeli Serbest Bölgesi İstihdamının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	**Artış/Azalış Oranı (%)**	**Ortalama Oran(%)**	**Değer**
2003	20	**41**	-
2004	150	**28**	+

2005	143	**21**	+
2006	1332	**75**	+
2007	0	**1**	-
2008	22	**5751**	-
2009	-11	**-1**	-
2010	22	**-2**	+
2011	5	**5580**	-

2002-2011 yılları arasında Kocaeli Serbest Bölgesi'nde gerçekleşen ihracat hacmi toplam ticaret hacmi değerlerinden farklı grafik çizmiştir. 2006 yılında Kocaeli Serbest Bölgesi'nde gerçekleştirilen ihracat değerleri 128.613.000$ seviyesine yükselmiştir. 2006 yılına kadar artarak devam eden ihracat hacmi, bu yıldan sonra 2010 yılına kadar düşüş yaşamıştır. 2011 yılında tekrar yükselerek 143.745.000$' a ulaşmıştır.

Grafik 2.12.4. 2002-2011 Kocaeli Serbest Bölgesi İhracatı

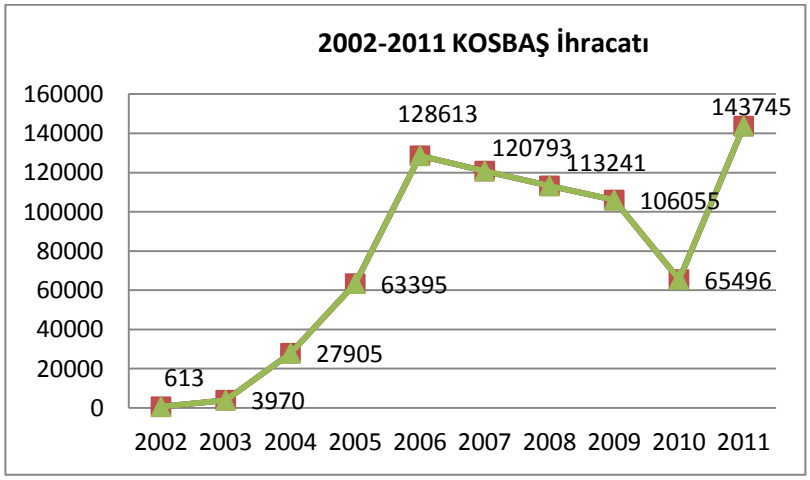

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

2003-2011 yılları arasında Kocaeli Serbest Bölgesi ihracat değerlerinin 2006 yılına kadar yükseldiğini Grafik 2.12.4'de belirmiştik. Tablo 12.4 de görüldüğü üzere ihracat değerlerinin 2003 yılında %548, 2004'de %603, 2005'te%127, ve 2006'da %103 oranında artışı söz konusudur. Bu artışlar ile 2003, 2004 ve 2006 yılında serbest bölgeler

genelinde performans üstünlüğüne ulaşmıştır. 2011 yılındaki %119 artışı ile de genel ortalamayı aşmasını sağlamıştır.

Tablo 2.12.4. 2002-2011 Kocaeli Serbest Bölgesi İhracatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	548	**139**	+
2004	603	**99**	+
2005	127	**231**	-
2006	103	**27**	+
2007	-6	**57**	-
2008	-6	**20**	-
2009	-6	**82**	-
2010	-38	**9**	-
2011	119	**16**	+

2002-2011 Kocaeli Serbest Bölgesi ithalatının da ihracatta olduğu gibi 2010 yılında keskin düşüş yaşadığı Grafik 2.12.5'te görülmektedir. 2009 yılında ise ithalat hacmi 244.669.000$ seviyesine hızla yükselmiştir. 2011 yılında ise 26.092.000$'a gerilemiştir.

Grafik 2.12.5. 2002-2011 Kocaeli Serbest Bölgesi İthalatı

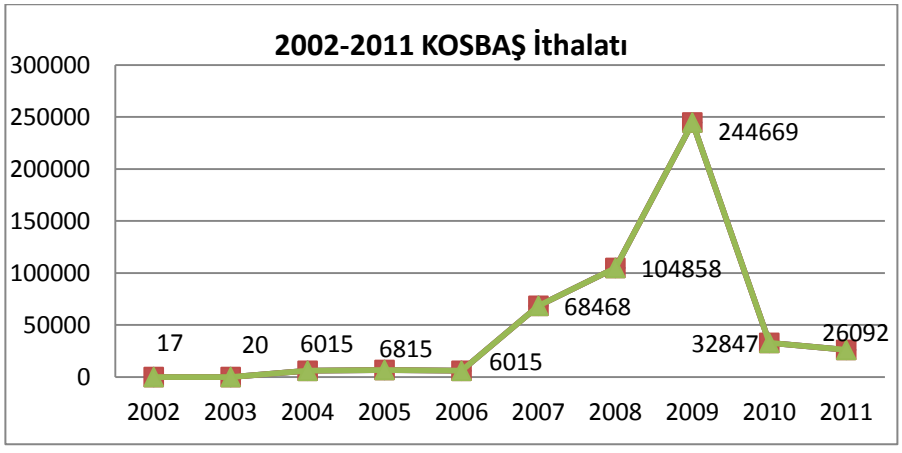

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Kocaeli Serbest Bölgesi ithalat hacminin tüm serbest bölge ithalat değerleriyle karşılaştırıldığında 2004,2005 ve 2007 yıllarında genel ortalamanın üstünde performans gösterdiği görülmektedir.. 2006 yılındaki %12'lik düşüşten sonra, 2007 yılında %1038 oranında yükselerek 9 yıllık süreçte en fazla artış oranı elde etmiştir. 2010 yılına kadar yükselişe devam eden ithalat değerleri 2010 yılını %87'lik artışla tamamlamıştır.

Tablo 2.12.5. 2002-2011 Kocaeli Serbest Bölgesi İthalatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	18	**213**	-
2004	29973	**1886**	+
2005	13	**2**	+
2006	-12	**2827**	-
2007	1038	**121**	+
2008	53	**5506**	-
2009	133	**5814**	-
2010	-87	**3**	-
2011	-21	**322036**	-

2.13.Mardin Serbest Bölgesi Performans Değerlendirmesi

2002-2011 yılları arasındaki Mardin Serbest Bölgesi toplam ticaret değerlerine çok yüksek hacimlere ulaşamadığı Grafik 2.13.1'de görülmektedir. En yüksek değerini 105.699.000$ ile 2009 yılında 2010 yılında toplam ticaret hacminde hızlı düşüş yaşanmıştır.2011 yılında toplam ticaret hacmi 2.628.000$ ile düşüşünü sürdürmektedir.

Grafik 2.13.1. 2002-2011 Mardin Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacmi

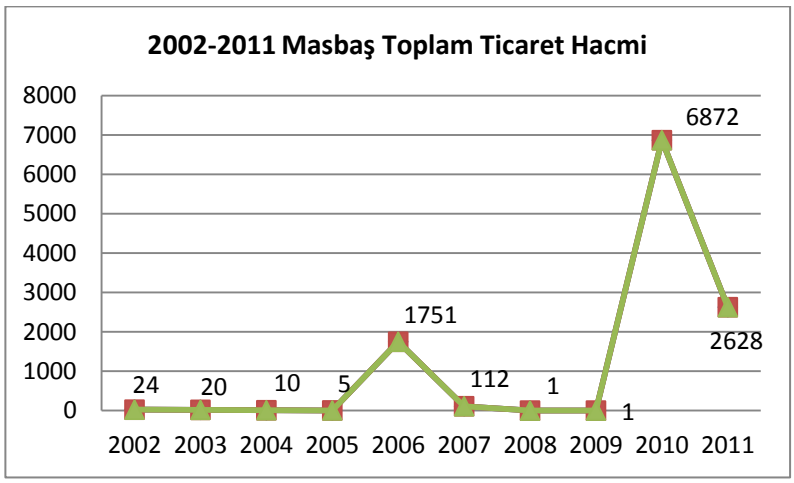

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

2002-2011 yılları arasında Mardin Serbest Bölgesi toplam ticaret hacmi Türkiye genelindeki serbest bölgeler ile karşılaştırıldığında 2006 yılına kadar %50 oranında düşüş yaşadığı görülmektedir. 2007 ve 2008 yıllarında da toplam ticaret hacminde %99'a varan gerilemeler söz konusudur. Mardin Serbest Bölgesi toplam ticaret hacmi 2009 ve 2010 yıllarında serbest bölgeler genelinde de %'1 oranında ve %6871002 oranında artış ile üstünlük sağlamıştır. Ancak bu sonuçlar ile az başarılı bölgelerden biri olmuştur.

Tablo 2.13.1. 2002-2011 Mardin Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacminin Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	-17	**107**	-
2004	-50	**72**	-
2005	-50	**60**	-
2006	34920	**61388**	-
2007	-94	**27**	-
2008	-99	**30**	-

2009	1	**-22**	+
2010	687100	**36181**	+
2011	-62	**19**	-

Mardin Serbest Bölgesi'ne yapılan Uluslararası Sermaye Yatırımlar Grafik 2.13.2 ile incelediğimizde 2006 yılına kadar olduğu görülmektedir. 2002 yılında 3.528.700$ seviyesinden 2003 yılında 8.070.000$ seviyesine yükselmiştir. 2005 yılında 7.635.885.000$'a ulaşan ticaret hacminde 2005 yılından sonra hiç yatırım yapılmamıştır.

Grafik 2.13.2. 2002-2011 Mardin Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımı

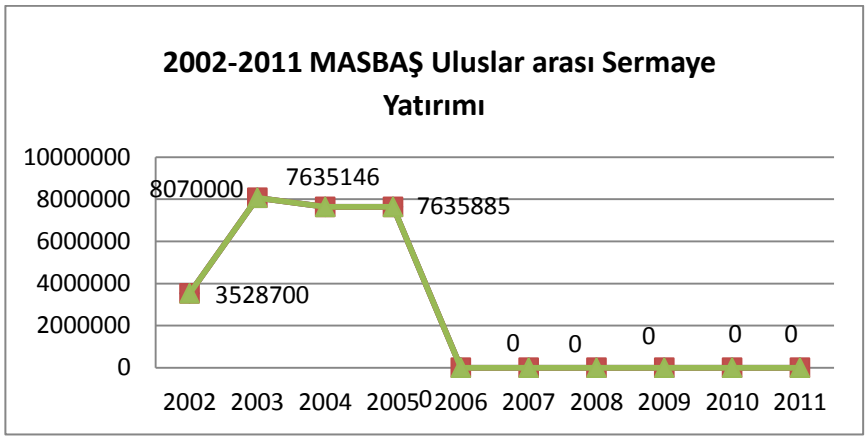

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Mardin Serbest Bölgesi bölgeye Sermaye çekmeyi 2005 yılına kadar başarmış, 2003 ve 2004 yıllarında sermaye yatırımlarındaki artış oranları ile genel ortalamanın üstünde performans göstermiştir. 2005 yılından sonra ise yatırım miktarı ve dolayısıyla oranı değişmemiştir.

Tablo 2.13.2. 2003- 2011 Mardin Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımının Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	**Artış/Azalış Oranı (%)**	**Ortalama Oran(%)**	**Değer**
2003	52	**41**	+
2004	43	**28**	+

2005	0	**21**	-
2006	0	**75**	-
2007	0	**1**	-
2008	0	**5751**	-
2009	0	**-1**	-
2010	0	**-2**	-
2011	0	**5580**	-

Mardin Serbest Bölgesi'nde istihdam edilen kişi sayısı 2002-2005, 2007-2011 yılları arasında yükselen bir grafik çizmiştir.2006 yılında ise 23 kişiden 17 kişiye daha sonra 6 kişiye gerilemiştir.2005 yılında 9 yıllık süreçte en fazla kişi istihdam edilmiştir.

Grafik 2.13.3. 2002-2011 Mardin Serbest Bölgesi İstihdamı

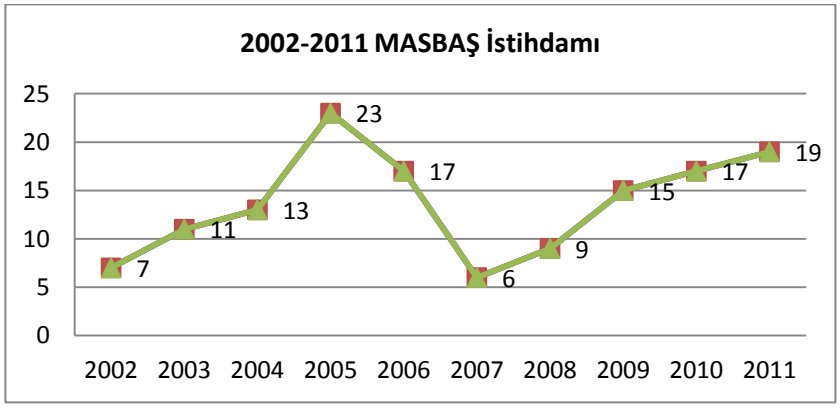

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Mardin Serbest Bölgesi'nde istihdam edilen kişi sayısı itibariye tüm serbest bölgeler geneli ile karşılaştırdığımızda; 2004, 2005, 2009 ve 2010 yıllarında istihdam değerlerinin genel ortalamadan daha fazla artmasıyla üstünlük sağlamıştır. İstihdam değerleri değişim oranları ile Mardin Serbest Bölgesi, başarılı az bölgelerden biri olmuştur**.**

Tablo 2.13.3. 2003- 2011 Mardin Serbest Bölgesi İstihdamının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	0	**41**	-
2004	57	**28**	+
2005	109	**21**	+
2006	-26	**75**	-
2007	-65	**1**	-
2008	0	**5751**	-
2009	150	**-1**	+
2010	13	**-2**	+
2011	12	**5580**	-

.

2002-2011 yılları arasında Mardin Serbest Bölgesi ihracat hacmi grafiğinin 2004-2007 yılları dışında çok düşük seviyelerde olduğu Grafik 2.13.4'te görülmektedir.2004 yılında 1.510.000$ seviyesinden 2005 yılında 52.658.000$ seviyesine yükselen ihracat hacmi, 2006 yılında ise 9 yıllık en yüksek hacmine (257.055.000$) ulaşmıştır.

Grafik 2.13.4. 2002-2011 Mardin Serbest Bölgesi İhracatı

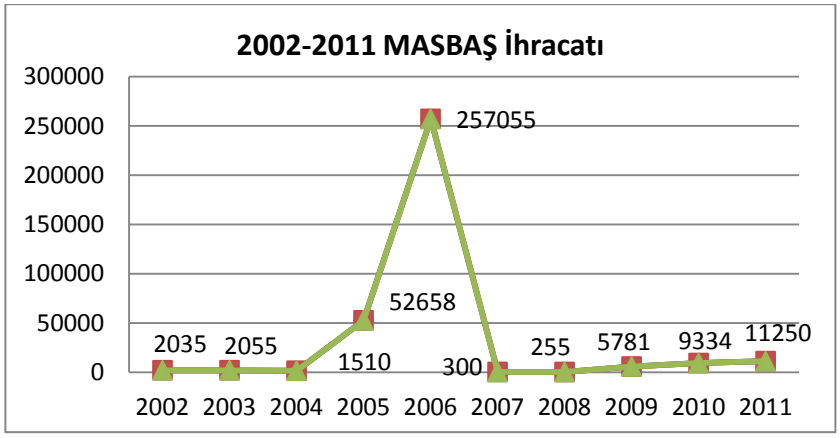

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Mardin Serbest Bölgesi ihracat değerleri 2002-2011 yılları arasında her ne kadar düşük seviyede gerçekleşse de, yıllara göre değişimleri Tablo 2.13.4'te incelendiğinde serbest bölgeler genelinde 5 yıl performans üstünlüğü söz konusudur. 2005 yılında %3388 oranında 9 yıllık en yüksek artışı gerçekleşmiştir. Mardin Serbest Bölgesi 5 yıllık performans üstünlüğü ile başarılı bölgelerden biridir.

Tablo 2.13.4. 2003- 2011 Mersin Serbest Bölgesi İhracatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	1	**139**	-
2004	-27	**99**	-
2005	3388	**231**	+
2006	388	**27**	+
2007	-100	**57**	-
2008	-15	**20**	-
2009	2167	**82**	+
2010	61	**9**	+
2011	21	**16**	+

Grafik 2.13.5 ile gösterilen Mardin Serbest Bölgesi ithalat değerleri, ihracat grafiğine benzer bir grafik çizmiştir. 2002-2011 yılları arasında genel itibariyle düşük seviyede olan ithalat hacmi, 2007-2009 yılları arasında 9 yıllık sürecin en yüksek rakamlarına ulaşmıştır.

Grafik 2.13.5. 2002-2011 Mardin Serbest Bölgesi İthalatı

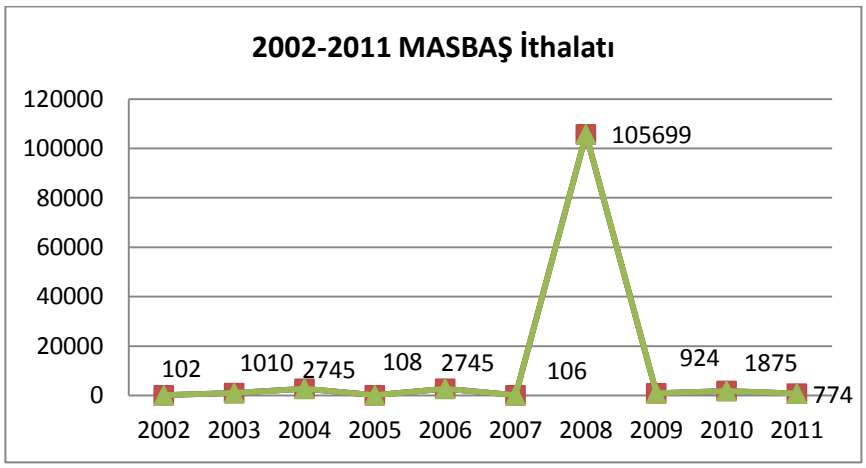

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Tablo 2.13.5'te görüldüğü üzere ithalat değerleri serbest bölgeler genelinde karşılaştırıldığında 2003, 2008 ve 2010 yıllarında serbest bölgeler genelinden daha fazla artışı söz konusudur. 2003 yılında %890, 2008'de %99616, 2010'da ise %103 artışları Mardin Serbest Bölgesi ithalat değerlerini serbest bölgeler genelinde üstün kılmıştır. 3 yıllık bu performans ile az başarılı bölgelerden biri olmuştur.

Tablo 2.13.5. 2003- 2011 Mardin Serbest Bölgesi İthalatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	890	**213**	+
2004	172	**1886**	-
2005	-96	**2**	-
2006	2435	**2827**	-
2007	-96	**121**	-
2008	99616	**5506**	+
2009	-99	**5814**	-
2010	103	**3**	+
2011	-59	**322036**	-

2.14. İzmir Serbest Bölgesi Performans Değerlendirmesi

Grafik 2.14.1 incelendiğinde İzmir Serbest Bölgesi toplam ticaret hacminin 2005 yılından sonra hızlı yükselişi en dikkat çeken noktalardan biridir. 2007 yılında ise 423.836.000$ ile 10 yıllık en yüksek ticaret hacmine ulaşmıştır. 2009 krizinde İzmir Serbest Bölgesinde yapılan ticaret hacmi etkilenmiş, ancak son yıllardaki toparlanması ile istenilen nokta kırılmaya çalışılmıştır.

Grafik 2.14.1.2002-2011 İzmir Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacmi

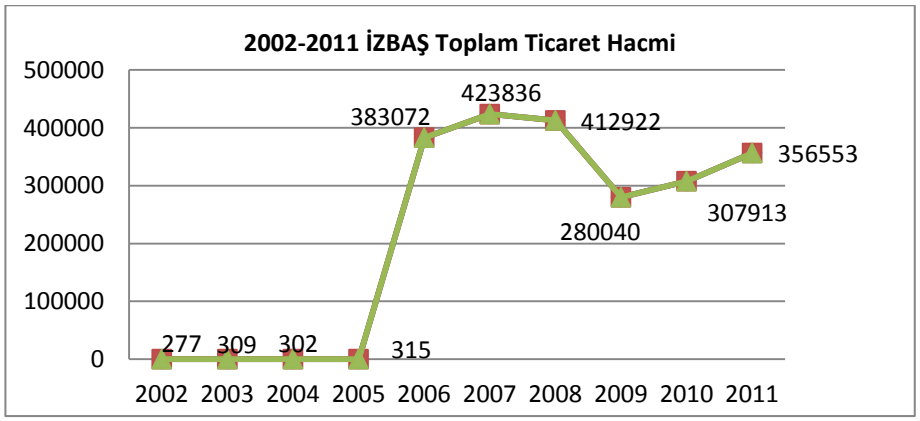

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Tablo 2.14.1'de İzmir Serbest Bölgesi toplam ticaret hacminin 2006 yılındaki %121510 oranında artışı en dikkat çeken noktalardan biri olmuştur. Bu yılda genel ortalama % 61388 oranında artış oranına sahip iken, İzmir Serbest Bölgesinin 9 yıllık süreçte tek üstün olduğu yıl olmuştur. 2008 ve 2009 yıllarında toplam ticaret hacminde düşüş yaşanmış, ancak 2010 ve 2011 yükselmeye devam etmiştir.

Tablo 2.14.1. 2003-2011 İzmir Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacminin Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	9	**107**	-
2004	2	**72**	-
2005	2	**60**	-
2006	121510	**61388**	+
2007	11	**27**	-
2008	-3	**30**	-
2009	-32	**-22**	-
2010	10	**36181**	-
2011	16	**19**	-

İzmir Serbest Bölgesi uluslararası sermaye yatırımlarını Grafik 2.14.2 ile incelediğimizde 2007 yılına kadar bölgeye yapılan uluslararası yatırımlar artış göstermiştir. 2007 yılında 27.034.456.000$'a ulaşan yatırımlar 2008 ve 2010 yıllarında yaklaşık 9.340.000$ seviyesine gerilemiştir. 2011 yılı ise bölgenin yatırım çekmede en başarılı yıl olduğu görülmektedir.

Grafik 2.14.2. 2002-2011 İzmir Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımı

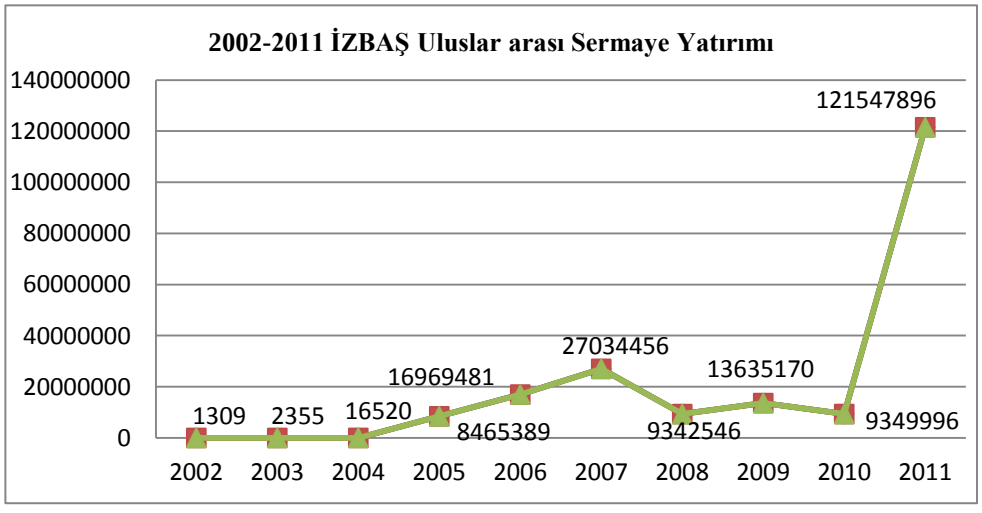

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

İzmir Serbest Bölgesi, uluslararası sermaye yatırımları itibariyle serbest bölgeler genel ortalamasıyla karşılaştırıldığında, 5 yıllık genel ortalama üstünlüğüne sahip olduğu Tablo 2.14.2'de görülmektedir. En yüksek artışı 2005 yılında gerçekleşen uluslararası sermaye yatırımlarının 2011 yılındaki artışı da bir önceki yıla göre %1200 olmuştur. Gelecek yıllarda da yatırımlarının artmaya devam edeceği görülen İzmir Serbest Bölgesi, uluslararası sermaye çekmede az başarılı bölgelerden biri olmuştur.

Tablo 2.14.2.2003-2011 İzmir Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	80	**148**	-
2004	601	**185**	+
2005	51143	**2925**	+
2006	100	**37**	+
2007	59	**102**	-
2008	-65	**427**	-
2009	46	**20**	+
2010	-31	**1020**	-

İzmir Serbest Bölgesi'nde istihdam edilen kişi sayısının Grafik 2.14.3 ile incelendiğinde 9 yıllık süreçte azalan grafik çizdiği görülmektedir. Bu düşüşün en büyük nedeninin İzmir Serbest Bölgesi yönetimi, deri üretiminde maliyetlerin artması ve bölgedeki firmaların Çin'de üretim yapmaya yönelmesi olduğunu belirtmişlerdir.[93] 2002 yılında 6731 kişi istihdam edilen bölgede, 2009 yılında bu sayı 1493 kişiye gerilemiştir.

[93]www.ege ekonomisi.com. 22.05.2012

Grafik 2.14.3.2002-2011 İzmir Serbest Bölgesi İstihdamı

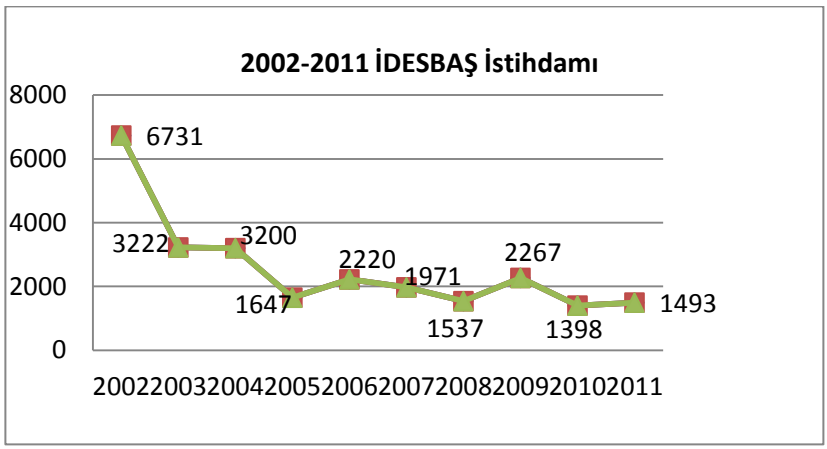

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

İzmir Serbest Bölgesi istihdam edilen kişi sayısı tüm serbest bölgeler genelinde değerlendirildiğinde 2009 yılında genel ortalamanın üstünde performansı söz konusudur. İstanbul Deri ve Endüstri Serbest Bölgesi %52 oranında düşüşün yaşandığı 2003 yılında, tüm serbest bölge ortalaması %41 oranında artış göstermiştir. 2011 yılına kadar düşüş grafiği izleyen İstanbul Deri Ve Endüstri Serbest Bölgesi'nde istihdam edilen kişi sayısı 2011 yılında %7'lik artışla toparlanmaya çalışırken, serbest bölgeler genelinde %5580'lik artışın oldukça altında kalmıştır.

Tablo 2.14.3.2003-2011 İzmir Serbest Bölgesi İstihdamının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	-52	**41**	-
2004	0	**28**	-
2005	-49	**21**	-
2006	35	**75**	-
2007	-11	**1**	-
2008	-22	**5751**	-
2009	47	**-1**	+

2010	-38	**-2**	-
2011	7	**5580**	-

İzmir Serbest Bölgesi ihracat hacmi Grafik 2.14.4.'te incelendiğinde ihracat seviyesinin 2008 yılına kadar yüksek olduğu görülmektedir. 2004 ve 2005 yıllarında gerileme söz konusu olan ihracat hacmi, 2009 ve 2010 yıllarında da düşüş yaşamıştır. 2010 yılında 19.872.000$ ile 9 yıllık süreçte en düşük seviyesine ulaşmıştır.

Grafik 2.14.4. 2002-2011 İzmir Serbest Bölgesi İhracatı

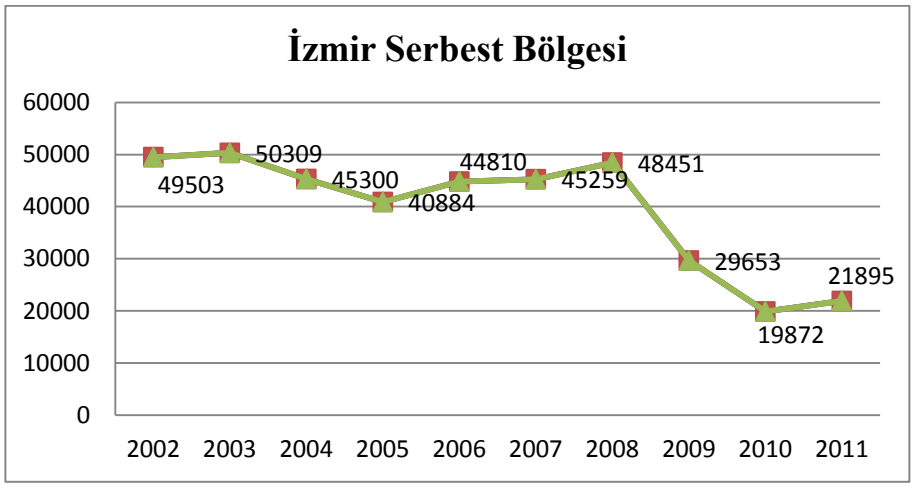

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Tablo 2.14.4'te İzmir Serbest Bölgesi ihracat hacmi serbest bölgeler genelinde değerlendirildiğinde 9 yıllık süreçte ortalamanın üstünde performans gösteremediği görülmektedir. Bu performansı ile ihracat yaratmada az başarılı bölgelerden biridir. 2004, 2005, 2009 ve 2010 yıllarında düşüş değerleri olan ihracat hacmi, tüm serbest bölgeler genelinde ise artan değerlere sahiptir.

Tablo 2.14.4 2003-2011 İzmir Serbest Bölgesi İhracatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	2	**139**	-
2004	-10	**99**	-
2005	-10	**231**	-
2006	10	**27**	-
2007	1	**57**	-
2008	7	**20**	-
2009	-39	**82**	-
2010	-33	**9**	-
2011	10	**16**	-

İzmir Serbest Bölgesi ithalat hacmi ile değerlendirildiğinde ise 2002-2011 yılları arasında, 2006, 2007 ve 2009 yıllarında ithalat değerlerinin yükselişi söz konusudur. 2005 yılına kadar ithalat miktarında her yıl gerileme yaşanmıştır. 2007 yılı ise ithalatın 9 yıllık süreçte en yüksek seviyesini gördüğü yıl olmuştur. 2008 yılında bu değer yaklaşık yarı seviyesine düşmüştür. 2009 yılındaki toparlanmadan sonra 2010 ve 2011 yıllarında ithalat gerilemeye devam etmektedir.

Grafik 2.14.5.2002-2011 İzmir Serbest Bölgesi İthalatı

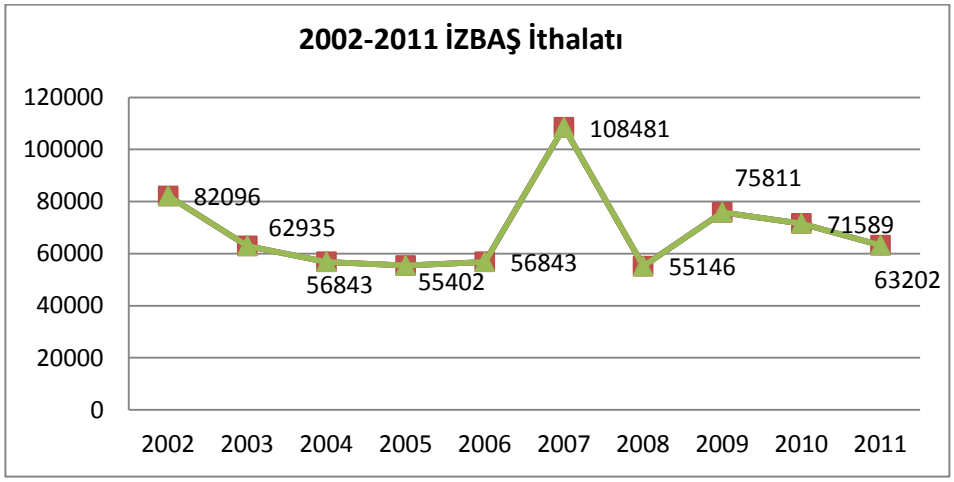

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Tablo 2.14.5'te de görüldüğü üzere İstanbul Deri Ve Endüstri Serbest Bölgesi ithalat değerlerinin bir önceki yıla göre değişimleri ile genel ortalamaya göre karşılaştırıldığında, 9 yıllık süreçte 2006(%3), 2007(%91), 2009(%37)yılları dışında artış yaşamadığı görülmektedir. Genel ortalamada ise 9 yıllık süreçte düşüş söz konusu olmamıştır. Bu nedenle İstanbul Deri Ve Endüstri Serbest Bölgesi ithalat itibariyle az başarılı bölgelerden biri olmuştur.

Tablo 2.14.5. 2003-2011 İzmir Serbest Bölgesi İthalatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	-23	**213**	-
2004	-10	**1886**	-
2005	-3	**2**	-
2006	3	**2827**	-
2007	91	**121**	-
2008	-49	**5506**	-
2009	37	**5814**	-
2010	-6	**3**	-
2011	-12	**322036**	-

2.15. Mersin Serbest Bölgesi Performans Değerlendirmesi

Mersin Serbest Bölgesi, 2002-2011 yılları arasında toplam ticaret hacmi itibariyle Grafik 15.1'de incelenmiştir. 9 yıllık süreçte en fazla hacmine 2.766.312.000$ seviyesi ile 2003 yılında ulaştığı görülmektedir. Her iki yılda bir düşüş yaşanan toplam ticaret hacminde 2009 yılındaki %27'lik düşüşten sonra tekrar toparlanma süreci devam etmektedir. 2011 yılı itibariyle toplam ticaret hacmi 2.693.049.000$ seviyesindedir.

Grafik 2.15.1. 2002-2011 Mersin Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacmi

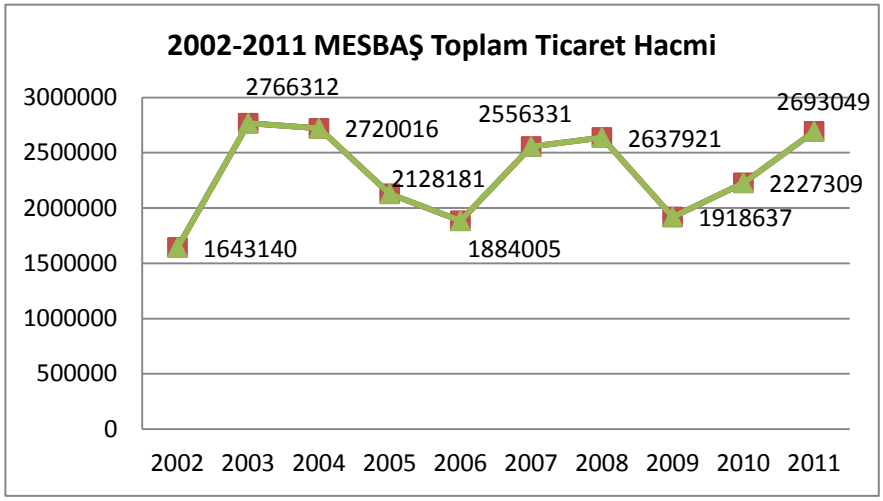

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

2003-2011 yılları arasında Mersin Serbest Bölgesi toplam ticaret hacmini tüm serbest bölgeler genelinde incelediğimizde 2007 ve 2011 yıllarında genel ortalamanın üstünde performansı söz konusudur. 2003 yılındaki %68 oranındaki artış o yıl genel ortalamanın üstünde başarı sağlamamış olup, 2007 yılında %36 oranında artış ile genel ortalamayı (%27) aşmıştır. Bu oranlar ile Mersin Serbest Bölgesi, toplam ticarette diğer bölgelere kıyasla az başarılı bölgelerden biri olmuştur.

Tablo 2.15.1.2003-2011 Mersin Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacminin Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	68	**107**	-
2004	-2	**72**	-
2005	-22	**60**	-
2006	-11	**61388**	-
2007	36	**27**	+

2008	3	**30**	-
2009	-27	**-22**	-
2010	16	**36181**	-
2011	21	**19**	+

Mersin Serbest Bölgesi'ne yapılan uluslararası yatırımlarının 9 yıllık süreçte çok yüksek artış ve düşüşler yaşamadığı görülmektedir. 2003 yılında 109.740.691.000$ seviyesine yükselerek 9 yıldaki en yüksek artışını yaşamıştır. 2011 yılında bölgeye yapılan yatırımlar 113.928.349.000$ seviyesinde tamamlanmıştır

Grafik 2.15.2. 2002-2011 Mersin Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımı

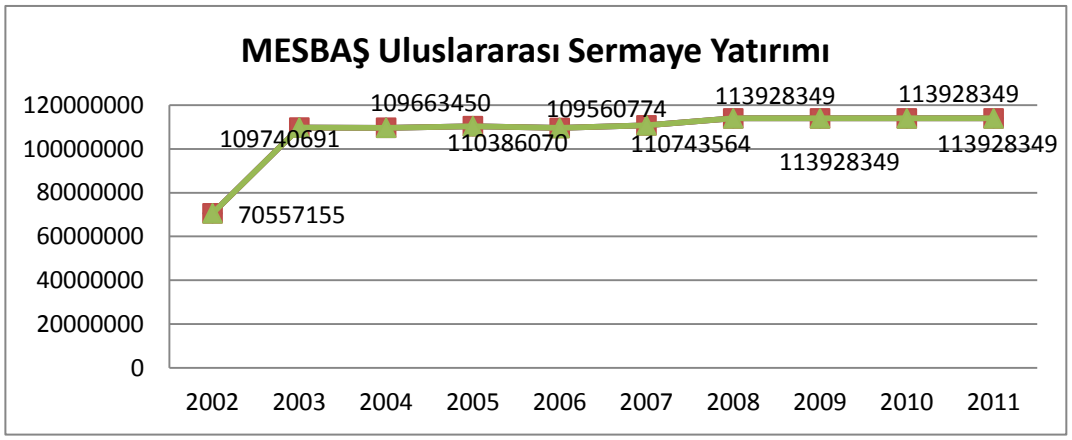

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Mersin Serbest Bölgesi, Türkiye'deki Serbest Bölgeler arasında yabancı yatırım miktarı yüksek seviyede olan bölgelerden biridir. 2002-2011 yılları arasında Mersin Serbest Bölgesine yapılan Uluslar ararsı Sermaye Yatırımlarının değişim oranları Serbest Bölgeler genel ortalaması ile karşılaştırıldığında 9 yıllık süreçte ortalamanın üzerinde performansı söz konusu değildir. Ancak Tablo 2.15.2'de bölgeye yapılan yatırım oranlarında çok yüksek düşüşler de yaşanmamıştır. Bu performansı ile Mersin Serbest Bölgesi yatırım kriteri ile başarısız bölgelerimizden biri olmuştur.

Tablo 2.15.2.2003-2011 Mersin Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	56	**148**	-
2004	0	**185**	-
2005	1	**2925**	-
2006	-1	**37**	-
2007	1	**102**	-
2008	3	**427**	-
2009	0	**20**	-
2010	0	**1020**	-
2011	0	**57**	-

Mersin Serbest Bölgesi'nde istihdam edilen kişi sayısı 2002-2011 yılları arasında incelendiğinde, kişi sayısının 2003 yılında 7125 kişi ile 9 yıllık süreçte en fazla sayıya ulaştığı görülmektedir. Toplam ticaret hacmi ve uluslararası yatırımlarda da olduğu üzere istihdam değerleri de 2003 yılında hızlı artmıştır. İstihdam sayısının en az olduğu yıl ise kriz yılı olarak adlandırılan 2009 olmuştur. 6219 kişiye gerileyen istihdam sayısı 2010 ve 2011 yıllarında tekrar artış göstermeye devam etmektedir.

Grafik 2.15.3 2002-2011 Mersin Serbest Bölgesi İstihdam

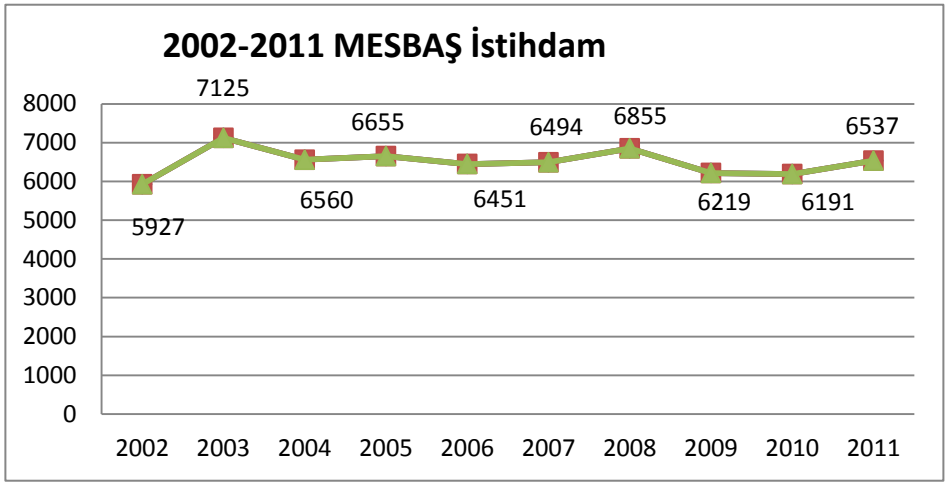

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Tablo 2.15.3'te tüm serbest bölgelerin genel ortalamasıyla karşılaştırılan Mersin Serbest Bölgesi'nde istihdam edilen kişi sayısı, 2007 ve 2010 yılında genel ortalamanın üstünde performans göstermiştir. Çok yüksek ve çok düşük artış azalışlar göstermediği görülen istihdam değerleri 2003 yılında %20 artışla en yüksek artışını kaydetmiştir. Bu performansı ile istihdam da az başarılı bölgelerden biri olmuştur.

Tablo 2.15.3 2003-2011 Mersin Serbest Bölgesi İstihdamının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	20	**41**	-
2004	-8	**28**	-
2005	1	**21**	-
2006	-3	**75**	-
2007	1	**1**	+
2008	6	**5751**	-
2009	-9	**-1**	-

2010	0	**-2**	+
2011	6	**5580**	-

Grafik 2.15.4'te görüldüğü üzere, Mersin Serbest Bölgesi ihracat hacmi 2005 ve 2009 yıllarındaki düşüşler dışında yükseliş grafiği çizdiği görülmektedir. En yüksek artışını 2003'te gerçekleştiren ihracat hacmi 177.757.000$'a yükselmiştir. 2009 yılındaki kriz baskısı Mersin Serbest Bölgesi'nde ihracatı daraltmış, ihracat seviyesi 216.407.000$'a gerilemiştir. 2010 ve 2011 yıllarında ise ihracat seviyesi 328.423.000$ olmuştur.

Grafik 2.15.4. 2002-2011 Mersin Serbest Bölgesi İhracatı

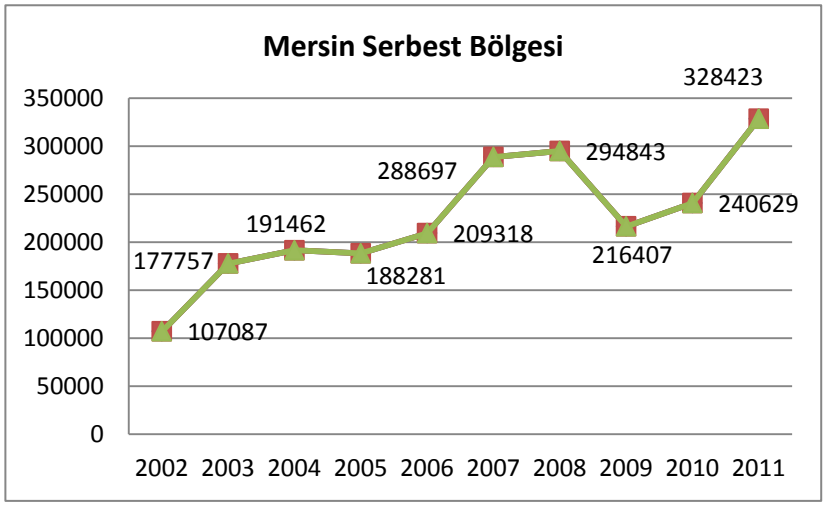

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Mersin Serbest Bölgesi ihracat değerleri 2010 ve 2011 yıllarında serbest bölgeler genel ortalamasından üstün performans göstermiştir. Tüm serbest bölgeler genelinde ihracat değerleri 9 yıllık süreçte düşüş göstermemiştir. Mersin Serbest Bölgesi'nde ise toplam ticaret hacminin 2005 yılında %2, 2009 yılında ise %27 düşüşü söz konusudur. Böylece Mersin Serbest Bölgesi, 2 yıllık genel ortalamanın üstündeki performansı ile az başarılı bölgelerden biri olmuştur.

Tablo 2.15.4. 2002-2011 Mersin Serbest Bölgesi İhracatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	66	**139**	-
2004	8	**99**	-
2005	-2	**231**	-
2006	11	**27**	-
2007	38	**57**	-
2008	2	**20**	-
2009	-27	**82**	-
2010	11	**9**	+
2011	36	**16**	+

2002-2011 yılları arasında Mersin Serbest Bölgesi ithalat hacmi Grafik 2.15.5 ile incelendiğinde, 2004 yılına kadar artışın iki katına ulaşarak 77.832.000$'a yükselmiştir. 2005 yılında bu değer 43139$ seviyesine gerileyerek 9 yıllık süreçteki en düşük seviyesi söz konusudur. Bu değer 2008 yılında da 100.203.000$ seviyesine yükselerek ithalatta zirvenin yaşandığı yıl olmuştur.

Grafik 2.15.5. 2002-2011 Mersin Serbest Bölgesi İthalatı

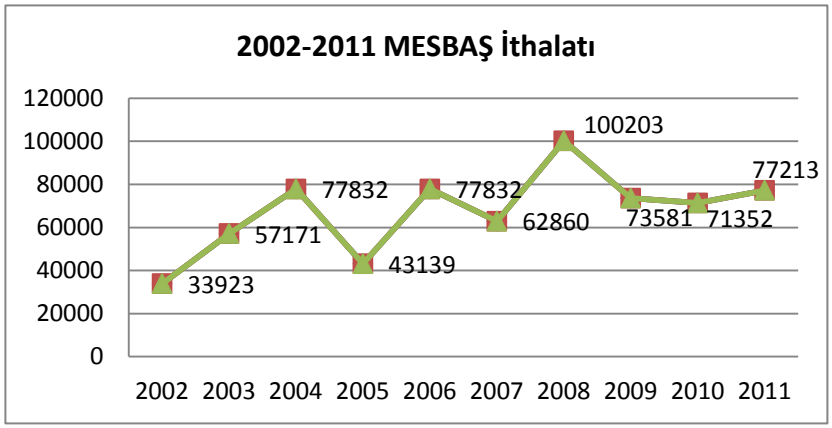

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Tablo 2.15.5'te Mersin Serbest Bölgesi ithalat hacmi, serbest bölgeler genelinde değerlendirildiğinde, en yüksek artış 2006 yılında %80 oranında olmuştur. Bu yılda genel ortalamanın artış oranı % 2827'dir. İthalat değerlerinin en fazla düşüşün yaşandığı 2005 yılında ise, serbest bölgeler genelinde ithalatı %2 oranında artmıştır. 9 yıllık süreçte genel ortalamanın üzerinde performans göstermediği görülen Mersin Serbest Bölgesi, ithalat değerleri ile az başarılı bölgelerden biridir.

Tablo 2.15.5. 2002-2011 Mersin Serbest Bölgesi İthalatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	69	**213**	-
2004	36	**1886**	-
2005	-45	**2**	-
2006	80	**2827**	-
2007	-19	**121**	-
2008	59	**5506**	-
2009	-27	**5814**	-
2010	-3	**3**	-
2011	8	**322036**	-

2.16. Rize Serbest Bölgesi Performansı Değerlendirmesi

Rize Serbest Bölgesi toplam ticaret hacmi Grafik 2.16.1'de de gösterildiği üzere 2005 yılına kadar ortalama 20$ seviyesinde iken, 2006 yılında çok yüksek bir artışla 7955000$ olmuştur. 2007 yılı ise toplam ticaret hacminde zirve yılı olmuş, 11.561.000$ seviyesine çıkmıştır. 2010 yılına kadar ise bu seviye 3.701.000$ 'a gerilemiştir.

Grafik 2.16.1.2002-2011 Rize Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacmi

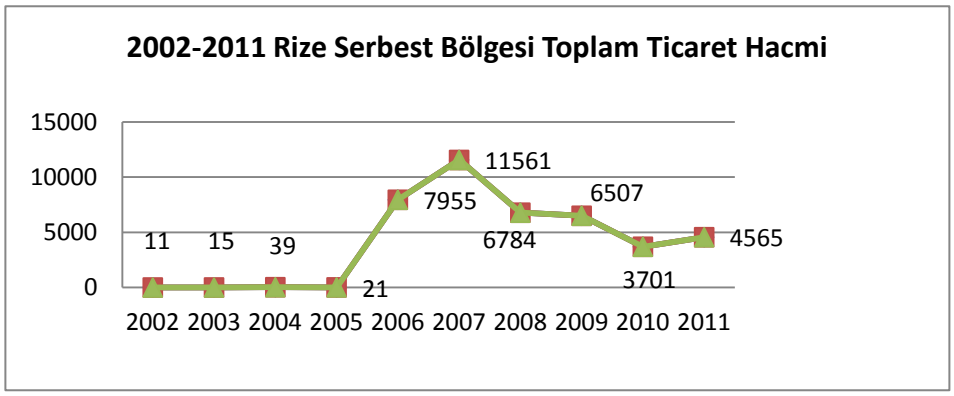

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

2003-2011 yılları arasında Rize Serbest Bölgesi toplam ticaret hacmi değerleri tüm serbest bölgeler ortalamalarıyla karşılaştırıldığında, 2004 yılında %160 yükselerek serbest bölgeler genel ortalamasının (%72) üstünde performans göstermiştir. Aynı durum 2007 ve 2011 yıllarında da söz konusu olmuştur. 2006 yılı ise tüm serbest bölgelerde ve Rize Serbest bölgesi ticaret hacmindeki artış oldukça yüksektir.

Tablo 2.16.1.2003-2011 Rize Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacminin Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	1	**107**	-
2004	160	**72**	+
2005	-46	**60**	-
2006	37781	**61388**	-
2007	45	**27**	+
2008	-41	**30**	-
2009	-4	**-22**	-
2010	-43	**36181**	-
2011	23	**19**	+

Rize Serbest Bölgesine yapılan uluslararası yatırımlar 2004 ve 2005 yıllarında yükseliş grafiği çizdiği görülmektedir. 2006 yılından sonra ise yatırımlar 716.582.000$ seviyesinde kalmıştır.

Grafik 2.16.2. 2002-2011 Rize Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımı

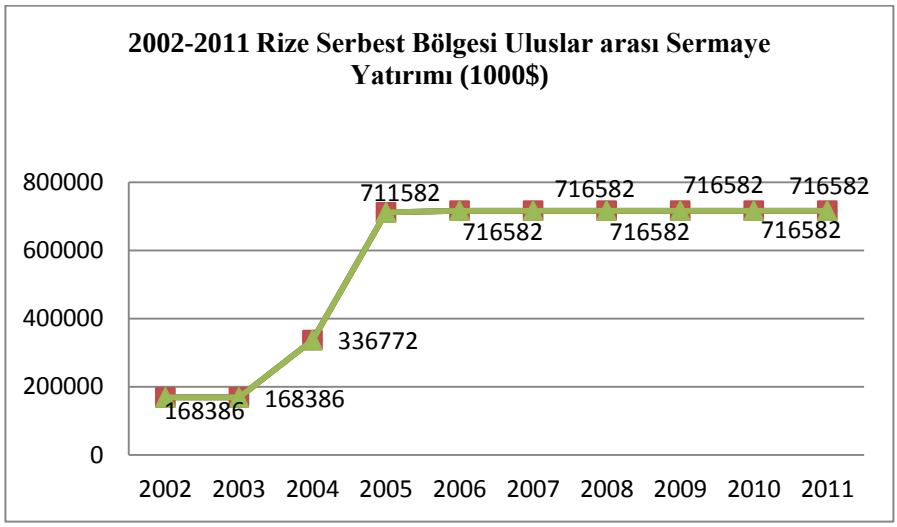

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Rize Serbest Bölgesi'ne yapılan uluslararası sermaye yatırımları Tablo 2.16.2 ile incelendiğinde, 9 yıllık süreçte serbest bölgeler genel ortalamasının üzerinde performans söz konusu değildir. 2004 yılında bölgeye yatırımlarda %100 artış gözlenmektedir. Bu durum 2006 yılına kadar devam etmiştir. 2006 yılı sonrası yatırım değerleri değişmemiştir.

Tablo 2.16.2.2003-2011 Rize Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	0	**148**	-
2004	100	**185**	-
2005	111	**2925**	-
2006	1	**37**	-

2007	0	**102**	-
2008	0	**427**	-
2009	0	**20**	-
2010	0	**1020**	-
2011	0	**57**	-

Rize Serbest bölgesinde istihdam edilen kişi sayısı 2002-2011 yıları arasında 17 kişinin üzerine çıkmamıştır. 2009 Rize Serbest Bölgesi çalışan sayısı oldukça düşerek 1 kişiye gerilemiştir.

Grafik 2.16.3.2002-2011 Rize Serbest Bölgesi İstihdamı

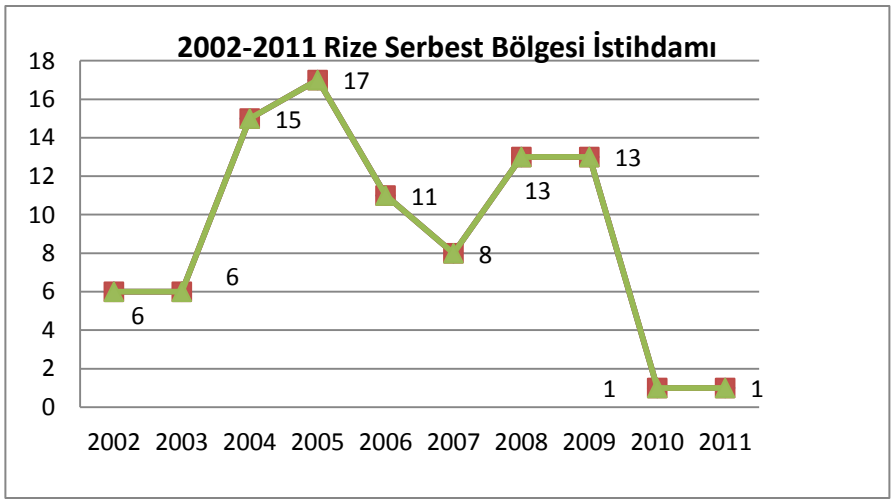

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Rize Serbest Bölgesinde istihdam edilen kişi sayısı en yüksek artışını 2004 yılında gerçekleştirmiş ve serbest bölgeler genel ortalamasından daha yüksek performans göstermeyi başarmıştır. 2010 yılında ise %92 oranında en büyük düşüş yaşanmıştır. Bu değer ortalamalarıyla Rize Serbest Bölgesi az başarılı bölgelerden biri olmuştur.

Tablo 2.16.3. 2003-2011 Rize Serbest Bölgesi İstihdamının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	0	**41**	-
2004	150	**28**	+
2005	13	**21**	-
2006	-35	**75**	-
2007	-27	**1**	-
2008	63	**5751**	-
2009	0	**-1**	-
2010	-92	**-2**	-
2011	0	**5580**	-

Rize Serbest Bölgesinde 2002-2011 yılları arasında gerçekleştirilen ihracat değerleri Grafik 2.16.4 ile gösterilmiştir. Bir yıl artan diğer yıl azalan görünümlü ihracat grafiği 2007 yılında 5206000$ ile en yüksek, 2010 yılında 1365000$ ile en düşük seviyesini görmüştür. Toplam ticaret hacminin aksine 2009 yılında ihracatta düşüş yaşamayan Rize Serbest Bölgesinde, krizin etkisini 2010 yılında gösterdiği görülmektedir.

Grafik 2.16.4.2002-2011 Rize Serbest Bölgesi İhracatı

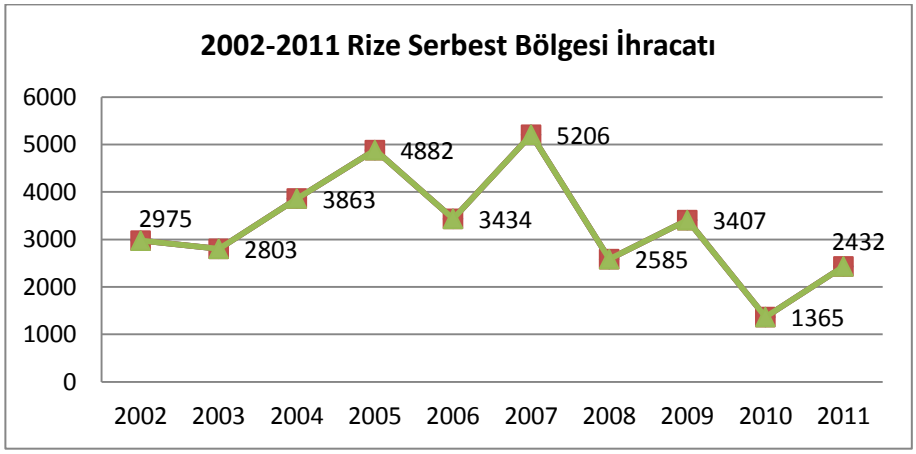

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Rize Serbest Bölgesi ihracat değerleri 2003-2011 yılları arasındaki değişimleri serbest bölgeler genelinde karşılaştırıldığında 2011 yılındaki performans üstünlüğü dikkat çekmektedir. 9 yıllık süreçte %78 oranında en fazla ihracat artışının yaşandığı bu yılda serbest bölgeler genel ortalamasının (%16) üzerinde performansı söz konusudur.

Tablo 16.4. 2003-2011 Rize Serbest Bölgesi İhracatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	-6	**139**	-
2004	38	**99**	-
2005	26	**231**	-
2006	-30	**27**	-
2007	52	**57**	-
2008	-50	**20**	-
2009	32	**82**	-
2010	-60	**9**	-
2011	78	16	+

Rize Serbest Bölgesi ithalat hacmi 2002-2005 yılları arasında Grafik 2.16.5'te görüldüğü üzere azalan grafiği söz konusudur. 2005 yılında 4000$ ile en düşük seviyesine gerileyen ithalat hacmi 2008 yılına kadar artış göstermiş ve 895.000$ ile 9 yılın en yüksek hacmine ulaşmıştır. 2008 yılından sonra ise bölgenin kapatılma söz konusu dolayısı ile ithalat hacmi gerilemeye başlamıştır. 2011 yılı itibariyle ithalat hacmi 174.000$ olmuştur.

Grafik 2.16.5.2002-2011 Rize Serbest Bölgesi İthalatı

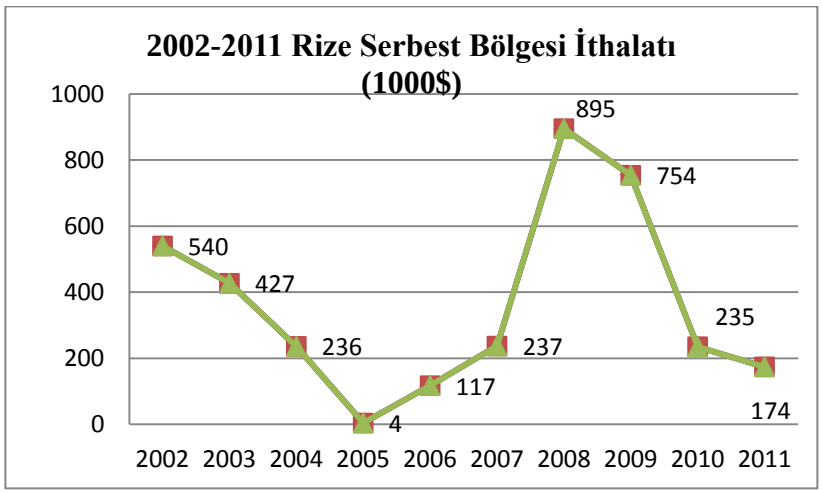

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Rize Serbest Bölgesinde gerçekleştirilen ithalat hacmi serbest bölgeler genelinde değerlendirildiğinde 2006 ve 2011 yılında performans üstünlüğü söz konusudur. 2005 yılında büyük düşüş gerçekleşen ithalat hacminde, 2006 yılında %51223 oranında artış yaşanmıştır. 2006 ve 2011 yıllarındaki üstünlüğü ile az başarılı bölgelerden biridir.

Tablo 2.16.5.2003-2011 Rize Serbest Bölgesi İthalatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	-155	**213**	-
2004	-223	**1886**	-
2005	-140	**2**	-
2006	51223	**2827**	+
2007	-100	**121**	-
2008	4718	**5506**	-
2009	-99	**5814**	-
2010	-105	**3**	-
2011	6118043	**322036**	+

2.17. Samsun Serbest Bölgesi Performans Değerlendirmesi

Samsun Serbest Bölgesi toplam ticaret hacmi başarısı yönüyle değerlendirildiğinde, 2008 yılındaki hızlı yükselişi dikkat çekmiştir. 2004 yılına kadar yükselen toplam ticaret hacmi 2005 yılında düşüş yaşamıştır. 2009 yılındaki bir diğer düşüşten sonra toplam ticaret hacmi son yıllarda tekrar yükselişi söz konusudur.

Grafik 2.17.1. 2002-2011 Samsun Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacmi

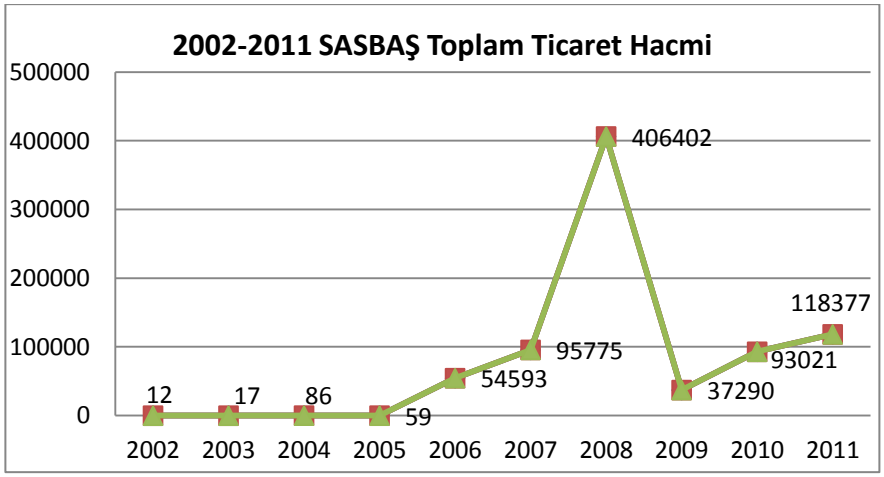

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Tablo 2.17.1'de Samsun Serbest Bölgesi toplam ticaret hacmi tüm serbest bölgeler genelinde değerlendirildiğinde 9 yıllık süreçte toplam 5 yılda serbest bölgelerden daha yüksek performans göstermiştir. Bu performansı ile Samsun Serbest Bölgesi ticaret değerleri ile başarılı bölgelerden biridir.

Tablo 2.17.1. 2003-2011 Samsun Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacminin Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	42	**107**	-
2004	406	**72**	+
2005	-31	**60**	-

2006	92431	**61388**	+
2007	75	**27**	+
2008	324	**30**	+
2009	-91	**-22**	-
2010	149	**36181**	-
2011	27	**19**	+

Samsun Serbest Bölgesine yapılan sermaye yatırımları 2004 yılına kadar artış göstermiş, 1.619.942.000$ seviyesi ile 9 yıldaki en yüksek seviyesine ulaşmıştır. 2004 yılından sonra ise sermaye yatırımları düşüş grafiği çizmiştir. 2008 yılında sermaye yatırımlarındaki artış da dikkat çeken noktalardan biridir.

Grafik 2.17.2.2002-2011 Samsun Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımı

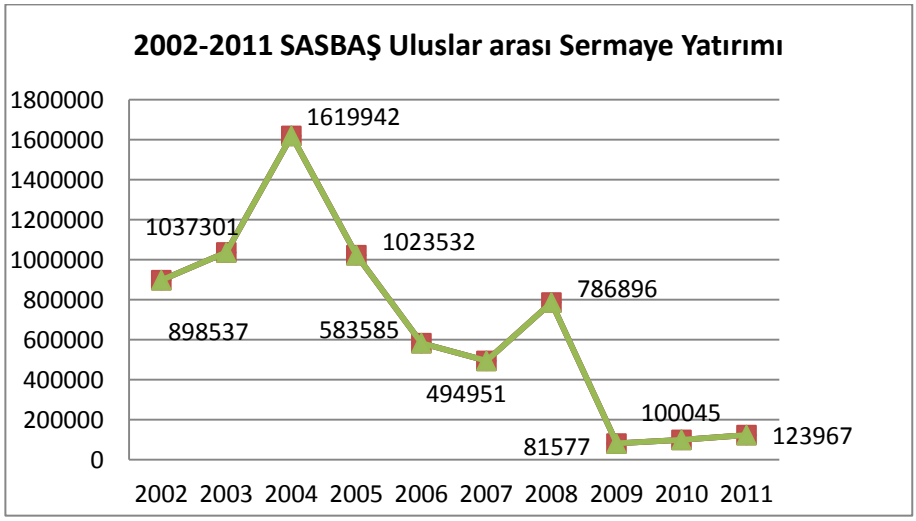

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Samsun Serbest Bölgesinde2005 yılına kadar %56 oranına ulaşan Uluslararası Sermaye Yatırımları söz konusudur. 2006-2008 yılları arası yatırımlar %90 oranında düşmüştür. Tekrar toparlanma sürecine girse bile 9 yıllık değerlendirme sonucunda serbest bölgeler genel ortalamasının üstünde performans söz konusu değildir.

Tablo 2.17.2.2003-2011 Samsun Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	15	**148**	-
2004	56	**185**	-
2005	-37	**2925**	-
2006	-43	**37**	-
2007	-15	**102**	-
2008	59	**427**	-
2009	-90	**20**	-
2010	23	**1020**	-
2011	24	**57**	-

Samsun Serbest Bölgesinde istihdam edilen kişi sayısı Grafik 2.17.3'te yükselen bir grafik çizdiği görülmektedir. 2002 yılında serbest bölgede istihdam edilen kişi sayısı 34 iken, bu rakam 2003 yılında 106'ya yükselmiştir. 2011 yılına kadar yıl ve yıl artan istihdam sayısı 2011 yılını 281 kişi ile tamamlamıştır.

Grafik 2.17.3.2002-2011 Samsun Serbest Bölgesi İstihdamı

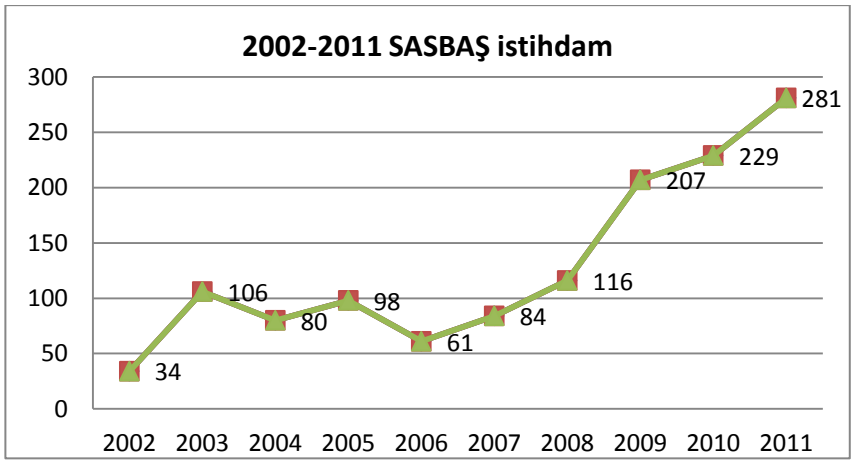

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Samsun Serbest Bölgesinde istihdam edilen kişi sayısı tüm serbest bölgeler genelinde değerlendirildiğinde, Grafik 2.17.3'te toplam 5 yılda genel ortalamadan üstün performansı görülmektedir. 2003 yılında %212 artışla 106 kişiye yükselen kişi sayısı, 9 yılın en fazla artışını yaşamıştır. 2009 ve 2010 yıllarında tüm serbest bölgelerin istihdam ortalaması düşüş yaşarken, Samsun Serbest Bölgesinde istihdam edilen kişi sayısında artış söz konusu olmuştur. Bu performansı ile istihdamda başarılı bölgelerimizden biri olmuştur.

Tablo 2.17.3. 2003-2011 Samsun Serbest Bölgesi İstihdamının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	212	**41**	+
2004	-25	**28**	-
2005	23	**21**	+
2006	-38	**75**	-
2007	38	**1**	+
2008	38	**5751**	-
2009	78	**-1**	+
2010	11	**-2**	+
2011	23	**5580**	-

Samsun Serbest Bölgesinin ihracat hacmi Grafik 2.17.4'te incelediğimizde toplam ticaret hacmi ile aynı doğrultuda grafiklerin olduğu görülmektedir.2008 yılına kadar artış eğilimli ihracat hacmi 2008 yılından sonra ciddi düşüş yaşamıştır. 2009 yılında 2335$'seviyesine gerileyen ihracat hacmi 2010 ve 2011 yılında tekrar artış göstermeye başlamıştır.

Grafik 2.17.4.2002-2011 Samsun Serbest Bölgesi İhracat

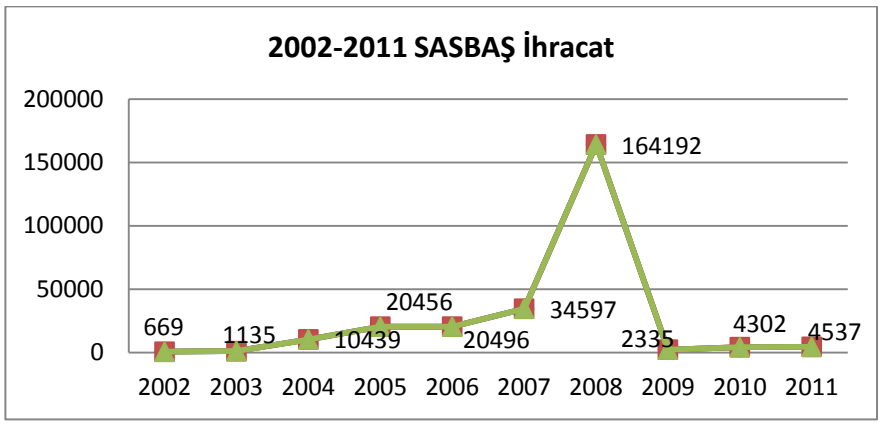

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Tablo 2.17.4'te ihracat değerleri incelenen Samsun Serbest Bölgesinin 9 yıllık süreçte toplam 4 yılda genel ortalamanın üstünde oranları söz konusudur. İhracat hacmindeki en yüksek artış, %820 oranıyla 2004 yılında yaşanmıştır. Serbest Bölgeler genel ortalamasında ihracat hacminde 9 yıllık süreçte düşüş yaşanmazken, Samsun Serbest Bölgesinde 2009 yılında %99 oranında hızlı düşüş yaşanmıştır. 4 yıl performans üstünlüğü ile az başarılı bölgelerimizden biri olmuştur.

Tablo 2.17.4.2003-2011 Samsun Serbest Bölgesi İhracatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	70	**139**	-
2004	820	**99**	+
2005	96	**231**	-
2006	0	**27**	-
2007	69	**57**	+
2008	375	**20**	+
2009	-99	**82**	-
2010	84	**9**	+

2011	5	**16**	-

Grafik 2.17.5'te Samsun Serbest Bölgesi'nde gerçekleşen ithalat hacmi, toplam ticaret ve ihracat hacmi ile benzer yönlü grafik çizdiği görülmektedir. 2008 yılına kadar aynı doğrultuda yükselen ithalat değerleri, 2009 yılı kriz dar boğazından etkilenmiştir. 186.604.000$ seviyesinden 3.935.000$ seviyesine hızla gerilemiştir. 2009 yılından sonra ise ithalat değerleri tekrar artmaya başlamıştır

Grafik 2.17.5.2002-2011 Samsun Serbest Bölgesi İthalatı

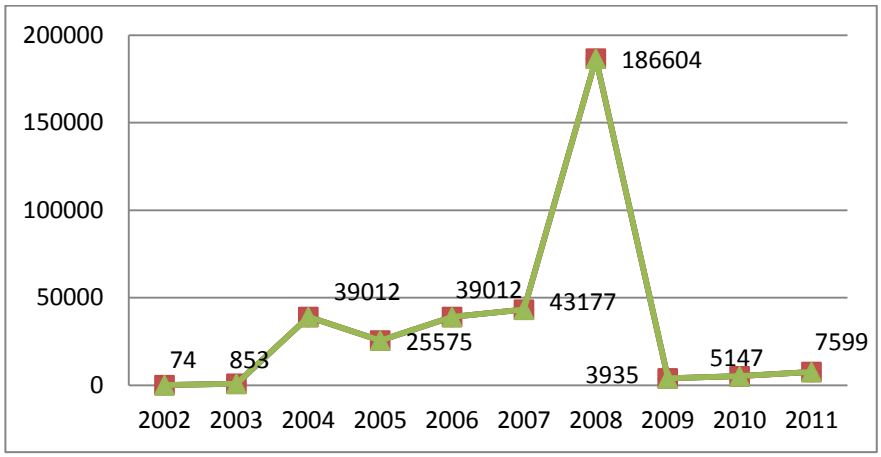

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Samsun Serbest Bölgesi'nde gerçekleşen ithalat değerleri, serbest bölgeler genel ortalamasıyla karşılaştırıldığında 3 yıllık artış oranları ile genel ortalamanın üstünde performansı söz konusudur. Serbest bölgeler genel ortalaması 9 yıllık süreçte ithalatta düşüş yaşanmaz iken, Samsun Serbest Bölgesinde, 2005 yılında %35 ve 2009 yılında %98 oranında düşüş olmuştur. Samsun Serbest Bölgesi 3 yıllık performans üstünlüğü ile az başarılı bölgelerden biri olmuştur.

Tablo 2.17.5.2003-2011 Samsun Serbest Bölgesi İthalatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	1054	**213**	+
2004	4476	**1886**	+
2005	-34	**2**	-
2006	53	**2827**	-
2007	11	**121**	-
2008	332	**5506**	-
2009	-98	**5814**	-
2010	31	**3**	+
2011	48	**322036**	-

2.18.Trabzon Serbest Bölgesi Performans Değerlendirilmesi

Trabzon Serbest Bölgesi'nde 2002-2011 yılları arasında gerçekleştirdiği toplam ticaret hacmi 2008 yılına kadar yükseliş göstermiştir. 2009 yılında krizin etkisiyle 42.675.000$ seviyesine gerileyen toplam ticaret hacmi, akabinde tekrar yükselişe geçerek kırılma noktasını aşmıştır. Kırılma noktasını aşan toplam ticaret hacmi 2012 yılında da yükselişine devam ettiği görülmektedir.

Grafik 2.18.1. 2002-2011 Trabzon Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacmi

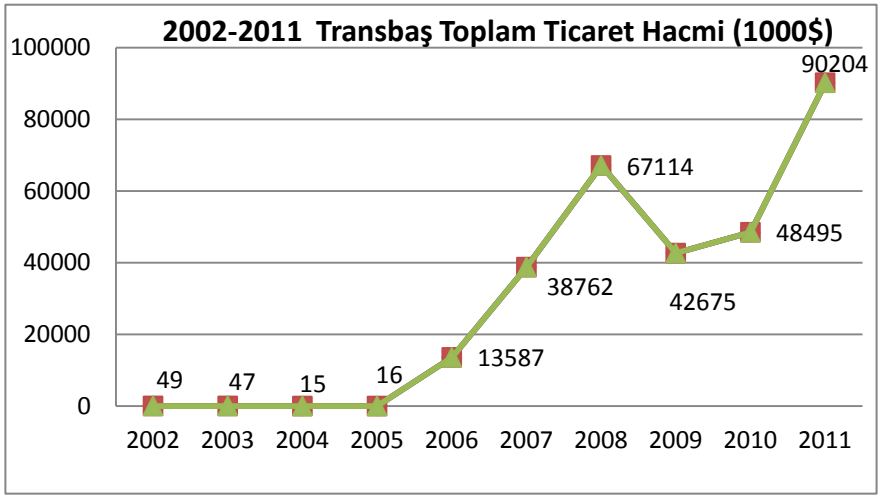

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

2003-2011 yılları arasında Trabzon Serbest Bölgesinde gerçekleştirilen toplam ticaret hacmi, yıllık değişimleri serbest bölgeler genel ortalamalarıyla karşılaştırıldığında toplam 4 yıllık performans üstünlüğü söz konusudur. Tablo 2.18.1'de dikkat çeken noktalardan biri 2003 ve 2004 yıllarında yaşanan düşüştür. Kanun değişikliğinden etkilenen serbest bölgelerde, yıllık ticaret hacminde bu tür düşüşler görülebilmektedir.

Tablo 2.18.1.2003-2011 Trabzon Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacminin Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	-4	107	-
2004	-68	72	-
2005	7	60	-
2006	84819	61388	+
2007	185	27	+
2008	73	30	+

2009	-36	-22	-
2010	31	3	+
2011	48	322036	-

2002-2011 Trabzon Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımı

Trabzon Serbest Bölgesinde 1996 yılına kadar yapılan toplam yatırım tutarı 6286 milyar$ olmuştur. Bölgeye 1996 yılından sonra yatırım yapılmamıştır.

2003-2011 Trabzon Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Trabzon Serbest Bölgesine 1996 yılından sonra Sermaye Yatırımı yapılmamasından dolayı bu bölge Genel Ortalama değerlendirmesine dahil edilmemiştir.

Trabzon Serbest Bölgesinde 2002-2011 yılları arasında toplam 469 kişi istihdam edilirken, bu sayı yıllar itibariyle 2007 yılına kadar artan azalan bir grafik çizmiştir. 2007 yılından sonra da istihdam edilen kişi sayısında artış başlamış ve 2011 yılında 88 kişiye ulaşarak 9 yıllık en yüksek kişi sayısına ulaşmıştır.

Grafik 2.18.2.2002-2011 Trabzon Serbest Bölgesi İstihdamı

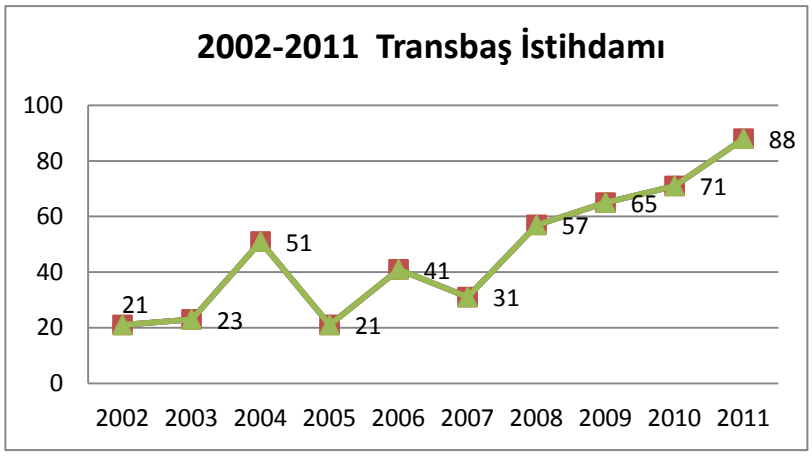

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Tablo 2.18.2 incelendiğinde istihdam sayısındaki değişimin 2008 yılına kadar keskin artış ve düşüş şeklinde olması, toplam 4 yılda ortalamanın üstünde değer almasını sağlamıştır. Şöyle ki 2004 yılında istihdam değerleri bir önceki yıla göre %122 oranında artış göstermiş bir sonraki yıl bu değişim %59'a düşmüştür. Bu dengesiz artış azalışlar ile aradaki oranlar fazla olmakta ve 4 yıllık üstünlük sağlanabilmektedir. Bu tablo sonucunda az başarılı bölgelerden biri olmuştur.

Tablo 2.18.2.2003-2011 Trabzon Serbest Bölgesi İstihdamının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	0	**41**	-
2004	122	**28**	+
2005	-59	**21**	-
2006	95	**75**	+
2007	-24	**1**	-
2008	84	**5751**	-
2009	14	**-1**	+
2010	9	**-2**	+
2011	24	**5580**	-

Grafik 2.18.3'te Trabzon Serbest Bölgesinde gerçekleşen ihracat değerlerinin 2008 yılına kadar yükseldiği görülmektedir. Toplam ticarette yaşanan yükseliş ve 2009 yılından sonraki düşüş trendi ihracat hacminde de görülmektedir. 2009 yılı krizi Trabzon Serbest bölgesinde ticareti durduracak safhaya getirmiş, 6.703.000$ ile çok yüksek düşüş yaşamıştır. 2010 yılında tekrar artış yaşanmış ancak 2011 yılı bu toparlanmanın aksine düşüş yaşanmıştır.

Grafik 2.18.3.2002-2011 Trabzon Serbest Bölgesi İhracatı

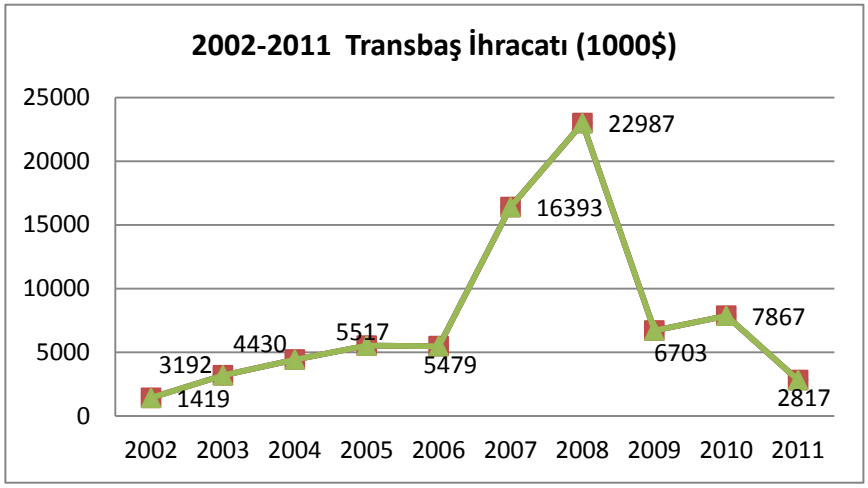

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Tablo 2.18.3'te görüldüğü üzere Trabzon Serbest Bölgesi'nde ihracat değerleri, 2003 yılında ve 2007 yılında yüksek oranda artış göstermişlerdir. Ancak 2003 yılındaki bu artış ortalamanın üzerinde olamamış, 2007, 2008 ve 2010 yıllarında ortalamanın üzerinde artış yaşamıştır. 2009 yılında genel ortalamada düşüş olmaz iken, Trabzon Serbest Bölgesinde %71 oranında düşüş kaydedilmiştir.

Tablo 2.18.3.2003-2011 Trabzon Serbest Bölgesi İhracatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	125	**139**	-
2004	39	**99**	-
2005	25	**231**	-
2006	-1	**27**	-
2007	199	**57**	+
2008	40	**20**	+

2009	-71	**82**	-
2010	17	**9**	+
2011	-64	**16**	-

Trabzon Serbest Bölgesi'nde gerçekleşen ithalat değerleri 2002-2011 yılları itibariyle, ortalama 200$ seviyesinde iken, en yüksek değere 2002 yılında 579.000$ ile ulaşmıştır. Trabzon Serbest Bölgesi, toplam ticaret hacmi değerleri itibariyle son yıllarda yükseliş eğiliminde olmasına rağmen, ihracat ve ithalat değerleri 2011 yılında 10 yıllık en düşük seviyesine gerilemiştir.

Grafik 2.18.4. 2002-2011 Trabzon Serbest Bölgesi İthalatı

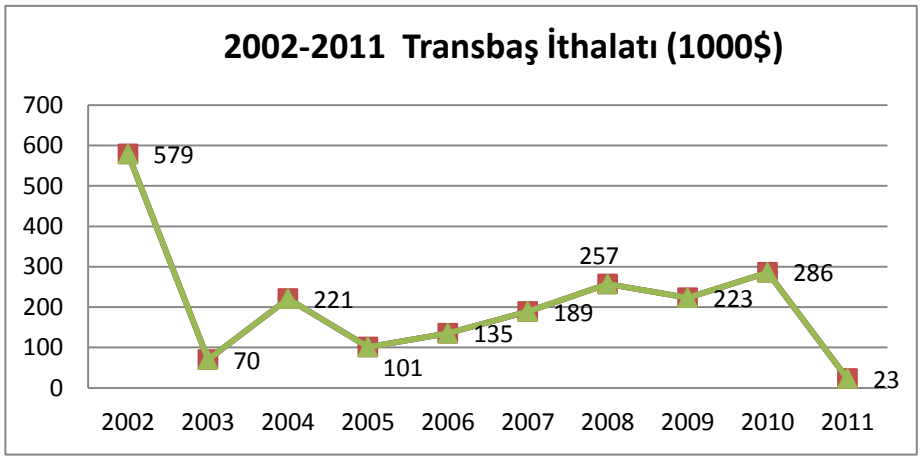

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Tablo 2.18.4'te Trabzon Serbest Bölgesi ithalat değerleri serbest bölgeler ortalamasıyla karşılaştırıldığında 9 yıllık süreçte, 2010 yılında ortalamanın üstünde performans gösterdiği görülmektedir. 2003 yılında yaşanan %88 oranında düşüş ve sonraki yıl %255 oranında artış yaşanması ithalattaki dengesizliğin göstergelerinden biridir.

Tablo 2.18.4.2003-2011 Trabzon Serbest Bölgesi İthalatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	-88	**213**	-
2004	215	**1886**	-
2005	-54	**2**	-
2006	34	**2827**	-
2007	40	**121**	-
2008	36	**5506**	-
2009	-13	**5814**	-
2010	28	**3**	+
2011	-92	**322036**	-

2.19.Tübitak- Marmara Araştırma Merkezi Teknoloji Serbest Bölgesi Performans Değerlendirmesi

Tübitak Serbest Bölgesi'nde toplam ticaret hacminin 2005 yılına kadar çok yüksek hacimlerde olmadığı, 2005 yılından sonraki değerlerin 67.114.000$ seviyesine yükseldiği görülmektedir. 2009 ve 2010 yılındaki kriz darboğazından sonra kırılma noktasını aşan toplam ticaret hacmi, 2011 yılında toparlanma sürecine girmiş ve 90.204.000$ seviyesine yükselmiştir.

Grafik 2.19.1.2002-2011 Tübitak Marmara Araştırma Merkezi Teknoloji Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacmi

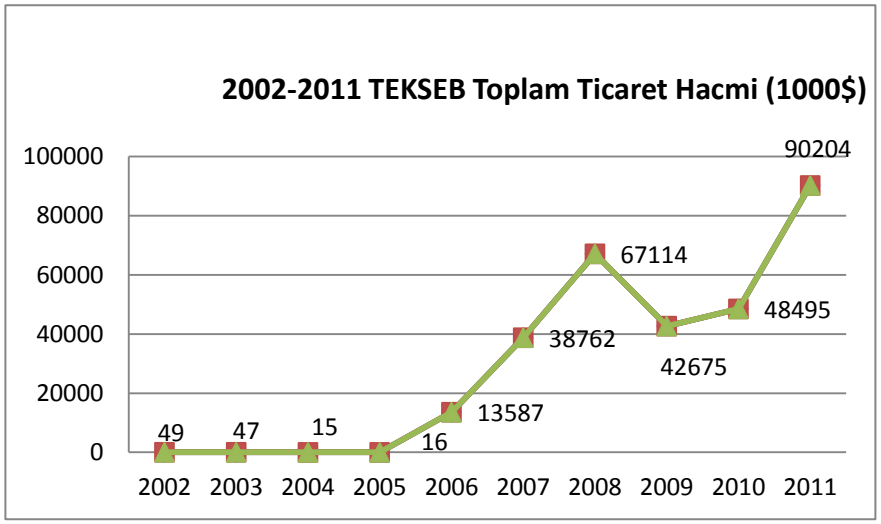

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Grafik 2.19.1'de de bahsedildiği üzere Tübitak Serbest bölgesinde 2006 yılında toplam ticaret hacminde, bir diğer deyişle patlama yaşanmış %202660 oranında artmıştır. 2006 yılından 2009 yılına kadar olan süreçte artış oranları genel ortalamanın üstünde performans göstermiştir.

Tablo 2.19.1.2003-2011 Tübitak Marmara Araştırma Merkezi Teknoloji Serbest Bölgesi Toplam Ticaret Hacminin Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	100	**107**	-
2004	20	**72**	-
2005	25	**60**	-
2006	202660	**61388**	+
2007	55	**27**	+
2008	137	**30**	+
2009	48	**-22**	+

2010	41	**36181**	-
2011	-15	**19**	-

Tübitak Serbest Bölgesi'ne yapılan uluslararası sermaye yatırımları Grafik 2.19.2'de incelendiğinde, 2005 yılındaki hızlı düşüş dikkat çeken noktalardan biridir. 2003 yılı 73.451.987.000$ seviyesiyle 10 yıllık süreçte yatırımların zirvede olduğu yıllardır. 2009 yılından sonra ise Tübitak Serbest Bölgesine yatırımların azaldığı görülmektir.

Grafik 2.19.2.2002-2011 Tübitak Marmara Araştırma Merkezi Teknoloji Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımı

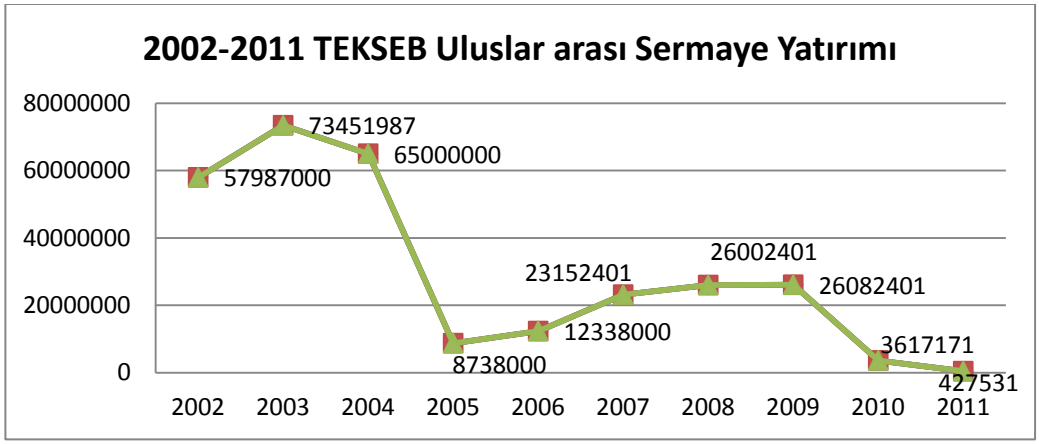

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Tablo 2.19.2'de görüldüğü üzere Tübitak Marmara Araştırma Merkezi Teknoloji Serbest Bölgesi'ne yapılan yatırım artışının 2006 yılında serbest bölgeler genel ortalamasının üstündedir. Tübitak Serbest Bölgesi'ne yapılan yatırımlar yıllar bazında çok büyük değişim oranları gösterememiştir, ancak yatırım oranlarındaki düşüş hızlı ve büyük olmuştur. 2010 ve 2011 yıllarındaki %88 oranındaki düşüşün yüksek olması nedeniyle, gelecek yıllarda da devam edeceği öngörülmektedir.

Tablo 2.19.2. 2003-2011 Tübitak Marmara Araştırma Merkezi Teknoloji Serbest Bölgesi Uluslararası Sermaye Yatırımının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	27	**148**	-
2004	-12	**185**	-
2005	-87	**2925**	-
2006	41	**37**	+
2007	88	**102**	-
2008	12	**427**	-
2009	0	**20**	-
2010	-86	**1020**	-
2011	-88	**57**	-

Tübitak Serbest Bölgesinde istihdam edilen kişi sayısı 2002 'den 2011 yılına kadar artış yönlü grafik çizmiştir. 2004 yılında kanun değişikliğinden, 2009 yılında da krizden etkilenen istihdam sayısı bu yıllarda düşüş yaşamıştır.

Grafik 2.19.3. 2002-2011 Tübitak Marmara Araştırma Merkezi Teknoloji Serbest Bölgesi İstihdamı

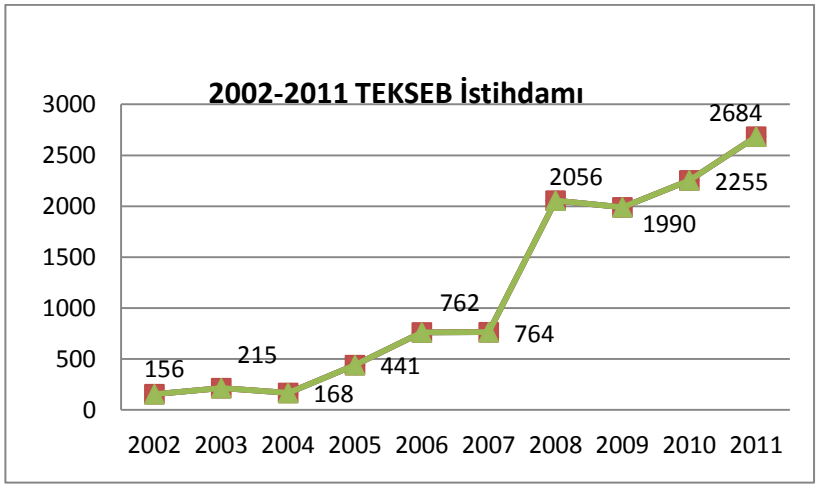

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Tübitak Serbest Bölgesi istihdam değerleri ile Tablo 2.19.3'te serbest bölgeler genel ortalamasıyla karşılaştırılmıştır. Bu tabloya göre 9 yıllık değişimlerin toplam 2 yılda genel ortalamanın üstünde performansı söz konusudur. 2004 yılında %22, 2009 yılında %3 oranında düşüş yaşanan istihdam değerleri 2010 ve 2011 yıllarında ortalama %11 artış göstermiştir.

Tablo 2.19.3.2003-2011 Tübitak Marmara Araştırma Merkezi Teknoloji Serbest Bölgesi İstihdamının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	38	**41**	-
2004	-22	**28**	-
2005	163	**21**	+
2006	73	**75**	-
2007	0	**1**	-
2008	169	**5751**	-
2009	-3	**-1**	-
2010	13	**-2**	+
2011	19	**5580**	-

Tübitak Serbest Bölgesinin grafik 2.19.4'te ihracat değerleri incelendiğinde, 2004 yılında serbest bölgeler kanun değişikliğinden olumsuz etkilendiği görülmektedir.2004 yılında 3.228.000$'dan 379.000$ seviyesine hızlı düşüş olan ihracatta 2007 yılına kadar artış gözlenmiştir. 2008 yılından sonra ise grafik azalan yönlü olmuştur.

Grafik 2.19.4.2002-2011 Tübitak Marmara Araştırma Merkezi Teknoloji Serbest Bölgesi İhracatı

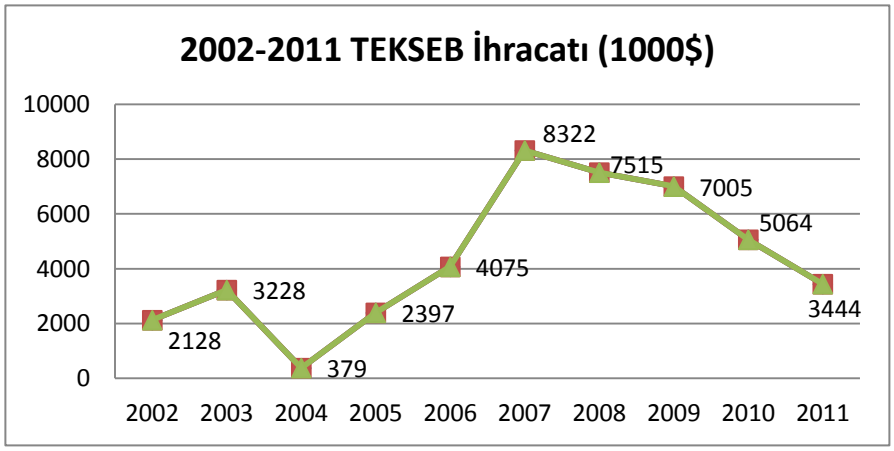

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Tablo 2.19.4 incelendiğinde Tübitak Serbest Bölgesi ihracat değerlerinin genel ortalamadan 3 yıllık üstünlüğü görülmektedir. Şöyle ki 2004 yılındaki %88 oranında keskin düşüşün akabinde 2005 yılında %532 oranında artış genel ortalamanın üstüne çıkmayı sağlamıştır. Tübitak Serbest bölgesi ihracat değerleri 2004 -2007 yılı arasında artış gösterdiği dönemde başarılı olmuş, 2008 yılından sonraki düşüşleri ile ortalamanın altında kalmıştır. Bu farklılık sonuçları ile az başarılı bölgelerden biri olmuştur.

Tablo 2.19.4.2003-2011 Tübitak Marmara Araştırma Merkezi Teknoloji Serbest Bölgesi İhracatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	52	**139**	-
2004	-88	**99**	-
2005	532	**231**	+
2006	70	**27**	+
2007	104	**57**	+
2008	-10	**20**	-

2009	-7	**82**	-
2010	-28	**9**	-
2011	-32	**16**	-

Grafik 2.19.5'te görüldüğü üzere Tübitak Serbest Bölgesinde ithalat değerlerinde, ihracatın aksine 2004 yılında hızlı yükseliş söz konusudur. Aynı durum 2009 yılı içinde geçerlidir. 2009 yılında 4603000$ ile 10 yıllık sürecin en yüksek değeri söz konusudur. 2009 yılından sonra ise ithalatta hızlı gerileme yaşanmıştır.

Grafik 2.19.5.2002-2011 Tübitak Marmara Araştırma Merkezi Teknoloji Serbest Bölgesi İthalatı

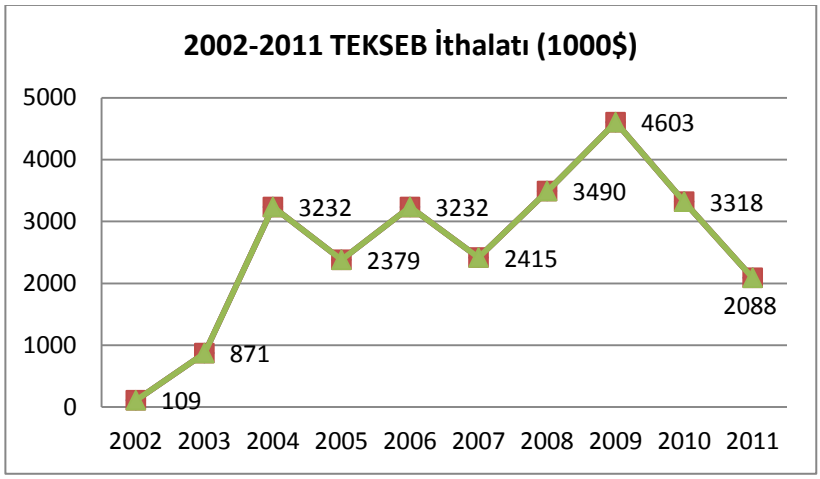

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Genel Müdürlüğü.

Tübitak Serbest Bölgesinin Grafik 2.19.5'te gösterilen değerleri artış azalış oranları, serbest bölgeler genelinde değerlendirildiğinde, 2003 yılında %702 oranındaki artışı genel ortalamadan üstünlük sağlamıştır. Bu sonuç Tübitak Serbest Bölgesini ithalat değerlerinin ortalamadan fark yaratamayarak, başarısız olmasına neden olmuştur.

Tablo 2.19.5. 2003-2011 Tübitak Marmara Araştırma Merkezi Teknoloji Serbest Bölgesi İthalatının Ortalamadan Farkının Değerlendirilmesi

.

Yıllar	Artış/Azalış Oranı (%)	Ortalama Oran(%)	Değer
2003	702	**213**	+
2004	271	**1886**	-
2005	-26	**2**	-
2006	36	**2827**	-
2007	-25	**121**	-
2008	44	**5506**	-
2009	32	**5814**	-
2010	-28	**3**	-
2011	-37	**322036**	-

3.SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye'deki Serbest bölgelerin performans kriterleri ile değerlendirmeleri sonucunda, birbirlerinden farklı oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Bu değerlendirme ile H_1 hipotezi kabul edilmektedir. Toplam değerleri ile aynı sonuca sahip serbest bölgeler de, her bir kriter için farklı puana sahip olduklarından farklılık göstermektedirler.

Tablo 3.1. Türkiye'deki Serbest Bölgelerin Performans Değerlendirme Sonuçları

BÖLGELER	TOPLAM TİCARET HACMİ	ULUSLARARASI SERMAYE YATIRIMI	İSTİHDAM	İHRACAT	İTHALAT	TOPLAM
Kocaeli Serbest Bölgesi	7	4	4	4	3	22
Samsun Serbest Bölgesi	5	4	5	4	3	21
Mardin Serbest Bölgesi	2	2	4	5	3	16
Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi	4	2	3	3	3	15
Kayseri Serbest Bölgesi	3	2	4	2	4	15
Denizli Serbest Bölgesi	2	1	3	4	3	13
Trabzon Serbest Bölgesi	4	0	4	3	1	12
Bursa Serbest Bölgesi	3	0	4	2	3	12
TÜBİTAK Teknoloji Serbest Bölgesi	4	1	2	3	1	11
Avrupa Serbest Bölgesi	2	2	2	0	3	9
Antalya Serbest Bölgesi	3	2	1	1	0	7
Rize Serbest Bölgesi	3	0	1	1	2	7
Ege Serbest Bölgesi	1	1	1	2	2	7
İzmir Serbest Bölgesi	1	4	1	0	0	6
İstanbul Deri Serbest Bölgesi	0	5	1	0	0	6
Mersin Serbest Bölgesi	2	0	2	2	0	6
Trakya Serbest Bölgesi	0	2	3	0	1	6
Gaziantep Serbest Bölgesi	2	1	1	1	0	5
AHL Serbest Bölgesi	0	3	1	0	0	4
TOPLAM	48	36	47	37	32	200

Tablo 3.1 ile Türkiye'deki Serbest Bölgelerin, her bir performans ölçüm kriterlerinden aldıkları puanların toplam tablosu verilmiştir. Serbest Bölgeler alınan artı (+) değere göre büyükten küçüğe doğru sıralanmıştır.

Kocaeli Serbest Bölgesi performans kriterleri toplamda aldığı 22 artı (+) değer ile 1.sırada yer almaktadır. En yüksek performansı 7 puan ile toplam ticaret hacminde göstermiştir. Kocaeli Serbest Bölgesi'nde faaliyet gösteren firmaların gemi inşa sektörü ağırlıklı olması, bölgedeki ticari ve sermaye hareketliliği etkilemiştir. Sektörün her yıl düzenli gelişen ticaret ve yatırım yapısının olmayışı, bölgede gerçekleşen ticaret, istihdam ve yatırımlarının çok yüksek artışına veya çok yüksek düşüşlerine etki etmektedir. Kocaeli Serbest bölgesinin performansını etkileyen faktör, bölgede faaliyet gösterilen sektör olmuştur. Her bölgede performansı etkileyen faktörler farklılık göstermektedir.

Samsun Serbest Bölgesi performans kriterleri değerlendirmesinde 21 artı değer (+) ile 2. Sırada yer almaktadır. Samsun Serbest Bölgesinde gerçekleşen toplam ticaret hacminin bölgede istihdam eden kişi sayısının çok yüksek değerde olmamasına rağmen artış oranlarının yüksek oluşu ve bölgenin gelişme açık olmasından kaynaklanmaktadır. Karadeniz Bölgesindeki Serbest Bölgeler arasında en faal durumda olmasa da performansını etkilemiştir. Bölgede alım satım faaliyetleri ağırlık göstermesi, toplam ticaretteki yüksek oranlı değişimleri etkileyen faktör olmuştur.

Mardin Serbest Bölgesi, ihracat oranlarındaki yüksek artışların etkili olduğu performans değerlendirmesinde 3. sırada yer almaktadır. Ancak bu başarısının tek nedeni bölgedeki tek bir firmanın faal durumda olması ve artış azalış oranlarının sadece bir firmanın değerlerine göre ölçülmesidir. Ne yazık ki Mardin Serbest Bölgesi, Doğu Anadolu Bölgesinin ticari gelişiminde etkili olamamıştır. İhracat ve ithalat ise sınır ticareti ile yıllar bazında artış göstermiştir.

Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi performans değerlendirme sonucunda aldığı 16 artı (+) değeri 4. sırada yer almaktadır. İstihdam, İthalat ve İhracatta 3 yıllık ortalamanın üstünde artışlar yaşanmıştır. Bölgenin bulunduğu il ve bölgede alım satım faaliyetlerinin ağırlıkta olması, toplam ticarette yüksek artış oranları sağlamıştır. Özellikle tarım faaliyetlerinde yıllar bazında meydana gelen değişimler bölgenin performans gelişimini etkileyen bir diğer faktör olmuştur.

Kayseri Serbest Bölgesi 2002-2011 performans değerlendirmesinde Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi ile aynı toplam değeri almıştır. Ancak performans kriterleri, firma sayısı, faaliyet alanları itibariyle faklılık göstermektedir. Bölge istihdam yaratmada 4 yıl genel ortalamanın üstünde artış yaşamıştır. Sermaye çekmede ve ihracat oranlarında 2 yıl performans üstünlüğü yaratmıştır. Kayseri Serbest Bölgesi gelişime açık bölgelerden biridir. Bulunduğu bölgenin ve ilin ekonomik yapısı doğrultusunda başarı elde ettiği görülmektedir.

Denizli Serbest Bölgesi performans kriterleri itibariyle toplamda 13 artı (+) değer almıştır. Bölge 16. Sırada yer almıştır. Sanayi ve dokumacılık sektörlerinin yoğunlukta olduğu bölgede ihracat faaliyetleri 10 yıllık süreçte 4 yıl genel ortalamanın üstünde

artmıştır. Firma ve çalışan sayısının az olması bölgenin ekonomik ve siyasi gelişmelerden hızlı etkilenmesine yol açmaktadır. Denizli Serbest Bölgesi için de bu durum geçerli olmuştur.

Trabzon Serbest Bölgesi, 2002-2011 yılları arasında performans değerlendirmesinde 12 artı (+) değer elde etmiştir. Karadeniz Bölgesi'ndeki Samsun Serbest Bölgesinden sonra 2. Sırada yer almaktadır. Bölgeye 1992 yılından sonra yatırım olmamasına rağmen ticari faaliyetler devam etmektedir. Öyle ki, toplam ticaret hacminde ve istihdam değerlerinde 4 yıl genel ortalamanın üstünde artış yaratmayı başarmıştır.

Bursa Serbest Bölgesi performans değerlendirme sonucunda aldığı 12 artı (+) değeri ile Marmara Bölgesindeki başarılı bölgelerden biri olmuştur. Bölge, 10 yıllık süreçte istihdam yaratmada diğer kriterlerindeki başarısına göre farklılık yaratmıştır. Marmara Bölgesi genelinde değerlendirildiğinde, diğer bölgelere göre daha yüksek sonuç söz konusu olduğu için bölgesel gelişimde etkili olacağı söylenebilmektedir.

Tübitak Serbest Bölgesi, performans değerlendirme sonucunda toplam 11 artı (+) değer almıştır. Toplam ticarette ve ihracatta genel ortalamaya göre başarılı olduğu görülmüştür. Teknolojik ağırlıklı faaliyetlerin sürdürüldüğü bölgede, sermaye yatırımlarında artış oranları sadece 1 yılda genel ortalamanın üstündedir. Teknoloji üretim ve yatırım maliyetinin yüksek oluşu bu bölgedeki sermaye yatırımlarında etkili olmuştur.

Avrupa Serbest Bölgesi performans kriterleri ile toplam aldığı 7 artı (+) değeri ile 10. sırada yer almaktadır. Bu başarı sonucu ile de Marmara Bölgesinde 3.sırada yer almıştır. Bölgede ihracatta azalış yönlü trendin, ithalatta ise 3 yıl genel ortalama üstünlüğünün olması alım satım faaliyetlerinin ağırlıkta olması etkilidir. Bölge toplam ticaret hacmi, istihdam sayısı ve yatırım değerlerinde 2 artı(+) değeri elde etmiştir.

Antalya Serbest Bölgesi toplamda aldığı 7 artı (+) değeri ile Türkiye genelinde 11. sırada yer almaktadır. Bölgede faaliyet alanları oldukça çeşitlidir. İhracat, toplam ticaret ve uluslararası sermaye yatırımlarında istikrarlı bir düzen yakalanmıştır. Bu değerlerde çok büyük iniş ve çıkışların yaşanmadığı görülmüştür. Geniş faaliyet alanlarının olduğu, yüksek ticaret hacmine, istihdam sayısına sahip bölgelerde ekonomik krizlerin, bölgesel

olumsuzlukların etkisi yok denilecek kadar az olduğu görülmüştür. Antalya Serbest Bölgesi ile aynı değere sahip Ege Serbest Bölgesi için de aynı durum söz konusudur. Türkiye ihracatının yaklaşık % 30'nun karşılandığı bölgede ihracat ve ithalat artış oranları 2 yıl genel ortalamanın üstündedir.

Rize Serbest Bölgesi de performans değerlendirmesinde 7 artı (+) değer almıştır. 4 firmanın faaliyet gösterdiği bölgede toplam ticaret faaliyetleri 3 yıl genel ortalamanın üstünde artmayı başarmıştır. Bölgeye sermaye yatırımı son yıllarda hiç yapılmamıştır. Alım satım ve depo işleticiliğinin ağırlıkta olduğu bölgede ithalat hacminin 2 yıl genel ortalama üstünlüğe sahiptir.

Toplam performans sonucu 6 artı (+) değer alan İzmir, İstanbul Deri, Mersin ve Trakya Serbest bölgeleri Türkiye genelinde 12. Sırada yer almaktadırlar. Bu Bölgeler büyüklükleri, faaliyet konuları, firma sayısı itibari ile birbirinden farklılık göstermektedir. Tablo 3.1 incelendiğinde, İzmir Serbest Bölgesinin ve İstanbul Deri Serbest Bölgesinin uluslararası sermaye çekmede sırasıyla 4 ve 5 yıl genel ortalamanın üstünde performans göstermiştir. Deri üretiminin ağırlıkta olduğu bu Bölgeler ihracat ve ithalatta ise 10 yıllık süreçte üstünlükleri olmamıştır. Mersin Bölgesi toplam ticaret, istihdam ve ihracatta farklılık yaratmıştır. Bölgenin oturmuş altyapısının ve ilk kurulan serbest bölge oluşu, olumsuzluklar ortadan kaldırmaktadır.

Gaziantep Serbest Bölgesi, 5 artı (+) değeri ile 12. Sırada yer alan bölgemizdir. Bölgede alım satım faaliyetlerinin yoğunluktadır. İthalat ve ihracatta ise istenilen başarıya ulaşılamamıştır. Ticaret faaliyetlerinde 2 yıl genel ortalamanın üstünde artış oranı yaratabilmiştir. İstihdam değerleri ise yüksek olmasına rağmen 10 yıllık süreçte çok yüksek artış yaşanmamıştır.

Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi performans değerlendirme sonucu ile en son sırada yer almaktadır. Oldukça yüksek ticaret hacmi, ithalat ve ihracat miktarı ve istihdam sayısına rağmen bu ölçüm kriterleri 10 yıllık süreçte çok yüksek oranda artış göstermemiştir. Sermaye yatırımlarında ise 3 yıl genel ortalamanın üstünde artış söz konusu olmuştur. Bölge bulunduğu konum ve bölgede bankacılık dâhil birçok faaliyet alanının olması yabancı yatırımcı açısından avantaj sağlamıştır.

Araştırmanın sonuçlarına genel olarak baktığımızda; Serbest Bölgeler performans değerlendirme sıralamasının farklı sonuçlar ortaya koyduğu görülmektedir. Öyle ki; Türkiye dış ticaretine, istihdamına ve yabancı sermaye yatırımlarına hacimsel olarak büyük katkı yapan bölgelerin, bu araştırma sonucunda son sıralarda olduğu görülmüştür. Serbest bölgelerdeki faaliyet konuları, firma ve çalışan sayısı başarılı bilinen serbest bölgelerin performansında etkili olan faktörlerdir. Örneğin, Mersin ve Ege Serbest Bölgesi gibi Türkiye ihracatının %20 sini karşılayan bölgeler 10 yıllık değerlendirmede, genel ortalamanın üstünde artış oranları ile toplamda düşük değerler almışlardır. Bu bölgelerdeki firma sayısı ve üretim ağırlıklı faaliyetlerin olması, bölgelerin etki derecesini azaltmıştır. Ancak Mardin, Kocaeli gibi az sayıda firmaların faaliyet gösterdiği bölgelerde ticaret hacmi, istihdam, yatırım değerlerindeki artış ve azalışlar daha çok etkiye sahip olabilmektedir. Böylece bu araştırma ile bölgelerin farklılıkları daha ayrıntılı ortaya konabilmiştir.

Her bölgenin hem kendi içinde hem de diğer bölgeler arasında değerlendirilmesi ileride oluşabilecek aksaklıklara karşı bir önlem niteliği taşıyacaktır. Böylece geçmişteki veriler ve performans sonuçları ile gelecekteki durumları hakkında yapılacak çalışmalar ve değerlendirmelere altyapı sağlanabilir.

Bu araştırmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda serbest bölgelerin gelecekteki değişim sürecine katkı sağlayabilecek şu öneriler getirilebilir:

- Toplam ticaret hacmi, istihdam, dış ticaret ve yabancı sermaye performansları ile fark yaratan serbest bölgelerin, bu farklılığa etki eden faktörleri belirlenerek gelecekteki değişim sürecine altyapı oluşturulması sağlanmalıdır.
- Ülkenin dış ticaretine, ticaret hacmine, istihdamına düşük seviyelerde katkı yapan ancak, geçmiş 10 yılda artış oranları ile üst sırada olmayı başaran serbest bölgelerin bu performansları göz önünde bulundurulmalı, bu bölgelerdeki firma sayısı arttırılmalı, kurulan yeni iş sahaları için daha fazla iş gücü yaratmaları teşvik edilmelidir.
- Yüksek hacimlerde yatırım çekebilen, iş gücü yaratan ve ülke dış ticaretine büyük ölçüde katkı sağlayan serbest bölgelerin performanslarını arttırmalarını sağlaması için bölgelerin riskleri azaltılmalı, krizden etki dereceleri aza

indirgenmelidir. Bunun için de bölgelerin teknoloji ağırlıklı üretime yönelmeleri sağlanmalıdır.

Serbest bölgeler arasında tespit edilen farklılıklar ülke ekonomisinde doğal bir rekabet sonucu da doğurmaktadır. Ülkemizdeki bölgelerin hem kendi aralarında hem de Dünya'daki serbest bölgeler arasında rekabet avantajı elde etmesi ve gelecekte ülke ekonomisi için vazgeçilmez ekonomik araçlardan biri olacağı kaçınılmazdır.

KAYNAKÇA

AKÇA, Yüksel' Serbest Bölgeler ve Serbest Bölge Faaliyetlerinin Esasları', Dış ticaret Dergisi Sayı 9, s:1 The Free Zones In Turkey' The İstanbul Chamber of Commerce Publication No: 1986-4 s.1

ALACAKLIOĞLU A. Suha,' Sorularla Serbest Bölgeler İşlemler ve Mevzuat ' İstanbul Ticaret Odası Yayınları 1998, No: 69, s.1

ATİK, A. Hakan , 'Serbest Bölge ve Türkiye'deki Serbest Bölgeler',Araştırma Müdürlüğü, Ankara 1998

CLAUDE, Baissac, ' Maximising Developmental Impact of EPZ': A Comparative Perspective in the African Context of Needed Accelerated Growth, a presentation at the Johannesburg EPZ Symposium October 15-16 2033 No.7 Ver 1.02

ERDOĞAN, Engin ve ENER, Meliha 'Küresel Pazarların Ekonomik Üsleri Serbest Bölgeler', Nobel Yayın Dağıtım, Ocak 2005, s.1

ERÇAKAR Mehmet Emin , 'Serbest Bölgeler:Teorik Yaklaşım' Uludağ Üniversitesi-Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu, Yıl: 2004/ Cilt: 6 Sayı: 1 Sıra: 11 / No.206

FERNANDO BRAS, PATRİCK DEWERBE AND RİCARDO BORGES 'The Maderia Free Zone and Its Standpoint Within The European Union', EC Tax Review 2004-3

HAYWOOD Robert C, 'Free Zones In The Modern World' WEPZA CFATF Meeting Aruba, Ocak 2000, Sayı,22.10.2011

İLKİN S ve TEKELI İ, "Dünya'da ve Türkiye'de Serbest Üretim Bölgelerinin Doğuş ve Dönüşümü" Yurt Yayınları, Ankara, 1987.

KAMUELA, Hawaii, ‘Variations on the Freeport Theme - A U.S. Perspective’ 23RD Annual NAFTZ Conference, October 8-12, 1995

KARAKURT, Alper, ‘Küresel Kriz Ortamında Yatırım Teşvikleri’, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 65-2.

KARADUMAN, Naci ve Yıldız Zafer, ‘Serbest Bölge Uygulamalarının Dış Ticarete ve Yabancı Sermayeye Katkıları’, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Y.2002, C.7

NG,Chi-Yung andWHALLEY, John ’Geographical Extension
of Free Trade Zones as Trade Liberalization: A Numerical Simulation Approach’
University of Western Ontario - Department of Economics March 2004CESifo Working Paper Series No. 1147 Category 7: Trade Policy March 2004.

MENG Guangwen, ‘The Theory and Practice of Free Economic Zones: A Case Study of Tianjin, People’s Republic of China’ 2003

ORGAN, İbrahim, ‘Do tax-free zones create employment? The case of Turkish free zones’, 4/2006 South-East Europe Review

PONTE ,John J. De, ‘The Foreign-Trade Zones Act: Keeping Up With The Changing Times’, Business America, December 1997

SELVİ Songül ‘Yumurtalık Serbest Bölgesi'nin sınırı genişletilecek’, Radikal, s.1, (Erişim Tarihi: 24.06.2012)

SEYİDOĞLU, Halil, "Uluslararası Finans", 3.Baskı, Güzem Yayınları No:16, İstanbul, 2001

THOMAN R, 'Free Ports and Foreign Trade', Cornell Maritime Press, Cambridge, 1956. s.6

WARR, Peter G., 'Export Processing Zones: The Economics of Enclave Manufacturing' The International Bank for Reconstruction and Development/THE World Bank, (1989) 4 (1):65-88, s.2 erişim: http://wbro.oxfordjournals.org/content/4/1/65.short, 05.04.2012.

YAVAŞ, Soner, "Serbest Bölgeler", Türk Hukuk Sitesi, erişim: www.turkhukuksitesi.com,10.10.2011

UÇKAÇ, B.Cihan, 'Kırgızistan'da Serbest Ekonomi Bölgesi Uygulamaları ve Ülke Ekonomisine Katkısı', Kırgız-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Bişkek 2007,

ÖZDOĞAN, F. Bahar, 'Serbest Bölgeler', Siyasal Kitapevi, Ankara 2006.

HAYWOOD, Robert C, 'Economic Realities and Free Trade Zones' WEPZA Evergreen, Colorado, USA No.4 Ver.1,

ZERENLER, Muammer, 'Performans Ölçüm Sistemleri Tasarımı Ve Üretim Sistemlerinin Performansının Ölçümüne Yönelik Bir Araştırma',Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Bahar Yayınları, 2005

ÖZTÜRK, Lütfü, 'Serbest Bölgeler ve Bölgesel Kalkınmadaki Yeri' Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Erzurum 1998.

Türk Dil Kurumu Yayınları, Performans, Türkçe Sözlük, Cilt II, 1992,

Antalya Serbest Bölgesi, http://www.asbas.com.tr

Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi,http://www.tayseb.com

Avrupa Serbest Bölgesi, http://www.asb.com.tr.

Bursa Serbest Bölgesi, http://www.buseb.com

Denizli Serbest Bölgesi,http://www.denser.com.tr

Ege Serbest Bölgesi http://www.esbas.com.tr

Gaziantep Serbest Bölgesi, http://www.gasbas.com.tr.

İstanbul-Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi http://www.isbi.com.tr

İstanbul-Deri ve Endüstri Serbest Bölgesi http://www.desbas.com.tr

Mardin Serbest Bölgesi, http:// www.masbas.com.tr

Mersin Serbest Bölgesi ,http://www.mesbas.com.tr.

İstanbul Trakya Serbest Bölgesi, http:// www.isbas.com.tr.

İzmir Menemen Deri Serbest Bölgesi, http://www.idesbas.com

Kayseri Serbest Bölgesi ,http://www.kayser.com.tr.

Kocaeli Serbest Bölgesi http://www.kosbas.com.tr.

Rize Serbest Bölgesi,http://www.risbas.com.

Samsun Serbest Bölgesi, http://www.sasbas.com

Trabzon Serbest Bölgesi, http://www.transbas.

Tübitak Marmara Araştırma Merkezi, www.marmarateknokent.com.tr.

SerbestBölgeler, http://www.doka.org.tr/files/Serbest-Bolgeler.pdf
(Erişim:Tarihi:10.11.2011)

www.mardineyatirim.com (Erişim Tarihi: 06.06.2012)

'Kocaeli Serbest Bölgesi' erişim: http://www.cenkdemir.com.tr
(Erişim Tarihi:11.10.2011)

'Avrupa Serbest Bölgesi'
erişim:http://www.sahinlerholding.com.tr/firmalarimiz/yurtici/avrupa-serbest-bolgesi/

T.C. Ekonomi Bakanlığı Resmi Sitesi, Serbest Bölge Uygulamaları, Serbest Bölgeler Hakkında Genel Bilgi, http://www.ekonomi.gov.tr. (Erişim tarihi:07.01.2012)

www.egeekonomisi.com. 22.05.2012

Ahmet Türkan, 'Dünya'da İlk Serbest Bölge Uygulamaları Nelerdir?', erişim: www.tedariksistemi.com, 12.07.2011

Hüseyin Demir, 'Ürdün Serbest Bölge Raporu Mart 2010',

İstanbul İhracatçılar Birliği, 'TUIK Türkiye'deki Serbest Bölgeler Analiz Raporu 2011'

EKLER
EK I:

SERBEST BÖLGELER KANUNU

Kanun Numarası : 3218

Kabul Tarihi : 06.06.1985

Yayımlandığı R. Gazete : Tarih : 15.06.1985 Sayı : 18785

BİRİNCİ BÖLÜM

Genel Hükümler

Amaç ve kapsam

Madde 1 – (Değişik: 12.11.2008–5810/1 md.)

Bu Kanun; ihracata yönelik yatırım ve üretimi teşvik etmek, doğrudan yabancı yatırımları ve teknoloji girişini hızlandırmak, işletmeleri ihracata yönlendirmek ve uluslararası ticareti geliştirmek amacıyla serbest bölgelerin kurulması, yer ve sınırlarıyla faaliyet konularının belirlenmesi, yönetimi, işletilmesi, bölgelerdeki yapı ve tesislerin teşkili ile ilgili hususları kapsar.

Yetki

Madde 2 – Türkiye'de serbest bölgelerin yer ve sınırlarını belirlemeye Bakanlar Kurulu yetkilidir.Serbest bölgelerin, kamu kurum ve kuruluşlarınca, yerli veya yabancı gerçek veya tüzelkişilerce kurulmasına, işletilmesine Bakanlar Kurulunca izin verilir.

Tanımlar

Madde 3 – Bu Kanun uygulamasında;

a) İşletici: Serbest bölgeyi işleten kamu kurum ve kuruluşunu, yerli ve yabancı gerçek veya tüzelkişileri,

b) Kullanıcı: Faaliyet ruhsatı alan ve bölgede belli bir işyeri bulunan gerçek veya tüzel kişiyi,

c) Döviz: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından konvertibl sayılan paralar veya ödemeyi sağlayan her nevi hesap ve belgeleri,

ifade eder.

Faaliyet konuları ve koordinasyon (1)

Madde 4 – (Değişik: 12.11.2008–5810/2 md.)

Serbest bölgelerde, Yüksek Planlama Kurulunca uygun görülecek her türlü sınai, ticari ve hizmetle ilgili faaliyetler yapılabilir.

Üretici işletmelerin talepleri hariç olmak üzere, fiyat, kalite ve standartlarla ilgili olarak kamu kurum ve kuruluşlarına kanunlarla ve diğer mevzuatla verilen yetkiler serbest bölgelerde uygulanmaz.

Serbest bölgelerde yapılan faaliyetleri değerlendirmek, bu bölgelerin geliştirilmesine ve sorunların çözümüne ilişkin stratejileri belirlemek ve önerilerde bulunmak üzere Serbest Bölgeler Koordinasyon Kurulu oluşturulmuştur. Kurulun teşkili ile çalışma usul ve esasları yönetmelikle belirlenir.

İKİNCİ BÖLÜM

Serbest Bölgenin Düzenlenmesi

Bölgenin düzenlenme esasları

Madde 5– Serbest bölge ilan edilen yerlerde ihtiyaç duyulacak arazi ve tesisler Kamulaştırma Kanunu hükümlerine göre sağlanabilir.

(Değişik ikinci fıkra: 12.11.2008–5810/3 md.)

Yerli veya yabancı gerçek veya tüzel kişiler Dış Ticaret Müsteşarlığından ruhsat almak kaydıyla serbest bölgelerde faaliyette bulunabilirler. Serbest bölgelerde faaliyette bulunan yatırımcı kullanıcılara Hazinenin özel mülkiyetinde bulunan arazi, arsa ve binalar kiralanabilir veya bunlar üzerinde 49 yıla kadar irtifak hakkı tesis edilebilir. Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki yerler için aynı süre ile kullanma izni verilebilir. Serbest bölgede arazinin kullanımı, yapı ve tesislerin projelendirilmesi, kurulması ve kullanılmasıyla ilgili diğer bütün izinler ve ruhsatlar bölge müdürlüğünce verilir ve denetlenir. Serbest bölgelerin asayiş hizmetleri polis tarafından yerine getirilir.2

Muafiyet ve teşvikler

Madde 6 – (Değişik: 29.1.2004–5084/8 md.), (Değişik birinci fıkra: 12.11.2008–5810/4 md.)

Serbest bölgeler, Türkiye Gümrük Bölgesinin parçaları olmakla beraber; serbest dolaşımda olmayan eşyanın herhangi bir gümrük rejimine tabi tutulmaksızın ve serbest dolaşıma sokulmaksızın, gümrük mevzuatında öngörülen haller dışında kullanılmamak ya da tüketilmemek kaydıyla konulduğu, ithalat vergileri ile ticaret politikası

önlemlerinin ve kambiyo mevzuatının uygulanması bakımından Türkiye Gümrük Bölgesi dışında olduğu kabul edilen ve serbest dolaşımdaki eşyanın bir serbest bölgeye konulması nedeniyle normal olarak eşyanın ihracına bağlı olanaklardan yararlandığı yerlerdir. Bu bölgelerde gümrük ve kambiyo mükellefiyetine dair mevzuat hükümleri uygulanmaz. Kullanıcıların tutmak zorunda oldukları defterler ile düzenleyecekleri belgelere ilişkin olarak, 4.1.1961 tarihli ve 213 sayılı Vergi Usul Kanununun hükümlerine bağımlı olmaksızın düzenleme yapmaya Maliye Bakanlığı yetkilidir. İşleticiler ve kullanıcılar yatırım ve üretim safhalarında Bakanlar Kurulunca belirlenecek vergi dışı teşviklerden yararlandırılabilir.

Serbest bölgelerin gelir ve harcamaları (2)

Madde 7 – (Değişik: 20.6.2001- 4684/9 md.)

Serbest bölgelerden elde edilen gelirlerden;

a) Faaliyet ruhsatı ve izin belgesi karşılığı tahsil edilecek ücretler,

b) **(Değişik: 13.01.2010-5946/1 md.)** "Yurt dışından bölgeye getirilen malların CIF değeri üzerinden binde 1 ve bölgeden Türkiye'ye çıkarılan malların FOB değeri üzerinden binde 9 oranında, peşin olarak ödenecek ücretler,"

c) Serbest bölgeyi işleten gerçek veya tüzel kişilerle yapılacak sözleşmeler uyarınca tahsil edilecek tutarlar,

d) Bölge faaliyetlerinden sağlanan diğer gelirler,

(Değişik paragraf: 14.7.2004-5217/1 md.) İlgili idare tarafından sözleşmeler gereği tüzel kişilere yapılan gelir payı aktarmaları düşüldükten sonra Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası nezdinde açılacak bir özel hesaba yatırılır. Bu hesapta toplanan tutarlardan ret ve iadeler düşüldükten sonra kalan tutar, Dış Ticaret Müsteşarlığı merkez ödemelerini yapan merkez saymanlığı hesabına yatırılır. Merkez saymanlık hesabına yatırılan meblağ bütçeye gelir kaydedilir.

(Değişik ikinci fıkra: 11.4.2007-5623/1 md.) Serbest bölgelerde yatırım ve tesis safhasında kullanılan mallar, tevsi ve kapasite artırmak amacıyla getirilen mallar, kullanıcının kendisine ait olmayan bakım ve onarım maksadıyla getirilen mallar, bölgelere geçici olarak getirilen araç, gereç ve ekipmanlar,

fason üretim amacıyla getirilen mallar, 6.2.2004 tarihinden sonra faaliyet ruhsatı alanlardan imalatçı kullanıcıların dışındaki kullanıcılar tarafından yurt dışından bölgeye

getirilen ve/veya bölgeden Türkiye'ye çıkarılan mallar birinci fıkranın (b) bendi hükmü uyarınca bir ücrete tâbi tutulmaz. Ancak, bakım ve onarım ile fason üretimde yaratılan katma değer üzerinden ve 6.2.2004 tarihinden sonra faaliyet ruhsatı alanlardan imalatçı kullanıcıların dışındaki kullanıcılar tarafından yurt dışından getirilerek bölge içinde satılan mallardan bu ücret alınır.

(Değişik son fıkra: 14.7.2004-5217/1 md.) Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası nezdinde oluşturulan özel hesabın işleyişine ilişkin usul ve esaslar Maliye Bakanlığının uygun görüşü üzerine Dış Ticaret Müsteşarlığınca çıkarılacak yönetmelikle belirlenir. Gelirlerin zamanında yatırılmaması halinde 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümleri uygulanır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Mal ve Hizmetler

Bölgedeki mallar

Madde 8 – Serbest bölge ile Türkiye'nin diğer yerleri arasında yapılacak ticaret, dış ticaret rejimine tabidir. Serbest bölge ile diğer ülkeler ve serbest bölgeler arasında dış ticaret rejimi uygulanmaz.

(Değişik son fıkra: 12.11.2008 – 5810/5 md.) Bedeli 5000 ABD doları veya karşılığı Yeni Türk Lirasını geçmeyen Türkiye mahreçli mallar, isteğe bağlı olarak ihracat işlemine tabi tutulmayabilir.

Kambiyo ve hizmetler

Madde 9 – Serbest bölgelerdeki faaliyetlerle ilgili her türlü ödemeler dövizle yapılır. Bakanlar Kurulu ödemelerin Türk Lirası olarak yapılmasına da karar verebilir.

Serbest bölgede gemi ve liman hizmetleri işletici tarafından yapılır veya kamu kurum ve kuruluşlarına, gerçek veya tüzelkişilere yaptırılır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Çalışma ve Sosyal Güvenlik, Kaldırılan ve Uygulanmayan Hükümler, Yönetmelik

Çalışma ve sosyal güvenlik esasları

Madde 10 – Serbest bölgelerde, faaliyet gösterecek işyerlerinde yabancı uyruklu yönetici ve vasıflı personel çalıştırılabilir. Buna ait esaslar yönetmelikte belirlenir.

Serbest bölgelerde Türkiye Cumhuriyeti sosyal güvenlik mevzuatı hükümleri uygulanır.

Kaldırılan hükümler

Madde 11 – 21 Aralık 1953 tarihli ve 6209 sayılı Serbest Bölge Kanunu yürürlükten kaldırılmıştır.

Uygulanmayan hükümler

Madde 12 – (Değişik: 12.11.2008-5810/6 md.)

Serbest bölgelerde 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun, 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu, 5393 sayılı Belediye Kanununun ölüm ve yangın halleri, kanalizasyonların inşa ve tamiri ile içme, kullanma, endüstri suyunu sağlamaya ve gaz, su, elektrik sarfiyatını denetlemeye yönelik maddeleri dışında kalan hükümleri, 5682 sayılı Pasaport Kanunu, 5683 sayılı Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun ile diğer kanunların bu Kanuna aykırı hükümleri uygulanmaz. Ayrıca, 5 inci maddenin ikinci fıkrasında belirtilen işlemler, 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu hükümlerine tabi değildir.

Uygulama yönetmeliği

Madde 13 – Bu Kanunda düzenlenmesi yönetmeliğe bırakılan konularla, serbest bölgelerde faaliyette bulunacak işleticilerin teşekkül tarzı, görev, yetki ve sorumlulukları, bu işleticilere ve kullanıcılara verilecek, faaliyet ruhsatları ve iptali, bunların sınai ve ticari sicillerinin tutulması, **(Değişik ibare: 20.6.2001-4684/9 md.)** hesaba(3) yapacakları ödemeler, serbest bölge ile ilgili faaliyetlerin tabi olacağı esaslar, bölgelere giriş için verilecek izin belgesi ile görev kartları, ikamet izni ve çalışma esasları ve serbest bölgelerin işletilmesine dair diğer hususlar yönetmelikle düzenlenir.

Geçici Madde 1 – (Mülga: 3.8.2002-4771/12 md.)

Geçici Madde 2 – Bu Kanun bir serbest bölge için, o serbest bölgenin faaliyete geçmesinden itibaren uygulanır. Faaliyete geçiş tarihi ise, o serbest bölge alanını çevreleyen çit, kule ve kapı inşaatlarının tamamlanması ve bölge müdürlüğü, polis ve gümrük birimlerinin göreve başlaması suretiyle bölgenin resmen açılış tarihidir.

Geçici Madde 3 – (Ek: 29.1.2004 – 5084/9 md.)

Bu maddenin yürürlüğe girdiği tarih itibarıyla bu Kanuna göre kurulan serbest bölgelerde faaliyette bulunmak üzere ruhsat almış mükelleflerin;

a) Bu bölgelerde gerçekleştirdikleri faaliyetleri dolayısıyla elde ettikleri kazançları, bu maddenin yürürlüğe girdiği tarih itibarıyla faaliyet ruhsatlarında belirtilen süre ile sınırlı olmak üzere gelir veya kurumlar vergisinden müstesnadır. Bu istisnanın 31.12.1960

tarihli ve 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun 94 üncü maddesinin birinci fıkrasının (6) numaralı bendinin (b) alt bendi kapsamında yapılacak tevkifata etkisi yoktur.

b) Bu bölgelerde istihdam ettikleri personele ödedikleri ücretler 31.12.2008 tarihine kadar gelir vergisinden müstesnadır. Ancak, bu maddenin yürürlüğe girdiği tarih itibarıyla ruhsatlarında belirtilen süre 31.12.2008 tarihinden daha önceki bir tarihte sona eriyorsa, istisna uygulamasında ruhsatta yer alan sürenin bitiş tarihi dikkate alınır.

c) Bu bölgelerde gerçekleştirdikleri faaliyetleri ile ilgili olarak yaptıkları işlemler 31.12.2008 tarihine kadar her türlü vergi, resim ve harçtan müstesnadır.

(Değişik ikinci fıkra: 12.11.2008-5810/7 md.)(4) Avrupa Birliğine tam üyeliğin gerçekleştiği tarihi içeren yılın vergilendirme döneminin sonuna kadar;

a) Serbest bölgelerde üretim faaliyetinde bulunan mükelleflerin bu bölgelerde imal ettikleri ürünlerin satışından elde ettikleri kazançları gelir veya kurumlar vergisinden müstesnadır. Bu istisnanın 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun 94 üncü maddesinin birinci fıkrasının (6) numaralı bendinin (b) alt bendi ile 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun 15 inci ve 30 uncu maddeleri uyarınca yapılacak tevkifata etkisi yoktur.

b) Bu bölgelerde üretilen ürünlerin FOB bedelinin en az % 85'ini yurtdışına ihraç eden mükelleflerin istihdam ettikleri personele ödedikleri ücretler gelir vergisinden müstesnadır. Bu oranı % 50"ye kadar indirmeye ve kanuni seviyesine kadar yükseltmeye Bakanlar Kurulu yetkilidir. Yıllık satış tutarı bu oranın altında kalan mükelleflerden zamanında tahsil edilmeyen vergiler cezasız olarak, gecikme zammıyla birlikte tahsil edilir.

c) Bu bölgelerde gerçekleştirilen faaliyetlerle ilgili olarak yapılan işlemler ve düzenlenen kağıtlar damga vergisi ve harçlardan müstesnadır. Bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esasları belirlemeye Maliye Bakanlığı yetkilidir.

Geçici Madde 4 – (Ek: 11.4.2007 – 5623/2 md.)

06.02.2004 tarihinden sonra faaliyet ruhsatı alanlardan, imalatçı kullanıcıların dışındaki kullanıcılar tarafından yurt dışından bölgeye getirilen ve/veya bölgeden Türkiye'ye çıkarılan malların, bu Kanunun 7.enci maddesinin birinci fıkrasının (b) bendinde belirtilen ücrete tâbi tutulmaması nedeniyle, gelir payı ödenen serbest bölgelerde kurucu ve işletici şirketlerin işletme sözleşmelerindeki gelir payı kayıplarının karşılanması amacıyla yönetmelikte düzenleme yapılır.

Geçici Madde 5 – (Ek: 12.11.2008-5810/8 md.)

Bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihten önce serbest bölgelerde faaliyet ruhsatı almış olan kullanıcılara kiralanan arazi, arsa ve binalardan Hazinenin mülkiyetinde bulunanların ruhsat ve kira süresi, Dış Ticaret Müsteşarlığınca 49 yıla kadar uzatılabilir. Bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar yönetmelikle belirlenir.

Geçici Madde 6 – (Ek: 12.11.2008-5810/8 md.)

Serbest bölgeler, Avrupa Birliğine tam üyeliğin gerçekleştiği tarihe kadar, gümrük rejimleri açısından Türkiye Gümrük Bölgesi dışında, menşe hükümlerinin uygulanması bakımından ise Türkiye Gümrük Bölgesi sayılır.

Yürürlük:

Madde 14 – Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer. (5)

Yürütme

Madde 15 – Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

(1) Bu madde başlığı; 12.11.2008 tarih ve 5810 sayılı Kanunun 2. enci maddesiyle "Faaliyet konuları:"

iken 25.11.2008 tarihinden geçerli olmak üzere metne işlendiği şekilde değiştirilmiştir.

(2) Bu madde başlığı "Serbest Bölgeleri Tesis ve Geliştirme Fonu" iken 20.6.2001 tarih ve 4684 sayılı

Kanunun 9 uncu maddesiyle 1.1.2002 tarihinden geçerli olmak üzere metne işlendiği şekilde

değiştirilmiştir.

(3) Bu maddedeki "fona" ibaresi, 20.6.2001 tarih ve 4684 sayılı Kanunla "hesaba" olarak değiştirilmiş

olup, bu değişiklik hükmü 1.1.2002 tarihinde yürürlüğe girecektir.

(4) 12.11.2008 tarih ve 5810 sayılı Kanunun 7.enci maddesi ile 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanununun

geçici 3 üncü maddesinin ikinci fıkrasında yapılan değişiklik 1.1.2009 tarihinden geçerli olmak üzere

yayımı tarihinde, Kanunun diğer maddeleri ise yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

ÖNEMLİ NOT:

12.11.2008 tarih ve 5810 sayılı Kanunun 9 uncu maddesi ile 27.10.1999 tarihli ve 4458 sayılı Gümrük Kanununa aşağıdaki geçici madde eklenmiştir.

"**Geçici Madde 7 –** Bu Kanunun 152.enci, birinci fıkrasının (a) bendi hariç olmak üzere 157.enci, 158.inci ve bölgede faaliyette bulunan işletmelerin ihtiyaçlarıyla sınırlı olarak 185 inci maddelerinin 3218

sayılı Serbest Bölgeler Kanununa aykırı olan hükümleri, Avrupa Birliğine tam üyeliğin gerçekleştiği tarihe kadar uygulanmaz. Ancak 158 inci ve 185 inci madde hükümleri, 4760 sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanunu yönünden uygulanmaya devam olunur. Bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihten önceki dönemler için 4760 sayılı Kanuna göre tarhiyat yapılmaz, daha önce yapılan tarhiyatlardan vazgeçilir, tahakkuk eden tutarlar terkin edilir. Tahsil edilmiş tutarlar ret ve iade edilmez."